Eğitimde Ahlak ve Etik

Editörler:

Behçet ORAL

Ahmet ÇOBAN

Mehmet BARS

PEGEM AKADEMİ

Editörler: Prof. Dr. Behçet ORAL - Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS

EĞİTİMDE AHLAK VE ETİK

ISBN 978-605-241-620-4
DOI 10.14527/9786052416204

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere http://pegem.net adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Şubat 2019, Ankara

Yayın-Proje: Ayşe Açıkgöz
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Tarcan Matbaacılık Yayın. San. - Murat Tarcan
İvedik Cad. No: 417
Yenimahalle/Ankara
Tel: 0312 384 34 35

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 25744

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İnsan, varlık âleminde en çok öğrenmeye ihtiyacı olan bir konuma sahip olduğu gibi, en çok öğrenmeye ve eğitilmeye uygun bir yaratılışa da sahip bulunmaktadır. Hayata gözlerini açtığı andan itibaren, merak duygusu ve ihtiyaçları nedeniyle öğrenme süreci başlamakta ve yaşamının sonuna kadar da bu süreç devam etmektedir. Öğrendiği şeyler, duygu ve düşünce yapısını etkilemekte, davranışlarını biçimlendirmektedir.

İnsanın diğer canlılardan farklı özelliklerde yaratıldığını esas alan eğitim sistemleri, eğitim sürecinde bireyin sadece bedenini ve bedensel ihtiyaçlarını değil, ruhunu ve ruhsal ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmak zorundadır. Bilişim çağında eğitimin değer kazanması, bölgesel, ulusal ve evrensel ihtiyaçlara cevap vermesi; sadece "bilen" değil, aynı zamanda "mutlu" birey yaklaşımını esas alması aciliyet kesbetmiştir. Bireyin, tek başına mutlu olması, sürdürülebilir bir durum olarak değerlendirilmemektedir. Birey, diğer bireylerle ve çevresiyle sağlıklı etkileşimde bulunduğu takdirde anlamlı ve kalıcı mutluluğu yakalayabilecektir. Bunun için eğitim sürecinin, bireylerin yaratılışlarına uygun; hem maddi hem de manevi ihtiyaçlara cevap verecek şekilde planlanması zorunluluk arz etmektedir. Bu düşünceyle hareket edildiği takdirde, hem "bilgili" hem de "erdemli" bireyler yetiştirmek mümkün olacaktır.

Yukarıda ifade edilmeye çalışılan gerekçeler, eğitim sürecinde ahlak ve etik boyutunun olmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Eğitim sürecinde kazandırılan her türlü bilginin, bireyin yaratılışına uygun olması, ahlaki durumu; bireyin diğer bireylerle ve çevresiyle uyumunun sağlanması ise etik durumu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, bireye eğitim sürecinde kendisine, içinde yaşadığı topluma, tüm insanlara, hatta çevreye karşı sorumluluk bilincini kazandıracak; ahlaki ve etik olmayan duygu, düşünce, tutum, davranış ve alışkanlıklardan uzak durmasını sağlayacaktır.

Bu duygu ve düşüncelerden hareketle, her biri alanında uzman olan bilim insanlarının ortak çabasıyla yazılan bu kitabın, öncelikle, öğretmen yetiştirme sürecinde öğretmen adaylarına önemli kazanımlar sağlayacağı, eğitim bilimleri alanının da ahlak ve etik boyutuna temel oluşturacağı umulmaktadır.

Kitabın yazımında emeği geçen değerli meslektaşlarımız (soyadı alfabetik sıraya göre) Fırat Kıyas BİREL, Abdullah ÇETİN, Filiz ÇETİN, Zühal ÇUBUKÇU, Abidin DAĞLI, Zülfü DEMİRTAŞ, Cevdet EPÇAÇAN, Yücel GELİŞLİ, Bünyamin HAN, Gürbüz OCAK, Soner Mehmet ÖZDEMİR, Habip ÖZGAN, Ata PESEN,

Sedef SÜER, Rezzan UÇAR, Serkan ÜNSAL, Taha YAZAR ve Kürşad YILMAZ'a çok teşekkür ederiz.

Kitabın basımında ve dağıtımında emeği geçen PEGEM AKADEMİ çalışanlarına ve özellikle Servet SARIKAYA'ya çok teşekkür ederiz.

Behçet ORAL

Ahmet ÇOBAN

Mehmet BARS

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: *Prof. Dr. Behçet ORAL - Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS*

1. Bölüm: Temel Kavramlar
Prof. Dr. Behçet ORAL - Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dicle Üniversitesi

2. Bölüm: Ahlak ve Etik ile İlgili Teoriler
Prof. Dr. Gürbüz OCAK - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Öğr. Gör. Serkan BOYRAZ - Aksaray Üniversitesi

3. Bölüm: Etik İlke, Etik Kural, İş ve Meslek Ahlakı/Etiği
Doç. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ - Fırat Üniversitesi

4. Bölüm: Sosyal, Kültürel, Ahlâkî ve Etik Yönleriyle Öğretmenlik Mesleği
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün DAĞ - Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR - Mersin Üniversitesi

5. Bölüm: Eğitim ve Öğrenme Hakkı
Dr. Öğr. Üyesi Fırat Kıyas BİREL - Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS - Dicle Üniversitesi

6. Bölüm: Eğitim, Öğretim, Öğrenme ve Değerlendirme Sürecinde Etik İlkeler
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ - Gazi Üniversitesi

7. Bölüm: Eğitim Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik
Doç. Dr. Serkan ÜNSAL - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇETİN - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

8. Bölüm: Eğitim ve Okul Yöneticilerinin Veli ve Öğrencilerin Etik Sorumlulukları
Doç. Dr. Abidin DAĞLI - Dicle Üniversitesi
Arş. Gör. Bünyamin HAN - Dicle Üniversitesi

9. Bölüm: İş ve Meslek Hayatında Etik Dışı Davranışlar
Doç. Dr. Filiz ÇETİN - Gazi Üniversitesi

10. Bölüm: Türkiye'de Kamu Yönetimi, Eğitim ve Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler
Prof. Dr. Kürşad YILMAZ - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

11. Bölüm: Okulda ve Eğitimde Etik Dışı Davranışlar, Etik İkilemler, Sorunlar ve Çözüm Yolları
Prof. Dr. Zühal ÇUBUKÇU - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

12. Bölüm: Okullarda Ahlak Eğitimi ve Etik Kurullar
Dr. Öğr. Üyesi Ata PESEN - Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Cevdet EPÇAÇAN - Siirt Üniversitesi

13. Bölüm: Ahlaki/Etik Bir Lider Olarak Okul Müdürü ve Öğretmen
Dr. Ahmet GÖÇEN - MEB, Geçit Ortaokulu
Doç. Dr. Habib ÖZKAN - Gaziantep Üniversitesi

14. Bölüm: Eğitim Denetiminde Etik
Dr. Öğr. Üyesi Rezzan UÇAR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

15. Bölüm: Eğitim Araştırmalarında Etik
Dr. Öğr. Üyesi Taha YAZAR - Dicle Üniversitesi
Arş. Gör. Sedef SÜER - Dicle Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz iii
Bölümler ve Yazarları v

1. BÖLÜM
TEMEL KAVRAMLAR

Giriş 1
- Ahlâk 2
- Etik 2
- Etik ve Ahlak İlişkisi 4
- Etiğin Temel Kavramları 5
  - İyi 5
  - Erdem 6
  - Sorumluluk 7
  - Vicdan 7
- Etik Türleri 8
  - Betimleyici Etik 8
  - Meta-Etik 8
  - Normatif Etik 9
  - Uygulamalı Etik 9
- Değerler 9
- Değerler-Ahlak-Etik İlişkisi 11
- Norm 11
- Norm-Değer İlişkisi 11
- Kişilik 12
- Şahsiyet 13
- Karakter 13
- Şahiyet-Karakter İlişkisi 14
- Karakter-Şahsiyet-Seciye-Ahlak İlişkisi 14
- Mizaç 14
- Mizaç-Karakter İlişkisi 15
- Tabiat 15
- Fazilet 15
- Dürüstlük 16

Özet 16
Değerlendirme Soruları 19
Kaynakça 21

2. BÖLÜM
AHLAK VE ETİK İLE İLGİLİ TEORİLER

Giriş 25
Sonuca Dayalı Kuramlar 28
Etik Egoizm 28
Faydacılık 29
Deontolojik Kuramlar 29
Kant'ın Kuramı 30
Doğal Yasa (Natural Law) Kuramı 31
Değerler Etiği 31
Özet 32
Değerlendirme Soruları 33
Kaynakça 35

3. BÖLÜM
ETİK İLKE, ETİK KURAL, İŞ VE MESLEK AHLAKI/ETİĞİ

Giriş 37
Etik İlkeler 38
Etik İlkelerin Yararları 39
Etik Kurallar 40
Etik Kodlar 42
Meslek Etiği 43
Meslek Etiği Gelişim Süreci 45
Özet 47
Değerlendirme Soruları 49
Kaynakça 50

4. BÖLÜM
SOSYAL, KÜLTÜREL, AHLÂKÎ VE ETİK YÖNLERİYLE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ

Giriş 51
Öğretmenlik 52
Öğretmenliğin Sosyal ve Kültürel Yönü 57
Öğretmenliğin Ahlâkî ve Etik Yönü 58
Dünyada ve Türkiye'de Öğretmenlik 61
Özet 64
Değerlendirme Soruları 66
Kaynakça 69

5. BÖLÜM
EĞİTİM VE ÖĞRENME HAKKI

Eğitim ve Öğrenme Hakkının Tarihsel Gelişimi....73
Eğitim ve Öğrenme Hakkı ile İlgili Düzenlemeler....80
Uluslararası Düzenlemeler....80
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi....80
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi....80
Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme....81
Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme....82
Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi....82
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi....83
Ulusal Düzenlemeler....84
1982 Anayasasında Eğitim Hakkı....84
1961 Anayasasında Eğitim Hakkı....84
Günümüzde Eğitim ve Öğrenme Hakkı, Düşünce ve Yaklaşımlar, Teknolojik Gelişmeler Işığındaki Değişimler....84
Özet....85
Değerlendirme Soruları....87
Kaynakça....89

6. BÖLÜM
EĞİTİM, ÖĞRETİM, ÖĞRENME VE DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE ETİK İLKELER

Eğitim ve Etik....91
Eğitim ve Etik İlişkisi....92
Öğretim Etkinlikleri ve Etik....99
Öğretmen- Öğrenci, Öğrenci-Öğrenci İletişimi....102
Öğrenci Değerlendirmesi ve Etik....109
Özet....115
Değerlendirme Soruları....117
Kaynakça....118

7. BÖLÜM
EĞİTİM PAYDAŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERDE ETİK

Giriş....121
Eğitimde Paydaş....122
Paydaş İlişkilerinin Eğitime Yansımaları....123

Eğitim Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik 125
Öğretmen-Veli İlişkilerinde Etik 125
Öğretmen-Öğrenci Arasındaki İlişkide Etik 128
Öğretmenlerin Meslektaşları ile İlişkilerinde Etik 129
Özet 130
Değerlendirme Soruları 132
Kaynakça 134

8. BÖLÜM
EĞİTİM VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN VELİ VE ÖĞRENCİLERİN ETİK SORUMLULUKLARI

Giriş 137
Eğitim ve Okul Yöneticilerinin Etik Sorumlulukları 138
Öğrenci Velilerinin Etik Sorumlulukları 147
Öğrencilerin Etik Sorumlulukları 157
Özet 162
Değerlendirme Soruları 164
Kaynakça 166

9. BÖLÜM
İŞ VE MESLEK HAYATINDA ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR

Giriş 169
Etik Dışı Davranış 172
Etik Dışı Davranışlara Neden Olan Faktörler 173
    Bireysel Faktörler 173
    Örgütsel Faktörler 174
Etik Dışı Davranışların Sonuçları 177
Bireysel Doyumsuzluk ve Mutsuzluk 179
Etik Dışı Davranışların Önlenmesi 181
Etik Sorgulama 183
Özet 183
Değerlendirme Soruları 185
Kaynakça 186

10. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE KAMU YÖNETİMİ, EĞİTİM VE ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ ETİK DÜZENLEMELER

Giriş 191
Türkiye'de Kamu Yönetiminde Etik Düzenlemeler 192
Türkiye'de Eğitim ve Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler 201
Öğrenciler ile İlişkilerde Etik İlkeler 203
Eğitim Mesleğine İlişkin Etik İlkeler 204
Eğitimcilerle İlişkilerde Etik İlkeler 205
Veliler ile İlişkilerde Etik İlkeler 206
Okul Yönetimi ve Toplum ile İlişkilerde Etik İlkeler 206
Okul Yöneticilerinin; Öğretmenler, Öğrenciler ve Veliler ile İlişkilerinde Etik İlkeler 206
Özet 206
Değerlendirme Soruları 208
Kaynakça 210

11. BÖLÜM
OKULDA VE EĞİTİMDE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR, ETİK İKİLEMLER, SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Giriş 211
Etiği Oluşturan Temel İlkeler 212
Etik Davranışın Kriterleri 212
Etik Dışı Davranışlar 213
Etik Dışı Davranışların Nedenleri 216
Etik Dışı Davranışların Kurumsallaştırılması 217
Etik Dışı Davranışların Önlenmesine Yönelik Sorumluluklar 217
Etik İkilemler 218
Özet 219
Değerlendirme Soruları 220
Kaynakça 221

12. BÖLÜM
OKULLARDA AHLAK EĞİTİMİ VE ETİK KURULLAR

Giriş 223
Ahlak Eğitimi Açısından Okulların Dünü ve Bugünü 225
Okullarda Ahlak Eğitiminin İlkeleri 227
Etik Kurulları 229

Kamu Görevlileri Etik Kurulu 230
Eğitim Kurumlarındaki Etik Kurulları 231
MEB Etik Komisyonu Kuruluş ve İşleyişi 237
Özet 238
Değerlendirme Soruları 240
Kaynakça 243

13. BÖLÜM
AHLAKİ/ETİK BİR LİDER OLARAK OKUL MÜDÜRÜ VE ÖĞRETMEN

Giriş 245
Etik Liderlik 246
İkilem, Çatışma Karşısında Etik Lider 247
Okullarda Etik Dışı Davranışlar 248
Etik Liderlik Boyutları 249
Etik Liderliğin Okullarda Sağladığı Faydalar 250
Etik Liderlik Açısından "Nefs ve Ruh" 251
Özet 253
Değerlendirme Soruları 254
Kaynakça 256

14. BÖLÜM
EĞİTİM DENETİMİNDE ETİK

Giriş 259
Eğitim Denetimi 259
Bilimsel Denetim 261
Öğretimsel Denetim 262
Kliniksel Denetim 262
Sanatsal Denetim 263
Farklılaştırılmış Denetim 263
Gelişimsel Denetim 264
Eğitim Denetiminde Etik ve Etik İlkeler 264
Eğitim Denetiminde Etik 264
Eğitim Denetiminde Etik İlkeler 266
Eğitim Denetiminde Etik Sorunlar 272
Özet 274
Değerlendirme Soruları 275
Kaynakça 277

15. BÖLÜM
EĞİTİM ARAŞTIRMALARINDA ETİK

Giriş 281
Bilim Etiği 283
Bilimsel Etik İlkeler 284
Bilimsel Araştırma ve Etik 286
Eğitim Araştırmalarında Etik 290
Eğitim Araştırmalarında Etik Dışı Davranışlar 291
Eğitim Araştırmalarında Etik Dışı Davranışları Önlemek İçin Öneriler 293
Özet 297
Değerlendirme Soruları 300
Kaynakça 302

Yazarlar Hakkında 307

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Prof. Dr. Behçet ORAL - Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dicle Üniversitesi

Kazanımlar

- Ahlak kavramını açıklar
- Etik kavramını açıklar
- Ahlak ve Etik kavramları arasındaki ilişkiyi sorgular
- Etiği temel kavramları açısından analiz eder
- Etik Türlerini açıklar
- Değerler-Ahlak-Etik İlişkisini sorgular
- Norm-Değer İlişkisini sorgular.
- Şahiyet-Karakater İlişkisini sorgular
- Mizaç-Karakter İlişkisini sorgular
- Karakter-Şahsiyet-Seciye-Ahlak İlişkisini sorgular

Giriş

Eğitim, genel olarak, bireyde davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak değerlendirilmektedir. Sosyal bir varlık olan bireyin, diğer bireylerle ve çevresiyle etkileşiminde, davranış değişikliğinin göstergesi olan kazanımlar eğitim sürecinin asıl amacını oluşturmaktadır. Bu kazanımlardan ahlaki ve etik yönü ile bilinenler ayrı bir değere sahip bulunmaktadır. Bilişim çağında, bireylerin ahlak ve etikten yoksun salt bilgi ve teknoloji ile yetinmesi, maddi boyutta imkânlar sağlayabilir, ancak, bu imkânları kendine ve toplumun yararına uygun şekilde kullanması konusunda ciddi endişelerin oluşacağının da düşünülmesi gerekmektedir. Bu nedenle, eğitim süreci planlanırken, bireylerin sahip olmaları istenen kazanımların maddi nitelikle birlikte manevi nitelik te taşıması önem arz etmektedir.

Bu temel noktadan hareketle, ahlak ve etiğe, eğitim sürecinin her aşamasında yer verilmesine çalışılmalıdır. Çünkü daha nitelikli bireylerin yetiştirilmesi, eğitim sürecinin bu şekilde yapılandırılmasına bağlı bulunmaktadır.

Eğitim sürecinin temel aşamaları olan hedefler, içerik, eğitim durumları ve sınama durumları ile ilgili düzenlemeler yapılırken, ahlak ve etik temalarına yer verilmesi, ahlak ve etiğin daha iyi anlaşılması açısından önemli bir husustur. Diğer bir ifade ile eğitimde ahlak ve etik ile ilgili kavramların bilinmesi, ahlak ve etikle ilgili davranışların kazanılmasında temel oluşturacaktır. Ahlak ve etik ile ilgili birçok kavramdan söz edilebilir. Ancak bu bölümde bu kavramlardan sadece bazılarına yer verilmiştir.

1.1. Ahlâk

Bir insanın yaradılışı gereği gerçekleştirdiği davranışı ifade eden[1] ahlâk, Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi mânalara gelen "hulk" veya "huluk›' kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için "halk", mânevî yapısı için "hulk" kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.[2] Ahlak, belli bir toplumun belli bir döneminde, insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü; bunlarla ilgili ilim dalı[2,3] olarak ifade edilmektedir.

Ahlak, insanın ve insan olmanın en önemli özelliklerinden biridir. Bu özelliği, dışa vuran duygu ve davranışlardan tanınabilir. Ahlakta iyi duyguların önemli yeri olmakla beraber, bu duyguların dışa yansıması da ancak eylemle mümkündür. Eylem, insanın aksiyonlarıdır. Kişisel veya duruma göre toplumsal sorumluluğu beraberinde getirir.[4]

Ahlâk, insanların gerek birbirlerine, gerekse topluma karşı yükümlülüklerini belirleyen insan davranışları ile bir arada yaşama kural ve standartlarının bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ahlâk, toplum içinde bir arada yaşama sorunlarını düzenleyen kurallardan, değerlerden, haklardan, görevlerden ibarettir. Ahlâk, insanın doğuştan getirdiği veya sonradan kazandığı bir takım tutum ve davranışların tümü; kişide huy olarak bilinen iyi ve güzel olan niteliklerdir. Toplum içinde bireylerin uymak zorunda bulundukları davranış biçim ve kurallarını[5] ifade etmektedir.

1.2. Etik

Yunanca alışkanlık ve gelenek anlamında kullanılan, "ethos" kelimesinden türeyerek, günümüzde çeşitli dillerde aynı kökenle kullanılmıştır. Kavramın kökeni "ethos", her şeyden önce "iyi insan olma›' anlamında bireysel karakter anlamını

içermektedir. Bununla birlikte, kavramın yabancı ilteratürde "ethos" olarak bütün bir toplumun niteliğini de ortaya koymakta[6] olduğu söylenebilir.

Gaudet'e göre etik, ahlaki davranış konusunda sistemli olarak düşünmektir.[7] Etiğin konusunun ahlaki eylem ve yargılar oluşturduğunu[8]ifade eden Pieper (1999), etiği bir pusulaya benzetmektedir. Nasıl ki pusula gidilecek yeri tarif etmez ancak gidilecek yerin yönünü belirtir ise etik de kişiye belirli bir eylem ya da davranışı değil, doğru olduğu kabul edilen davranışı gösterir ve izlenmesini ister. Bireyi bu davranışa zorlamaz ancak birey kendi özgür iradesiyle bu davranışı uygular.[9] Çünkü etik insanların iyiliğini, refahını ve rahatını geliştirmek üzere ortaya konan faaliyetlerle ve uygulamalarla ilgilenen bir alandır. İnsanlık için, toplum için, birey için "doğru veya değerli olan eylem" etiğin konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan etik, doğru olanın yapılmasını vurgulayarak hem toplumun hem de örgüt çalışanlarının iyilik ve refahını gözetmektir. Etik; asıl amacı bireylerin ve grupların belirli durumlarda nasıl davranması gerektiğini belirlemek olan sistematik bir araştırrma ve sorgulama çabası[10] olarak değerlendirilebilir.

Bir prensipler ya da değerler kümesi olarak tanımlanabilen[11]etik, neyin yapılması gerektiğini, hangi davranışın iyi olduğunu, neyin hayata anlam kazandırdığını gösteren,[12] tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısından değerlendirilmesi için kılavuz alınan değer, ilke ve kurallar bütünüdür. Bu anlamda etik, her türlü karar ve eylemde iyi-kötü, doğru-yanlış gibi göreli unsurlar hakkında yargılamada bulunup karar vermemizde kılavuzluk yapar.[13]

Ahlak üzerinde düşünebilme etkinliği olarak[14] da tanımlanan etik, herkesin işini ve görevini insanlığın yararı doğrultusunda en iyi şekilde, doğru ve tam olarak yapması ve kimseye zarar vermemesi temeline dayanmaktadır. Etik, insanın yaptıklarından ve edimlerinden vicdani bir sorumluluk alması ve kendisini içsel olarak mutlu hissetmesidir. Etik kavramının, bir grup insanın belirli amaçlarla oluşturduğu norm bütünleri, değeri bilinen ve ortaklaşa oluşturulmuş ölçütler ve değerler, anlamında da kullanıldığı[15] görülmektedir.

Etik kavramı, genellikle iki hareket noktasından yola çıkılarak tanımlanmaktadır: Bir bilim dalı ya da disiplin olarak etik; bireyler, toplumlar ve örgütler açısından, yarar, iyi ve kötü gibi kavramları inceleyen; başka bir deyişle bireysel ve grupsal davranışların hangilerinin doğru, hangilerinin yanlış olduğunu belirleyen; böylece ahlaki değerleri, ilkeleri ve standartları tanımlayan bir disiplindir. Felsefenin bir dalı ya da ahlak felsefesi olarak etik ise, ahlak üzerine sistemli bir şekilde düşünme, soruşturma ve ahlaki yaşama dair bir araştırma ve tartışmayı[16] ifade etmekedir.

Bireysel boyutta etik; bir bireyin izlemesi gereken iyi veya doğru standartları ifade ederken, toplumsal boyutta, toplum bireylerinin iyi veya doğru olarak nasıl davranacaklarını açıklayan ilkeler, değerler ve standartları ifade etmektedir. Bu iki boyuttan hareketle, genel ve özel etikten söz etmek mümkündür[17] :

Genel etik: Toplumsal ve ülkesel, hatta ülkelerarası ilişkilerde dikkate alınan, olması gereken, iyi veya doğru olarak değerlendirilen kurallar, ilkeler ve ahlaki standartlardır. Bu aşamada etik davranışlar, ulusal veya uluslararası kültürel ve ahlaki değerler ile yasalar çerçevesinde ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Örneğin; çevrenin korunması, tüketici ve rekabet yasalarına uygun davranma gibi.

Özel etik: Sadece belirli bir bireyin, toplumsal grubun, örgütün veya sektörün uyması gereken doğru veya iyi olarak nitelendirilen ahlaki değerleri, kuralları ve standartları gündeme getirir. Örneğin; iş ve meslek etiği, sporcu etiği, işletme etiği gibi.

1.3. Etik ve Ahlak İlişkisi

Etik, Yunanca karakter anlamına gelen "ethos" kavramından gelmektedir. Ahlak ise Latince adet, gelenek anlamına gelen "moralty" kavramından gelmektedir. Etik kavramının, daha çok bireylerin karakterlerine yönelik olduğu algılanırken, ahlak kavramının, daha çok insanların birbirleriyle ilişkileri kapsamında kullanılmakta[18] olduğu görülmektedir.

Etik ve ahlak kavramları gerek günlük yaşamda gerekse bir kısım litertürde birbirinin yerine kullanılmasına rağmen, aslında birbirinden farklı kavramlardır. Etik doğru ve yanlış davranışın teorisi iken, ahlak onun pratiğidir. Bu iki kavram arasındaki temel farklılık, ahlakın kişilerin kendi değer ve inançlarına dayalı olması, bireyden bireye ve toplumdan topluma değişmesidir. Bu anlamda ahlak, bireyin çocukluğunda öğrendiği, içinde yaşadığı belli bir kültür ya da grubun doğru olarak kabul ettiği ve müzakere edilmemiş gelenek ve alışkanlıkların belirlediği davranışlardır. Ahlakın tam tersine etik, belli bir eylemin müzakere edilip, açıklamayı gerektirir. Diğer yandan etik, ideal insan karakterinin temsil ettiği ilkeleri tartışan bir felsefe disiplinidir. Etik, bir davranışın doğru ya da yanlış sayılma nedenleri üzerinde odaklanır. İnsanların, kendi konumlarını, inançlarını tutarlı önermelerle gerekçelendirmelerini[19] talep etmektedir.

Ahlak birçok alanlarda görevleri bildirir; etik ise sadece görevin kaynağını ve niteliğini araştırır. Ahlak, iyi işleri gösterir. Etik ise iyiliğin ne olduğunu, araştırır. Ahlak, uygulamaları, etik ise uygulamaların temellerini ve kaynaklarını araştırmay[20] amaç edinmiştir.

Etik, doğru ve yanlış davranış teorisi; ahlâk ise onun pratiğidir. Etik bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgilidir. Ahlâk ise, bunu hayata geçirme tarzıdır.[21] Ahlak geniş tabanlı ve nasıl davranılması gerektiğine ilişkin yazılı olamayan standartları içerir. Etik ise, hem daha soyut kavramlara dayalıdır hem de bu soyut kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini tanımlamaya[22] çaba gösterir.

Etik, ahlak üzerinde düşünebilme etkinliğidir.[23] Ahlak üzerine düşünmeye başlandığı anda, yani ahlakın felsefesi yapıldığı anda etiğin alanına girilmiş olur.[24] Dolayısıyla, ahlak bir davranışı ifade ederken; etik davranışla ilgili bir düşünceyi ortaya koymaktadır.[25] Etik, ahlak üretmez ama ahlak üzerine konuşur. Etik iyi olana değil, bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığını söyler. Etik, ahlak kavramından hareket ederek eylemlere ve davranışlara anlam kazandırmaya[26] çalışır.

Etik ve ahlak kavramlarının ortak özelliği bireyler arasındaki ilişkileri düzenleme[27] çabasını ifade etmeleridir.

1.4. Etiğin Temel Kavramları

Bütün felsefe disiplinleri gibi etiğin de kendine has terim ve kavramları vardır. Bu kavramların tanımlanmasına yönelik çabalar ilkçağ felsefesinden beri sürmektedir. "İyi", "erdem", "sorumluluk" ve "vicdan" kavramlarının bu bağlamda tanımlanması,[28]etik kavramının kapsamının daha iyi belirlenmesini sağlayacaktır.

1.4.1. İyi

İyi, ahlak açısından ahlaki eylemin ulaşmak istediği son hedeftir. Her ahlaki eylem sonuçta iyiye ulaşmak ister. İyi, kendi başına var olan bir değerdir. İyi kavramının tanımlanmasında, filozoflar arasında bir birlik olmamakla birlikte iyinin varlığı konusunda filozofların genelinin anlaştığı söylenebilir.[29] Kimi düşünürler iyiyi "zevk" ve "haz" olarak tanımlamış, kimisi "erdem"dir demiş, kimisi de "kollektif yarar" biçiminde anlamıştır.[30]

"Nikomakhos'a Etik" adlı eserinde Aristoteles, amaçlarda kimi farklar görünse de, iyinin "her şeyin arzuladığı şey" olarak dile getirildiğini söyler. Yine aynı eserinde, iyilerin en ucundaki şeye mutluluk dendiğini, ancak mutluluğun ne olduğunun tartışma konusu olduğunu, çoğunluğun mutluluktan anladığının, bilge kişilerinkiyle aynı olmadığını açıklar. Daha sonraki yüzyıllarda düşünürlerin "iyi" anlayışlarına, tanımlarına bakıldığında değişik yaklaşımlarla karşılaşılabilir. 17.yüzyıl düşünürlerinden Hobbes, varlığımızı korumaya yarayan şeyi "iyi" olarak tanımlayarak, güvenliği korumayı sağlayan bu şey üzerinde hakkımız olduğunu,

herkes varlığını korumak isteyeceği için de genel güvenliği sağlayan ortak değerlerin "iyi" olduğunu ifade etmeye[31] çalışmıştır.

Platon için iyi idesi, tüm idelerin idesi anlamında en yüksek (varlık) olma ve bilgi ilkesiydi: İyi, Sokrates'in izlediği kavrayış ve akıl kaynaklı bir yaşama mantığının parçası olan aşılmaz bir anlam bütünüdür. Aristoteles de iyiyi, "ulaşılmaya çalışılan tek amaç olarak" tanımlamaktadır. İyi, onun dışında başka hiçbir amacın ulaşılmaya değer olmadığı düşünülen ve bizzat onun adına ulaşılmaya çalışılan nihai amaçtır. Bu en yüce değer, Aristoteles için mutluluktur; mutluluk ona göre erdemli, ahlaki hayata ulaşmak[32] anlamını taşımaktadır.

İyi, hoşa gidendir. Bizi mutlu yapar, ya da doygunluk sağlar. İyi bir şey yaptığımızda iç huzuru duyarız. Başka bir insana, çevreye, dünyaya fayda sağlamak; faydalı olmak, bir canlıyı ya da başka bir değeri -ağaçları, nehirleri, bir kitabı, bir sanat eserini ya da onur, özgürlük, adalet gibi bir değeri korumak, yüreğindeki sevgi tomurcuklarını taze tutmayı başarabilmiş bir kişiye saygı duymak bizde iyi[33] hisler uyandırır.

1.4.2. Erdem

Ahlakın övdüğü iyilikçilik, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı[34] olan ve Osmanlıcada "fazilet" kelimesiyle ifade edilen erdem, kişinin ahlaki bakımdan sürekli ve daima iyi olma durumu; ahlaki gelişmişliği ve olgunluğunun bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Erdem, herhangi bir dışsal baskı olmaksızın gerçekleştirilen özgün bir davranıştır. İnsanoğlu iradesi ve aklı nedeniyle, iyiyi, güzeli, doğruyu ve erdemleri seçebilecek konumdadır. Seçim yapmak, yaşamı deneyimlemede en önemli kavramdır. Erdem aşırı uçlarda bulunmaz. Ölçülü ve dengeli olmaktır. Erdem eylemlerimizin tüm sorumluluğunu üstlenmek[35] anlamını taşımaktadır.

Erdem kavramı, felsefeye etiğin kurucusu olarak da kabul edilen Sokrates'in armağanıdır. Sokrates erdemi bilgelikle özdeşleştirmiş, üstün vasıf olarak belirtmiştir.[36] Bilerek erdemsizlik edilemeyeceğini ileri sürmüş, bundan da erdemsziliğin bilgisizlikten doğduğu sonucunu çıkarmıştır.[37] Ona göre erdem, insanın kendini bilmesi, tanımasıdır. Platon, "erdemi" bilgi olarak tanımlar, ancak bilgi sahibi olan erdem sahibi olur.[38] Erdem, Hegel'e göre, "varlığın bilincinde olma"; Spinoza'ya göre, "akla uygun davranma"; Aristippos'a göre, "haz almada ölçülü olma"; Butler'e göre, "kişinin kendi kendini yargılaması"; Kant'a göre, "bir içgüdü işi değil, bir akıl işidir".[39] Protagoras'a göre ise erdemli olmak, "kendini yönetmek"[40] anlamınıa gelmektedir.

1.4.3. Sorumluluk

Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi; iradesiyle ve bilerek yaptığı bir eylemin sonuçlarını kabul etmesi durumudur. Genellikle belirli bir yola girmiş olan ve "bilgilenmenin getirdiği idrak ve farkındalıkla, insanın vicdanında oluşan bir duygu"[41] olarak ifade edilmektedir.

Halıcı'ya[42] göre sorumluluk, bireyin belirli bir görevi istenilen nitelik ve nicelikte yerine getirmesi, eylemlerinin sonuçlarını kabul etmesi, üstlenmesi ile birlikte, üstlendiği işin hesabını verme yükümlülüğünü ifade etmektedir.

Bilhan'a[43] göre ise sorumluluk, temeli ahlaka dayalı, insanın varoluş anlam ve amacının, özellikle hak ve görevlere ilişkin bilişsel durumudur.

Ahlaki sorumluluğun varlığından söz edebilmek için ahlaki eylemi gerçekleştiren kişinin üç niteliğe sahip olması gerekir[44]:

1. Sorumluluğun gerçekleşmesi için kişinin akıl sağlığının yerinde olması,
2. O eylemi mutlaka özgür ortamda gerçekleştirmesi,
3. Kişinin ahlaki eylemin amacı olan iyinin bilgisine sahip olması.

1.4.4. Vicdan

Arapça bir kelime olan "vicdan" sözlükte bulmak, bir şeye rastlamak, bir şeyi iyi ya da kötü bulmak gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise, insanın kalbine doğan gizli bir his olup, iyilik işlemekten hoşlanan, kötülük etmekten huzursuz olan, iyiyi kötüden ayıran ve seçici bir yapıya sahip olan duygu şeklinde tarif edilmektedir.[45] Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç olarak tanımlanan vicdan, insan davranışlarını ahlaki açıdan değerlendiren bir çeşit iç değerlendirme yetisi[46]olarak tanımlanabilir.

Vicdan; kişinin kendi kendini veya yaptıklarını ve yapmadıklarını yargılaması sonucu, eylem ve işlemlerinin ahlaki değerlere uygunluğunu ortaya koyan ahlaki yetenektir. Yani kişinin benliğinde oluşan ve bir şeyin iyi veya kötü olduğuna ilişkin yargısal bilinçtir.[47] Vicdan, başka bir tanım ile bireyin, toplumun ya da kendisinin davranışlarını değerlendirerek, yargılayarak beliren, ahlak ve iyilik için özgüven ve huzur ya da ahlak kuralları dışına çıkıldığı zaman pişmanlık ve ceza duyguları, düşünceleri ve yargıları[48] şeklinde ifade edilebilir.

Jersild'e[49] göre vicdan, kişinin doğruyu yanlıştan ayırmasına yarayan fikirler, tutumlar ve iç denetim araçları ile görev ve sorumlulukları anlamaya yarayan fikirlerin oluşturduğu bir sistemdir. Vicdanı, üst-benlik (süper-ego), kişinin içine

yer etmiş (içselleşmiş) değerler bütünü ve başlangıçta diğer insanların zorlamasıyla öğrenilen, fakat zamanla bireyin malı olan, kendi kendine kullandığı denetim araçları olarak tanımlayanlar da vardır. Psikoloji açısından vicdan, oldukça belirsiz bir varlıktır. Pragmatik açıdan ise çok yararlı ve kullanışlıdır.

Thomas'a[50] göre vicdan, "Tanrı tarafından doğruluk ve eğriliği ayırt etsin diye insanın içine ekilmiş bir akıl yargısı"dır. Frantza göre ise vicdan, yaşamımızın çalkantıları içinde bize yolumuzu bulma olanağı veren bir ahlâksal pusula gibidir... Biz melek olma ile vahşi hayvan olma arasındaki bir ara basamakta yaşarız ve her zaman hayvani yönümüzün etkilerine açığızdır. Vicdan, işte bizi burada uyarır. Ahlâkî davranış, vicdani ilhamlardan ibaret olan davranışlardır. Vicdan, insan içinde akıl ve sevginin dışında, şöyle yap ya da böyle yapma diyen bir güçtür. Akıl etki altında kalabilir. Ama vicdan etki altında kalmaz. Tüm bunlardan çıkarılacak ortak sonuç; vicdanın, insanda emredici ve alıkoyucu bir içsel yargı mercii olduğudur.

Güngör,[51] vicdanın oluşmasını anne-baba, yetiştirici, öğretmen gibi haricî kontrol gücünün, bir iç kontrol mekanizması haline dönüşmesiyle açıklamıştır. Bu durumun gerçekleşmesi için çocuğun belli bir benliğe ve olgunluk seviyesine ulaşması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda gelişim psikolojisinin verilerine başvuran Güngör, vicdan gelişiminin yedi yaşından sonra başladığına işaret etmiştir.

1.5. Etik Türleri

Literatürde birçok etik türünden söz edilmekle birlikte burada dört temel etik türüne yer verilmiştir:

1.5.1. Betimleyici Etik

Bilimsel ya da tanımlayıcı yaklaşımın ahlâk alanına uygulanmasını ifade etmekte olup, bu etik anlayış norm bildirmek ya da kural koymak yerine, sadece insan eylemlerini gözlemleyerek, eylemlerin sonuçlarını betimler.[52,53] Ahlak alanına bilimsel yaklaşımın uygulanması[54] anlamını taşıyan betimleyici etik, kişilerin, kültürlerin ve toplumların ahlak sistemlerini tanımlayan çalışmalardan ibaret[55]görülebilir.

1.5.2. Meta-Etik

Felsefenin biricik görevinin dilin mantıksal analizi veya kavram çözümlemesi olduğunu öne süren, 20.yüzyılda dünyada oldukça etkili yeni bir felsefe tarzı olan analitik felsefenin etik alanındaki tavrını veya yaklaşımını ifade eden[56] meta-etik, genel olarak, herhangi bir ahlak teorisinin ortaya koyduğu ilkeyi veya herhangi bir ahlak sisteminde ifade edilmiş olan ahlak normlarının anlamını analiz etmeye yönelen etik türü[57] olarak değerlendirilebilir.

Neyin doğru ve neyin yanlış olduğu hakkında konuştuğumuzda ne anlama geldiğini, neyi anladığımızı ve ne demek istediğimizi soran felsefi etiğin bir kolu[58] olan meta-etik, etiğin doğası ve ahlaki gerekçelendirme hakkında yorumlar yapar. Etiğin göreli olup olmadığı ya da insanın hep kendi çıkarları için davranıp davranmadığı gibi tartışmalar meta-etiğin kapsamı içinde[59] görülebilir.

1.5.3. Normatif Etik

Neyin ahlaki bakımdan doğru ve yanlış, iyi ve kötü olduğunu belirleyen ölçütler sunan, bu ölçütleri haklı kılma ve temellendirme işiyle uğraşan etik türü[60] olan normatif etik, erdemli yaşamın nasıl olması gerektiğini belirten kodları[61] ifade eder. Bizim ahlaki eylemlerimizin içeriğine karar vermemizle ilgilenir. Normatif etik kuramları, eylemlere rehberlik sağlamayı amaçlar ve "ne yapmalıyım?" sorusunun yanıtını verecek süreçleri tanımlamayı hedefler. Normatif etikte, doğru ile yanlış davranışları kesin bir biçimde birbirinden ayıracak ölçütler oluşturulmaya çalışma[62] çabaları yer almaktadır.

Pieper'e göre normatif etik, insanın ahlâki eylemleri için kural ve düzenleyici ilkeler getirir; nasıl yaşanılması gerektiğini belirten ahlâki ilkeler araştırır. Hayatta en yüksek değere sahip olan şeylerin neler olduğu; âdil bir toplumun hangi unsurları içermesi gerektiği; bir insanı ahlâki yönden iyi kılan şeylerin neler olduğu başlıca tartışma konularıdır. Normatif etik, ahlâki talep ve normların betimlenmesinden çok gerekçelendirilip temellendirilmesini hedeflemiş olup, kendisine uyulması istenen en üst düzeyde ahlâk ilkesine dayanır ya da gerçekleştirilmesi herkesi bağlayan "en üst iyi"ye gönderme yapar.[63]

1.5.4. Uygulamalı Etik

Belli özel alanlarda ortaya çıkan etik sorunların tartışılması için, ölçütler yaratma ve bu özel alanlarda bu ölçütlerin insan davranışlarında uygulanmasıyla ilgilenir. Tıbbi etik, biyo etik, sosyal etik, iktisat etiği, bilim etiği, eğitim etiği, iş etiği, bilişim etiği, mühendislik etiği, çevrebilim etiği, barış etiği gibi çeşitli alanlarının[64] mevcut olduğu görülmektedir.

1.6. Değerler

Latincede "kıymetli olmak" veya "güçlü olmak" anlamına gelen "valare" kökünden türetilmiş olan değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçüt, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı nitelik anlamlarını ifade etmektedir. Bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korumaya çalışılan inanışlara değer denir. Bir top-

lumdaki değerler, bazen iman, bazen kanaat, bazen bilgi şeklinde ortaya çıkar.[65] Birey, grup ya da toplum tarafından önem atfedilen, çoğunluk tarafından kabul gören, beğenilen, istenilen şeyler değer olarak[66] tanımlanmaktadır.

Değerler, sahip olunan temel inançlardır. Değerler, neyin doğru, iyi ve adil olduğunu tanımlamak için kullanılan ilkelerdir. Değerler, doğruyla yanlışı, iyiyle kötüyü birbirinden ayırt ederken kullanılan yol gösterici standartlardır. Değerler, niyetler ve/veya amaçlar olarak somutlaştırırlar[67]. Değerler, bireyin ya da diğer sosyal varlıkların hayatına yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, önem düzeyleri farklılık gösteren, ilgili durumlar ötesinde arzu edilen amaçları[68] ifade etmektedir.

Değerler, insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. Sosyal bilimciler, değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduklarını ifade etmektedir.[69] Değerler, nesne ve olayların insanca önemini belirleyen niteliğidir. Bir başka deyişle, değer, birey için önemli olan her türlü düşünce yapısı, nesne veya olayı[70] ifade etmektedir.

Değerler, hangi toplumsal davranışların iyi, doğru ve istenilen olduğunu ortaya koyan kilometre taşları gibidir. Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul ve tasdik edilen, onların ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlar olarak tanımlandığı biçiminde aktarılmaktadır.[71]

İnsanlar; değerleriyle yaşar ve toplumlar değerleriyle var olurlar. İnsanlık tarihinin birikimi olan "uygarlık değerleri" de "evrensel emanetler" olarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Bunlar 'temel değerlerdir', özellikleri kalıcı olmalarıdır. Değerler, kültürün özünü oluşturur. Onlar, yaşamda önemli hedefler hakkında destekleyici inanışlardır ve insan yaşamına rehberlik eden prensipler olarak hizmet ederler. Alternatifler arasında neyin iyi neyin kötü olduğunu seçmede belirleyici olarak görev yapma[72] özellikleri taşırlar.

Değerlerin insan hayatında çok önemli bir rolü vardır. Bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarının şekillenmesinde değerlerin etkisi çok fazladır. İnsanın yaptığı her davranışın altında bir değer vardır. Çünkü insanın her davranışı, bir değere dayanır. Geniş anlamda söylenirse, her türlü amaç ve hedefler, ilişki ve çıkarlar, tutkular, her tür idealler, güç ve iktidar, sevgi ve nefretler, inanma ve inkârlar, dostluklar, sadakat ve doğruluklar bir değer ifade eder ve aynı zamanda da bir değere dayanma[73] gerekliliği vardır.

1.7. Değerler-Ahlak-Etik İlişkisi

Değerler ve ahlak, birbiriyle yakın ilgi içinde olan iki kavramdır. Ahlak bir yönüyle değerler dünyasının parçasıdır. Ahlak ve değerler, düşüncelerimizi, toplumsal ve bireysel davranışlarımızı etkileyen, hatta nesneler dünyasına bakışımızda da rol oynayan özel bir bilgi türüdür.[74] Ahlak, insanın duygu ve düşünce güçleri arasındaki uyum ve dengeyi sağlamaya yönelik değer yargılarının tümünü[75] ifade etmektedir.

Ahlak, insanın değer ve tutumlarını içerirken, etik insanların bireysel ve toplumsal anlamda kurdukları ilişkilerin temelinde var olan değerleri, kuralları, doğru-yanlış, iyi-kötü gibi kavramları ahlaksal açıdan araştıran felsefe disiplini[76] olarak tanımlanmaktadır.

Etik, "değer" kavramı ile temellenir. Değerler olmadan etikten söz edemeyeceğimiz için de, ahlaki çürüme, insanlığı ve dünyayı tehdit eden büyük bir tehlike olarak karşımıza dikilmektedir. "Ahlak" ve "etik" kavramlarının ortak yanı, "toplumların iyi-kötü, doğru-yanlış, uygun-uygunsuz olarak kabul ettiği davranış kuralları"na[77] dayanmış olmasıdır.

1.8. Norm

Kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya kanuna uygun durum[78] anlamına gelen norm, insan davranışlarının kendisine göre ölçüldüğü, değerlendirildiği, beğenildiği ya da kınandığı ölçü ve kuralı[79] ifade etmektedir. Norm kavramı, doğru yanlış ayırımıyla ilgili davranış beklentilerine işaret etmektedir.[80]

Normlar genellikle toplumsal değerlerin yansıması ve bireylerce paylaşım özelliği taşır. Böylece kollektif bir yapı oluştururlar. Normlar grup içerisindeki bireylerin meydana getirdiği ilikşileri düzenler ve yön verir. Normların davranış kalıpları açısından belli bir standartı da beraberinde getirdiğini görmekteyiz. Normlar toplumsal değerlerin yansıması olduğu için, uyulmaması halinde bireylerin yaptırımla karşılastığı standartlardır.[81] Normlar, kurumlaşmış standart davranış kuralları olarak tanımlanmıştır. İşlevleri olarak, toplumda düzen, istikrar ve sürekliliğin sağlanması belirtilebilir. Normlar da değişirler. Özellikle etkisini kaybeden, bir etkileşme durumunun ihtiyaçlarına cevap veremeyen, bireylerin karşılıklı ilişkilerine yön veremeyen normların daha çabuk değiştiği[82] görülmektedir.

1.9. Norm-Değer İlişkisi

Norm ile değer birbirinden farklıdır. Değer normdan daha genel bir nitelik taşır. Diğer bir deyişle, değer normu kapsar. Değer, bir temel ilke, norm ise bu

temel ilkenin özel durumlarda uygulanışını belirleyen özel kural niteliğindedir. Normlar, değerlere dayalı, yani kaynağını değerlerden alan, belirli durumlarda belirli davranışları gerektiren ve uyulması gereken özel kurallar[83] olarak tanımlanırlar.

1.10. Kişilik

Osmanlıca karşılığı "şahisyet" olan kişilik kavramı, kişiyi bütün öteki kişilerden ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümü anlamına gelmektedir. Ruhbilimci Ribot "kişilik, her türlü eğilimleri ve duygularıyla birlikte beden yapısı ve bellek olmak üzere iki temel etmenin ürünüdür" der. Bu anlamda, kişilik, insanın davranışlarının tümüdür. Mizaç ve karakter ile yakından ilişkilidir. Soyçekimsel ögeler taşıdığı gibi, çevresel etkileri de kapsar. Gelişmeyle değişen yanları olduğu gibi, belli bir oranda süreklilik taşıyan yanlarının olduğu[84] da kabul edilmektedir.

Jersild'e[85] göre kişilik, insanın başkalarında bulunmayan bireysel özelliklerinin tümü anlamına gelir. Kişiliğin bir dış, bir de iç yapısı vardır. Kişliğin dış boyutları, insanın fiziği, becerileri, yetenekleri, bazı huyları ve davranışları gibi, ölçüye gelen ve herkesin görebileceği özelliklerini kapsamaktadır. Kişiliğin iç boyutlarına gelince, bu da, bireyin güdüsel ve duygusal eğilimlerini, kendisini tanımasını sağlayan fikir ve tutumların meydana getirdiği sistemi ve dürtüleri, duygulara ve eylemlere yol açan bilinçli ve bilinçsiz eğilimlerin tümünü kapsamaktadır.

Bilhan'a[86] göre kişlik, bireyin davranış özelliği, ruhsal zihinsel, toplumsal tepkileri, bunların her birinin veya hepsinin öznel varlığı ile birleşimi, diğer bir deyişle, bedeb, ruh ve zihin özelliklerinin tümünün ortakça meydana getirdiği yapıdır.

Kişilik toplumsal bir olgudur. Yakın ilişkisi olan karakter gibi, doğuştan gelmez. Toplum içinde ve toplumsal koşulların belirlenmesiyle oluşur. Kişiliğin oluşmasında şüphesiz doğuştan gelen yeteneklerin de rolü vardır, ama belirleyici olan toplumsal ve maddi koşullardır, kaldı ki doğuştan gelen yeteneklerin de önceki toplumsal koşullarla oluştuğu[87] kabul edilmektedir.

Cüceloğlu'na[88] göre, psikologların üzerinde aynı fikirde olduğu bir tek kişilik tanımı yoktur. Kişilik, iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir. Bu tanımda kullanılan terimleri biraz açarak gözden geçirelim. "Bireyin diğer bireylerden ayırtedici" terimini kullandık. Çünkü ilgilendiğimiz o bireyi başkalarından farklı kılan özelliklerdir. Kişilik tanımında kullandığımız diğer bir kavram "tutarlılık" kavramıdır. Tutarlılık kavramıyla "zaman boyutu içinde o kişinin benzer durumlarda davranışının pek değişmediğini anlarız. Bireyin tipik ve belirli durumlarda sık sık gösterdiği davranışlarını kişiliğinin bir parçası olarak düşüneceğiz. "Yapılaşmış" kavramıyla kişiliğin çok

sayıda birimlerden oluşan bir sistem oduğunu, sistemin herbirinin birbiryle bağlantılı olarak bir örüntü geliştirdiğini anlarız. "İlişki kuruluş biçimi" ile bireyin iç ve dış çevresiyle sürekli bir ilişki halinde olduğunu, başka bir deyişle, birey kendi içindeki duygu ve düşünceleri olduğu kadar, kendi dışında yer alan insan, olay ve nesneleri de algılar. Bireyin kişiliği, iç ve dış çevreyle kurduğu ilşkinin biçimini belirler. "İlişki biçimi" şeklinde tanımlanan kişilik, soyut bir kavram olmaktan çıkıp, bireyin her günkü davranışında gözlenebilen somut bir kavram olur.

1.11. Şahsiyet

Sözlükte "fert, kişi, birey" anlamındaki şahıstan oluşturulmuş, şahsiyetin kökü şuhûs "yükselmek, uzaktan görünmek', şahâset ise "irileşmek, büyümek" demektir. Batı dillerinde şahsiyet kavramı "personality" (İng.), "personalité" (Fr.) kelimeleriyle ifade edilmektedir. Şahsiyet ve onunla ilgili benlik, kendilik, kimlik gibi kavramların Türkçe'de ve modern Arapça'da kullanıldığı[89] görülmektedir.

İnsanın doğuşunda sadece organik ve fonksiyonel bir yapılış vardır. İnsan bu yapılışın ve fizik, sosyal çevrenin karşılıklı etkileri, aksiyonları ile yavaş yavaş cevaplara ulaşır. Bu cevapların tümü ise, bir insanın şahsiyetini meydana getirme[90] çabası olarak değerlendirilebilir.

1.12. Karakter

Asıl anlamı, "oymak", "bir şey üzerinde değişmeyen izler bırakmak" demek olan karakter kelimesi günümüzde farklı anlamlarda kullanılmaktadır.[91] Karakter, sözlükte[92] bir nesnenin, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik, öz yapı, seciye, anlamlarına gelmektedir.

Osmanlıca'daki karşılığı "seciye" olan karakter, ruhbilim terimi olarak, "duygu ve davranış özelliğini", törebilim terim olarak "ahlak sağlamlığı ve tutarlılığı"nı ifade ederken,[93] genel olarak, bir organizmanın belirgin yönü veya yönleri; belli ahlak ölçülerine göre değerlendirilen kişilik[94] anlamlarını taşımaktadır.

Psikologlar karakterin mahiyeti üzerinde anlaşmış görünmemektedirler. Bazıları karakteri soyaçekimin bir eseri olarak görürler. Bunlara göre karakterde yer alan herşey insanla beraber var olur. Doğuştan sonra kazanılan şeyler ise, karakterin dışında kalır. Bazı psikologlar ise bu görüşe karşıdırlar. Bunlara göre karakter insanın gelişmesinin bir sonucudur; karakter yaratılabilir ve istenilen karakterde insanlar yetiştirilebilir. Çağımızın ünlü filozoflarından Bertrand Russell, bu görüşü şu sözlerle savunmaktadır: "İnsan karakter özelliklerinin en az onda dokuzunu çev-

resinden kazanır ve ancak geriye kalan onda birine doğumla sahip olur. Çevreden kazanılan kısımlar ise eğitimle şekillendirilebilir. Belki doğuştan gelen özelliklerin bile zamanla değişebileceğinin bilim yoluyla ispatlanacağı bir zaman gelecektir."[95]

1.13. Şahiyet-Karakter İlişkisi

Şahsiyet, karakterden başka, yaşam boyunca kazanılan, başka türlü olabilmesi mümkün olan, karakteri herhangi bir şekilde özelleştiren bütün özellikleri içine alır. Şahsiyet karakterin tersine olarak, zihin yaşamına ait bulunan hiçbir şeyi kendi dışında bırakmaz. Karakter, şahsiyetle özelleşen genel eğilimler, yetenekler dokusundan başka bir şey değildir. Karakterin değişmemezliği ve şahisyetin değişmesi mümkündür, hatta zorunludur. Şahsiyet, "ben"in somut tümüdür. Karakter ise, "ben"in temel ve değişmez şeklinden başka bir şey değildir. Şekille madde arasında ilişki ne ise şahsiyetle karakter arasındaki ilişki de odur. Şahisyetle karakteri brileştiren bu ilişkinin ortasında aktif bir merkez vardır. Bu merkez, "ben"[96] olarak ifade edilmektedir.

1.14. Karakter-Şahsiyet-Seciye-Ahlak İlişkisi

Karakter, daha çok ahlâk ağırlıklı bir anlam içerir. Şahsiyetle karakterin en önemli farkı, şahsiyetin bir kişiyi tanımlayan, hem doğuştan gelen hem de sonradan kazanılan özellikleri ihtiva etmesi, karakterin ise kalıtımsal etkiler, soydan gelen özellikler ve olgunlaşmanın bütününden oluşmasıdır.[97] Buna göre karakter, şahsiyet kavramına dâhildir. Karakterli insan, davranışlarını toplumun değer yargılarına uygun biçimde yönetebilen, değerler sistemini içselleştirmiş olan kimsedir. İslâmî literatürde yeni bir kavram olan karakteri müslüman yazarların bazıları "seciye,"[98,99] bazıları ise "hulk" ile ifade etmiştir. Ahmed Naim'e göre karakter, Arapça'daki hulk kelimesinin tam karşılığıdır, bunu seciye ile karşılamak doğru olmaz; çünkü karakterler gibi ahlâkın da iyisi ve kötüsü bulunur, seciyenin ise kötüsü yoktur.[100] Modern Arapça sözlüklerde karakterin "hulk" kelimesiyle karşılandığı görülmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle ahlâk ilmini "insan karakterinden bahseden ilim" diye tarif edenlerin[101] olduğu görülmüştür.

1.15. Mizaç

Mizaç, bir kimsenin doğuştan getirdiği fizyolojik nitelikler ile ilgili olan tutumudur. Mizaç, organik yapının bir ürünüdür; buna göre bir insanın mizacı yaratılışına bağlıdır.[102]Kişiliğin duygusal yanı, özellikle ruh hali ve etkinlik derecesi ile ilgili yönü, huy ve yaradılış anlamına gelen mizaç, genel olarak, yapım-yıkım ve

vücud kimyası ile ilişkili olduğu ileri sürülmektedir.[103] Mizaç, kişinin davranışının bütün görünümlerini ve dünyayı, insan ilişkilerini algılamasını belirgin biçimde etkileyebilen uzun süreli ve dayanıklı içsel yaşantısı şeklinde de tanımlandığına[104] rastlanmaktadır.

18.yüzyılda mizaç terimi, "başkanlarına karşı hoşa gider ya da gitmez türden tepkide bulunma eğilimi ya da duygusal tutumu, huyu" anlamında kullanılmaya başlanmıştır.[105] Mizaç, psikolojide içe veya dışa dönüklük gibi bireyin kişiliğini ifade eden sıklıkla öğrenilmişten ziyade doğuştan geldiği kabul edilen davranışlar[106] şeklinde ifade edilmektedir.

1.16. Mizaç-Karakter İlişkisi

Mizaç ve karakter iç içe geçmiş kavramlardır. Bundan dolayı bunları birbirinden ayırmak oldukça zordur. Nitekim günlük hayatta çoğu kere biri diğerinin yerine kullanılmaktadır. Oysa aralarında fark vardır. Foullée, "Mizaç ve Karakter" adlı eserinde, bu iki kavramı şu şekilde birbirinden ayırmıştır: "Mizaç, organik ve doğuştan gelen eğilimlerin, karakter ise hem yaradılışın hem de kazanılmış olan bilgi ve tecrübenin eseridir". Buna göre, mizaç, karakterin meydana gelmesinde rol oynadığı gibi, onun biyolojik dayanağını oluşturmada[107] önemli etkiye sahip bulunmaktadır.

1.17. Tabiat

Sözlükte "yaratmak, inşa etmek, biçim vermek; mühürlemek" anlamlarındaki tab' kökünden gelen tabiat, eski sözlüklerde "yaratılış, seciye, bir varlığın yaratılıştan gelen aslî yapısı" mânalarında yer almaktadır. Terim olarak tabiat, bir varlığı belirleyen özelliklerin tamamını, hareket sağlayıcı güç diye kabul edilen etkeni, doğuştan sahip olunan aslî yapıyı (fıtrat), bilimsel veya metafizik açıdan ele alınan maddî dünyayı, hareketin ve onu takip eden sükûnun ilkesini, kültür ve tekniğin etkisiyle değişikliğe uğramamış olan şeyi ve nefsin ilk güçlerinden birini ifade eder. "Bir varlığın aktif unsurlarının ve temel niteliklerinin toplamı" anlamındaki mahiyet de tabiat[108] kavramıyla ifade edilmiştir.

1.18. Fazilet

İnsanın iyilik yapmasını ve kötülükten uzak durmasını sağlayan ruhî yetenekler için kullanılan bir ahlâk terim olan fazilet kelimesinin türetildiği fazl kelimesi "artmak, fazlalaşmak, üstün olmak, eksikliğin zıddı, artık, fazlalık, ihsan' gibi anlamlara gelmektedir. Râgıb el-İsfahânî, felsefe kültürünün geliştirdiği anlayışın

etkisiyle fazilet terimini "insanın başkalarından üstün ve imtiyazlı olmasını sağlayan durum, kişiyi mutluluğa götüren şey" diye tarif etmiş ve bunun zıddına rezîlet denildiğini belirtmiştir. Felsefî literatürün dışındaki ilk dönemlere ait İslâmî kaynaklarda fazilet kelimesinin "ahlâkî erdem" anlamında nâdiren kullanıldığına[109] rastlanmıştır.

1.19. Dürüstlük

Güvenilir, içten, doğru, açık sözlü, tarafsız olma; hile, hırsızlık yapmama; yalan söylememe; yanılmama ve "şeytanlıklar" planlamama durumları anlamını taşıyan dürüstlük,[110] başkasına karşı doğru, yansız olma, onları aldatmamaya ya da sömürmemeye çalışma özelliğini[111] ifade etmektedir.

Dürüstlük, doğruluğu içermektedir, ancak doğruluktan farklı bir kavramdır. Doğruluk, gerçeği söylemektir. Bir başka ifadeyle sözleri gerçeğe uydurmaktır. Dürüstlük ise, gerçeği sözlere uydurmak yani söze bağlı kalmak ve beklentileri gerçekleştirmektir.[112] Dürüstlüğün genel olarak doğruluk ve adalet kavramlarıyla ölçüldüğü[113] görülmektedir.

Özet

Bir insanın yaradılışı gereği gerçekleştirdiği davranışı ifade eden ahlâk, Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi mânalara gelen "hulk" veya "huluk" kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için "halk", mânevî yapısı için "hulk" kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Ahlak, belli bir toplumun belli bir döneminde, insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü; bunlarla ilgili ilim dalı olarak ifade edilmektedir.

Etik, neyin yapılması gerektiğini, hangi davranışın iyi olduğunu, neyin hayata anlam kazandırdığını gösteren, tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısından değerlendirilmesi için kılavuz alınan değer, ilke ve kurallar bütünüdür. Bu anlamda etik, her türlü karar ve eylemde iyi-kötü, doğru-yanlış gibi göreli unsurlar hakkında yargılamada bulunup karar vermemizde kılavuzluk yapar.

Etik ve ahlak kavramları gerek günlük yaşamda gerekse bir kısım litertürde birbirinin yerine kullanılmasına rağmen, aslında birbirinden farklı kavramlardır. Etik doğru ve yanlış davranışın teorisi iken, ahlak onun pratiğidir. Bu iki kavram arasındaki temel farklılık, ahlakın kişilerin kendi değer ve inançlarına dayalı olması, bireyden bireye ve toplumdan topluma değişmesidir. Etik ve ahlak kavramlarının ortak özelliği bireyler arasındaki ilişkileri düzenleme çabası içerinde olmalarıdır.

Bütün felsefe disiplinleri gibi etiğin de kendine has terim ve kavramları vardır. Bu kavramların tanımlanmasına yönelik çabalar ilkçağ felsefesinden beri sürmektedir. "İyi", "erdem", "sorumluluk" ve "vicdan" kavramlarının bu bağlamda tanımlanması, etik kavramının kapsamının daha iyi belirlenmesini sağlayacaktır.

İyi, ahlak açısından ahlaki eylemin ulaşmak istediği son hedeftir. Her ahlaki eylem sonuçta iyiye ulaşmak ister. İyi, kendi başına var olan bir değerdir.

Ahlakın övdüğü iyilikçilik, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı olan ve Osmanlıcada "fazilet" kelimesiyle ifade edilen erdem, kişinin ahlaki bakımdan sürekli ve daima iyi olma durumu; ahlaki gelişmişliği ve olgunluğunun bir yansıması olarak kabul edilmektedir.

Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi; iradesiyle ve bilerek yaptığı bir eylemin sonuçlarını kabul etmesi durumudur.

Arapça bir kelime olan "vicdan" sözlükte bulmak, bir şeye rastlamak, bir şeyi iyi ya da kötü bulmak gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise, insanın kalbine doğan gizli bir his olup, iyilik işlemekten hoşlanan, kötülük etmekten huzursuz olan, iyiyi kötüden ayıran ve seçici bir yapıya sahip olan duygu şeklinde tarif edilmektedir.

Literatürde birçok etik türünden söz edilmekle birlikte burada dört temel etik türüne yer verilmiştir: Betimleyici etik, anlayış, norm bildirmek ya da kural koymak yerine, sadece insan eylemlerini gözlemleyerek, eylemlerin sonuçlarını betimler. Meta-etik, genel olarak, herhangi bir ahlak teorisinin ortaya koyduğu ilkeyi veya herhangi bir ahlak sisteminde ifade edilmiş olan ahlak normlarının anlamını analiz etmeye yönelen etik türü olarak değerlendirilebilir. Normatif etik, erdemli yaşamın nasıl olması gerektiğini belirten kodları içerir. Uygulamalı etik, belli özel alanlarda ortaya çıkan etik sorunların tartışılması için, ölçütler yaratma ve bu özel alanlarda bu ölçütlerin insan davranışlarında uygulanmasıyla ilgilenir.

Değerler, sahip olunan temel inançlardır. Değerler, neyin doğru, iyi ve adil olduğunu tanımlamak için kullanılan ilkelerdir. Değerler, doğruyla yanlışı, iyiyle kötüyü birbirinden ayırt ederken kullanılan yol gösterici standartlardır. Değerler, niyetler ve/veya amaçlar olarak somutlaştırırlar.

Değerler ve ahlak, birbiriyle yakın ilgi içinde olan iki kavramdır. Ahlak, insanın değer ve tutumlarını içerirken, etik insanların bireysel ve toplumsal anlamda kurdukları ilişkilerin temelinde var olan değerleri, kuralları, doğru-yanlış, iyi-kötü gibi kavramları ahlaksal açıdan araştıran felsefe disiplini olarak tanımlanmaktadır.

Normlar genellikle toplumsal değerlerin yansıması ve bireylerce paylaşım özelliği taşır. Böylece kollektif bir yapı oluştururlar. Normlar grup içerisindeki bireylerin meydana getirdiği ilikşileri düzenler ve yön verir. Normların davranış kalıpları açısından belli bir standartı da beraberinde getirdiğini görmekteyiz. Norm ile değer birbirinden farklıdır. Değer normdan daha genel bir nitelik taşır. Diğer bir deyişle, değer normu kapsar.

Kişilik toplumsal bir olgudur. Yakın ilişkisi olan karakter gibi, doğuştan gelmez. Toplum içinde ve toplumsal koşulların belirlenmesiyle oluşur.

İnsanın doğuşunda sadece organik ve fonksiyonel bir yapılış vardır. İnsan bu yapılışın ve fizik, sosyal çevrenin karşılıklı etkileri, aksiyonları ile yavaş yavaş cevaplara ulaşır. Bu cevapların tümü ise, bir insanın şahsiyetini meydana getirme çabası olarak değerlendirilebilir.

Osmanlıca'daki karşılığı "seciye" olan karakter, ruhbilim terimi olarak, "duygu ve davranış özelliğini", törebilim terim olarak "ahlak sağlamlığı ve tutarlılığı"nı ifade ederken, genel olarak, bir organizmanın belirgin yönü veya yönleri; belli ahlak ölçülerine göre değerlendirilen kişilik anlamlarını taşımaktadır. Şahsiyet, karakterden başka, yaşam boyunca kazanılan, başka türlü olabilmesi mümkün olan, karakteri herhangi bir şekilde özelleştiren bütün özellikleri içine alır. Şahsiyet karakterin tersine olarak, zihin yaşamına ait bulunan hiçbir şeyi kendi dışında bırakmaz.

Mizaç, kişinin davranışının bütün görünümlerini ve dünyayı, insan ilişkilerini algılamasını belirgin biçimde etkileyebilen uzun süreli ve dayanıklı içsel yaşantısı şeklinde de tanımlandığına rastlanmaktadır. Mizaç, organik ve doğuştan gelen eğilimlerin, karakter ise hem yaradılışın hem de kazanılmış olan bilgi ve tecrübenin eseridir".

Tabiat, bir varlığı belirleyen özelliklerin tamamını, hareket sağlayıcı güç diye kabul edilen etkeni, doğuştan sahip olunan aslî yapıyı (fıtrat), bilimsel veya metafizik açıdan ele alınan maddî dünyayı, hareketin ve onu takip eden sükûnun ilkesini, kültür ve tekniğin etkisiyle değişikliğe uğramamış olan şeyi ve nefsin ilk güçlerinden birini ifade eder.

İnsanın iyilik yapmasını ve kötülükten uzak durmasını sağlayan ruhî yetenekler için kullanılan bir ahlâk terim olan fazilet kelimesinin türetildiği fazl kelimesi "artmak, fazlalaşmak, üstün olmak, eksikliğin zıddı, artık, fazlalık, ihsan' gibi anlamlara gelmektedir.

Güvenilir, içten, doğru, açık sözlü, tarafsız olma; hile, hırsızlık yapmama; yalan söylememe; yanılmama ve "şeytanlıklar" planlamama durumları anlamını taşıyan dürüstlük, başkasına karşı doğru, yansız olma, onları aldatmamaya ya da sömürmemeye çalışma özelliğini ifade etmektedir.

Değerlendirme Soruları

1. Belli bir toplumun belli bir döneminde, insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütününü ifade eden kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Etik B. Şahisyet
C. Vicdan D. Ahlak
E. Fazilet

2. "Neyin yapılması gerektiğini, hangi davranışın iyi olduğunu, neyin hayata anlam kazandırdığını gösteren, tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısından değerlendirilmesi için kılavuz alınan değer, ilke ve kurallar bütünüdür."

Yukarıdaki tanıma uygun kavram, aşağıdakilerden hangisidir?

A. Ahlak B. Fazilet
C. Vicdan D. Etik
E. Şahisyet

3. "Biri, doğru ve yanlış davranışın teorisi iken, diğeri onun pratiğidir" **ilişkisi aşağıdaki kavramlardan hangi ikisi için doğrudur?**

A. İyi-Vicdan
B. Norm-Şahisyet
C. Dürüstlük-Tabiat
D. Karakter-Erdem
E. Etik-Ahlak

4. Aşağıdakilerden hangisi etiğin temel kavramlarından biri değildir?

A. İyi B. Erdem
C. Norm D. Sorumluluk
E. Vicdan

5. "Kişinin doğruyu yanlıştan ayırmasına yarayan fikirler, tutumlar ve iç denetim araçları ile görev ve sorumlulukları anlamaya yarayan fikirlerin oluşturduğu bir sistemdir"

Yukarıdaki tanıma uygun kavram, aşağıdakilerden hangisidir?

A. Ahlak B. Fazilet
C. Vicdan D. Etik
E. Şahisyet

6. Genel olarak, herhangi bir ahlak teorisinin ortaya koyduğu ilkeyi veya herhangi bir ahlak sisteminde ifade edilmiş olan ahlak normlarının anlamını analiz etmeye yönelen etik türü aşağıdakilerden hangisidir?

A. Genel Etik
B. Meta-etik
C. Normatif Etik
D. Uygulamalı Etik
E. Özel Etik

7. Neyin ahlaki bakımdan doğru ve yanlış, iyi ve kötü olduğunu belirleyen ölçütler sunan, bu ölçütleri haklı kılma ve temellendirme işiyle uğraşan etik türü aşağıdakilerden hangisidir?

A. Özel Etik
B. Meta-etik
C. Normatif Etik
D. Uygulamalı Etik
E. Genel Etik

8. "Biri temel ilke, diğeri ise bu temel ilkenin özel durumlarda uygulanışını belirleyen özel kural niteliğindedir" **ilişkisi aşağıdaki kavramlardan hangi ikisi için doğrudur?**

A. İyi-Vicdan
B. Değer-Norm
C. Dürüstlük-Tabiat
D. Karakter-Erdem
E. Etik-Ahlak

9. Başkasına karşı doğru, yansız olma, onları aldatmamaya ya da sömürmemeye çalışma özelliğini ifade eden kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Kişilik B. Şahsiyet
C. Karakter D. Mizaç
E. Dürüstlük

10. Kişiliğin duygusal yanı, özellikle ruh hali ve etkinlik derecesi ile ilgili yönü, huy ve yaradılış anlamına gelip, genel olarak, yapım-yıkım ve vücud kimyası ile ilişkili olduğu ileri sürülen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Tabiat B. Şahsiyet
C. Fazilet D. Mizaç
E. Dürüstlük

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
D	D	E	C	C	B	C	B	E	D

Kaynakça

1 Hançerlioğlu, O. (1989), *Felsefe Sözlüğü,* İstanbul: Remzi Kitabevi

2 Hançerlioğlu, 1989: 8

3 Çağrıcı, M. (1989), "Ahlak", *İslâm Ansiklopedisi,* 2, 1-9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

4 Bilhan, S. (1991), *Eğitim Felsefesi*, Cilt: 1, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Yayınları

5 Yıldız, G. (2010), Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 155-178

6 Halıcı, A. (2000), İletme İşlevleri Açısından İş Etiği ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında İşlem Gören İşletmelere Yönelik Bir Araştırma, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

7 Usta, A. (2011), Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlak, *KSUİİBF Dergisi*, 2, 39-49.

8 Şahin, B. (2011), Seyahat Acentalarının Pazarlama Faaliyetlerinde Etik Karar Verme Süreci: İstanbul Örneği Doktora Tezi Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

9 Şahin, 2011: 53

10 Öztürk Başpınar, N. ve Çakıroğlu, D. (2012), *Meslek Etiği*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

11 Şahin, 2011: 23

12 Yılmaz, E. (2006), Okullardaki Örgütsel Güven Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

13 Aydın, İ., (2016), *Akademik Etik*. Ankara: Pegem Akademi

14 Takış, T. (1998), Etik, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 4, 7-8

15 Yarcan, Ş. (2007), Profesyonel Turist Rehberliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1, 33-44

16 Şahin, 2011: 25

17 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 5

18 Yılmaz, 2006: 24

19 Aydın, 2016: 45

20 Usta, 2011: 42

21 Yıldız, 2010: 160

22 Şahin, 2011: 57

23 Takış, 1998: 7

24 Aydın, 2016: 45

25 Usta, 2011: 43

26 Mahmutoğlu, A. (2009), Etik Ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar Ve İlişkiler, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 463-464, 224-248.

27 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 16

28 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 9

29 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 9

30 Ceylan, Y. (1998), Din ve Ahlak, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 4, 79-86

31 Şahin, 2011: 35

32 Şahin, 2011: 36

33 Şahin, 2011: 35
34 Türk Dil Kurumu (1988), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
35 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 10
36 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 9
37 Hançerlioğlu, 1989: 88
38 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 10)
39 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 10
40 Hançerlioğlu, 1989: 88
41 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 10-11
42 Halıcı, 2000: 17,105
43 Bilhan, 1991: 324
44 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 11
45 Türkben, Y. (2010), Erol Güngör'ün Vicdan Anlayışı, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 42, 327-332.
46 Öztürk Başpınar ve Çakıroğlu, 2012: 11
47 Çevikbaş, R. (2006), Yönetimde Etik Ve Yozlaşma, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 1, 265-289
48 Çevikbaş, R. (2006), Yönetimde Etik Ve Yozlaşma, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 1, 265-289
49 Jersild, A. T. (1983), Çocuk Psikolojisi, (Çev. Gülseren Günçe), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını
50 Sönmze, B. ( ), *Ahlak Felsefesi Ders Notları*, http://genderi.org/bulent-sonmez-doc-dr.html (07.02.2019)
51 Türkben, 2010: 327-329
52 Özmen, F. ve Güngör, A. (2008), Eğitim Denetiminde Etik, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15, 137-155
53 Erdem, A. R., ve Altunsaray, M., (2016), Eğitimde Niteliği Belirleyen Önemli Bir Etken: Eğitim Etiği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23, 21-30
54 Şahin, 2011: 68
55 Halıcı, 2000: 33
56 Özmen ve Güngör, 2008: 141
57 Halıcı, 2000: 34
58 http://www.wikizeroo.net/index.php?q (07.02.2019)
59 Erdem, ve Altunsaray, 2016: 23
60 Karaca, O. (2008), Maverdi Ve Ahlak Görüşü, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
61 Erdoğan, İ. (2006), Medya ve Etik: Eleştirel Bir Giriş, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 23, 1-26
62 Erdem ve Altunsaray, 2016: 23
63 Özmen ve Güngör, 2008: 141
64 Erdem, ve Altunsaray, 2016: 23
65 Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014), *Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi
66 Turan, R. ve Ulusoy, K. (2014), *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi
67 Şahin, 2011: 42
68 Turan ve Ulusoy, 2014: 3
69 Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 3-4

70 Halıcı, 200: 13
71 Oral, B. ve Karataş, K. (2019), *Eğitim ve Kültürel Çeşitlilik*.Eğitim Felsefesi (Edi. Ergün, M. ve Çoban, A.), Ankara: Pegem Akademi
72 Şahin, 2011: 43, 49-50
73 Yılmaz, 2006: 24,23
74 Ural, Ş. (1998), Epistemolojik Açıdan Değerler ve Ahlak, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 4, 46-53
75 Şahin, 2011: 46
76 Mahmutoğlu, 2009: 243
77 Şahin, 2011: 47-49
78 TDK, 1988:1091
79 Kocacık, F. (2000), *Toplumbilim Ders Notları*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları
80 Halıcı, 2000: 20
81 Gül, H ve Gökçe, H. (2008), Örgütsel Etik Ve Bileşenleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 377-389
82 Tezcan, M. (1984), *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları
83 Kocacık, 2000: 101-102
84 Hançerlioğlu, O. (1988), *Ruhbilim Sözlüğü,* İstanbul: Remzi Kitabevi
85 Jersild, 1983: 619
86 Bilhan'a (1991: 319
87 Hançerlioğlu, O. (1986), *Toplumbilim Sözlüğü,* İstanbul: Remzi Kitabevi
88 Cüceloğlu, D. (1999), İnsan ve Davranışları, İstanbul: Remzi Kitapevi
89 Hökelekli, H. (2010), "Şahsiyet", *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 38, 297-298
90 Erdem, S. (1971), *Psikoloji*, Ankara: Ayyıldız Matbaası
91 Erdem, 1971: 144
92 TDK, 1988: 792
93 Hançerlioğlu, 1989: 212
94 Oğuzkan, F. (1974), *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
95 Erdem, 1971: 145
96 Özgü, H. (1963), Şahsiyet, İstanbul: Özgü Yayınevi
97 Hökelekli, 2010: 97
98 İsmail Fenni, (1341), Lugatçe-i Felsefe, İstanbul
99 Tunç, M. Ş. (1926), Felsefe Dersleri: Ruhiyat, İstanbul
100 Fonsegrive, G. L. (1332), Mebâdî-i Felsefeden Birinci Kitap: İlmü'n-nefs (Trc. Ahmed Naim), İstanbul
101 Hökelekli, 2010: 97
102 Erdem, 1971: 144)
103 Öncül, R. (2000), *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi
104 http://www.filozof.net (07.02.2019)
105 Öncül, 2000: 783
106 https://www.wikizero.com/tr/Miza%C3%A7 (07.02.2019)
107 Erdem, 1971: 144

108 Düzgün, Ş. A. (2010), *"Tabiat"*, *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 39, 325-327

109 Çağrıcı, M. (1995), "Fazilet", *İslâm Ansiklopedisi,* 12, 268-271, *İstanbul:* Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

110 Halıcı, 2000: 101

111 Öncül, 2000: 374

112 Halıcı, 2000: 102

113 Koçberber, S. (2008), Dünyada Ve Türkiye'de Denetim Etiği, *Sayıştay Dergisi*, 68, 65-89

2. BÖLÜM

AHLAK VE ETİK İLE İLGİLİ TEORİLER

Prof. Dr. Gürbüz OCAK - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Öğr. Gör. Serkan BOYRAZ - Aksaray Üniversitesi

Kazanımlar

- Ahlak kavramını açıklar.
- Etik kavramını açıklar.
- Ahlak ve etik kavramları arasındaki ilişkiyi açıklar.
- Sonuca dayalı etik kuramları açıklar.
- Sonuca dayalı olmayan (deontolojik) etik kuramları açıklar.
- Sonuca dayalı olan ve olmayan etik kuramları karşılaştırır.

Giriş

Daha soyut bir kavram olduğu düşünülen etik ve daha çok günlük yaşamımızı şekillendiren ahlak kavramlarına ilişkin herkesçe kabul gören bir tanımdan bahsetmek zordur. Ahlak kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağtöre" olarak açıklanmaktadır ve kökeninin Arapça dilinden geldiği belirtilmektedir.[1] Ahlak, doğru ve yanlış ile iyi ve kötü kavramlarına ilişkin inanışları ve bu inanışlardan yola çıkarak zihnimizde oluşturduğumuz kararları, değerleri, kuralları, ilkeleri ve teorileri ifade eden bir kavramdır.[2] Ahlak, zaman içerisinde ortaya çıkan alışkanlıklar, gelenekler ve töreler gibi "öznel" değerlendirmelerden oluşur.[3] Bu öznel değerlendirmeler bireylerin, içinde yaşadığı çevre (aile ve toplum), biriktirdiği kültürel değerler, dini inanışları, dünyaya dair görüşleri gibi pek çok özelliği tarafından etkilenen "bireysel ahlak" anlayışını ortaya çıkarır.[4] Antik Yunan döneminde ahlaki konularda mutlak/herkes için geçerli yargılar ortaya konmaya çalışılmış; deniz suyunun tuzlu olduğu nasıl tartışmasız bir konuysa korkaklığın kötü, cesaretin ise iyi bir davranış olduğu da mutlak kabul edilmiştir. Bu "tartışmasız" değerlendirmeler

ilk kez M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren ahlaki inanış ve davranışların gelenek ve göreneklere bağlı ve toplumlar arasında ahlak anlayışı açısından büyük farklılıklar olduğu anlayışı (görecelilik ya da rölativizm) ile değişmeye başlamıştır.[5]

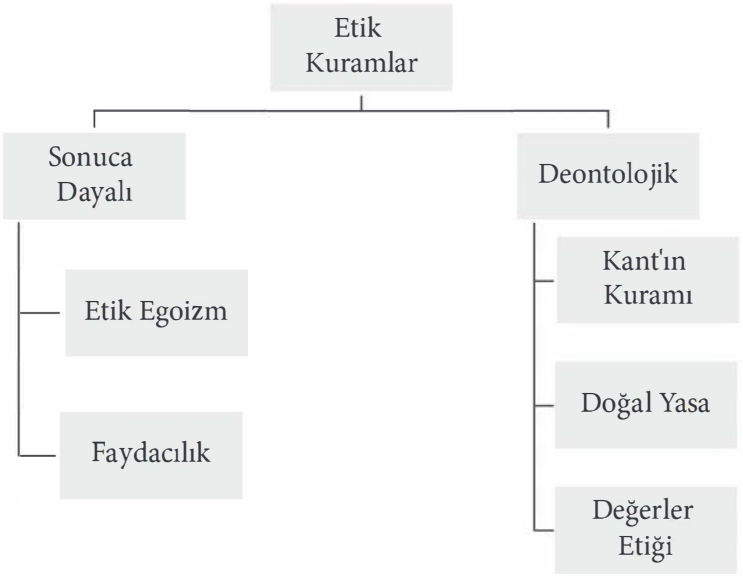
Etik kavramının tam olarak ne zaman ortaya çıktığını belirlemek mümkün olmasa da ortaya çıkışının oldukça eskiye dayandığı bilinmektedir. Köken olarak etik kelimesi Yunanca "ethos" ya da "ethikos" sözcüğünden türemiştir ve bu dilde "ahlak sistemi, ilke, insan davranışı, gelenek" anlamlarında kullanılmaktadır.[6] Etik, davranışlarımızda "'İyi' ve 'Kötü', 'Yanlış' ve 'Doğru', 'Erdem ve kusur' ne anlama gelir?" "Herkes için genel geçer bir 'doğru" davranış ölçütü var mıdır?" gibi sorulara insan davranışlarını değerlendirerek cevap arar.[a] Bireyler, kabul etseler de etmeseler de ya da farkında olsalar da olmasalar da etik sınırlar içerisinde yaşar; bunun aksini iddia edebilmek için bireylerin gurur, takdir, saygı, aşağılama, kızgınlık, suçluluk, utanç vb. tüm değerlerden ve bu değerleri ortaya çıkaran duygulardan arınmış olması gerekir.[7] Dolayısıyla etik hem bireyin kişisel gelişimi hem de diğer bireylere nasıl davrandığı ile ilgilidir.[8] Sokrates, Diogenes ve Eflatun (Platon) gibi Antik Yunan düşünürlerinin etik görüşleri yaşadıkları çağı önemli ölçüde etkilemiştir. İlkçağ etik teorileri olarak da gruplandırılabilecek bu döneme ait etik teoriler genel itibariyle insanın kendisini anlaması, mutlu olması, iyi ve erdemli bir yaşam sürmesi ve insan ilişkileri üzerine kurulmuştur. Bu dönemi takip eden Ortaçağ etik teorileri ise dönemin ruhuna uygun biçimde ve hayatın diğer tüm alanlarıyla birlikte din ve din adamlarının baskın oluşundan etkilenmiş; insanın yaratıcısının emrettiği biçimde uygun davranışlar göstermesi anlayışı bu döneme egemen olmuştur. Bu gelenekçi ve otoriter yaklaşımın kırılması Modern çağ etik teorileri ile mümkün olmuş; kapitalizmin güçlendiği bu dönemde faydacılık anlayışı modern etiğe yön vermiştir. Faydacılık anlayışında bir eylem en fazla sayıda kişi için en yüksek düzeyde fayda sağlıyor ya da en az sayıda kişi için en az düzeyde zarar getiriyorsa etik olarak nitelendirilmektedir. Buna göre insanı, bir eylemi yapma ya da yapmamaya yönelten temel güdü faydadır.[b] Ayrıca modern çağda etik, alanlara özgü bir kavram haline de gelmiş; tıp etiği, hukuk etiği, bilim etiği, iş etiği gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Etik yargıların tüm amacı uygulamalara (davranışlara) yol göstermektir.[9] Bir eylemin etik olarak uygun olup olmadığını toplum tarafından paylaşılan bir bakış açısıyla belirlenmektedir; yani belirli bir davranışın etik olarak kabul edilip edilmeyeceği yalnızca bireylerin etik anlayışları ve sahip oldukları değerlerle değil toplum tarafından da belirlenir.[10] Bununla birlikte, etik kurallar kişilere, örgütlere, toplumlara ve olaylara göre değişebilmektedir. Örneğin, etik olmayan bir davranış birey tarafından kazanç elde etmek yerine oluşabilecek bir zarardan kaçınmak için yapılmışsa etik dışı davranış

a Uyanık, 2007, a.g.e., s. 555
b Cevizci, 2015, a.g.e., s. 18

daha hoşgörülü karşılanabilmektedir.[11] Etik tarihi araştırmacılarına göre ise etik değerlendirmeler her zaman aynı olmamakla ve kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişmekle birlikte doğru ve iyi kavramları bir noktaya kadar evrenseldir.[12]

Ahlak ve etik kavramları arasında bir ayrım yapmak gerekirse, ahlak, bireylerin davranışlarını etrafında şekillendirdikleri ilkeler topluluğu, bir kurallar bütünü; etik ise bireyin davranışlarını felsefi açıdan inceleyen, bunları açıklamaya ve sonuçta değerlendirmeye çalışan felsefi soruşturma alanı olarak açıklanmaktadır.[13] Dolayısıyla ahlak bir teori; etik ise bu teorinin uygulamada gözlenmesi şeklinde birbirinden ayrılabilir.[6] Ahlak, kültürel bir birikim sonucu ortaya çıkan ve bireyleri ve toplumları yönlendiren bir yazısız kurallar bütünü (teori) iken etik bu kuralların gerçek hayatta nasıl uygulandığı, neden bireyden bireye ya da toplumdan topluma farklılaştığı gibi sorulara cevap vermek amacıyla ahlak kurallarının birey ve topluma yansımalarını görmeyi (gözlem) amaçlar. Örneğin, doğru söylemek bir toplumdaki tüm bireylerin için "ahlaki" bir gereklilik olabilir ancak doğru söylemenin ne zaman gerekli olduğu ya da hangi durumlarda doğru söylememenin de kabul edildiği gibi özel durumların incelenmesi etik alanının bir araştırma konusudur. Ahlak, bir birikimdir ama sistemli değildir; felsefenin bir alt alanı olan etik ahlak anlayışını sistemli bir şekilde anlamaya ve açıklamaya çalışır.

Ahlak ve etik kavramları üzerine herkesçe kabul görmüş tek bir tanım bulunmadığı gibi sosyal bir bilim alanı olarak çalışmalara konu olan etik teorilerinin de tek bir sınıflandırması bulunmamaktadır. Buna karşın, etik teorilerinin sınıflandırılmasında sonuca dayalı kuramlar ve deontolojik (sonuca dayalı olmayan) kuramlar şeklinde yaygın kabul gören bir yaklaşım bulunmaktadır ve bu ayrımın altında yer alan teoriler Şekil-1'de verilmiştir.

Şekil 1. Etik Kuramların Sınıflandırılması

1.1. Sonuca Dayalı Kuramlar

Sonuca dayalı kuramlara göre birey tarafından gerçekleştirilen eylemin sonuçları ahlaki açıdan "iyi" olmalıdır ancak sonuçların kim(ler) için iyi olacağı ve hangi sonuçların iyi kabul edileceğine bağlı olarak bu kuramlar birbirinden farklılaşmaktadır. Bu kuramlar arasında ahlak felsefecileri tarafından en fazla ilgi görenler Etik Egoizm ve Faydacılık olmuştur.[c]

1.1.1. Etik Egoizm

Etik egoizm kuramı, insan davranışının öz (kişisel) çıkarlarına dayalı olması ve her bireyin yalnızca kendini gözetmesi gerektiği, bireyin tek sorumluluğunun kendi çıkarlarını geliştirmek ve bunların peşinden gitmek olduğu şeklinde açıklanmaktadır.[14] Ancak bu yaklaşım bireyin kendi menfaatleri doğrultusunda daima diğer bireyleri kullandığı ve onlardan faydalandığı şeklinde anlaşılmamalıdır, zira bireyin sahip olduğu böyle bir yaklaşımın diğer bireyler tarafından anlaşılması yine o bireyin kendi çıkarları için bir risk oluşturmaktadır ve bu nokta etik egoizmin sınırı olarak yorumlanabilir.[15] Etik egoizm diğer bireylere yardım etmeyi yasaklamaz; yalnızca bireyin kendisi her şeyden önce gelir ve süreç içerisinde diğer bireylere yardım edilmesinde bir yanlışlık yoktur.[16] Batı medeniyetinde etik egoizme dair izler M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllara kadar gitmektedir.[17] Bu yaklaşımı bir örnek üzerinden inceleyelim. Bir bireyin elinde bir miktar para olduğunu ve bunu yardım için kullanmayı planladığını düşünelim. Yardım edebileceği iki sosyal toplum kuruluşu bulunduğunu; bunlardan birinin bireyin yaşadığı çevre sakinleri tarafından kurulan ve o mahalleyi ağaç ve/ya çiçek ekimi gibi çevre düzenlemeleri ile güzelleştirmeyi ya da çocuklar için parklar kurmayı hedefleyen yerel bir kuruluş, diğerinin ise bireyin yaşadığı çevreden çok uzakta (örneğin Afrika'da) aç insanlara yiyecek yardımı yapan uluslararası bir kuruluş olduğunu varsayalım. Etik egoizmi benimsemiş bir birey yardımı yerel kuruluşa yapar, zira bu yardımın faydasını görsel açıdan daha güzel bir mahallede yaşayarak ya da çocuklarının yapılan parklarda oynaması aracılığıyla doğrudan görecektir. Varlıklarından doğrudan haberi olmadığı, neler yaşadıklarını görmediği insanlara yardım etmeyi gerekli görmeyecektir.

Bireyin yalnızca kendi "iyi" oluşunu düşünmesini ve buna göre davranmasını öngören etik egoizm anlayışını savunan düşünürlere yapılan en önemli eleştiri, yalnızca bu düşünceyi yaymaya çalışmanın bile kuramın kendisiyle çelişmesi anlamına geldiğidir; yani bu düşünürlere göre kendi durumları diğer herkesinkinden önemliyse neden bu düşünürler diğer insanlara da kendilerini düşünmeleri gerektiğini söyleyerek kendi iyi oluşlarına ya da çıkarlarına zarar vermektedir?[18] Ayrıca,

c Cevizci, 2015, a.g.e., s. 18

bazı düşünürler de her akıl sahibi bireyin kabul etmesi gereken mantık ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle etik egoizmin kabul edilemez olduğunu savunmaktadır.[19] Dahası birey, etik egoizm anlayışıyla hareket edip yararına olacağını düşündüğü bir eylem gerçekleştirse de bu eylemin birey tarafından öngörülemeyen olumsuz sonuçları olması yani bireyin kendi çıkarlarına zarar vermesi de söz konusu olabilir.[20]

1.1.2. Faydacılık

Faydacılık, bireylerin ahlaki tercihlerinin bulunmasına ve kendi çıkarına net bir biçimde hizmet etmesi halinde diğer bireylerin çıkarlarına göre davranmasına imkan tanır.[21] Bu kurama göre doğası itibariyle "iyi" olan tek şey refahtır; refah ise mutluluk olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre bir eylemin doğru ya da yanlış olduğuna bireyin duygu ve düşüncelerinden bağımsız bir biçimde eylemin genel sonuçlarına bakılarak karar verilir. Diğer şeyler ancak buna hizmet ediyorlarsa iyi olabilir.[22] Dolayısıyla sonuca dayalı bir kuram olması nedeniyle Faydacılıkta bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı yalnızca sonuca bakılarak belirlenir; eylemin kendisinin bu değerlendirmede bir etkisi yoktur. Örneğin, bir doktorun yıllarca süren araştırmanın ardından kalp krizini önleyecek ve yüzbinler belki de milyonlarca insanı kurtarabilecek bir tedavi bulmaya bir adım ötede olduğunu düşünelim. Bu adım ise bir insanın kalp dokularını kalbin durmasının hemen ardından incelemeyi gerektirmektedir ve bir kazanın ardından ölen, kalbinde rahatsızlık olan ve ölümünün ardından altmış saniye geçmiş bireyler üzerinde bu incelemeyi yapmak çalışma açısından fayda sağlamamaktadır. Buna göre doktor, tedavinin faydasının önemini göz önünde bulundurarak, akrabası ve arkadaşı olmayan bir evsizi cerrahi yöntemlerle öldürüp ihtiyacı olan gözlemi yapmaya karar verir. Bu şekilde gözlemi yapan ve tedaviye son şeklini veren doktor sayısız can kurtarır. Hiç kimse doktorun son tedaviyi geliştirmeden önceki son adımını bilmez ve doktor da yaptığı için herhangi bir suçluluk hissetmez. Bir insan ölmüştür ama yüz binlercesi kurtulmuştur. Doktorun yaptığı bu eylem doğru bir eylem midir? Pek çok insan, bir insanın öldürülmesi nedeniyle bu eylemin yanlış olduğunu söyleyebilir.[d] Öte yandan faydacı kurama göre bu eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı ancak eylemin sonuçlarına göre belirlenir.[23] Etik egoizmle faydacılık kuramları arasındaki fark eylemin ahlaka uygunluğunun etik egoizmde bireye, faydacılık kuramında ise en fazla sayıda bireye etkisine göre belirlenmesidir.

1.2. Deontolojik Kuramlar

Deontolojik yani sonuca dayalı olmayan kuramlar bir eylemin doğruluğunun tamamıyla o eylemin sonuçlarına dayalı olmadığını, ağırlıklı olarak ya da

d Vaughn, 2016, a.g.e., s. 84, 69

tamamen eylemin doğasına dayalı olduğunu ifade eder. Bir eylemin sonucunda ortaya çıkan iyiyle kötünün dengesi önemsizdir; önemli olan söz konusu eylemin türüdür. Sonuca dayalı kuramları savunan biri için yalan söylemek yapılacak diğer eylemlerden daha fazla mutsuzluğa yol açtığı zaman yanlış olarak nitelendirilir. Sonuca dayalı olmayan kuramı savunan biri içinse yalan söylemek istisnası olmayan bir kural (yalan söylemek kötüdür) çiğnendiği için yanlıştır. Dolayısıyla sonuca dayalı olmayan kuramlara göre bir eylem alternatiflerinden daha az olumlu sonuçlar doğursa bile ahlaken doğru olabilir.[2]

1.2.1. Kant'ın Kuramı

Immanuel Kant (1724-1804) ahlaki tutumun nihai noktasının adaletin sağlanmasından ziyade bireylerin iyiliği olduğunu savunan Faydacılık kuramının en önemli muhaliflerindendir. Kant'ın fikrini anlamak için şu senaryolara bakmak gerekir. Bir adam vergisini ödemek yerine o parayla kendisi ve ailesi için bir tatil organize eder çünkü vergisini ödememesinin devlet için çok önemli bir kayıp olmayacağını ama bu eylemin ailesi ve kendisi için mutluluk getirebileceğini düşünmektedir. Böylece parayı tatil için harcar; ailesiyle birlikte harika vakit geçirir ve yakalanmaz. Öte yandan yaptığı şey elbette yanlıştır. Benzer şekilde kopya çekerek sınavı geçen ya da herkes trafik yoğunluğu nedeniyle beklerken emniyet şeridinden geçerek sıkışıklıktan kaçan kişilerin eylemlerinin sonucu kendileri için iyi olsa da "pek çok insana göre" eylemleri yanlıştır. Kendileri bu durumu açıklamak için sistemin açığından faydalandıklarını söyleyeceklerdir. Ancak, bu insanlar diğer insanların haklarını çiğnemişlerdir ve adaleti bozmuşlardır. İşte Kant Faydacılık kuramına bu şekilde karşı çıkmıştır.[24] Kant'a göre doğru eylemler ancak "iyi niyetle" yapıldıklarında ahlaki olarak değerlidir. Kant, bir eylemin ahlaki olarak kabul edilebilir olması için iki şartı sağlaması gerektiğini ifade etmektedir. İlk olarak, eylem evrenselleştirilebilir olmalıdır; yani aynı durumdaki herkes aynı eylemi yapmayı tercih etmelidir. İkinci olarak da birey eylemin gerçekleşmesi için istekli olmalıdır. Örneğin, birisinden borç para almanız gerektiğini ancak parayı geri ödeyemeyecek olduğunuzu düşünün. Parayı geri ödeyeceğinize dair (aslında yalandan) söz vermeniz durumunda parayı almanızın mümkün olduğunu varsayalım. Bu şekilde borç para almak ahlaken doğru olabilir mi? Kant'ın birinci kuralına göre evrensel bir kural ortaya çıkarıp çıkaramayacağımıza bakmamız gerekir: "Eğer paraya ihtiyacın varsa, almak için yalandan söz verebilirsin." Böyle bir kural evrenselleştirilemez, çünkü herkes böyle davranırsa borç almak için söylenen sözlerin zamanla anlamı kalmayacaktır ve kural kendi kendine geçersiz kalacaktır.[e]

e Vaughn, 2016, a.g.e.,s. 102-103

1.2.2. Doğal Yasa (Natural Law) Kuramı

Doğal yasa kuramına göre nasıl hayvanlar doğal yaşam koşullarında yani yaratıldıkları özelliklere uygun yaşadıklarında (yani bir yarış atı hız yaptığında ya da bir av köpeği avcıya yardım ettiğinde) iyi bir hayat sürüyorsa, insanlar da yaratılışlarına uygun yaşadıklarında mutlu olurlar. Dolayısıyla, iyi insanlar insan doğasına uygun davrananlardır ve kötü insanlar da doğal olmayan biçimde davranan insanlardır. Bir çitanın kendi türünün iyi bir üyesi olup olmadığını belirlerken hızı, avcılık kabiliyeti gibi özelliklerini değerlendirebileceğimiz gibi insanların da iyi ya da kötü olduklarına eylemlerine ve niyetlerine bakarak karar verilebilir.[24] Doğal yasanın geleneksel doktrininde yasalar ancak "ortak menfaat (kamu yararı)" ile uyumlu ise doğru ve ahlaki açıdan uyulması zorunludur.[25] Yapılması ya da yapılmaması gereken her şey doğal yasanın ilkelerine uygun olmalıdır.[26] Bu kurama göre iyiliğin peşinden gitmek bir şekilde insan doğasının bir parçasıdır.[27] Doğal yasa, tüm insanların gerçek ilgileriyle tutarlı ve uyumlu tercihler yapmak için (tüm toplumu içine alan) ortak akla başvurmaktır ki bu akıl söz konusu eylemi yapmaya istekli olanlarla eylem nedeniyle kısa vadeli ve kısmi çıkarları olumsuz etkilenebilecek olanları bile birleştirerek evrensel bir fikir birliği ortaya çıkarabilir.[28] Bu teoriyi savunan düşünürler, insan doğasına ve de dolayısıyla etiğe uygun olan "iyi" şeyler arasında "yaşam, uyum, bilgi, mantık, estetik, aile, arkadaşlar, mutluluk, acıdan kaçınma, fiziki ve zihinsel iyi oluş, din, yapılan işte mükemmel olma, iç huzur, güzellikleri takdir etme, vs." pek çok kavramı işaret etmişlerdir. Buna göre, insanlar doğası gereği bir arada yaşar ve birbirleriyle etkileşim halindedirler.[29] Yardım isteyen bir insana elinden geldiğince yardımda bulunmak bu doğal yasanın gereğidir.

1.2.3. Değerler Etiği

Bu kurama göre ahlaka uygun bir hayat sürmenin en önemli göstergesi iyi ve değerlere bağlı bir insan olmaya adanmışlıktır. Değerler etiği, bireyin ne ölçüde doğru davranışları sergilediğinden ya da doğru ilke ve kuralları takip ettiğinden ziyade ne ölçüde takdir edilen bir birey olduğuna, bir başka deyişle iyi bir kişiliğe sahip olmanın önemine odaklanmıştır. Dolayısıyla, ahlaka uygun bir yaşam sürmek belli özelliklere sahip bir birey haline gelmeyi, özellikle de erdemli olmayı gerektirir. Değer, bireyin kimliğine işlemiş olan güvenilir alışkanlıklardır ve bu alışkanlıklar bireyi iyi olmaya yönlendirir[30]; doğru şeyi doğru sebeple uygun bir biçimde, dürüstçe, cesurca vs. yapma eğilimidir.[31] Örneğin, bir birey bir başkasına ait parayı yakalanmadan alacağını bildiği halde bunun parayı çalmak olduğunu düşünüyor ve çalma eyleminin de yanlış olduğunu düşünerek parayı almak için bir istek hissetmiyorsa bu onun karakterinde yer etmiş bir değerdir. Dolayısıyla

bu bireyin duyguları, alışkanlıkları, düşünme biçimi ve eylemleri gibi diğer karakter özellikleri bu değerle uyumludur.[f] Karmaşık duygular içinde olsa da, bunu yaparken duygusal olarak zorlansa da hatta yapıyor olmaktan nefret bile etse birey karakteri gereği doğru eylemi yapar.[g]

Özet

Ahlak ve etik kavramlarının tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Ahlak, doğru ve yanlış ya da iyi ve kötü ile ilgili bireylerin tecrübeleri ve toplum tarafından aktarılan anlayışlarla şekillenen öznel değerlendirmelerden oluşur ve ahlak ile ilgili bazı görüşler zamanla topluma yayılabilir. Etik ise ahlaka dair sorular şeklinde açıklanabilir ve felsefenin bir alt alanı olarak ahlaki konulara sistematik bir bakış açısı sunmayı amaçlar. Sosyal bir bilim olarak etik içinde bulunduğu dönemin baskın düşüncelerinden etkilenmiş; iyi-kötü ve doğru-yanlışla ilgili bakış açısı ve değerlendirmeler değişmiştir. Modern etik teorileri en yaygın biçimde sonuca dayalı ve sonuca dayalı olmayan teoriler olarak sınıflandırılmaktadır. Sonuca dayalı teoriler, bireyin davranışını ortaya çıkardığı sonuçların bireyin çıkarlarına uygunluğuna göre değerlendirir; bireyi bir davranışı yapmaya iten bundan sağlayacağı faydadır ve faydasına hizmet ettiği sürece birey diğer bireylere yardım edebilir. Sonuca dayalı kuramlardan etik egoizmde bireyin; faydacılık yaklaşımında ise en fazla sayıda bireyin faydası göz önünde bulundurulur. Sonuca dayalı olmayan (deontolojik) kuramlarda ise eylemin sonucundan ziyade eylemin doğası önemlidir; bireyin ya da çoğunluğun faydasına göre değil eylemin kendisine göre doğru-yanlış olduğu değerlendirilir. Bu yaklaşımlardan biri olan Kant'ın kuramına göre eylemler ancak iyi niyetle yapıldıklarında ve aynı durumdaki herkesin eylemi aynı şekilde yapabileceği öngörüldüğünde ahlakidir/doğrudur. Doğal Yasa kuramına göre ise doğruluk/iyilik bireyin içindedir; bireyin kendi doğasına uygun davranması iyi/doğru davranması için yeterlidir. Değerler Etiği kuramına göre de birey değerleri karakterinin bir parçası haline getirir ve herhangi bir otoritenin kontrolünden/denetiminden bağımsız olarak ve sonuçları kendi menfaatine olsun ya da olmasın bu değerlere göre davranır.

f Panza ve Potthast, 2010, a.g.e., s. 100
g Annas, 2006,a.g.e., s. 517

Değerlendirme Soruları

1. Ahlak ve etikle ilgili yargılardan hangisi doğrudur?

A. Ahlak toplumsaldır.

B. Ahlak, olaylara bireysel olarak değer biçmektir.

C. Etik, farklı dönemlerde aynı biçimde yorumlanmıştır.

D. Etik bireylere ya da toplumlara göre değişmez.

E. Ahlak ve etik aynı kavrama karşılık gelmektedir.

2. Aşağıdakilerden hangisi sonuca dayalı etik kuramlar açısından kabul edilebilir bir davranış olabilir?

A. Okula geç gelen öğretmenin, bu durumun müdürle soruna neden olmasını önlemek için "Kaza yaptım." diyerek yalan söylemesi

B. Okul müdürünün yakın arkadaşı olan öğretmenin ders programını yaparken özel ilgi göstermemesi

C. Müdür yardımcısının, müdür tarafından kendisine verilmeyen okulla ilgili işleri yapması

D. Öğretmenin tüm derslerine zamanında girmesi

E. Öğretmenin, kopya çekilmesinin yanlış bir davranış olduğu düşüncesiyle sınavlarda kopya çekilmemesine çok özen göstermesi

3. Lise öğrencisi olan Murat, bir sınıf arkadaşının üst sınıflar tarafından sıkıştırıldığını görür ancak ne sınıf arkadaşı ne de üst sınıftaki öğrenciler Murat'ı görmüşlerdir. Olay yerinden uzaklaşıp gitmek varken Murat olayın olduğu yere yaklaşır ve üst sınıftaki öğrencilerin kendisine zarar verme ihtimaline rağmen onlara arkadaşını rahat bırakmalarını yoksa durumu öğretmene bildireceğini söyler. Murat'ın bu davranışı etik açıdan hangi yaklaşımla açıklanabilir?

A. Faydacılık

B. Etik egoizm

C. Kant'ın kuramı

D. Değerler etiği

E. Doğal yasa

4. Sınıf arkadaşları Aslı'dan İngilizce öğretmenine ödevi hatırlatmamasını istediklerinde, Aslı "Bundan benim ne çıkarım olacak ki?" diye sorar. Aslı'nın bu sorusundan hangi etik anlayışa sahip olduğu söylenebilir?

A. Faydacılık

B. Etik egoizm

C. Kant'ın kuramı

D. Değerler etiği

E. Doğal yasa

5. Aşağıdakilerden hangisi etik egoizm özelliklerinden biri değildir?

A. Bazı düşünürler kuramın kendi içinde çelişkili olduğunu ifade etmektedir.

B. Birey, sadece kendi çıkarlarını ön planda tutup başkalarına yardım etmemelidir.

C. Etik egoizme uygun davranılsa bile sonuçlar her zaman beklendiği gibi olmayabilir.

D. Etik egoizmin bir sınırı bulunmaktadır.

E. Bu yaklaşımda süreçten ziyade sonuç önemlidir.

6. Aşağıdakilerden hangisi etik olarak Kant'ın kuramını benimsemiş bir öğretmenin yapacağı bir davranış olabilir?

A. Veli toplantısında tüm öğrencilerin velilerine öğrencileriyle ilgili yalnızca iyi bilgileri vermek; öğrencilerin sorun yaşayabileceği endişesiyle kötü olanları saklamak

B. Disiplin kurulunda, bir öğrenciye babasını tanıdığı için bir alt kademeden ceza vermek

C. Ders programında bir gününü boş bırakması için müdür yardımcına bir hediye vermek

D. Ödevlerini düzenli bir biçimde yapan öğrencilerin notunu yükseltmek için kanaat notu kullanmak

E. Denetlemede sorun yaşamamak için sorumlusu olduğu sınıfın evraklarını düzenli bir biçimde dosyalamak

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.
B	A	D	B	B	D

Kaynakça

1 Türk Dil Kurumu. (2018, Ağustos 17). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b76c6dfc51d73.63948911 adresinden alındı

2 Vaughn, L. (2016). *Doing Ethics Moral Reasoning and Contemporary Issues*. NY: W. W. Norton & Company, Inc., s. 3

3 Cevizci, A. (2015). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, s. 18

4 Uyanık, M. (2007). Bireysel ahlâk. R. Kaymakcan, & M. Uyanık (Dü) içinde, *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlâk*. İstanbul: Dem Yayınları, s. 555

5 Altunışık, M. A. (2018). Bireysel-Toplumsal Farklılıklar ve Ahlâkî Görecelik Sorunu. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6*(10), 261-282, s. 261

6 Aktaş, K. (2014). Etik-Ahlâk İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22-32, s. 23

7 Darwall, S. (1998). *Philosophical Ethics*. Colorado: Westview Press, s. 3

8 Nadler, S. (2006). *Spinoza's Ethics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 238

9 Bodur, H. (2017). Etiğin Alet Çantasına Bakmak: Ahlâk, Etik ve İlintili Temel Kavramlar Üzerine Notlar. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*(7), 155-190, s. 174

10 Kırel, Ç. (2000). *Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 12

11 Özler, D. E., Şahin, M. D., & Atalay, C. G. (2010). Teorik Bir Çerçevede Whistleblowing-Etik İlişkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 169-194, s. 183

12 MacIntyre, A. (1998). *A short history of ethics* (2. b.). London: Routledge, s. 1

13 Biçer, İ. (2009). Kamu ve Özel Sektör Kuruluşlarında Etik Değerlerin Uygulanması. *Kamu Etiği Sempozyumu Bildirileri 2* (s. 689-698). Ankara: TODAİE, s. 690

14 Regis, E. J. (1980). What Is Ethical Egoism? *Ethics, 91*(1), 50-62, s. 51

15 Thomas, L. (1980). Ethical Egoism and Psychological Dispositions. *American Philosophical Quarterly, 17*(1), 73-78, s. 73

16 Leslie, L. Z. (1992). Lying in Prime Time: Ethical Egoism in Situation Comedies. *Journal of Mass Media Ethics, 7*(1), 5–18. doi:10.1207/s15327728jmme0701_1, s. 14

17 Österberg, J. (1988). *Self and others*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s. 12

18 Medlin, B. (1957). Ultimate principles and ethical egoism. *Australasian Journal of Philosophy, 35*(2), 11-118. doi:10.1080/00048405785200121, s. 114-115

19 Rachels, J. (1974). Two arguments against ethical egoism. *Philosophia, 4*(2-3), 297-314, s. 197

20 McConnell, T. C. (1978). The argument from psychological egoism to ethical egoism. *Australasian Journal of Philosophy, 56*(1), 41-47. doi:10.1080/00048407812341041, s. 42

21 Staveren, I. V. (2007). Beyond Utilitarianism and Deontology: Ethics in Economics. *Review of Political Economy, 19*(1), 21-35. doi:10.1080/09538250601080776, s. 22

22 Ellis, A. (1993). Utilitarianism and international ethics. T. Nardin, & D. R. Mapel (Dü) içinde, *Traditions of International Ethics* (s. 158-179). Cambridge: Cambridge University Press, s. 158

23 Snoeyenbos, M., & Humber, J. (2007). Utilitarianism and Business Ethics. R. E. Frederick (Dü.) içinde, *A Companion to Business Ethics* (s. 17-29). Wiley Online Books, s. 17

24 Shafer-Landau, R. (2012). *The Fundamentals of Ethics* (2. b.). Oxford: Oxford University Press, s. 154

25 Braybrooke, D., & Monahan, A. P. (2001). Common Good. L. C. Becker, & C. B. Becker (Dü) içinde, *Encyclopedia of Ethics* (s. 262-266). NY: Routledge, s. 263

26 Cottingham, J. (2004). Nature and natural law. D. S. Oderberg, & T. Chappell (Dü) içinde, *Human Values New Essays on Ethics and Natural Law* (s. 11-31). NY: Palgrave Macmillan, s. 25

27 Haakonssen, K. (2001). Natural Law. L. C. Becker, & C. B. Becker (Dü) içinde, *Encyclopedia of Ethics* (s. 1205-1212). NY: Routledge, s. 1205

28 Finnis, J. (1999). Natural Law and the Ethics of Discourse. *Ratio Juris, 12*(4), 354–373. doi:10.1111/1467-9337.00130, s. 370

29 Murphy, M. (2011). *The Natural Law Tradition in Ethics*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy: https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=natural-law-ethics adresinden alındı

30 Panza, C., & Potthast, A. (2010). *Ethics For Dummies.* NJ: Wiley Publishing, Inc., s. 98

31 Annas, J. (2006). Virtue Ethics. D. Copp (Dü.) içinde, *The Oxford Handbook Of Ethical Theory* (s. 515-536). NY: Oxford University Press, s. 516

3. BÖLÜM

ETİK İLKE, ETİK KURAL, İŞ VE MESLEK AHLAKI/ETİĞİ

Doç. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ - Fırat Üniversitesi

Kazanımlar

- Etik ve ahlak kavramları arasındaki farklılıkları açıklar,
- Eğitimle ilgili etik ilkleri sıralar,
- Eğitim kurumlarında etik ilklerin işlevselliğini yorumlar,
- Eğitim kurumlarında uygulanabilecek etik kuralların neler olabileceğini tartışır,
- Melek etiği / iş ahlakı kavramını açıklar,
- Melek etiği gelişim sürecini açıklar.

Giriş

Toplumlar varlığını korumak ve devamlılığını sürdürmek amacıyla hukuk ve ahlak sistemlerini geliştirmişlerdir. Hukuk sistemi, formal bir yapıya ve yazılı kurallara ihtiyaç duyar. Bu sistemin kuruluşu ve işleyişi de yazılı kurallara uygun olarak gerçekleşir. Hukuk kurallarının uygulanması ve yerleşmesi devletin zorlayıcı gücü ile gerçekleşir. Kurallara uymayanlara, eylemlerinin türü ve şiddetine bağlı olarak değişik yaptırımlar uygulanır. Ahlak ise formal bir yapıya ve yazılı kurallara ihtiyaç duymaz. Ahlak sisteminin yapısı ve kuralları informal bir şekilde işler. Toplumun bireyleri, ahlak kurallarına gönüllü olarak uyarlar ve kurallara uyma düzeyi ile toplum tarafından kabul görüme düzeyi arasında bir paralellik söz konusudur.

Ahlak, belli bir grupta belli bir zamanda geçerli olan ve kişiler arası ilişkilerde davranışlara ilişkin geçerli çeşitli değer yargısı sistemlerini ifade eder. Ancak, değişik insan topluluklarında geçerli olan değer yargıları birbirinden farklılaşabildiği gibi bu yargılar aynı grup içerisinde de zamanla farklılaşabilir. Belirli bir eylem, bir ahlak açısından iyi olarak nitelendirilirken farklı bir ahlak açısından kötü olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte, gruptan gruba ve zamandan zamana değişiklik

göstermeyen bazı değer yargıları da vardır.[1] "Yalan söylemek" ya da "birisine ait bir şeyi çalmak" kötüdür, "ihtiyacı olanlara yardım etmek" iyidir gibi değer yargılarının zamandan zamana ve gruptan gruba değişiklik göstermediği söylenebilir. Ahlak, insanların toplum içerisinde sergiledikleri davranışları konu edinir. Ahlak açısından bireylerin davranışları iyi-kötü, güzel-çirkin, hoş-hoş olmayan şeklinde değerlendirilir.

Etik kavramı, ahlak üzerine sistemli bir şekilde düşünme, soruşturma, ahlâkî hayata dair bir araştırma ve tartışma anlamında kullanılır.[2] Etik, insanlar arası ilişkilerde değer sorunlarını inceleyen ve bu konuda bilgi ortaya koyan felsefenin bir dalı[3] olup bireylerin tutum, davranış ve değerlerinin toplumsal olarak değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler ve bu ölçütlerin oluşturulması ile ilgilenir.[4] Etik, insan eylemlerini konu almasına rağmen, karakteristik bir eylem kuramı sayılamaz, çünkü etiğin konusunu her türlü insan faaliyeti ve eylemi değil de öncelikle ahlaki eylemler oluşturur.[5] Etik, başkaları hakkında ahlaki yargılarda bulunan, başka insanların eylemlerini öven ya da kınayan herkesle ilgili olup, diğer insanları dikkate almayı ve onların ihtiyaçlarına duyarlı olmayı gerektirir.[6]

Günlük dilde ahlak, sıklıkla kişisel yaşamla, özellikle cinsel alışkanlıklar ve kurallarla ilişkilendirilir. Çoğu filozof, etik kavramını ahlakın felsefi olarak incelenmesi anlamında kullanarak etiği daha üst düzey bir felsefi düşünce haline getirir. Genellikle, etiğin, uygulamaya yönelik ahlaki soruları daha geniş, şematik ya da kuramsal bir bakış açısından incelenmek üzere, bunları sormanın ötesine geçmesi bakımından ahlaktan farklı olduğu düşünülür.[7] Ancak aralarında Durkheim'in de bulunduğu birçok düşünür ahlak ve etik kavramlarını aynı anlamda kullanır. Bu bölümde ahlak ve etik kavramları genellikle yukarıda verilen tanımlar kapsamında ayrı ayrı kullanılmakla birlikte bazen aynı anlamda da kullanılmıştır.

Etik İlkeler

Etik ilkeler, bir örgütte etiğin kurumsallaşması için, örgütün genel değerler sistemi ve amaçlarını tanımlayan, verilen kararların bu ilkelere uygunluğu için rehberlik eden bir mekanizma işlevi görürler.[8,9] Bu ilkelerin örgütsel gelişmeye, örgütsel gelişmenin de çalışanların refah düzeyini yükseltmeye katkı sağlaması beklenir. Etik ilkeler, bir mesleği icra eden kişilere hitap eder, sadece uygun standartları korumakla kalmaz, aynı zamanda meslektaşlar arasında dayanışmayı da teşvik eder.[10]

Etik ilkeler geliştirilirken hangi ölçütlerin esas alınacağı her zaman tartışma konusu olmasına rağmen bu ilkelerin geliştirilmesinde genellikle dört yaklaşım esas alınmaktadır: (1) hakkaniyet ilkesi, (2) insan hakları ilkesi, (3) faydacılık ilkesi

ve (4) bireysellik ilkesi. Etik ilkeleri geliştirme sürecinde bu dört yaklaşımın doğru olacağı düşünülmektedir. *Hakkaniyet ilkesi;* bütün kuralların tutarlı, tarafsız ve gerçeklere dayalı olması üzerine odaklanır. İnsan hakları ilkesi; bireylerin varlığı, bütünlüğü ve temel insan hakları üzerine odaklanır. *Faydacılık ilkesi;* herkes için en iyi olacak kararın verilmesine odaklanır. *Bireysellik ilkesi ise;* bireylerin temel amaçlarının uzun vadeli olarak kişisel kazançlarını artırmak olduğunu vurgular.[11]

Etik ilkeler, insanın değerinin bilgisinden kaynaklanan *eylem ilkeleri* ve temel amaçların belirlenmesine ilişkin istemleri dile getiren *istemeyi* belirlemeye yönelik ilkeler olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ilkeler, insanların birbirleriyle ilişkilerinde eylemde bulunurken, neyi, nasıl ve ne tarzda isteyerek eylemde bulunması gerektiğini belirler, kişinin belirli koşullarda ne yaparak temel amacını gerçekleştireceğini göstermez. Diğer bir deyişle etik ilkeler içerikten yoksundur.[12]

Demirtaş[13] tarafından yapılan bir araştırmada okul yöneticilerinin sahip olması gereken mesleki etik ilkelerinin neler olması gerektiği, okul müdürlerine ve müdür yardımcılarına sorulmuş, her bir etik ilkenin nasıl anlaşılması gerektiğini açıklamaları istenmiştir. Bu araştırma sonucunda katılımcıların görüşlerine göre okul yöneticilerin sahip olması gerek etik ilkeler arasında en fazla yer verilenlerin listesi aşağıda verilmiştir:

1	Adalet	8	Tutarlılık
2	Dürüstlük	9	Hoşgörü
3	Mesleki yeterlilik	10	İnsana değer verme
4	Tarafsızlık	11	Çıkarcı olmama
5	Eşitlik	12	Sorumluluk
6	Saygı	13	Ayrımcılık yapmama
7	Şeffaflık / Açıklık	14	Kararlılık

Okul yönetiminde etik ilkelerin belirlenmesi ve okulun tüm paydaşlarının (yönetici, öğretmen, eğitici olmayan personel, öğrenci, veli) bu ilkelere uymasının sağlanması okulun varlığını sürdürmede ve öğretimsel amaçların gerçekleştirilmesinde etkili olması beklenir.

Etik İlkelerin Yararları

Etik ilkeler, ahlaki bir boyut içeren ve örgütün içinden ve dışından kaynaklanan sorunların çözümünde, örgüt ve çalışanların ihtiyaç duydukları bir çerçeve çizer. Bu çerçevenin öğretmen ve yöneticileri etik ilkelere uygun davranmaya güdüleyici bir etkisi vardır. İlkeler, aynı zamanda örgüt kültürünü etkileyerek, okul içinde bulunan yönetici, öğretmen, öğrenci ve diğer paydaşların nasıl davranma-

ları gerektiğini ortaya koyar. Etik ilkeler, okulun değer sistemini tanımlar, öğretimsel amaçları ortaya koyar ve kararların etik ilkeler doğrultusunda verilmesine yol gösterir.[14] Mesleki etik ilkelerin geliştirilmesinin ve bu ilkelere uyulmasının aşağıdaki yararları sağlaması beklenebilir: [15]

- Meslektaş baskısı sağlayarak, bireyleri etik davranış göstermeye motive eder.
- Bireylerin kişilikleri yerine doğru ya da yanlış eylemler konusunda daha tutarlı ve kararlı bir rehberlik sağlar.
- Belirsiz konularda nasıl davranılacağı konusunda rehberlik eder.
- Yönetici ya da patronların otokratik gücünü kontrol eder.
- Örgütlerin toplumsal sorumluluklarını tanımlar.
- Örgütün ya da mesleğin çıkarlarına hizmet eder.

Bütün mesleklerde o mesleği icra edenlerin davranışlarını çerçeve içine alan etik ilkeler oluşturularak, meslek üyelerinin bilgisizlikten ya da kişisel eğilimlerinden kaynaklanan etik dışı davranışlara yönelmelerini engellenmeye çalışılmaktadır.[16] Etik ilkelerin olmaması yönetici, öğretmen ve öğrencilerin davranışlarının hangi yönde olması gerektiğine yönelik bir belirsizliğe neden olur. İlkelerin mevcut olması ise davranışlara yön gösterir ve hangi durumda nasıl davranılacağı konusunda bireylere rehberlik eder.

Bir örgütün sahip olduğu etik ilkeler, örgüt işleyişinde pek çok faydalar sağlayabilir. Etik ilkelerin belirlenip bu ilkelere uyulmasının önemli bir işlevi, yönetici ile astların birbirlerine karşı dürüst davranmalarını zorunlu kılmasıdır. Etik ilkeler, yöneticinin tartışmaya açık eylem ve kararlardan uzak durmasını sağlayarak, geçici bir süreliğine rahatlık sağlayabilecek doğru olmayan yaklaşımlardan kaçınmalarını sağlar. İş arkadaşlarının ve astların, yöneticinin etik değerlerini kabul etmesi, yöneticiyi iş ve işlemlerinin dürüstlüğünün tartışılmasından ve olası bazı imalardan korur.[17] Okul yöneticisinin okuldaki eğitimi geliştirmek için yüksek etik ölçütlere bağlı olması ve bu kuralları içselleştirmesi zorunludur. Bununla birlikte etik ilkelerin içselleştirilmesi tamamen ahlaki ve vicdani bir sorumluluk gerektirir.

Etik Kurallar

Kurallar, davranışa yön veren ve uyulması gereken ilkelerdir.[18] Kurallar genel anlamda ikiye ayrılır. Bazı kurallar ayırt edilmeksizin bütün insanlara uygulanan; bazıları ise belli bir gruba mensup olanların uymakla zorunlu olduğu kurallardır.

Bütün insanların uymak zorunda olduğu genel kurallar, benliğimizde veya başkalarında bulunan, insan doğası ile ilgili genel kurallardır. Kendimizde veya başkalarında bulunan insanlığa saygıyı buyuran ve bütün insanlar için yürürlükte olan kurallar bu türdendir. Bu durum tümel ahlak kuralları ikiye ayrılır: *birincisi*, her birimizin kendi benliğimizle ilgili olanlar, yani bireysel ahlakı oluşturan kurallar; *ikincisi*, herhangi bir özel toplulukla ilgili olmaksızın, başka insanlarla ilişkilerimizle ilgili olan kurallar. Gerek birinci, gerekse ikinci kuralların emrettiği vazifeler bize yalnız insan olmamızdan veya ilişki içerisinde olduğumuz kimselerin insan olmalarından kaynaklanıyor.[19]

Bu genel kuralardan ayrılan ve farklılaşan başka kurallar da göze çarpar. Bunlar, bütün halinde meslek ahlakını oluşturan kurallardır. Bir öğretim üyesinin vazifeleri ile bir tüccarın vazifeleri birbirinden farklıdır. Sanayicinin askerden, askerin de din adamından büsbütün farklı vazifeleri vardır. Böylece denebilir ki, birbirinden ayrı ne kadar meslek varsa o kadar da meslek ahlakı vardır. Sonra her bireyin bir mesleği olduğuna göre, bu çeşitli ahlaklar başka birey gruplarına uygulanır. Bu farklılıkların aykırılıklara kadar vardığı da olabilir. Bu ahlaklar sadece birbirinden farklı olmakla kalmayıp gerçekten zıtlık olanlar da bulunabilir. Bilim insanının vazifesi, düşüncesinin eleştiri gücünü geliştirmek, anlayışını akıldan başka bir otoritenin boyunduruğu altına koymamak, serbest düşünceli olmaya emek vermektir. Din adamı ve askerin ise, bazı bakımdan, bunun tam tersi vazifeleri vardır. Yerine göre, körü körüne itaat onlar için mecburi olabilir.[20]

Pek çok meslek topluluğu, özellikle kendi durumları için geçerli olan, ahlak kurallarını daha özelleştirmek amacıyla etik kurallar hazırlamıştır. Eğitim alanında kuralların akla yatkın ölçülerde bütün eğitim yöneticilerine uygulanabilecek şekilde pratik olması beklenir. Bazı mesleklerde, özellikle de tıpta, kurallar çok ayrıntılı hale gelmiş ve neredeyse yasanın yerini almıştır. Ancak bir etik kurallar sistemi, yasalar gibi, öncüllerin ayrıntılarına kadar inmeye uygun değildir. Okul yöneticilerinin, her bir etik yargıyı, aynı öncül ve yasal karar incelemesine tabi tutmaya zamanı yoktur. Bir etik kuralları sistemi, özellikle eğitim uygulamaları için genel yol gösterici ilkeler veren bir stratejidir ve yasanın izin vereceğinden daha geniş bir yoruma açıktır. Genellikle belli bir tarihsel bağlamdan çıkar ve uygulamalardaki tarihsel değişikliklere göre değişebilir. Uygulaması sadece toplumsal yapılar açısından incelenebilir. Eğitim yöneticisi;[21]

- Bütün kararlarda ve eylemlerde öğrencilerin iyiliğini temel alır.
- Mesleki sorumluluklarını dürüstlük ve bütünlükle yerine getirir.
- "Gerekenin yapılması" ilkesini destekler ve bütün bireylerin vatandaşlık ve insan haklarını korur.

- Mesleki gizliliği her zaman korur.
- Mevzuatı uygular ve/veya sağlam eğitim hedefleriyle tutarlı olmayan yasaları, politikaları ve düzenlemeleri düzeltmek için gereken önlemleri alarak mümkün olduğu müddetçe düzenlemelerdeki bir değişiklikten dolayı hiç kimsenin dezavantajlı bir duruma düşmemesini sağlar.
- Görünürdeki haksızlıkların ve etik olmayan uygulamaların üstesinden gelmek için gereken önlemleri alır.
- Konumunu politik, toplumsal, dini, ekonomik ya da başka bir türlü nüfuzla kişisel çıkar sağlamak için kullanmaktan kaçınır.
- Standartları korur, araştırma ve sürekli mesleki gelişme yoluyla mesleğin etkililiğini artırma yolları arar.
- Bütün sözleşmelere saygı gösterir.

Eğitimde etik kuralların önceliğinin öğrenci yararına verilmesi beklenir. Okulun ve eğitim sürecinin varlık nedeninin öğrenci olması bunu gerektirir. Öğrencilerin yararını öncelemeyen etik kuralların sayıca çok olması, okulun varlık nedenini inkâr anlamı taşır.

Etik Kodlar

Örgütler kendi içlerinde bir düzen kurabilmek için etik kültürlerini oluştururlar. Örgütün etik kültürü destekleyecek şekilde etik kodlar, değerler ve normlar geliştirilir. Bundan dolayı etik davranışların yönetimi üç adımda gerçekleşir. İlk adım; yöneticilerin örgütlerindeki mevcut etik kültürünü anlamalarıdır. İkinci adım; yöneticilerin etik kültürü geliştirici faaliyetlerde bulunmaları, üçüncü adım ise; etik davranışların yöneticiler tarafından desteklenmesidir. Örgütlerin değerlerinden yola çıkarak sistemleştirilmiş ve resmileştirilmiş ilkelere ilişkin kuralları ortaya koyan etik kodlar; her etik problemi çözemez ama etik problemlerin nasıl çözülebileceğine yönelik olarak çalışanlara yol gösterir. Etik kodlar örgütlerin kimliğini ortaya koyar, işlerin hangi ilke ve kurallara göre yürütüleceğini, hangi davranışların kabul edilebilir nitelikte olduğunu belirler. Etik kodlar, örgütler tarafından istenilen ve istenilmeyen davranışları tanımlamada kullanılan yazılı ifadelerdir. Bunun yazılı olarak ifade edilmesi, yöneticilerin ve çalışanların kendilerinden beklenen ve beklenmeyen davranışları net olarak bilmelerini sağlar. Ayrıca bunlara uygun davranışlar sergilemeleri veya sergilememeleri durumunda olası yaptırımları gösterir. Etik kodlar örgütler tarafından belirsiz ve karmaşık durumlarda karar vermeyi kolaylaştırmak amacıyla yazılı veya yazılı olmayan davranış kuralları olarak tanımlanabilir.[22]

Etik kodlar, çalışanların hangi davranışlarının kabul edilebilir olduğuna ilişkin olarak yol gösteren, meslek ya da örgüt tarafından beklenen resmi ifadelerdir. Mesleki etik ilkeleri ve mesleki etik kuralları ile benzer işlevlere sahip olan etik kodların genel olarak üç temel işlevi vardır:[23]

- Etik kodlar, meslek ideallerinin toplum ve meslek mensupları arasında paylaşılmasını sağlar.
- Etik kodlar, mesleki etik davranışlara genel bir rehberlik yapar.
- Etik kodlar, beklenen standartların altındaki davranışların disipline edilmesi için gereken, kabul edilebilir davranış standartlarının geliştirilmesini sağlar.

Meslek içerisinde kalabilmek için, ilgili kişilerin uymak zorunda oldukları amaç ve davranışların tümünü yansıtan etik kodlar genellikle resmi ve yazılı bir niteliğe sahiptir. Ancak etik kodların bir kısmı yazılı olmayabilir. Etik kodlarda, iş ve çalışma sürecinde ne tür standart ve değerlerin benimseneceği açıkça belirtilmiştir. Etik kodların temel işlevi, meslek çevresi üzerinde belli bir disiplin sağlamak ve bunun için gereken ortamı oluşturmaktır. Etik kodlar, genellikle kısa ilkeler kümesinden oluşur.

Etik kodlar, bir örgütün ya da bir mesleğin etik felsefesinin ya da inançlarının en gözle görülebilir yönlerini oluşturur. Etik kodlara sahip olmak, meslek mensuplarının yüz yüze gelebilecekleri etik ikilemler üzerinde odaklaşmasını sağlayan beklentiler ve temel ilkelerin açıkça ifade edilmesi anlamı taşır. Bu kodlar, çalışanların bir davranışa zorlanmadan önce kabul etmiş olmaları gereken unsurlar[24] olup, meslek mensuplarının kendi içinde bir disiplin ruhu oluşturur. Disiplinli bir grupta, kimin hangi işi ne zaman ve nasıl yapacağı, hangi standartlara bağlı kalacağı bilinir. Denetim ve kontrol mekanizmaları işlevseldir ve kurallara uymayanlar derhal tespit edilerek gerekli cezai yaptırımlar uygulanır. Bunun sonucunda güçlü, organize olmuş ve saygınlığı olan bir meslek grubu ortaya çıkar.

Meslek Etiği

Her meslek aslında bir iştir, hekimlik, öğretmenlik, mühendislik ve benzerleri gibi. Ama her işin bir meslek olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Örneğin simit satıcılığı, günlük işlerde çalışma, geçici bir süreliğine bir mağazada yapılan satış elemanlığı gibi iş ve uğraşları meslek olarak nitelendirmek kolay olmasa gerek. Yeşilyaprak[25] meslek kavramını, *kişinin hayatını kazanmak amacıyla yaptığı, kuralları toplum tarafından belirlenmiş ve belirli bir eğitimle kazanılan bilgi ve becerilere dayalı etkinlikler bütünü* olarak tanımlamaktadır. Her meslekte, o mesleğin

kendisine özgü ve onu diğer meslekler ya da işlerden ayıran bir takım etik ilkelere ihtiyaç duyulur. Meslek mensupları tarafından geliştirilen, kabul gören ve yaygınlaştırılan mesleki etik ilkeleri toplum tarafından da kabul görür ve mesleği icra edenlere karşı olumlu tutumlar beslenmesine neden olur.

Aydın'a[26] göre mesleki etiğin en temel amacı, meslek mensuplarının kendilerini ve mesleği geliştirmesidir. Kendisini geliştirmiş meslek mensuplarının toplumdan kabul görmesi kadar doğal bir sonuç olmasa gerekir. Hastalarını iyileştiren hekimin hastanın derdine deva olamayan hekime göre daha saygın olması buna örnek verilebilir.

Meslek etiği, bir meslek grubunun (lonca) eseridir. Bu grubu oluşturan üyeler ne ise meslek etiği de odur. Genel olarak, bir grup ne kadar güçlü kurulmuş ise o gruba özgü ahlak kuralları da o kadar sağlam, vicdanlar üzerindeki otoriteleri o kadar fazladır. Grup içerisinde dayanışma ne kadar güçlü ise grubu oluşturan bireyler de o derece sıkı ve devamlı bir temas halindedirler. Böylece temaslar ne kadar sık ve samimi olursa duygu ve düşünce alış verişi o kadar güçlü olur. Dolayısıyla, meslek grupları ne kadar sağlam ve örgütlü olursa, meslek etiği de o kadar gelişir ve kabul görür.[27] Grup içerisinde mesleki etiğin gelişmesinin önemli bir etkeni grubun büyüklüğüdür.[28] Grubun büyüklüğü, başka bir ifade ile grup üyelerinin sayısı, mesleki etik kurallarının belirlenmesinde etkili olur. Büyük grupların meslek etiğini geliştirmeleri, küçük gruplara nispeten daha kolaydır.

Meslek etiği, belli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup koruduğu; meslek üyelerine emreden, onları belli bir şekilde davranmaya zorlayan; kişisel eğilimlerini sınırlayan; yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan; meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünündür.[29] Meslek etiği, bütün ilişkilerde dürüstlüğü, sözünde durmayı, doğruya ve insanlara saygılı olmayı, hakça davranmayı ve haksızlığa karşı çıkmayı gerektirir.[30] Meslek etiği, genellikle belirli bir meslekle ilgili bir davranış analizi ile sınırlı tutulmaktadır.[31] Mesleki ve toplumsal değişmeler, meslek mensuplarını sürekli olarak etik sorunlarla yüz yüze getirir. Etik değerler ve ilkeler, çalışanların inançlarında ve davranışlarında sağlam bir zemin oluşturur.

Meslek etiği, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde uyulması gereken davranış kurallarını ifade eder. Meslek etiğinin en önemli yararlarından biri, dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmasının gerekli olmasıdır.[32] Her meslek, etik değerlere gereksinim duyar ve kendi meslek etiğini üretir. Bu bağlamda, meslek etiği, işyerinde ya da iş yeri dışında mesleki davranışlarla ilgili olarak neyin doğru-yanlış ya da haklı-haksız olduğu hakkındaki ilkeler ve kurallar bütünü olarak düşünülebilir.

Durkheim[33], bir toplumda birbirine paralel işleyen dört düzey ahlakın varlığından bahsetmektedir: (1) bireysel ahlak, (2) aile ahlakı, (3) meslek ahlakı ve (4) medeni ahlak. Meslek ahlakı; aile ahlakı ile medeni ahlak arasında yer almaktadır. Meslek ahlakının ayırt edici özelliği, kamuoyunun ona gösterdiği ilgisizliktir. Meslek vazifesini yerine getirmede işlenen kusurlara, çoğu zaman, bu meslek çevresi dışındakiler sessiz kalmakta ve tepki vermemektedir.

Sosyal hizmetler her zaman değer temelli oldukları için, etik meseleler, uzun zamandan bu yana dünya çapında sosyal hizmetlerin eğitiminde ve uygulamada çok önemli görülmektedir.[34] Sosyal hizmet veren kurumlar, bir etik disiplinine sahip olmadan varlığını devam ettiremezler. Çünkü bir etik disiplini ve etik ilkeler seti olmazsa, ortada ancak birbiriyle çarpışan bireysel arzular ve istekler kalacaktır. Doğal olarak, düzenleyici bir mekanizma olmaksızın, sonu gelmeyen bu doymak bilmez arzu ve istekler kendiliğinden düzene girmezler.[35]

Meslek Etiği Gelişim Süreci

Etik, standartlarla başka bir deyişle kurallarla ilgilidir. Çocukluktan itibaren bireylere hangi durumda nasıl davranılması gerektiği öğretilir ve ondan bir bilince sahip olması beklenir. Bu standartlara ya da kurallara uyulması gerektiği bilinci iş yaşamında da oldukça önemlidir. Öğretmen, doktor, inşaat işçisi ya da santral görevlisi ne iş yaparsa yapsın bir çalışana işine başladığı ilk dönemlerde işin kuralları ve standartları değişik şekillerde öğretilir. Çalışana işin kurallarını ve standartlarını öğretmenin yollarından bazıları şunlardır:

- Yeni işe başlayanlar ile toplantı,
- Oryantasyon programı,
- İş tanımı,
- Meslektaşlarla sohbet,
- Personel elkitabı,
- Deneme-yanılma.

İşe yeni başlayan birey bunlar ya da daha değişik etkinlikler yoluyla işini yapmada hangi kurallara ve standartlara uyacağı konusunda bilgi sahibi olur ve bir bilinç kazanır. İş standart ve kurallarının öğretilmesinin başlıca nedenleri şunlardır:[36]

- Yeni işe başlayanlara işlerin nasıl yapılacağını açıklama,
- Tekrar tekrar aynı soruları cevaplayarak zaman harcamama,
- Oyunun kurallarını öğreterek, yeni çalışanın işi kolaylaştırma,

- Prosedürleri sadeleştirme,
- Yanlış anlamaları önleme,
- Sorunları tahmin edip çalışanı önceden bilgilendirme,
- Çalışanın tükenmişlik hissini yaşamaması için onu koruyup destekleme.

Yeni çalışanın işine uyum sağlama (oryantasyon) sürecinde sadece işin kuralları ve standart öğretilmez. Aynı zamanda iş ahlakı (mesleki etik) konusu da ele alınır. İş yerinin ve mesleğin değerleri yeni çalışana yukarıda sözü edilen yollarla öğretilir. Ahlaki sorunlarla nasıl baş edilebileceği, iş ahlakına aykırı durumlarla karşılaşıldığında çalışanlara yol gösterecek prosedürler de ele alınan konular arasında yer alır. İş ahlakına önem vermek, iş yaşamının temel gerçeklerinden biridir ve yöneticiler çoğunlukla zamanlarının yetmediğinden dolayı iş ahlakına yeterince zaman ayıramadıklarından yakınırlar. Oysa bu doğru değildir. Yöneticinin ahlaki değerler konusuna yeterince zaman ayırması hayatî bir öneme sahiptir.

İş yaşamının evrensel değerleri; iş ahlakı, kalite ve mükemmelliktir. Ahlaki değerler de bunların ayrılmaz parçasıdır. Bu nedenle, önemli olan, ahlaki standartların geliştirilmesini, başarıyı engelleyen ya da tehdit eden bir konu olarak değil, çalışma yöntemlerini iyileştirecek bir fırsat olarak görmektir. Ahlaki değerlere önem veren bir kurumun daha başarılı olmasının garantisi yoktur. Ancak değerlere önem verilen bir ortam oluşturmak konusunda söylenebilecek çok söz vardır. Ahlaki sorunlar iş yaşamının kaçınılmaz gerçekleridir. Karmaşık, zor ve rahatsız edicidirler; bu yüzden çalışanlar kendi sorumluluk alanına giren değerleri bazen görmezden gelebilirler. Yine de, ahlaki değerleri dikkate almak, bize çok şey kazandırır. Dürüstlük, güven ve sorumluluk kişiler için olduğu kadar kuruluşların başarısı açısından da önemlidir. Yöneticiler, bu kavramları yerleştirmek ve iş ahlakına uygun davranılmasını sağlamak zorundadır.[37]

Yöneticiler, ahlaki değerlere uygun bir çalışma ortamı oluşturmak için aşağıdaki sekiz noktaya dikkat edip bunları yerine getirmek suretiyle; kendileri, çalışanları, kurumları ve diğer tüm ilgililer için çok şeyler yapabilirler:[38]

1. Adım: Ahlaki değerlere bağlı kalmaya karar verme.
2. Adım: Yönetici olduğu için davranışları ve düşünceleriyle diğerleri için bir örnek olduğunu bilme.
3. Adım: Ahlaka uygun davranışları yerleştirme sorumluluğunu üzerine alma.
4. Adım: Kendisine göre ahlaka uygun davranışların neler olduğunu belirleme.
5. Adım: Ahlaki değerlerini açıkça belirleme.
6. Adım: Çalışanlarını eğitme.

7. Adım: Açık iletişimi destekleme.

8. Adım: Tutarlı olma.

Kurum yöneticileri özellikle okul müdürleri, yukarıda yer alan sekiz adımı takip ederek kendi okullarında güçlü bir meslek etiği oluşturabilirler. Her şeyden önce yöneticinin kendisi meslek etiği ilkelerine bağlanmaya kararlı olacaktır. Bu kararlılığı, etik ilkelere uyma konusunda astlarına rol modelliği yapmasına yol açar. Yönetici, kurumunda etik ilkeleri yerleştirme sorumluğunu başkalarına aktarmak yerine bu sorumluluğu bizzat kendisi taşır. Etik ilkelerin nasıl olması gerektiğine yönelik görüşlerini iş arkadaşları ile paylaşır. Etik ilkelerini belirler ve astlarını bu konuda eğitir. Açık bir iletişim sürecini işletir ve destekler. Bütün bunları yaparken tutarlı olur.

Özet

Ahlak, bir toplumda yaşayan herkesin iyiliğine olan davranışların ortaya çıkmasını amaçlar. Bu amaçla her toplumda kendisine özgü ahlak kuralları ortaya çıkmaktadır. Ahlak anlayışı ve ahlak kuralları toplumdan topluma ve aynı toplum içerisinde kuşaktan kuşağa farklılık gösterir. Ahlak kuralları yazılı değildir, toplumda yaşayan herkes tarafından bilinir ve bireyler bu kurallara gönüllü olarak uyarlar. *Etik*, ahlak üzerine sistemli düşünme, soruşturma ve araştırmayı ifade eden felsefe biliminin bir alt dalı olup temelde bireylerin tutum, davranış ve değerlerinin toplumsal olarak değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler ve bu ölçütlerin oluşturulması ile ilgilenir.

Toplumsal örgütlerde gelişme sağlamak yoluyla çalışanların refah düzeyin yükseltmek amacıyla etik ilkeler ortaya çıkmaktadır. Bu ilkeler, örgütün genel değerler sistemi ve amaçlarını tanımlar ve alınan kararların etiğe uygun olmasına rehberlik ederler. Etik ilkeler genelde meslek mensuplarına hitap ederek meslek onurunu koruma ve dayanışma yönünden onları teşvik eder. Etik ilkeler; hakkaniyet, insan hakları, faydacılık ve bireysellik olmak üzere dört farklı ölçüte geliştirilebilir. Okul açısından etik ilkeleri okulun değer sistemini tanımlar, öğretimsel amaçları ortaya koyar ve kararların etik ilkeler doğrultusunda verilmesine yol gösterir.

Meslek toplulukları, kendi durumları için geçerli olan, ahlak kurallarını daha özelleştirmek amacıyla etik kurallar hazırlamıştır. Eğitim alanında kuralların akla yatkın ölçülerde bütün eğitim yöneticilerine uygulanabilecek şekilde pratik olması beklenir. Etik kurallar, eğitim uygulamaları için genel yol gösterici ilkeler sunar ve yasaların izin vereceğinden daha geniş bir yoruma açıktır. Eğitim alanında etik kuralların öğrenci yararına öncelik verir.

Örgütler tarafından istenilen ve istenilmeyen davranışları tanımlamada kullanılan yazılı ifadeler *etik kodlar* olarak ifade edilir. Bu kodlar örgütlerin kimliğini ortaya koyar, işlerin hangi ilke ve kurallara göre yürütüleceğini, hangi davranışların kabul edilebilir nitelikte olduğunu belirler. Etik kodlar örgütler tarafından belirsiz ve karmaşık durumlarda karar vermeyi kolaylaştırmak amacıyla yazılı veya yazılı olmayan davranış kurallarıdır. Etik kodların temel işlevi, meslek çevresi üzerinde belli bir disiplin sağlamak ve bunun için gereken ortamı oluşturmaktır.

Meslek ahlakı meslek mensuplarının kendilerini ve mesleği geliştirmeyi amaç edinir. Meslek ahlakının güçlü ya da zayıf olması, meslek grubunun toplumdaki statüsü ve üyelerinin dayanışma düzeyi ile paraleldir. Meslek üyelerinin sayıca çok olması da meslek ahlakının güçlenmesinde etkilidir. Bu açıdan meslek ahlakı, belli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup koruduğu; meslek üyelerine emreden, onları belli bir şekilde davranmaya zorlayan; kişisel eğilimlerini sınırlayan; yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan; meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünündür. Her bir örgütte meslek ahlakının sistemli olarak geliştirilmesi mümkündür.

Değerlendirme Soruları

1. Ahlak kuralları aşağıdaki özelliklerden hangisini taşıdığı söylenebilir?

A. Yazılıdır
B. Yaptırımları vardır
C. Bütün toplumlarda aynıdır
D. Zamana göre değişmez
E. Toplumdan çok birey ile ilgilidir

2. Etik ilkeler geliştirilirken göz önüne alınabilecek ilkeler arasında yer alan faydacılık ilkesi, hangi temel görüşü savunur?

A. Bütün kuralların tutarlı, tarafsız ve gerçeklere dayalı olması
B. Bireylerin varlığı, bütünlüğü ve temel insan hakları
C. Uzun vadede kişisel kazançları artırmak
D. Kamu yararına öncelik vermek
E. Herkes için en iyi olacak kararın verilmesi

3. Aşağıdakilerden hangisinin etik ilkelerin işlevleri arasında yer alması beklenmez?

A. Yönetici otoritesini artırma
B. Örgütün toplumsal sorumluluğu tanımlama
C. Meslek çıkarlarına hizmet etme
D. Doğru-yanlış davranışlar konusunda rehberlik etme
E. Meslektaş baskısı oluşturma

4. Meslek etiği için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A. Doğrudan doğruya insanla ilgilenen mesleklerde daha baskındır
B. Toplum tarafından kabul görür
C. Bireysel arzu ve isteklere hizmet eder
D. Temel amacı mesleği geliştirmektir
E. Kişisel eğilimleri sınırlar

5. Kurumunda meslek ahlakını geliştirmeye ve yaygınlaştırmaya çalışan bir yöneticinin atması gereken ilk adımın hangisi olması beklenir?

A. Kendisine göre ahlâkî davranışların hangileri olduğunu belirleme
B. Çalışanlarına örnek olma
C. Çalışanlarını eğitme
D. Ahlâkî değerlere bağlı kalmaya karar verme
E. Kurumu içerisinde açık iletişimi desteleme

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.
B	E	A	C	D

Kaynakça

1 Kuçuradi, İ. (2009). *Uludağ Konuşmaları.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, s. 33.
2 Cevizci, A. (2002), *Etiğe Giriş.* İstanbul: Paradigma, s. 4.
3 Kuçuradi, İ. (2009). Ön. ver., s. 47.
4 Argon, T. ve Ekinci, S. (2016). *Denetim Etiği*. İçinde: Eğitimde Denetim ve Değerlendirme. Editörler: Mahmut Sağır ve Süleyman Göksoy, Ankara: Pegem Akademi, s. 177.
5 Peiper, A. (1999). *Etiğe Giriş*, Çeviri: Veysel Atayman – Gönül Sezer. İstanbul: Ayrıntı, s. 16.
6 Haynes, F. (2002). *Etiğe Giriş,* Çeviri: Semra Kunt Akbaş. İstanbul: Ayrıntı, s. 143.
7 Haynes, F. (2002). Ön. ver., s. 19.
8 Pehlivan, İ. (1998). *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem, s. 5.
9 Demirtaş, H. ve Güneş, H. (2001), *Eğitim Yönetimi ve Denetimi Sözlüğü.* Ankara: Anı, s. 58.
10 Himelboim, I. and Limor, Y. (2008). Media perception of freedom of the press: A comparative international analysis of 242 codes of ethics. *Journalism*, 9(3), s. 241.
11 Pehlivan, İ. (1998). Ön. ver., s. 23.
12 Kuçuradi, İ. (2009). Aynı, s. 44.
13 Demirtaş, Z. (2010). Ethical codes expected of school administrators. *African Journal of Business Management, 4(6)*, s. 1008.
14 Pehlivan, İ. (1998). Aynı, s. 138.
15 Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: Pegem A, s. 28.
16 Aydın, İ. (2006). Ön. ver., s. 57.
17 Pehlivan, İ. (1998). Aynı, s. 147.
18 Türk Dil Kurumu (TDK), (1998). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, s. 1048.
19 Durkheim, E. (1949). *Meslek Ahlâkı (La Marale Professionalle)*. Çeviren: Mehmet Karasan. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, s. 6-7.
20 Durkheim, E. (1949). Ön. ver., s. 9-10.
21 Haynes, F. (2002). Aynı,s. 67.
22 Karaman, E. S. (2015). *Muhasebe Meslek Etiği ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Kurallara Bakışı (Balıkesir İli Örneği).* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı, s. 14.
23 Aydın, İ. (2006). Aynı, s. 27.
24 Aydın, İ. (2006). Aynı, s. 28.
25 Yeşilyaprak, B. (2005). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri: Gelişimsel Yaklaşım.* Ankara: Nobel, s. 191.
26 Aydın, İ. (2006). Aynı, s. 23.
27 Durkheim, E. (1949). Aynı, s. 14-15.
28 Buchanan, J.M. (1965). Ethical Rules, Expected Values, and Large Numbers. *Ethics, 76(1)*, s. 1.
29 Pehlivan, İ (1998). Aynı, s. 59.
30 Aydın, İ. (2006). Aynı, s. 23.
31 İçli, T. (1998), Güç Kullanma Yetkisi ve Bunun Kullanımında Polisin Çelişkisi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 1(1), 69-72.
32 Kuçuradi, İ. (2009). Aynı, s. 32.
33 Durkheim, E. (1949). Aynı, s.10.
34 Congress, E. ve McAuliffe, D. (2006). Social Work Ethics: Professional Codes in Australia and the United States. *International Social Work*. 49(2), 151–164.
35 Durkheim, E. (1949). Aynı, s. 20.
36 Teirney, E. P. (1997). İş Ahlakı. Çeviri: Güngan Güney. İstanbul: Rota, s. 15.
37 Teirney, E. P. (1997). Ön. ver., s. 30.
38 Teirney, E. P. (1997). Aynı, s. 73.

4. BÖLÜM

SOSYAL, KÜLTÜREL, AHLÂKÎ VE ETİK YÖNLERİYLE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Nilgün DAĞ - Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR - Mersin Üniversitesi

Kazanımlar

- Öğretmenliğin ihtisas gerektiren bir meslek olduğunu bilir.
- Öğretmenliğin hem içe hem de dışa dönük ahlâkî yelpazesi olan bir meslek olduğunu kavrar.
- Öğretmenlik için gerekli olan ahlâkî tutum ve alışkanlıkları bilir.
- Öğretmenlerin uyması gereken mesleki etik kuralları ve ahlaki davranışları irdeler.
- Öğretmenliğin sosyal ve kültürel açıdan önemini açıklar.

Giriş

Katlanarak artan bilgi birikimi ve yoğun enformasyon yükü, her sektör ve alan kadar öğretmenlik mesleğini ve öğretmen eğitimini de değiştirip dönüştürmektedir. Eski dönemlerde bilginin yegâne kaynağı konumunda olan öğretmen, bugün aktarma ve nakletme mesuliyetine ilâveten doğru ve gerekli olan bilgiyi bulup kullanma, işleme, yeni bilgi(ler) üretme, karşılaştırmalar yapma, modellerle ve şemalarla bilgilerin/fikirlerin biçimlenmesine yardım etme gibi birtakım ilâve/yan becerilerle de donanık olmak durumundadır. Öğretmen, yalnızca olanak sağlayan kişi değildir; sorunları çözüme kavuşturan, güçlükleri aşan, beklenmedik olaylar karşısında kontrolü sağlayabilen, öğrenme zevki aşılayan bir rolü de bulunmaktadır[1]. Teknoloji güdümlü küresel kültür ve küresel çaptaki bilgi sağanağı, çocukların düşünce ve davranışlarını değiştirmekte; iletişim ve etkileşim şekillerini başkalaştırmakta; özel eğitim ihtiyaçlarında[a] artışa sebep olmaktadır. Bu durum,

a 20. yy'ın sonlarına kadar pek bilinmeyen öğrenme güçlüğü, bugün çok sayıda çocuğu etkilemeye başlamıştır. Amerika'da çocukları etkileyen en yaygın psikiyatrik durum, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğudur. Salgın boyutuna ulaşan diğer bir özel ihtiyaç alanı, disleksi ve otizmdir (Palmer, 2017: 9-11).

bir yandan öğretmenin mesuliyet alanını günden güne genişletmekte; bir yandan da öğretmenliğin mana ve muhtevasını zenginleştirmektedir.

Öğretmen, eğitimde işin özüdür. Öğretmenin varlık sebebi, insan yetiştirmektir. İnsan yetiştirmek, tarihin hiçbir döneminde hiçbir zaman kolay olmamıştır. Ancak bugün her dönemdekinden daha güçtür; yarın daha da zor olacaktır. Çünkü servetin kaynağı, fiziksel varlıklardan (toprak ve endüstri) "bilgili ve eğitimli insan"a[b] doğru taşınmıştır. Nitekim yüzyıl önce mesleklerin sadece yüzde 5'i özel bilgi ve beceri gerektirirken bugün yüzde yetmişi uzmanlık bilgisi gerektiren iş olarak sınıflandırılmaktadır[2]. Bu bulgu, makro bağlamda eğitimin merkezi önemine gönderme yaparken mikro ölçekte ihtisas kazanmanın ve bir mevzuun en iyisi olmanın gereğine işaret etmektedir[c]. Bugün, küresel çaptaki en büyük savaş insan yetiştirme üzerine olanıdır ve öğretmenler bu savaşın komuta merkezleridir. Dolayısıyla öğretmenlik ileri görüşlülük, sezgi, fikir ve kesinlik gerektiren hem teknik hem de psikolojik boyutu olan karmaşık bir görevdir. Sürekli değişimin söz konusu olduğu yorucu bir meslektir. Sürekli aktif ve sabırlı olmayı gerektirir[3].

Öğretmenlik

Türkiye'de "muallimlik", 13.03.1924 tarihli *Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu*[d]'nun 1. maddesinde "devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslektir" şeklinde tanımlanmıştır. 14.06.1973 tarihinde yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu[e]'nun 43. maddesinde ise öğretmenlik "devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği" olarak betimlenmiştir. Yani öğretmenlik, yasalar nezdinde ihtisas gerektiren özel bir meslek olarak nitelenmiştir.

Bu noktada, öğretmenliğin iki niteliğini şerh etmek icap etmektedir. Biri, öğretmenliğin meslek oluşu hakkındadır. Evvela bir mesleğin ortaya çıkmasını sağlayan şeyin o mesleğin arkasında duran, onu taşıyan ideler olduğunu vurgulamak gerekir. İdeler, mesleğin omurgasını oluşturan ana sütunlardır. Aynı zamanda

---

b Günümüz dünyasında nitelikli insan, güçlü toplum ve güçlü devlet demektir. İnsan, devletlerin ve toplumların inkişafında en değerli yaratıcı ve üretken kaynaktır (Özcan, 2011: 18).

c Sakıp Sabancı'nın "Her şeyin bir şeyini, bir şeyin her şeyini bileceksin" deyişi bu bulguya yerinde bir göndermedir. Sabancı, T'nin dikey çizgisi gibi bir şeyin her şeyini; T'nin yatay çizgisi gibi her şeyin bir şeyini bilen "T modeli insan" olmak gerektiğini söylemiştir.

d İlgili kanun hakkında detaylı bilgi https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200439.pdf adresinden edinilebilir.

e İlgili kanun hakkında detaylı bilgi http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf adresinden edinilebilir.

mesleğin dayandığı bilgi alanına işaret eden ve o mesleğin amacının belirlenmesinde birinci derecede rol oynayan temel yapılardır. Bir mesleğin meslek olmasını sağlayan üç değişmez yapısal unsur *amaç*, *bilgi* ve *uygulama*'dır. Bu üçlü birbiriyle kopmaz bir ilişki içinde olup "meslek" denilen bütünü oluşturmaktadır[4]. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, öğretmenlik taşıyıcı idesi eğitim olan; belli bir formasyon ve ihtisas gerektiren; profesyonel olarak icra edilmesi gereken bir meslek grubudur. Kuramsal açıdan öğretmenlik, bir meslektir. Ancak, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun "Öğretmenlerin Nitelikleri ve Seçimi" başlıklı maddesinde şu açıklama yer almaktadır:

> "**Madde 45** – Öğretmen adaylarında genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından aranacak nitelikler Milli Eğitim Bakanlığınca tespit olunur.
>
> **(Değişik: 16/6/1983 - 2842/13 md.)** Öğretmenler, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarından ve bunlara denkliği kabul edilen yurtdışı yükseköğretim kurumlarından mezun olanlar arasından, Milli Eğitim Bakanlığınca seçilirler. Yüksek öğrenimleri sırasında pedagojik formasyon kazanmamış olanların ihtiyaç duyulan alanlarda, öğretmenliğe atanmaları halinde bu gibilerin adaylık dönemi içinde yetişmeleri için Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınır. Hangi derece ve türdeki eğitim, öğretim, teftiş ve yönetim görevlerine, hangi seviye ve alanda öğrenim görmüş olanların ne gibi şartlarla seçilebilecekleri yönetmelikle düzenlenir.".

Kanunun ilgili maddesine göre, öğretmen atamalarında öğretmenlik eğitimi almamış ama yükseköğrenim görmüş olanların da öğretmen olarak atanabilmesinin yolu açıktır[f]. Kaldı ki 1997 yılı ve müteakip yıllarda öğretmenlik eğitimi almaksızın değişik branşlardan (işletme, ziraat mühendisliği, arkeoloji, veterinerlik, vb.) kimselerin öğretmen olarak atanması, öğretmenliğin Türkiye bağlamında meslekleşme koşullarını tam anlamıyla kazanamadığını göstermekte[5]; "özel bir ihtisas mesleği" olduğu açıklamasına ters bir durum oluşturmakta; profesyonelleşmesi sürecini ve mesleğin sahip olduğu özellikler çerçevesinde toplumsal statüsünün artmasını engellemektedir. İlgili kanunun yolunu açtığı bu tip uygulamalar, öğretmenliğin saygınlığını ve itibarını ciddi derecede zayıflatarak meslekleşmesini azalmakta ve toplum nazarında herkesin kolaylıkla yapabileceği bir iş olarak görülmesine sebebiyet vermektedir. Oysa bir meslek, yetişme sürecinin spesifikliği ve toplum nezdindeki önemiyle saygınlık kazanmaktadır[6]. Buyruk[7], Türkiye'de 1950'li yıllardan günümüze öğretmenlerin çalışma ve yaşam koşullarında, eğitime ve mesleğe yükledikleri anlamda ve kendi rollerine ilişkin kavrayışlarında önemli değişimler meydana geldiği; merkezi sınavlar, kılavuz kitaplar, yeni yönetim paradigması, gelişen teknoloji, eğitim hizmetlerinin metalaşması vb. gelişmelerin öğ-

f Öğretmene duyulan ihtiyacın fazla olması, değişik kaynaklardan öğretmen sağlanmasına yol açmış; askerliğini çavuş veya yedek subay olarak yapanlar öğretmen olarak istihdam edilmiş; hangi meslekten olursa olsun bütün emeklilerden belli koşullarla öğretmen olarak istifade edilmiştir (Cicioğlu, 1984: 33).

retmenlerin mesleğe ve eğitime yükledikleri anlamı dönüştürdüğü ve mesleki ve toplumsal rolünü değiştirdiği tespitinde bulunmaktadır.

Tezcan[8], öğretmenlik de dâhil bütün meslekler için genel olan özellik ve şartları şu şekilde sıralamaktadır:

1. Uzmanlık bilgisine sahip olma ve örgün eğitimden geçme (Meslek sahibi kimse, ilgili alanda özel bir bilgiye sahip olmalı ve bu bilgiyi elde etmek için bir öğrenimden geçmelidir.)
2. Giriş denetimi (Öğretmenlik mesleğine gerekli şartları taşıyanlar girmelidir.)
3. Meslek ahlâkı (Meslek sahibi kimse, mesleğin gerektirdiği değerler setine sahip olmalıdır.)
4. Çalışma özgürlüğü
5. Meslek kuruluşları (Her meslek, kendi üyelerinin çıkarlarını ve haklarını korumak ve sorunlarını dile getirmek için organize olmalıdır.)
6. Hizmet koşulları
7. Toplum nezdinde meslek olarak tanınması

Öğretmenliğin açıklanması icap eden diğer niteliği, ihtisas ve profesyonellik gerektiren özel bir meslek olması hususundadır. Öğretmenlik; meslek formasyonu almış, ihtisas sahibi kimselerce yapabilecek özel bir meslektir. Çünkü öğretmenliğin iştigal alanını fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri henüz tamamlanmamış, bireysel ve toplumsal istismarlara karşı henüz kendisini koruma becerisi gelişmemiş olan çocuk ve gençler oluşturmaktadır[9]. Öğretmenliği özel kılan ve diğer mesleklerden ayıran, hatta onu kutsal[g] bir meslek statüsüne taşıyan diğer temel bir özellik de insanı olduran, olma sürecinde yoğuran bir mesuliyetinin bulunmasıdır ki Topçu[10], bu mesuliyeti "Âdemoğlunu, beşikten alarak mezara kadar götürüp teslim eden, dünyanın en büyük mesuliyetine sahip insan muallimdir" sözüyle dile getirmektedir. Ona göre muallim ruhun mürşidi[h] ve sanatkârı, hayatın nazımı, sabrın üstadı, istikbâlin en emin kefilidir. Muallim bilen, öğreten, irşad eden[i], yol gösteren, terbiye eden, hulâsa[j] veli, mürebbi[k] ve emin vasıflarına sahip insan olmalıdır. Muallim, gençlere bilmediklerini öğreten bir nakledici veya mektepçili-

g "Öğretmenlik, Tanrı sanatıdır" denir. Hatta Arap-İslâm kültüründe, "Bir insanın üç babası vardır. Birincisi, onu dünyaya getiren, ikincisi onu büyütüp yetiştiren, üçüncüsü ise onu eğitendir. Fakat sonuncusu en üstünüdür." sözü yaygın bir kullanıma sahiptir (Çelebi, 1954:175; Akt: Sönmez, 2006: 301).

h Klavuz.

i Aydınlatmak.

j Öz, özet.

k Eğitmen.

ği ticaret edinmiş bir tüccar değildir. Sadece bir memur da değildir. "Genç ruhları kendilerine mahsus mânadan bir örs[l] üzerinde döverek işleyen bir demircidir"[11].

Öğretmenlik, "kendine has bir bilgi tabanından beslenen profesyonel bir meslek" olarak tanımlanmaktadır[12]. Bir mesleğin profesyonel oluşunu betimleyen en önemli özellik, meslekle ilgili bir akademik bilgi temelinin olmasıdır[13]. Her ne kadar meslek ve meslekleşme gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılsa da hâlâ profesyonelliğin tanımı ve niteliği ile ilgili belirgin bir genel kanı mevcut değildir. Ancak bir tanım ortaya koymak gerekirse, profesyonelliğin bir yetkinliğin belirli bir kalite ve standart doğrultusunda uygulamaya aktarılmasındaki uzmanlık ve maharet olduğu söylenebilir. Uzun bir eğitim sonucu elde edilen yüksek düzeyde sistematik bilgi ve bir meslek örgütü etrafında birleşme, profesyonelliğin temel belirleyicilerdir[14]. Sıkı bir eğitim ve lisans şartı, pozitif çalışma koşulları, aktif bir meslek kuruluşu ya da birliği, işyerinde ciddi bir otorite ve yüksek prestij profesyonellerin sahip olması gereken ayırıcı vasıflarıdır[15]. "Güçlü bir *bilgi birikimi*", "özerklik" ve "topluma hizmet etmede yüksek düzeyde bir *sorumluluk bilinci*" profesyonel olarak nitelendirilebilmenin üç temel unsurudur[16].

Öğretmenliğin sahip olduğu özellikler açısından profesyonel[m] bir meslek mi yoksa yarı profesyonel bir meslek mi olup olmadığına ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Bir kısım araştırmacılar[17], öğretmenliğin profesyonelleşme yolunda ilerleyen yarı profesyonel[n] bir meslek olduğunu ve profesyonel bir mesleğin gerektirdiği özellikleri sağladığında profesyonelleşeceğini[o] iddia ederken bazı araştırmacılar[18] öğretmenlik mesleğinde profesyonellik yitimi ve kaybı yaşandığı yorumunu yapmaktadır[19]. Nitekim Topçu[20] da öğretmenliğin bir meslek değil,

l Demircilerin metalleri dövmek için kullandıkları alet.

m Öğretmenlik mesleğinin cinsiyet profili, prestiji ve ekonomisi hakkında önemli bir değişkendir. Tüm dünyada öğretmenlik, özellikle sayısal bağlamda kadınların domine ettiği bir meslek alanıdır. Oysa yapılan araştırmalar, dünyanın pek çok yerinde en prestijli ve en kazandıran mesleklerin erkekler tarafından domine edildiğini -yani, maskulin meslekler olduğunu- göstermektedir. Toplumların kolaylıkla acze düşürdüğü bir toplumsal kesim -kadınların- tarafından domine edilen bir mesleğin yeterince talepkâr ve prestijli olarak görülmesi güç olsa gerek (Şimşek, 2015: 205-206).

n Öğretmenlik, yoğun ve derin bir disipliner jargona sahip olmaması ve hakkında en kolay fikir üretilebilen, reçete geliştirilebilen bir alan olması dolayısıyla yarı profesyonel bir meslek olarak görülmektedir. Bu bakımdan öğretmenlik, nitelikleri, becerileri özü, ne'liği, değeri, sosyolojisi, felsefesi ve ekonomisi itibarıyla sürekli sorgulanan bir meslektir (Şimşek, 2015: 204).

o Öğretmenliğin profesyonel bir meslek olarak algılanması ve icra edilmesi ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir (Güven, 2010). Ancak ülkeler arasındaki farklılıkların neler olduğu ve bu farklılığın hangi nedenlerden kaynaklandığı bu bölümün kapsamını ve sınırlarını aşmaktadır. Bu bölümde, öğretmenliğin bir iş mi yoksa meslek mi olduğu aydınlatılmakta; nasıl doğduğu, değişip dönüştüğü ve bugün nasıl bir noktaya geldiği ortaya konmaya çalışılmaktadır.

küçük bir memuriyet; örnek adam değil, boynu bükük bir memur, salâhiyetsiz[p] bir öğretici, müdürünün emrinde çalışan bir baremli oluşundan dem vurmaktadır[q].

Şüphesiz pek çok faaliyet gibi öğretmenlik de "iş", "çalışma", "emek", "meslek[r]" biçiminde adlandırılmakta; hatta bu kavramlar çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Öğretmenlik, hem geçim sağlamanın bir aracı, hem "dünyaya nedensellik sağlayan" bir iş, hem de yaratıcı ve dönüştürücü bir eylemdir[21]. Buyruk'a[22] göre öğretmenlik bir iş, meslek olarak kapitalizmle birlikte doğmuş, daha önceden çeşitli şekillerde varlığını sürdürmüş olan öğretme-öğrenme ilişkisi kapitalizmle birlikte yeni bir anlam ve biçim kazanmıştır[s]. Tezcan'a[23] göre ise öğretmenlik, aslında öğretimin bir iş ve uğraş alanı olarak ortaya çıkması sonucu meslekleşmeye başlamıştır. Öğretimin bir meslek olup olmadığı uzun süre tartışılmış; neticede öğretmenliğin bir meslekte bulunması gereken her türlü özelliklere sahip olduğu konusunda anlayış birliğine varılmıştır.

Türkiye'de öğretmen, öğretme işini bilen ve bilgisine güvenilen bir meslek elemanı olarak kabul edilmektedir[24]. Ancak toplumsal, küresel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yaşanan gelişmeler öğretmenin rolünde, mesuliyet alanında ve muhtevasında değişimler oluşturmaktadır[t]. Çünkü öğretmenlik, özü gereği insan,

p Yetkisiz.

q Nitekim mesleği öğretmenlik olmadığı hâlde öğretmen olabilmiş pek çok insandan söz edilebilir. Bilge Kağan, Şeyh Edebali, Dede Korkut, Mustafa Kemal Atatürk vb. nesilden nesle aktarılan söylevleriyle; Mevlâna, Yunus Emre ve Hacı Bektaş dizeleriyle yaşadıkları çağlara sığmayacak büyüklükte öğretmenlerdir (Cüceloğlu ve Erdoğan, 2017: 36).

r Meslek, sosyal ve kültürel bir olgudur. Belirli faaliyet alanları etrafında yoğunlaşmış ve biçimlenmiş toplumsal ilişkiler bütünüdür. Ayrıca meslek, kişinin belirli bir ekonomik yarar sağlamak için mal ve hizmet üretiminde ve dağıtımında gösterilen belli etkinliklerin bütünüdür. Mesleğin icra edilebilmesi için meslek erbabının belirli psişik özelliklerinin ve yeteneklerinin olması gerekmektedir. Dolayısıyla meslek, çok boyutlu bir bütündür (Gündüz, 2005: 139-140).

s Sanayi İnkılabı ile birlikte kentleşme hızlanmış; eğitim hızla kitleleşmiş, okullar yaygınlaşmış ve öğretmene olan ihtiyaç artmıştır. Fabrikaların hızla arttığı bu dönemde, endüstriyel yaşamın gerektirdiği davranış ve alışkanlıklar eğitim yoluyla, okullarda, öğretmenler aracılığıyla kazandırılmaya çalışılmıştır. Nitekim Durkheim, Sanayi İnkılabı ile ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik sorunların eğitim almış profesyonellerce çözülebileceğini savunmuştur. Eğitimin kitleselleşmesinde ikinci durak, II. Dünya Savaşı sonrasıdır. Dünyanın pek çok bölgesinde ilköğretim ve sonrası eğitimde büyük bir kitleleşme yaşanmıştır. Eğitim ve sağlık gibi kimi hizmetler, bir kamu hizmeti olarak tanımlanmış ve devlet tarafından karşılanmıştır. Bu durum, öğretmenliğin profesyonel meslekler kategorisinde değerlendirilmesine yol açmıştır (Buyruk, 2013: 54-64).

t Öğretmenin ne öğretmesi gerektiği, hangi pedagojik adımları atması, hangi soruları sorması ve nasıl bir değerlendirme yapması gerektiği üzerinde bir standart oluşturmak, öğretmenliğin bir zanaat olarak vasıflarını [planlama, öğrencilerle ilişkiler vs.] önemsizleştirmekte ve teknik vasıflarının daha fazla öne çıktığı bir meslek hâline gelmesine yol açmaktadır. Öğretmen, emeği üzerindeki kontrolü kaybetmiş ve emeğine yabancılaşmıştır. Kendine buyrulanı icra eden, ne ve nasıl öğretileceği hakkında inisiyatif kullanma ve karar verme yetkisi azaltılmış/sınırlandırılmış bir teknisyene dönüşmüştür (Buyruk, 2013).

toplum, zaman ve teknoloji gibi parametreler kapsamında değişimi ve gelişimi en çok gerektiren meslek gruplarının başında gelmektedir. Cumhuriyet öğretmeninden mesleğe adanmışlık beklenmiş ve öğretmenliğin zorlu toplumsal koşullar altında dahi fedakârlıkla sürdürülmesi gereken bir meslek olduğu varsayılmıştır[25]. Bugün ise bu beklentiye ilâveler yapılmaktadır. Öğretmen, artık bilgi aktarma kadar bilme ve yapabilme olaylarını da kılavuzlayan; nasıl öğreteceği kadar ne öğreteceğine de karar verebilen kişidir. Öğretmenlik, artık zorlu bir zanaattır.

Öğretmenliğin Sosyal ve Kültürel Yönü

Eğitimin yalnızca mevcudu aktarmaya ve korumaya dönük bir işlevi yoktur. Eğitim, aynı zamanda insanı biyolojik bir varlık olmaktan sosyal ve kültürel bir varlık hâline dönüştüren en önemli güçtür[26] ve toplumu değişim kültürüne hazırlayan temel vasıtadır. Öğretmen ise, değişim işlevini yerine getirmekle ve nesillerin kültürel kimliklerini oluşturmakla mesul bir meslek ve ideal adamıdır. Kültürel sermaye birikimi yüksek nesillerin yetiştirilmesindeki mihenk taşıdır[27]. Öğretmen hem karakterin yapıcısı hem de devletin ve medeniyetin yapıcısı/yıkıcısıdır[28]. Bu bağlamda öğretmen olmak, derin sorumluluklar almaktır. Ki sorumluluk[u], öğretmenin ana değeridir. Şuurlu bir öğretmen, sorumluluklarının sınırlarının farkındadır; bu sınırlar içinde kalarak zamanını ve enerjisini yerinde kullanır ve büyük resmin bilincinde olarak hizmet etmeye gayret eder. Hizmet etme bilinci, öğretmenin temel değerlerinden bir diğeridir. Öğretmenin öğrencilerine, toplumuna ve devletine bir hizmet borcu vardır[29].

Bu yönüyle öğretmen, dolaylı olarak hem medeniyetin temsilcisi hem de medeniyet inşacısıdır. Sosyal ve kültürel hayata hayatiyet kazandıran, medeni insanı inşa eden bir istikamet taşıdır. Öğrencilere medeniyet ve insanlık tecrübesinin kapılarını aralayan, içine doğdukları medeniyet alanı ile verimli ve sistematik ilişkiler kurmalarına destek olan meslek adamıdır[30]. Öğrencilerini kültürel ve tarihi mirasa bağlı bir şekilde yetiştirmeye odaklanan, onları anlık duygular hissiyat, düşünceler, mânâlar, imgeler ve yeteneklere köle olmaktan azat etmeye çalışan[31] bir misyonu vardır.

Öğretmen, "biz" bilincinin tohumlarını atan ve büyüten kişidir. Bir ülkenin kalkınması, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, toplumsal huzurun, birlik ve beraberlik duygusunun sağlanması, bireylerin sosyalleşmesi ve toplumsal hayata hazırlanması, kültürel değerlerin nesillere aktarılması öğretmen vasıtasıyla gerçekleşmektedir[32]. Öğretmenlik, doğası gereği insanla sürekli ilişki ve etkileşim içinde olmayı gerektiren bir meslektir. Sadece öğrencilerle değil, toplumla da iç

u Sorumluluk, kişinin kendi üzerine düşen görevi, zamanında, istenen ve beklenen şekilde yerine getirmesidir. Hukuki, cezai ve ahlâkî olmak üzere üç çeşidi vardır (Bakioğlu, 2014: 82).

içe olmayı gerektirir. Bilhassa kırsal kesimde, halkın büyük çoğunluğunun sözüne itibar ettiği ve saygı gösterdiği bir konuma sahiptir[33]. Dolayısıyla öğretmenlik, sosyolojik[v] karakteri ağır basan bir meslektir. Öğretmenlik mesleğinin taşıdığı mesuliyetin ağırlığı ve stratejik sosyokültürel önemi, bu mesleği icra edecek olan kimselerin yetkinlik bakımından üstün bir dereceye sahip olmasını gerektirmektedir.

Sınıf[w], "biz" bilincinin tohumlarının atıldığı ve geliştiği yerdir[34]. Sınıf, öğretmen ve öğrencilerden bağımsız *fiziksel* bir mekân olmanın yanı sıra öğretmen ve öğrencilerin bir değerler kümesi içinde etkileşimde bulundukları, ortak bir amaç duygusuyla eylemlerine yön verdikleri, amaçlı ve kurallı bir iletişim ve birliktelik hâlinde oldukları *toplumsal* bir mekândır da. Bu toplumsal mekânın özü, esas olarak bilişsel bir karaktere/yapıya sahiptir. Çünkü sınıf, öğrencilerin bilgiyi çeşitli yollarla kazanıp geliştirdikleri, bu bağlamda yoğun bir zihinsel aktivite içinde oldukları bir ortamdır. Ayrıca sınıf, mikro kültürün iletişimsel olarak inşa edilmesiyle *etkileşimsel*; ilişkilerin belli etik ilkeler çerçevesinde yürütülmesiyle de *ahlâkî* bir mekândır. Dolayısıyla sınıf, aynı anda birçok duruma gönderme yapan özel bir mekândır. Bir yandan kavramsal olarak belli bir fiziki yere, bir yandan amaçlı eylem ve etkinliklerin gerçekleştiği eğitsel bir ortama, bir yandan da farklı sosyal, kültürel ve ekonomik çevrelerden gelen kişilerin birlikteliğine dayalı toplumsal ve etkileşimsel bir mekâna gönderme yapmaktadır[35]. Dolayısıyla öğretmen, çok yönlü ve özel bir mekân olan sınıfın en önemli aktörlerinden biridir. Sınıftaki örnek kişi/rol model olma mesuliyetinden öğrencilerini her bakımdan dengeli ve yüksek ahlâkî meziyetlerle donatma ve güçlü bir kafa, gönül ve varoluşla geleceğe hazırlama[36] vazifesine kadar birçok sorumluluğun muhatabı olan kilit önemde bir insandır. Yaşayan kuşakların ve gelecek kuşakların duygu, düşünce ve eylem dünyasını besleyen ana kaynaktır.

Öğretmenliğin Ahlâkî ve Etik Yönü

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip bulunan ahlâk kavramı, sosyal hayatta neyin iyi ve neyin kötü, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu bilmemizi öğreten; ahlâklı ve erdemli bir yaşayışın hangi unsurları içerdiğini irdeleyen felsefe dalıdır[37]. Ahlâk, bir toplumun en genel standartlarını içerir. Bu standartlar,

v Ziya Gökalp (1972: 120-121), öğretmenlik mesleğinin toplumsal rolüne ve önemine şu sözleriyle temas etmektedir: "Bir memlekette muallimler sınıfına içtimai bir kıymet verilmezse ilim de haiz-i kıymet alamaz. Muallimlerin teşrifatta da mevkileri ve memurin-i mülkiyenin bazı derecelerine muadil mevkiiyle kaim rütbeleri olmalıdır. Muallimler maaş ve mevki itibarıyla ne kadar yükselirse memlekette ilmin kıymeti de o kadar tezayüdeder... Muallimler yükseltmek isterseniz müallimliği yükseltiniz."

w Sınıf miktarı, süresi ve yöntemi ayrıntılı olarak belirlenmiş faaliyetlerin yapıldığı bir atölyedir. Öğretmen de bu atölyede Bakanlığın ve kurumun belirlediği konular çerçevesinde kendisine tahsis edilen dersleri yürüten kişidir (Cüceloğlu & Erdoğan, 2017: 148).

bireylerin mesleki veya kurumsal rollerinden bağımsızdır ve toplumun tümü için geçerlidir[38]. Ahlâk Arapça "hulk", Grekçe "ethos" ve Latince "mos" kökünden gelir. Platon ahlâkı "hayır ilmi", Kant ise "ödev ilmi" olarak tanımlamış ve ahlâka insanın üstüne bir gaye aramışlardır. Pascal "insan ilmi", Rousseau ise "kalp ilmi" olarak betimleyerek ahlâkı insanın içinde aramışlardır. Lévy-Brühl ahlâkı "âdetler ilmi" diye tanımlayarak onu toplumdaki yaşayış tarzının tanınmasından ibaret kılmıştır. Netice itibarıyla ahlâk, muayyen bir realiteyi tanıtmaz; bir idealin teorisini ortaya koyar. Kanunlar keşfetmez; kaideler ortaya koyar[39]. Ve ahlâkî görev ve yükümlülükler her zaman diğer yükümlülüklerden daha üstündür.

Güngör, ahlaki davranışın günlük hayatın başlıca meselesi olduğunu belirtip, şu sorulara verilecek cevapların ahlakın kapsamına girdiğini ifade etmiştir. İnsanların birbirleriyle olan münasebetleri nasıl olmalıdır? Ne yaparsak iyi davranmış, ne yaparsak kötü davranmış oluruz? İyi denilen davranışları herkeste yerleştirebilmek, özellikle bunları çocuklara öğretebilmek için neler yapabiliriz? Kötü davranışların yerine iyilerini koyabilmek için en uygun yollar nelerdir?[40] Diğer yandan Topçu'ya göre birey ve toplum, ahlâkî varlıklardır. Birey hayvan olmaktan, toplum da sürü hâline gelmekten ancak ahlâkla kurtulabilir[41].

Meslek ahlâkı ise, belirli bir meslekte -özellikle doktorluk, hemşirelik, öğretmenlik gibi doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde- uyulması gereken davranış kurallarıdır[42]. Bir mesleğin toplumdaki işlevi, meslek ahlâkına ilginin derecesini belirleyen bir faktördür. Mesleğin oluşumunu ve işleyişini belirleyen kuralların toplumda bilinme oranı da meslek ahlâkına gösterilen ilginin derecesini tayin etmektedir. Ayrıca mesleğin örgütlü olması, kurallarının ve yaptırımlarının bulunması da meslek ahlâkı açısından önemli bir belirleyicidir[43].

Meslek ahlâkının en önemli oluşturucusu, koruyucusu ve geliştiricisi belli bir topluluktur/gruptur. Bu bağlamda öğretmenlik, hem içe hem de dışa dönük ahlâkî yelpazesi olan bir meslektir[44]. İçe dönük olması, onu ahlâk çağrısının önde gelen muhataplarından biri yapar ki; öğretmenlik asıl muhtevasını "üzüm üzüme baka baka kararır" atasözünde bulur. Dışa dönük olması ise, öğretmenin öğrencilerinin hayatlarındaki ahlâkî güç olduğuna; onların manevi gelişimlerini sağlayan ve ruhlarını kemâle erdiren bir sanatkâr misyonu bulunduğuna; şahsiyet imar eden ve toplum, kültür, millet ve devlet müesseselerinin teessüs[x] ve inkişafına[y] kaynaklık edişine gönderme yapar. Nitekim ahlâk eğitiminde en önemli iş, örnek olmaktır. Ahlâk, en iyi öğretmenin kendi tutum, davranış ve eylemleriyle aşılanır. Bu bakımdan öğretmen, öğrencilerinin karşısında her zaman imtihan verir[45].

x Temelleşme, kökleşme, kurulma.
y Açılma, meydana çıkma, gelişme.

Öğretmen, öğrencilerinin doğru ve erdemli davranışlarda bulunmalarına, dengeli ve sağlıklı bir kişilik oluşturmalarına örnek teşkil eder. Ahlâkî davranışların altında yatan bilinçlenme sürecini inşa eder ve onların ahlâkî düşünmeleri, ahlâkî olgunluğa ulaşmaları, iyiliği ve mutluluğu yakalayabilmeleri için destek olur. Bunları sağlayabilmesi için ahlâkî şuurunun olması gerekmektedir.

Etik ise, genel davranış standartları değil, belirli bir mesleğin, işin, kurumun veya grubun standartlarıdır[46]. Mesleki etik, "belirli bir meslek grubunun mesleğe ilişkin olarak oluşturup koruduğu; meslek üyelerine emreden, onları belirli bir şekilde davranmaya zorlayan; kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünüdür"[47]. Ricoeur[48], etik amaç ile ahlâkî kural arasında bir ayrım yapar. Etik amaç, Aristo'ya dayanır ve buradaki "etik" "iyi yaşamı hedefleme" manası taşır. Ahlâkî norm ise, Kantçı tutuculuk üzerine kuruludur ve buradaki "ahlâk" "kurala uyma zorunluluğu"dur. Yani Ricoeur'un ayrımında etik, bir ahlâk bilimi değildir. Ahlâkî soruları inceleyen bir muhtevası vardır.

Öğretmenlik mesleği, geniş biçimde insanlar arası ilişkilerden oluşan sosyal bir meslektir. Bu nedenle, öğretmenlerin işlerini ve görevlerini yerine getirirken bir takım mesleki etik kurallara uymaları ya da ahlaki davranışlara sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrenciler arasında ayrım yapmaması, öğrencilerin güvenliğini sağlaması, öğrencilerle ilişki ve etkileşiminde dikkatli olması, meslektaşları ve velilerle iletişiminde özenli davranması, dürüst ve saygılı olması temel mesleki etik kurallar arasındadır.

Daha ayrıntılı biçimde izah etmek gerekirse; "öğretmenlerin sınıflarındaki öğrenciler arasında sosyal, kültürel, ekonomik ya da siyasi bakımdan ayrım gözetmemeli, bu değişkenler bakımından farklılığa sahip her öğrencisine eşit davranmalıdır. Öğretmenler ayrıca öğrencilerle uygun şekilde iletişim kurmalı ya da etkileşime girmeli, öğrencilere herhangi bir şekilde istismar etmemeli, öğrencilere zorbalık ya da şiddet uygulamamalıdır. Sınıf veya okul binası dışında öğrencilerle iletişimi asgari düzeyde tutmalı ve öğretmen okulla ilgili etkinliklere ve durumlara odaklanmalıdır. Öğretmen her bireyin/öğrencinin kişiliği ve bütünlüğünü saygıyla karşılamalıdır[49]. Baskı, telkin ya da önyargılı görüşlerin hiçbir şekli doğru değildir. Erken çocukluk eğitimindeki tüm çocuklar ve okullardaki tüm öğrenciler, ders ve okul etkinliklerine katılma ve görüşlerinin alınması hakkına sahiptir[50].

Öğretmenlik mesleğinin etik kurallarından biri de öğretmenin, öğrencilerin güvenliğini sağlama sorumluluğudur. Öğretmenler, öğrenci güvenliğini sağlamak için tüm okul ve sınıf güvenlik prosedürlerine uymalıdır. Ayrıca zorbalık ve taciz olaylarını bildirmek de öğretmenin sorumluluğundadır. Eğer bir öğretmen istis-

mar veya ihmal durumlarından şüphelenirse ya da bir öğrenci suiistimal veya ihmal etme ile ilgili öğretmene sırrını söylerse, öğrenci aksi yönde talepte bulunsa bile, öğretmenin durumu ilgili yetkililere bildirmesi gerekir. Bunun yanı sıra, öğretmenler öğrencinin notları raporlama ve değerlendirmeleri yapma söz konusu olduğunda da etik davranışlar sergilemelidir. Notları yanlış beyan etmek veya değerlendirmelerde öğrenci cevaplarını değiştirmek, cezai suçlamalara ve iş kaybına yol açabilir. Bir okulda, öğretmenler öğrenciler için güvenli ve pozitif bir öğrenme deneyimi sağlamak için yöneticiler, diğer öğretmenler ve diğer çalışanlarla işbirliği yapmalıdır. Bir öğretmen, kurallar veya beklentiler mantıksız görünse bile yöneticinin yönetimini baltalamaktan kaçınmak ve öğrenciler için olumlu bir örnek oluşturmak için yöneticilerin emir ve talimatına uymalıdır. Öğretmenler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktığında, anlaşmazlıkları gizlice halletmeli ve öğrencilerin önünde meslektaşları hakkında olumsuz konuşmaktan imtina etmelidir. Ayrıca, öğretmenler meslektaşları ile uygun ilişkiler kurmalı, kişisel duygularını ve yetişkin davranışlarını okuldan uzak tutmalıdırlar. Meslektaşları dışında, öğretmenler, bir çocuğun eğitiminde ebeveynler ve diğer paydaşlarla olumlu bir şekilde etkileşim kurma sorumluluğuna sahiptir. Ebeveynlerle iletişim profesyonel, argümanlar ve fiziksel temastan uzak tutulmalıdır. Öğretmenler ayrıca, öğrencilerin notları veya diğer okulla ilgili konular söz konusu olduğunda ebeveynlerle ve diğer paydaşlarla gereksiz polemiklere girmekten ve etkileşim kurmaktan kaçınmalıdırlar[51].

Bununla birlikte, öğretmenlerin metodolojik özgürlüğü ve mesleki takdir etme hakkı, akademik ve pedagojik seçimleri konusunda açık olmak için öğretmenlere özel bir sorumluluk verir. Toplum öğretmenlerin profesyonel özerkliğini doğru ve etik olarak kullandığından emin olmalıdır[52].

Dünyada ve Türkiye'de Öğretmenlik

Öğretmenlik, toplum ve insanlık için ihmâl edilemeyecek işleve sahip kadim bir meslektir. Tarih boyunca doğmuş ve yok olmuş yüzlerce meslek içerisinde önemini koruyup geliştirmeyi başarmıştır. Kültür ve uygarlık tarihi boyunca biriken bilgi ve tecrübe havzası, öğretmenliği profesyonel bir noktaya taşımıştır. Zorunlu eğitim anlayışının yaygınlaşması ve buna bağlı olarak öğretmen ihtiyacının ortaya çıkması sonucu meslekleşmesi hızlanmıştır[53].

Avrupa'da, 18. yy'ın sonu öğretmenlik mesleğinde önemli bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönemde Avrupa'nın birçok yerinde iyi bir öğretmenin hangi niteliklere sahip olması gerektiği sorgulanmaktaydı: "Öğretmen dindar mı, laik mi olmalı? Bir öğretim gücünün parçası mı olmalı yoksa sadece bir öğretmen mi olmalı? Nasıl seçilmeli ve adlandırılmalı? Nasıl maaş verilmeli? Hangi yetki/otorite onu

kontrol etmeli?". Bu sorular, devletin eğitim sorumluluğunu almasıyla sonuçlanan öğretimin laikleşmesine doğru bir harekete atfedilmiştir. 18. yy'ın sonundan itibaren öğretmenlik ruhsatı/izni zorunlu hâle gelmiştir. Bu belgeler, sınavı geçenlere Devlet yetkilisince verilmiştir. Bu durum, öğretmenlerin işe alınması hususunda eğitim kriterlerine dayanan bir teknik yeterlilikler kanununun hazırlanması için gerekli koşulları yaratmış ve öğretmenliğin profesyonelleşme sürecinde önemli bir adımı teşkil etmiştir. Ehliyet, diploma, sertifika veya izin devletin öğretmenlerin mesleki statülerini iyileştirmek için kullanabileceği bir "güvence/garanti" olarak işlev görmeye başlamıştır. Yani öğretmenlik mesleği, diplomaların ve spesifik testlerin gösterdiği münferit hakların resmen tanınması esasına dayana meritokratik seçim yöntemlerini benimseyen ilk mesleklerden biri olmuştur. 18. yy'da eğitim reformcularının temel kaygılarından biri, öğretmenlerin seçilmesi ve atanması için tek tip prosedürlerin oluşturulmasıyla ilgilidir[54].

Öğretmenlik, Avrupa'da 19. yy'ın ortalarına kadar bir tür yarı-meslek olarak değerlendirilmiştir. 19. yy'ın sonlarına doğru özellikle psikoloji biliminin gelişmesiyle birlikte yeni standartlara ve değerlere kavuşmuştur. 20. yy boyunca öğretmenliğin oldukça yüksek beceri ve bilgi gerektiren bir iş olduğu ve hukukçu ve tıpçılarla aynı statüyü hak ettiği iddia edilmiştir[55]. Eğitimin kültürel muhtevayı, geleneği ve bilimsel birikimi yeni nesillere aktarma hedefi, 21. yy'da güncellenmiş ve bu hedeflere bireyin yaratıcı, yenilikçi, üretken, girişimci, matematik-fen-teknoloji-dil okuryazarı, işbirlikçi gibi birçok beceriye sahip olma zorunluluğu eklenmiştir. Yani, 21. yy beceri odaklı bir eğitim anlayışını adeta zorunlu kılmıştır.

Amerika'nın ilk kurulduğu yıllarda, ev kadınları ve papazlar öğretmenlik yapıyorlardı. İlk devlet okulunu 1635'te dini gruplar kurdu ve bunu öncelikle kadınlar/kızlar için "dame" okulları izledi. Daha sonra, erkekler için orta öğretim sunan Latin dilbilgisi okulları takip etti. Massachussets ve Virginia, her 50 aile için ve bir ilkokulun ve her 100 aile için bir Latin dilbilgisi okulunun yapılmasını gerektiren yasalar çıkardı. Öğretmenler bu okullarda okuma, yazma ve din öğretmekteydiler ve öğretimin çoğu, öğrencilerin konularını ezberlemelerini gerektirerek yapılıyordu. ABD'de 1800'lerde öğretmenlik mesleğinde dramatik/önemli değişiklikler oldu. 1840'larda Horace Mann ve Henry Barnard, öğretmen eğitimi ve ücretlerini daha da arttıran Massachusetts ve Connecticut'ta okul sistemleri oluşturulmasına yardımcı oldu. Çoğu eyalette, öğretmenlerin bu süre zarfında, öğretmenlik yapmalarını onaylayan bir sertifikasyon sınavına girmeleri gerekiyordu. 1857'de ABD'de kurulan en büyük sendika Ulusal Öğretmenler Derneği idi ve bu sendika öğretmenlerin haklarını ve meslekteki koşullarını iyileştirmek için mücadele ediyordu. 1900'lerde koşullar iyileşmeye başladı ve öğretmenlik daha arzu edilen bir meslek hâline geldi ve daha çok erkek öğretmen olmaya başladı. Öğretmen-

lik, günümüzde, öğretmenliğe vurguyu değiştiren televizyon ve bilgisayar çağında ilerlemektedir. 43. ABD Başkanı George W. Bush'un "No Child Left Behind" (Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın) programı, öğretmenleri 21. yy'daki temel becerilerin kazanılmasının üzerinde durmaları yönünde zorlamaya başladı[56].

Türkiye'de ise 1848 yılında Darülmuallimîn-i Rüşdi (Ortaöğretmen Okulu) adıyla bugünkü manada öğretmen yetiştiren ilk meslek okulu kurulmuştur. 1850 yılında Darülmuallimîn'in başına getirilen Ahmet Cevdet Efendi bir nizamname kaleme almış ve bu nizamname ile çağdaş anlamdaki öğretmenlik mesleğinin temelleri atılmıştır. Öğrencilerin bu okullara sınavla alınacağı, sınıf mevcutlarının az tutulacağı, okul dışı meşgalelerle derslerini aksatmamaları için öğrencilere maaş verileceği, öğretmenliğin saygınlığını korunması için öğrencilerin cerre çıkıp yardım toplamayacakları, mezunların başarı derecesine ve sırasına göre atanacağı, atandığı Rüştiye'de öğretmenliği kabul etmeyenlerin diplomalarının ellerinden alınacağı gibi birçok düzenleme getirilmiştir[57]. 1868 yılında Darülmuallimîn-i Sıbyan (Erkek İlköğretim Okulu) açılmıştır. Sadece İstanbul'da değil, İmparatorluğun her tarafında açılmış ve öğretmen yetiştirme bakımından önemli bir işlev görmüştür. 1870 yılında açılan Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) ise, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan herhangi bir kız öğretmen okulu değildir; Türk kadınının çağdaşlaşma sürecinin doğuşuna zemin hazırlayan bir eğitim ve öğretim kurumudur[58]. 1891'de Darülmuallimîn-i Âliye (Yüksek Öğretmen Okulu) ve 1913'te de Ana Muallim Mektebi açılmıştır.

Cumhuriyet döneminde öğretmenliğin meslekleşme sürecinin hız, yaygınlık ve etkinlik kazanmasında 1924 yılında çıkarılan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimi Birleştirme Yasası) ile 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu belirleyici olmuştur. Bu kanunun 1. maddesinde öğretmenlik, "devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslektir" şeklinde tanımlanmıştır. Cumhuriyet döneminde öğretmen yetiştirme; okul öncesi kademesine, ilköğretim (ilkokul ve ortaokul) kademesine ve ortaöğretim kademesine öğretmen yetiştirme şeklinde üç başlık altında incelenmiştir.

Öğretmen yetiştirme sorumluluğu, 1982 yılında çıkarılan 41 sayılı KHK ile üniversitelere devredilmiştir[z]. 1997 yılında YÖK ve Dünya Bankası tarafından

z Başta İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Fen Fakülteleri ile Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya ile Fen Fakülteleri lise ve dengi okullara çeşitli branşlarda (Matematik, fen bilimleri, Türk dili ve edebiyatı, tarih, coğrafya ve yabancı diller gibi) çok sayıda öğretmen yetiştirmişlerdir. Bunun yanında, 1970'li yılların ortalarından itibaren bazı üniversitelerimizde eğitim bölümleri açılarak "pedagojik formasyon programları" yoluyla öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışılmış, bazı üniversitelerimizde (Örn. İnönü Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi, ODTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi) lisans düzeyinde öğretmenlik programları açılmıştır.

başlatılan "Hizmet Öncesi Öğretmen Yetiştirme Projesi" kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı, üniversitelerin Eğitim Fakülteleri temsilcileri ve YÖK'ün birlikte yaptığı çalışmalar sonucunda yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Projenin amacı, ilk ve ortaöğretim okullarında görev yapacak öğretmenler için öğretmen eğitiminin kalitesinin arttırılmasıdır[59]. Osmanlıdan Cumhuriyetin ilanına ve Cumhuriyetten günümüze kadar öğretmenlik mesleği gerek nicelik gerekse de nitelik bakımından belirli bir ivme ve gelişme göstermiştir. Öğretmen yetiştirme ve atanma uygulamalarında kimi zaman çok doğru, bilimsel ve pedagojik prensipler temelinde kararlar alınırken, kimi zaman da ne yazık ki bunların tam tersi davranılmıştır. Özellikle 70'li yıllarda mektupla ve hızlandırılmış programla öğretmen yetiştirilmesi, 90'lı yılların sonunda ve 2000'lerin başında öğretmen yetiştirme görevi ve işlevi olmayan fakültelerden mezun olanların pedagojik formasyon alarak (bir kısmı ise pedagojik formasyonu dahi olmadan) sınıf öğretmeni olarak atanması vb. gibi öğretmenlik mesleğinin gelişmesine ve niteliğine ket vuran uygulamalar olmuştur.

Özet

Öğretmenlik; taşıyıcı idesi eğitim olan, belli bir formasyon ve ihtisas gerektiren, profesyonel olarak icra edilmesi gereken bir meslek grubudur. Öğretmen, eğitimde işin özüdür. Öğretmenin varlık sebebi, insan yetiştirmektir. Öğretmen, dolaylı olarak hem medeniyetin temsilcisi hem de medeniyet inşacısıdır. Sosyal ve kültürel hayata hayatiyet kazandıran, medeni insanı inşa eden bir istikamet taşıdır. Öğrencilere medeniyet ve insanlık tecrübesinin kapılarını aralayan, içine doğdukları medeniyet alanı ile verimli ve sistematik ilişkiler kurmalarına destek olan meslek adamıdır. Öğretmenlik, hem içe hem de dışa dönük ahlâkî yelpazesi olan bir meslektir. İçe dönük olması, onu ahlâk çağrısının önde gelen muhataplarından biri yapar ki; öğretmenlik asıl muhtevasını "üzüm üzüme baka baka kararır" atasözünde bulur. Dışa dönük olması ise, öğretmenin öğrencilerinin hayatlarındaki ahlâkî güç olduğuna; onların manevi gelişimlerini sağlayan ve ruhlarını kemâle erdiren bir sanatkâr misyonu bulunduğuna; şahsiyet imar eden ve toplum, kültür, millet ve devlet müesseselerinin teessüs (kuruluş) ve inkişafına (gelişme) kaynaklık edişine gönderme yapar.

Öğretmen, öğrencilerinin doğru ve erdemli davranışlarda bulunmalarına, dengeli ve sağlıklı bir kişilik oluşturmalarına örnek teşkil eder. Ahlâkî davranışların altında yatan bilinçlenme sürecini inşa eder ve onların ahlâkî düşünmeleri, ahlâkî olgunluğa ulaşmaları, iyiliği ve mutluluğu yakalayabilmeleri için destek olur. Bunları sağlayabilmesi için ahlâkî bilince sahip olması gerekmektedir. Öğretmenlerin ayrıca görevlerini yerine getirirken bir takım mesleki etik kuralla-

ra uymaları ya da ahlaki davranışlara sahip olmaları gerekmektedir. Öğrenciler arasında ayrım yapmamaları, onlara eşit ve adil davranmaları, şiddet ve zorbalık türü eylemlerden uzak durmaları, meslektaşları ve velilerle iletişimlerinde özenli davranmaları, öğrencilere, meslektaşlarına ve okulun tüm paydaşlarına karşı dürüst ve saygılı olmaları, işlerini ciddiyetle, yasal ve pedagojik ilkeler çerçevesinde yürütmeleri öğretmenlerin temel mesleki etik kurallarıdır.

Değerlendirme Soruları

1. Öğretmen ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A. Öğretmen, bilgiyi aktarmakla görevli meslek adamıdır.

B. Öğretmenlik, ihtisas gerektiren bir meslektir.

C. Öğretmen, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimine katkıda bulunan kişidir.

D. Öğretmen, devletin eğitim politikasını uygulama koyan kişidir.

E. Öğretmen, hem karakterin yapıcısı hem de devletin ve medeniyetin yapıcısıdır.

2. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenliğin ahlâkî boyutuyla ilgili değildir?

A. Öğrencilerine ve onların ailelerine karşı olan tutum

B. Bireysel ve toplumsal mesuliyeti

C. Sınıf yönetim şekli

D. Mesleğine olan şahsi tutum ve alışkanlıkları

E. Duygular

3. Öğretmenler özellikle kırsal alanlarda toplumu nasıl etkilemektedir?

A. Formal eğitimle

B. Okul dışı etkinlikler yoluyla

C. Okuma yazma kurslarıyla

D. Hizmet içi eğitim aracılığıyla

E. Örgün eğitimle

4. Aşağıdakilerden hangisi iyi bir öğretmende bulunması gereken kişisel ve mesleki niteliklerden biri değildir?

A. Dürüst ve saygılı olma

B. Öğrencilerin güvenliğini sağlama

C. Fakir öğrencilere daha yüksek puan verme

D. Eşit ve adil olma

E. Mesleki yönden kendini geliştirme

5. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin sorunlarından biri değildir?

A. Öğretmenlerin ücretlerinin az olması

B. Geçmişe göre öğretmenlerin itibarlarının düşük olması

C. Öğrenciler ve veliler tarafından şiddete maruz kalmaları

D. Öğretmenlerin kendilerini mesleki yönden geliştirmemeleri

E. Sendikal haklara sahip olmamaları

6. Aşağıdaki davranışlardan hangisi ahlakın kapsamına girmez?

A. Öğretmenin öğrencilere karşı saygılı olması

B. Mesleği icra ederken dürüst davranma

C. Öğrencilere ders kitabı dışında kaynak almaya zorlamaması

D. Öğretmenin derste öğretim materyalleri kullanması

E. Öğretmenin meslektaşları hakkında dedikodu yapması

7. Hangisi, öğretmenlerin uyması gereken mesleki etik kurallardan biri değildir?

A. Saygılı ve eşit davranma

B. Öğrencilerle ilgili her türlü bilgiyi yöneticilere bildirme

C. İnsan haklarına özen gösterme

D. Öğrenciler arasında ayrım yapmama

E. Öğrenci velileriyle kişisel polemiklere girmeme

8. 1924 yılında çıkarılan ve öğretmenliği, "devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek" **olarak tanımlayan kanun aşağıdakilerden hangisidir?**

A. Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu

B. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

C. Milli Eğitim Temel Kanunu

D. Kanun-i Esasi

E. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

9. Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin bugünkü manada bilimsel ve pedagojik ilkeler çerçevesinde uygulanmaya başlanması bundan tam 170 yıl önceye dayanmaktadır. 1848 yılında açılan ilk öğretmen okulunun adı hangisidir?

A. Köy Muallim Mektepleri

B. İlköğretmen Okulları

C. Eğitim Enstitüleri

D. Darülmuallimat

E. Darülmuallimin-i Rüşti

10. Türkiye Muallimler Birliği toplantısında konuşan M.K. Atatürk "Okullarda göz korkutma ilkesine dayanan ahlâk, bir erdem olmadığı gibi güvene de uygun değildir." **derken aşağıdakilerden hangisini vurgulamıştır?**

A. Öğretmenlerin mesleki ve kişisel olarak kendilerini sürekli geliştirmeleri

B. Öğretmenlerin öğrencilere hiçbir şekilde şiddet uygulamaması

C. Öğretmenlerin eşitlik ve adalete önem vermeleri

D. Öğretmenlerin öğrencilerle yakından ilgilenmeleri

E. Öğretmenlerin farklı yöntem ve teknikler kullanarak dersi işlemesi

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
A	C	B	C	E	D	B	A	E	B

Kaynakça

1 Giordan, A., *Öğrenme* (Çev.: M. Baştürk, E. Bozavlı, M. Tulan). Ankara: De Ki Yayınları, 2008, s. 191-192.

2 Darling-Hammond, 2005: 4; Akt: Özcan, 2010: 20) Özcan, M. (2011). *Bilgi çağında öğretmen: Eğitimi, nitelikleri ve gücü, bir reform önerisi*. Ankara: TED Yayınları.

3 Giordan, A., a.g.e., s. 194.

4 Demirdöven, İ. H., Meslek etiklerindeki sorunların kaynağı üzerine. *Kaygı*, Sayı: 16, s. 47-52, 2011. 2011: 48

5 Çelik, K., Bir meslek olarak öğretmenlik (s. 231-262). *Eğitim bilimine giriş*, Edt. A. Tanrıöğen & R. Sarpkaya, 6. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2015, s. 234.

6 Dağ, N., Eğitimin temel kavramları (s. 1-25). *Eğitim bilimine giriş*, Edt. H. Arslan, Çanakkale: Başar Yayınları, 2014, s. 20.

7 Buyruk, H., *Türkiye'de öğretmen emeğinin tarihsel dönüşümüne ilişkin ekonomi politik bir çözümleme*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Eğitim Ekonomisi Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. iii.

8 Tezcan, M., *Eğitim sosyolojisi*. 4. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985, s. 325-329.

9 Özcan, M., a.g.e., s. 111.

10 Topçu, N., *Türkiye'nin maarif davası*. 29. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s. 71.

11 Topçu, N., a.g.e., s. 68-70.

12 Öner, D., Öğretmenin bilgisi özel bir bilgi midir? Öğretmek için gereken bilgiye kuramsal bir bakış. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi,* Cilt: 27, No: 2, s. 23-32, 2010. Öner, 2010: 31

13 Güven, D., Profesyonel bir meslek olarak Türkiye'de öğretmenlik. B*oğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi,* Cilt: 27, Sayı: 2, s. 13-21, 2010. (Güven, 2010: 14)

14 (Hughes, 1963; Akt: Buyruk, 2013: 60) Buyruk, H., a.g.e., s. 60.

15 Ingersoll, R. & Merrill, E., The status of teaching as a profession (s. 185-189). In J. Ballantine and J. Spade (Eds.), *Schools and society: A sociological approach to education,* 4th Ed. CA: Pine Forge Press/Sage Publications, 2011, s. 186.

16 Seçer, Ş. (2009). Profesyonel mesleklere ve profesyonel bireylere güven. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi,* Cilt: 10, Sayı: 4, s. 247-277, 2009. (Seçer, 2009: 256)

17 (Etzioni, 1969; Hoyle, 1982; Hargreaves, 2000)

18 (Ginsburg & Magehad, 2009)

19 Buyruk, H., a.g.e., s. 62, 74.

20 Topçu, N., a.g.e., s. 90.

21 Buyruk, H., a.g.e., s. 45.

22 Buyruk, H., a.g.e., s.47-49.

23 Tezcan, M., a.g.e., s.325.

24 Ünal, I., Öğretmenliğe ve öğretmen yetiştirmeye ilişkin ekonomi politik bir çözümleme (s. 3-23). *Türkiye'de öğretmen yetiştirme,* Edt.: S. A. Kilimci, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011, s. 16.

25 Ünal, I., a.g.e., s. 16.

26 Özcan, M., a.g.e., s. 18-19.

27 Özgan, H. & Karataşoğlu, D., Öğretmenlerin kültürel sermayeye ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi, 4* (2), s. 1-14, 2016. (Özgan & Karataşoğlu, 2016: 2-3)

28 Topçu, N., a.g.e., s.71.

29 Cüceloğlu, D. & Erdoğan, İ., *Öğretmen olmak: Bir can'a dokunmak*. 21. Baskı, İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları, 2017, s. 117-119.

30 Yazıcı, E. (2016). Olan-olması gereken perspektifinden bir medeniyet inşacısı ve eğitim emekçisi olarak öğretmen. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama,* Cilt: 7, Sayı: 13, s. 147-162, 2016. (Yazıcı, 2016: 149-150)

31 Oakeshott, M., Bir miras aktarımı ve iletimi olarak öğrenme ve öğretme (Çev.: F. Keskin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* Yıl: 9, Sayı: 35, s. 5-24, 2013 (Oakeshott, 2013: 11-12)

32 Eskicumalı, A., Eğitim, öğretim ve öğretmenlik mesleği (s. 1-31). *Öğretmenlik mesleğine giriş,* Edt.: Y. Özden, Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002, s. 9.

33 Sanal, M., Toplumsal değişim süreci içerisinde öğretmenler ve öğretmen rollerindeki değişmeler. *Mada Eğitim Yönetimi,* Sayı: 17, s. 53-64, 1999. (Sanal, 1999: 55)

34 Cüceloğlu, D. & Erdoğan, İ., a.g.e., s. 148.

35 Dağ, N., Consideration on class communication and state of togetherness in class within the framework of constructivism. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (KEFAD), Cilt: 17, Sayı: 2, s. 315-328, 2016. (Dağ, 2016: 317-318)

36 Cüceloğlu, D. & Erdoğan, İ., a.g.e., s.149.

37 Cevizci, A., *Etiğe giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002, s. 5.

38 (Pojman, 1995; Akt: Resnik, 2004: 31) Resnik, D. B., *Bilim etiği* (Çev.: V. Mutlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004

39 Topçu, N., a.g.e., s. 84-85.

40 Güngör, E., *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar.* 2. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998, s.19.

41 Gündoğan, A. O., Nurettin Topçu. *Doğu Batı Dergisi,* Sayı: 11, s. 89-105, 2000. (Gündoğan, 2000: 99)

42 Kuçuradi, İ., *Uludağ konuşmaları.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1997, s. 21.

43 Gündüz, M., Meslek ve ahlâk: Öğretmenlik mesleğinin ahlâkı olabilir mi?. *Eurasian Journal of Educational Research,* 21, pp. 138-145, 2005. (Gündüz, 2005: 141-142)

44 Gündüz, M., a.g.e., s. 143.

45 Topçu, N., a.g.e., s. 201-202.

46 Resnik, D. B., *Bilim etiği* (Çev.: V. Mutlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 32.

47 (Pehlivan, 1998: 5)

48 Haynes, F., *Eğitimde etik* (Çev.: S. K. Akbaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000. (Ricouer, 1992: 169-239; Akt: Haynes, 2002: 19-20)

49 Zieger, S., *Professional Code of Ethics for Teachers.* 10 Eylül 2018'de https://work.chron.com/professional-code-ethics-teachers-4132.html adresinden erişilmiştir.

50 skoleneslandsforbund.no/wpcontent/uploads/2015/02/Profesjonsetisk_plattform_engelsk.pdf adresinden 10 Eylül 2018 tarihinde erişilmiştir.

51 Zieger, S., a.g.e.

52 skoleneslandsforbund.no, a.g.e.

53 Özoğlu, M., Gür, B. S. & Altunoğlu, A., *Türkiye ve dünyada öğretmenlik: Reotirk ve pratik.* Ankara: Sistem Ofset, 22.10.2018 tarihinde file:///C:/Users/LENOVO/Downloads/Turkiye_ve_Dunyada_Ogretmenlik_Retorik_v.pdf temin edilmiştir, 2013, s. 9, 18.

54 Nóvoa, A., The teaching profession in Europe: Historical and Sociological Analysis (pp. 45-71). In E. S. Swing, J. Schriewer & F. Orivel (Eds.), *Problems and prospects in European education,* Westport, Conneticut: Praeger, 2000.

55 Özoğlu, M., Gür, B. S. & Altunoğlu, A., a.g.e., 2013, s. 20.

56 Hirsch, S. (t.y.) History of teaching as a profession. 15 Eylül 2018 https://classroom.synonym.com/history-teaching-profession-6458025.html adresinden erişilmiştir.

57 Akyüz, Y., Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallimîn'in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* Sayı: 20, s. 17-58, 2006. (Akyüz, 2006: 33-35)

58 Özdemir, S. M., Türkiye'de öğretmen yetiştirme alanındaki gelişmeler ve yenilikler (s. 476-509). *Eğitim Bilimine Giriş,* Edt.: G. Ekici, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2017. (Öztürk, 1996; Akt: Özdemir, 2017)

59 Abazaoğlu, İ., Yıldırım, O. & Yıldızhan, Y., Geçmişten günümüze Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* Yıl: 4, Sayı: 6, s. 143-160.

Dipnotların Kaynakları

Akyüz, Y. (2001). *Başlangıçtan 2001'e Türk eğitim tarihi*. Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Aydın, H. (2010). Dinî-felsefî temelleri ışığında Fârâbî'nin eğitim ütopyası. *Kelam Araştırmaları*, 8 (1), s. 123-150.

Bakioğlu, A. (2014). *Yükseköğretim ve öğretmen yetiştirmede karakter eğitimi*. 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Cicioğlu, H. (1984). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1-2, s. 29-33.

Gökalp, Z. (1972). *Milli terbiye ve maarif meselesi*. 2. Baskı, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet döneminde dal öğretmeni yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1-2, s. 1-14.

Palmer, S. (2017). *Zehirlenen çocukluk: Modern dünyanın çocuklar üzerindeki zararlı etkileri*. 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sönmez, S. (2006). Toplumsal değişme ve öğretmen. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, s. 301-310.

Sönmez, V. (2002). *Eğitim felsefesi*. 6. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.

Şimşek, H. (2015). *Yeni toplumculuk ve yeni toplumcu eğitim*. Ankara: İmge Kitapevi.

5. BÖLÜM

EĞİTİM VE ÖĞRENME HAKKI

Dr. Öğr. Üyesi Fırat Kıyas BİREL - Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS - Dicle Üniversitesi

Kazanımlar

- Eğitim hakkını tanımlar.
- Öğrenme hakkını tanımlar.
- Eğitim hakkı ile ilgili uluslararası düzenlemeleri açıklar.
- Eğitim hakkı ile ilgili ulusal düzenlemeleri açıklar.
- Eğitim ve Öğrenme hakkına ilişkin uluslararası düzenlemelerin uygulamadaki yararlarını tartışır.
- Eğitim ve Öğrenme hakkına ilişkin ulusal düzenlemelerin uygulamadaki yararlarını tartışır.

Eğitim ve Öğrenme Hakkının Tarihsel Gelişimi

Eğitim ve öğrenme hakkının gelişim süreci ilk insan topluluklarından bu yana tartışma konusu olmaya devam etmektedir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana eğitim ve öğretim etkinliklerinin devam ettiği bilinen bir durum olarak ifade edilebilir. Eğitim ve öğrenmenin bir ölçüde insanların doğal yaşam içerisinde kendi hayatlarını sürdürmeleri ve diğer canlılara karşı kendilerini korumalarını kapsayan bir etkinlik olarak başladığı ileri sürülebilir. Göçebe topluluklardaki eğitim ve öğrenme etkinliklerinin de bir bakıma topluluğu ve sahip olduğu değerleri koruma olarak düzenlendiği ve uygulandığı görülmektedir. İnsan toplulukların sonraki tarihi süreçlerde yerleşik hayata geçmesi ile birlikte eğitim ve öğrenmenin şekilsel, boyutsal ve içerik olarak yeni bir sistematiğe büründüğü gözlenmektedir. İlk dönemlerde yaşamlarını sürdürmeye ve korunmaya yönelik eğitim ve öğrenme etkinliklerinden, planlı, programlı ve düzenli kurallara dayalı bir eğitim modeline geçiş uzun bir tarihsel süreci kapsamıştır. İlk insan topluluklarının, çevrelerindeki

olayları, olguları ve bunların nedenlerini öğrenip anlamlandırmaya çalışmaları ve bunlardan yola çıkarak sonuçlara ulaşmaları uzun bir süreci kapsamıştır. Önceleri yakın ve uzak çevredeki olay ve olgular ile bunların etkilerini anlamaya, değerlendirmeye çalışarak sonuçlar elde etmeye yönelik olarak birikimler oluşturan bireylerin, grupların, toplumların sonraki süreçlerde bu birikimlerin üzerine yeni bilgiler inşa ederek yol almaya ve karşılaştıkları problemleri çözmeye başladıklarını söylemek olanaklıdır. İlk öğrenme merakı ile birlikte öğrenme, öğrenme etkinlikleri ve öğrenme hakkı bireylerin ve toplumların gündemine gelmeye başlamıştır. O tarihsel süreçten bu yana bu hakkın geliştirilerek genişletilmesi için çalışmalar ve düzenlemeler büyük bir mücadele ile devam etmektedir.

İlk düzenli topluluklarda ve yerleşik hayatta eğitim vazgeçilmez bir olguya dönüşmüştür. İlk dönemlerden bu yana savaşa ve savunmaya dayalı eğitim-öğrenme etkinliklerinden ve uygulamalarından bütün bilim dallarını kapsayan bir eğitim aşamasına geçiş insanlığın beraberinde uygarlığın gelişiminde temel özne olarak eğitim ve öğrenmenin rol oynadığını söylemek mümkündür. Dünyanın farklı coğrafyalarında varlık gösteren farklı topluluklarda eğitim ve öğrenmenin bütün tarihsel süreçler boyunca merkezde olduğunu saptamak olasıdır. Eğitim bütün zaman dilimlerinde bütün toplumların ihtiyaç duyduğu ve süreklilik arz eden bir temel ihtiyaca dönüşmüştür. Eğitim ve öğrenme konusunda sıkıntı yaşayan toplulukların var olmaları ve yaşamsal döngülerini sürdürmeleri söz konusu olmamıştır. Eğitim ve öğrenmenin komplike bir durum olduğu, bireyi geliştirip dönüştüren bir olgu olmakla birlikte toplumsal yapıyı düzenleyen ve farklılaştıran bir özellikte taşıdığı açıktır.

Başlangıç itibariyle tüm toplumsal kesimleri ve tabakaları kapsamaktan uzak olan eğitim kurumları, toplumların ve sosyal yapıların gelişmesi ile birlikte düzenli ve programlı olmaya başlamıştır. Eğitim hakkı ilk dönemlerde kısıtlı ve dar olarak daha elit ve üst düzeydeki yönetici sınıflarını ve bireylerini kapsamaktaydı. Geniş toplumsal kesimlerin ve sınıfların çok uzun tarihsel süreçler boyunca eğitim hakkından yoksun oldukları bilinmekteydi. Eğitim ve öğrenme hakkının sadece belli bir sınırlı kesime yönelik olması eğitim toplum ilişkisinin düzenlenmesinde de farklı oluşumları ve dinamikleri etkilemekteydi. Eğitimin bir hak olarak sadece belirli bireylere yönelik olarak tanımlanması eğitime ve öğrenmeye yüklenen anlamı da bir ölçüde farklılaştırıyordu.

Dünyanın bütün coğrafyalarında, toplumlarında ve uygarlıklarında eğitim hakkının farklı gelişim ve düzenlenme biçimleri vardır. Söz konusu düzenlemeler toplumu oluşturan bireylerin talep ve istekleri doğrultusunda çeşitli müdahale biçimleri ile dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Fransız ihtilalinin temel taleplerinden birisi olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer alan 'Eğitim Hakkı' bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Birleşmiş Milletlerin 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini yayınlamasından bu güne evrensel olarak her bireyin eğitim hakkını güvence altına alan çeşitli uluslararası düzenlemeler yapılmış ve belgeler yayınlamıştır.[1] Bununla birlikte toplumları oluşturan bütün sosyal yapıların ve katmanların bu çatışmaları uzun bir süre boyunca devam ettirerek günümüze kadar getirdiği görülmektedir. Eğitim özelde bireyin genelde ise toplumun yaşamını değiştiren temel bir özne olarak kabul edildiği için her birey, grup ve topluluk için bir öncelik oluşturmuş ve temel bir amaca dönüşmüştür.

İnsanlık tarihinin bir ölçüde de farklı sosyal tabakaların ve sınıfların ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitimsel mücadelesi olduğu söylenebilir. Özellikle bütün sosyal grupların temel etkileyici ve belirleyici olan eğitim etkinliklerinden yararlanmaları ve eğitimin hedeflerini kendi önceliklerine göre düzenlemek istemeleri sınıflar ve tabakalar arası çatışmaların temel nedenlerinden birini oluşturmuştur. İnsanlık tarihi boyunca bu çatışmaların ve mücadelelerin her zaman diliminde ve tüm uygarlıklarda söz konusu olduğu ileri sürülebilir. İlk çağlardan günümüze kadar bilinen ve kayıtlara geçen savaşlar bu hipotezi büyük ölçüde doğrulamaktadır. Başlangıçta eğitim ve öğrenme hakkının toplumsal yapı içinde sadece yöneticiler için söz konusu olması ile birlikte insan topluluklarının çoğalıp gelişmesi ve sistematik, karmaşık bir yapıya dönüşmesiyle birlikte eğitim ve öğrenme etkinliklerinin bütün bireyler açısından temel bir ihtiyaca dönüştüğü söylenebilir. İnsanın kendi özelliklerini, kapasitesini, gizilgüçlerini ve yeteneğini fark etmede kullanmada ve harekete geçmede temel işleve sahip olan eğitim ve öğrenme Dünyayı anlama, algılama, yorumlama ve uyum sağlayarak, kendine göre düzenlemede de temel bir araç olarak kabul edilmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı eğitim geçmişte olduğu kadar günümüzde de kurumsal ve sistematik olarak toplumsal yapı için yaşamsal düzeyde kritik bir öneme sahiptir.

Eğitim ve öğrenme hakkının diğer bütün hakların temelini oluşturmaktadır. Eğitimin, yazının icadından günümüze kadar uygarlığın gelişiminde temel bir özne olduğu tüm çevrelerce kabul gören bir yaklaşımdır. Bu nedenle eğitim ve öğrenme hakkının tarihsel gelişimi belirli zaman dilimleri içerisinde değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır.

İlk çağda eğitim ve öğrenme hakkı: Kramer (1992), Çığ (1996) ve Ana Britanika'ya (1989) göre tarihte ilk bilinen yerleşik toplum Sümerlerdir. Sümerler Mezopotamya'da M.Ö. 7000-2000 Yılları arasında yaşamışlardır. Yazıyı, yılın 365 gün olduğunu, mevsimleri ilk kez bulan, kent devletlerini kuran, çömlek, tekerlek, geometri, matematiği ve hukuku bulup kullanan ilk halktır.[2] Sümerlerde okul ve öğretmen vardır ancak herkes okula alınmıyor. Genellikle hali vakti yerinde ailelerin erkek çocukları okuyabiliyordu. Eski Çinlilerde okullarda erkek çocuklarına

okuma, yazma ve hesap öğretilirdi. Prenslerin eğitimine ayrı bir önem veriyorlardı. Eski Hint uygarlığında eğitim kast sistemini sürdürmeyi sağlayan bir araç konumundaydı.[3] Bunun dışında İlk çağın, zaman aralığı olarak antik Yunan ve daha sonra antik Roma olarak iki döneme ayrıldığı görülmektedir. Antik Yunan bir bakıma Helenistik çağ olarak da adlandırılmaktadır. Bu dönemin insanlık tarihi ile birlikte eğitim ve öğrenme tarihi açısından da sistemli ve düzenli bir başlangıç olduğu söylenebilir. Özellikle hemen hemen bütün bilim dallarının bu dönemde oluşturulduğu bilinmektedir. Helenistik çağ bir ölçüde eğitim ve öğrenme hakkı açısından ilk örneklerin verildiği dönemdir.

Sakaoğluna göre (2003) Helenistik dönemde, zihinsel eğitim üzerinde durulmuş, Eski Yunanda ise aile eğitimi ön plana çıkmıştır. Helenistik çağda, eğitimin belirleyicileri, Sokrat'ın, Platon'un ve Ariston'un öğretileriydi. Kentlerdeki ilkokullarda temel eğitim verilmekteydi. Gramer okullarında ise, klasik yunanca öğretiliyordu. Gymnasionlar'da ise öğrenciler için bir kültür ortamı hazırlanmıştı.[4]

Eski Yunanistan'daki eğitim anlayışı krallık ve şehir devletleri dönemlerine göre farklılık gösterir.[5] Binbaşıoğlu, (1982) ve Aytaç'a (1992) göre Eski Yunanistan'ın krallık döneminde (M.Ö. 1100-750), mevcut tabakalaşmaya uygun olarak eğitimde de Asiller eğitimi ve Köylüler eğitimi şeklinde tabakalaşma mevcuttu. Asillerin eğitimi, bedenin güçlendirilmesinin yanında danslara, oyunlara, şarkılara yer veriyordu. Kahramanlık zihniyetini geliştirmeye yönelik olan eğitim, erkekliğe has kuvvet ve kibar saray ahlakı ile birleştirilmelidir. Asillere verilen jimnastik eğitimi ve müzik eğitimi daha savunulan estetik eğitimine hazırlık niteliğinde idi. Diğer halk tabakasında ise, eğitim çalışkanlık ve haklılık temellerine dayanıyordu. Bu da daha sonra Atina'da bir hukuk düzeni ve demokratik eğitimin oluşmasına yol açmıştır.[6] Platon(Eflatun) ise eğitimi 'En iyi düzene varmak isteyen devlette çocuklar ve bütün eğitim ortak olacak' diye özetlemişti.[7] Helen dönemi birbirlerine zıt felsefi ve bilimsel görüşlerin sergilendiği ve kanıtlanmaya çalışıldığı, çeşitli okulların kurulduğu bir dönem olmuştur.[8]

İlk çağda eğitim ve öğrenme hakkı alanında Yunanlılardan sonra Romalıların da değişik düzenlemeler ve kurumsal yapılar oluşturduğu bilinmektedir. Gerek kurdukları okullarla gerekse verdikleri eserlerle daha çok günlük yaşama ilişkin uygulamalar ve düzenlemeler içinde olmuşlardır. Eğitim ve öğrenmede aileye ayrı bir önem vererek çocuklar için ilk öğrenme ortamının aile olduğuna inanmışlardır. Yine birey birey, birey devlet ilişkisini düzenleyen hukuk kurallarından günlük yaşamdaki kurallara kadar çocukların ve bireylerin öğrenmesi gereken temel bilgiler olduğu vurgulanmıştır.

Helenizm döneminde (M.Ö.323-31) ise filoloji, tabiat bilimleri, astronomi ve tıp ilimleri büyük bir gelişme göstermiş, kültürel hayatın gelişmesi ile okullarda

verilen eğitimin önemi giderek artmış, eğitimde entelektüel bir anlayış benimsenmiştir. Bu dönemde gerek devlet eliyle gerekse de şehirler ve vakıflar yoluyla çok sayıda okul kurulmuştur.[9]

Hem eski Yunan kültüründe hem de Romalılar 'da varlıklı yurttaşların evinde temel eğitim genellikle ya bir köle ya da azat edilmiş yerli bir lala yardımıyla yapılıyordu. Yoksullar ise çocuklarını ücretli ders vermeyi meslek edinmiş öğretmenlerin okullarına gönderiyordu.[10] Öğretmen (Pedagog) önceleri seçkinlerin çocuklarını eğitmek için okuma-yazma bilen üstün özelliklere sahip köleler arasından seçiliyor ve çocukları bunlar eğitiyordu.[11] Antik Yunan'da insan ruhunun eğitilerek iyiye dönüştürülmesi hedeflenirken Antik Roma'da iyi insan ve iyi vatandaş temel hedefti. İlk çağda eğitim ve öğrenme hakkına bütün medeniyetlerde sadece Yöneticiler, soylular, askerler ve varlıklı kişiler ve onların çocukları sahipti. Sokrates erdemi savunur. Çünkü ona göre erdemli olan insan yaşamını aklı ile yöneten tüm karar ve davranışlarına aklı ile yön veren insandır. Burada temelde bilgi vardır. Öyleyse erdem bilgiyle eşdeğerdir.[12]

Orta Çağda Eğitim ve Öğrenme Hakkı: Orta çağda eğitim ve öğrenme hakkı ilk çağdaki uygulamalardan farklılık göstermekteydi. Özellikle kıta Avrupa'sında kilisenin ve öğretilerinin baskın olması söz konusuydu. Bilhassa öğrenme etkinlikleri bu konuların dışına çıkamıyor ve diğer bilimler bu öğretileri desteklemek için kullanılıyordu. Hürlerin yedi sanatı (Gramer, Retorik, Diyalektik, Aritmetik, Geometri, Astronomi ve Müzik) okutulmaktadır.[13] Eğitim ve öğrenmenin merkezinde dinsel öğretiler yer almaktadır. Orta çağın ilk zamanlarında okullar tamamen kiliseye bağlıydı. Okulların finansmanını da kilise karşılıyordu. Orta çağın sonlarına doğru ise şehirler gelişmeye başladı ve belediyeler kent okulları açıp giderlerini kendileri karşılamaya başladılar. Özellikle belediye okulları daha laik, din eğitimine az yer veren okullar olarak Hümanizm ve Rönesans hareketlerinin doğmasında etkili olmuşlardır.[14]

Orta çağda bununla birlikte eğitim ve öğrenme hakkına yönelik uygulamaların gerçekleştirilmesi için çeşitli okulların açıldığı görülmektedir. Bu okullar bütün bireylere yönelik olmamakla birlikte eğitim ve öğrenme etkinlikleri açısından değişik örnekler olarak değerlendirilebilir. Özellikle Manastır okulları, Şövalye eğitimi, Meslek birlikleri eğitimi ve ilk kurulan Üniversiteler bu döneme özgü öğretim kurumları olarak sıralanabilir. Orta çağdaki dogmatik düşünce uygulamaları Avrupa kıtasında eğitim ve öğrenme hakkı üzerinde çok ağır etkiler oluşturmuştur. Bu dönemin tarihsel açıdan oldukça uzun bir süreci kapsaması ve ilk çağdaki gibi eğitim ve öğrenme hakkının toplumlardaki bütün bireyleri kapsamaması bu hakkın yaygınlaşamamasına yol açmış ve belirli kesimlerle sınırlı kalmıştır. Bu haktan yararlanan daha çok asiller, soylular, yöneticiler, askerler ve kısmen de varlıklı ki-

şiler olmuştur. Orta Çağ'dan beri kiliseler; nüfusun küçük ve nispeten ayrıcalıklı bir kısmı için, manastırlarda ve devlet okullarında gerçekleştirilen planlı eğitimin yanı sıra yetimhanelerde birçok yoksul çocuğa temel eğitim sağlamıştır.[15]

Bu dönem içinde özellikle 11. ve 13. yüzyıllarda Avrupa'da şehirlerin gelişmesi, yeni mesleklerin ortaya çıkması, özellikle de artan ticaret hayatının getirdikleri, yalnızca dini eğitimin yeterli olmadığını, yeni şartlara uygun farklı bilgi ve beceri ile donatılmış yeni bireyin yetiştirilmesi gereğini ortaya çıkardı. Bütün bunların sonunda kilise okulları dışında şehir okulları, belediye okulları vb. farklı okul türleri ortaya çıktı.[16] Ezbere dayanan kitapsız bir eğitim Orta Çağın özellikle ilk zamanlarının en belirgin özelliği idi.[17]

Orta çağda doğuda ise eğitim ve öğrenme hakkına ilişkin gelişmelerin batıya göre daha gelişmiş olduğu görülmektedir. Özellikle Batıdaki Skolastik düşüncenin etkisiyle eğitim ve öğrenme etkinliklerinin gelişmekten ve ilerlemekten uzak kalması bilimsel düşüncenin ve öğrenmenin merkezinin başka yerlere kaymasına da neden olmuştur. Bu süreçte doğudaki bilim dallarının gelişmesi ilerlemeye ve gelişmeye açık bir düşünce sisteminin var olması eğitim ve öğrenme hakları açısından da yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Özellikle bu dönemde doğu dillerine çevrilen Yunan eserlerinin burada yeni düşüncelerin ve yaklaşımların oluşmasına katkı sunduğu ileri sürülmektedir. Orta Çağ'da doğuda yetişen birçok bilim adamının eserleri daha sonraki yüzyıllarda Batıda ders kitabı olarak okutulmuştur.[18]

Yeni ve Yakın Çağda Eğitim ve Öğrenme Hakkı: Orta çağdaki dogmatik, karanlık ve uzun dönemden sonra Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte her alanda olduğu gibi özellikle eğitim alanında da bilimsel, pozitif ve akılcılık hareketleri ve uygulamaları söz konusu olmaya başlamıştır. Katı, gelişmeye kapalı düşünceler ve uygulamalar etkisini kaybetmiş bütün insanların doğuştan sahip olduğu haklar ve özellikle de eğitim hakkı herkesi kapsayacak şekilde tüm dünyada genişletilmeye çalışılmıştır. Eğitim ve öğrenme hakkının tüm insanların sahip olduğu temel bir hak olarak dillendirilmesi ve sonraki süreçlerde kabul edilmesi insanlık tarihi açısından önemli bir evre olarak kabul edilmiştir. Çok uzun dönemler boyunca belirli bir kesimin tekelinde olan bu hakkın yaygınlaşması bütün toplumsal ve bireysel dinamikler açısından yeni bir aşamayı da beraberinde getirmiştir. Yeni Çağ'da Rönesans ve Reform hareketleri eğitime yeni boyutlar kazandırmıştır.[19]

Eğitim ve öğrenme etkinliklerinin yaygınlaşması ve her kesimin bunlara erişebilmesi bilim, sanat ve teknolojide bu birikimlerin kullanılmasına öncülük etmiş her alanda bir sıçrama yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle yeniçağdaki Rönesans ve

Reform hareketleri ile birlikte bilim, sanat ve diğer alanlardaki gelişmelere ilişkin engeller birer birer ortadan kaldırılarak değişim hızlandırılmıştır. Bu dönemde skolastik düşüncenin etkileri kırılmış ve pozitif bilimler etkin olmaya başlamıştır. Aydınlanma sonrasında gelişen eğitim anlayışları büyük oranda aydınlanma felsefesinden ve toplumsal hareketlerden beslenmiştir. Yani günümüzün modern eğitim anlayışlarının temellerinin Aydınlanma döneminde oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda özellikle John Locke ile J.J Rousseau'nun felsefi sistemleri ve eğitim hakkında ileri sürdükleri görüşler modern eğitimin oluşmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur.[20]

Yöntem çağı olarak nitelenen 17. yüzyılda da eğitim ve öğretimin planlanması, eğitim programlarının güncelleştirilmesi, yeni öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi üzerinde durulan temel konulardır.[21] Orta çağdaki gelişim doğuda kendini durgunluğa ve yeniliklere ayak uyduramamaya bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, rönesans ve reform dönemlerini Avrupa ülkelerindeki gibi yaşamamıştır. Osmanlıya ait sosyal ve siyasi yapılanmalar ve tüm kurum ve kuruluşlar önceki yüzyılda olduğu gibi devam etmiştir.[22] Osmanlı, Batılı ülkeler karşısındaki üstünlüklerini yitirip toprak kaybetmeye başladıktan sonra öncelikle askeri eğitim kurum ve kuruluşlarında olmak üzere bazı yenileşme hareketleri yapmaya başlamıştır.[23]

Osmanlılar döneminin başlarında ilkokul öğretmeni medreselerde ayrı bir programa göre yetiştirilmiştir.[24] Unat'a (1964) göre İkinci Mahmut döneminin son zamanlarında 1838 yılında 'Rüştiye' adıyla 'Mahalle mektebi' yahut 'Sıbyan mektebi' denen ilkokullar üzerine, orta dereceli bir okul açılmasına karar verildi.[25] Osmanlı Devleti'nde kuruluştan Tanzimat'a gelinceye kadar eğitim Selçuklu Devletindekine benzer bir yapılanma gösterir. Bu yapılanma içerisinde başlıca örgün eğitim kurumları; vakıfların kurduğu Sıbyan mektepleri ve medreseler gibi sivil okullar ile devletin idari ve askeri ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş resmi okullardan ibarettir.[26] Osmanlılarda en önemli eğitim-öğretim kurumları medreseler ve Enderun mektebi idi. Ancak istekli ve yetenekli kişilerin, gerekse de halkın bir şeyler öğrendiği, bilgilerini geliştirdiği başka kurumlar ve yollar da vardı.[27]

Yeniçağı izleyen yakın çağ ile birlikte insanın merkeze alınması ve hümanist düşüncelerin gelişmesi ve daha da yaygınlaşması Fransız Devrimi ile beraber 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin temellerini oluşturmaya başlamıştır. Özellikle insanların doğuştan sahip olduğu haklar ve temelde eğitim hakkı tüm insanlar için geçerli hale getirilmeye başlanmıştır. Daha önceki çağlarda sadece soylular, yöneticiler, askerler ve belli kesimlere ait olan ve sınırlı bir gelişim sağlayan eğitim ve öğrenme hakkı bütün insanlar için doğuştan bir hak olarak tanımlanmaya ve kabul edilmeye başlanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1948 Yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilmesi ile birlikte başta eğitim

hakkı olmak üzere diğer tüm haklar bütün insanlar için geçerli hale getirilmiştir. Ülkemizde de 1949 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla resmi gazete yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Eğitim ve Öğrenme Hakkı ile İlgili Düzenlemeler

Eğitim ve Öğrenme Hakkı ile ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası alanda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden bazıları şu şekilde özetlenebilir.

Uluslararası Düzenlemeler

1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Eğitim ve Öğrenme hakkı ile ilgili ilk uluslararası düzenlemelere 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer verilmiştir. İnsan Hakları Beyannamesinin 18. ve 26. Maddeleri eğitim ve öğretim hakkına yönelik vurgularıyla ön plana çıkmaktadır[28]:

Madde 18

Her şahsın, fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyeti, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini içerir.

Madde 26

1. *Her şahsın öğrenim hakkı vardır. Öğrenim hiç olmazsa ilk ve temel safhalarında parasızdır. İlköğretim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yükseköğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikle açık olmalıdır.*
2. *Öğretim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlerine saygının kuvvetlenmesini hedef almalıdır. Öğretim bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletler'in barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.*
3. *Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmek hakkını öncelikle haizdirler.*

2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Eğitim ve Öğrenme Hakkını düzenleyen uluslararası sözleşmelerden biri de Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesidir. Taraf devletlere çocuğun eğitimine yönelik fırsat eşitliği ve eğitimin amaçlarına yönelik çeşitli yükümlülükler

yükleyen sözleşmenin 28. ve 29. maddelerinin bu hususla ilgili özellikle ön plana çıkan fıkra ve bentleri aşağıdaki gibidir[29]:

Madde 28

1. *Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:*
   a. *İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;*
   b. *Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;*
   c. *Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;*
   d. *Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;*
   e. *Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.*

Madde 29

1. *Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler:*
   a. *Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;*
   b. *İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;*
   c. *Çocuğun ana–babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;*
   d. *Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;*
   e. *Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.*

3. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme

Eğitim hakkına ilişkin uluslararası düzenlemelerin yer aldığı belgelerden biri de Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşmedir. Sözleşmenin eğitim hakkını düzenleyen 13. maddesinin 2. fıkrasında eğitim hakkını gerçekleştirmeye yönelik taraf devletlerin yükümlülüklerine yer verilmektedir[30]:

Madde 13

2. *Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler eğitim hakkının tam olarak gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, şu yükümlülükleri yerine getir:*
   a. *İlköğretim zorunludur ve herkese ücretsiz ilköğretim sağlanır;*
   b. *Teknik ve mesleki eğitim de dâhil ikinci eğitimin farklı türleri ve özellikle başlangıçta verilecek ücretsiz geliştirme eğitimi gibi her türlü uygun vasıtalarla, kural olarak herkesin girmesine ve yararlanmasına açık duruma getirilir.*
   c. *Yüksek öğrenim, özellikle başlangıçta verilecek ücretsiz geliştirme eğitimi gibi her türlü uygun vasıtalarla, yetenek ölçüsüne göre herkesin eşit olarak yararlanmasına açık duruma getirilir.*
   d. *İlk eğitimin bütün dönemini tamamlayamamış veya bu eğitimi hiç alamamış olan kişiler, mümkün olduğu kadar temel eğitim almaya teşvik edilir veya bu eğitimi almaya mecbur tutulur.*
   e. *Her düzeydeki okul sistemlerinin geliştirilmesi aktif olarak sağlanmaya çalışılır; yeterli bir burs sistemi kurulur ve öğretmenlerin maddi koşulları sürekli olarak iyileştirilir.*

4. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu [UNESCO] tarafından 14 Aralık 1960 tarihli Genel Toplantı 'da kabul edilen 6 maddelik bir sözleşmedir. Sözleşmenin birinci maddesinde eğitimde ayrımcılık ele alınmıştır[31]:

Madde 1

1. *Bu Sözleşme'nin amacı bakımından "ayrımcılık" terimi; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya toplumsal köken, ekonomik koşul ya da doğum temeline dayanan, eğitimde muamele eşitliğini engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve özellikle: (a) Herhangi bir kişiyi ya da grubu her düzeyde ya da herhangi bir türde eğitime erişimden mahrum bırakmak; (b) Herhangi bir kişiyi ya da grubu, daha düşük standartta bir eğitime sınırlamak; (c) Bu Sözleşme'nin 2. maddesinin hükümleri saklı kalmak üzere kişiler ya da gruplar için ayrı eğitim sistemleri veya kurumları kurmak ya da sürdürmek; ya da (d) Herhangi bir kişi ya da grubu, insan onuruyla bağdaşmayan koşullara maruz bırakmak üzere yapılan herhangi bir dışlama, dışarıda bırakma, sınırlama veya tercihi içerir.*

5. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi

Sözleşmeye taraf devletler kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak kadınların eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alma yükümlülüğünü almaktadır[32]:

Madde 10

Taraf Devletler özellikle arasındaki konularda kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alacaklardır:

a. *Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit meslekte eğitimde eşit şartların sağlanması;*
b. *Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina ve malzemesine sahip olmaları;*
c. *Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi;*
d. *Burs ve diğer eğitim yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınması;*
e. *Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik olarak, yetişkin ve fonksiyonel okuma-yazma programları dâhil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi;*
f. *Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi;*
g. *Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine aktif olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatlar tanınması;*
h. *Kadınların, ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dâhil, özel eğitici bilgiyi sağlamaları.*

6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek olarak yapılan protokol kapsamında 2. maddede eğitim hakkının güvenceye bağlanmasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak kararlaştırılmıştır[33]:

Madde 2

Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.

Ulusal Düzenlemeler

1. 1982 Anayasasında Eğitim Hakkı

1982 anayasasının eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevini düzenleyen 42. Maddesinin bir kısmı şu şekildedir[34]:

Madde 42

- *Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.*
- *Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.*
- *Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.*
- *Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.*
- *İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.*

2. 1961 Anayasasında Eğitim Hakkı

1961 Anayasasında eğitim hakkı "Öğrenimin Sağlanması" başlıklı kısımda düzenlenmiştir[35]:

Madde 50

- *Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir.*
- *İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve Devlet okullarında parasızdır.*
- *Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yükseköğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.*
- *Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.*
- *Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.*

Günümüzde Eğitim ve Öğrenme Hakkı, Düşünce ve Yaklaşımlar, Teknolojik Gelişmeler Işığındaki Değişimler

Eğitim ve öğrenme hakkının tarihsel dönem içerisinden günümüze kadar zorlu bir süreçten geçtiği çok uzun zamanlar boyunca insanlığın büyük bir kesiminin bu haktan yoksun kaldığını söylemek mümkündür. Bir ölçüde uygarlaşmanın

ve gelişmenin eğitim ve öğrenme hakkı ile doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Günümüzde eğitim ve öğrenme hakkına ilişkin tartışmalar büyük ölçüde eğitim hakkına eşit bir şekilde erişme hakkına evirilmiştir. Eğitimde fırsat ve imkân eşitliği buna örnek olarak verilebilir. Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için tedbirler alınır.[36]

Eğitim ve öğrenme hakkının kabul edilmesi ve bütün insanları kapsayarak doğuştan sahip olunan bir hak olarak ifade edilmesine rağmen bunun bütün insanlara yönelik kapsayıcılığının geliştirilmesinde günümüzde hala büyük sorunlar olduğunu bu haklara ya hiç sahip olamayan ya da yetersiz ölçülerde sahip olan Dünya ölçeğinde birçok kesimin olduğu görülmektedir. Bütün bunlarla birlikte günümüzde eğitim ve öğrenme hakkının temel insan hakkı olduğu birey ve devlet açısından sorumluluklara ve yükümlülüklere tabi olduğu bilinmektedir. Yasal ve yönetsel metinlerde bu hakların kullanılmasına ve uygulanmasına ilişkin düzenlemeler ve uygulamalar bulunmaktadır.

Herkese eğitim verilmesi anlayışının yaşama geçirilmesiyle, eğitim "yurttaş için hak, devlet için yükümlülük" olmuştur. Geniş halk kitlelerinin artan eğitim istemi ve devletin bu istemi karşılama çabası, hizmetin örgün biçimde sunulduğu okulları ortaya çıkarmıştır.[37] Eğitimi sağlama açısından 'Eğitim eşitliği' yerine 'Eğitim hakkı' ve 'Eğitim olanağı' kavramlarına yaslanmak daha yerinde olacaktır. Eğitim Hakkı 'herkesin yeteneğine göre herkese ihtiyacına kadar' ilkesince sağlanabilir.[38]

Teknolojik sıçramalar ve küreselleşme ile birlikte öğrenme yaklaşımları da dönüşmektedir. Eğitimin temel ve vazgeçilmez aracı haline dönüşen teknolojinin eğitim ve öğrenme üzerinde de değişik etkileri oluşmaya başlamıştır. Bu durumun ileriki süreçlerde eğitim ve öğrenme olgularının bu değişimlere uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekliliğini de beraberinde getireceği söylenebilir. Bu nedenlerden dolayı özellikle eğitim ve öğrenme hakkının bu gelişmeler ve değişmeler ışığında yeniden tanımlanması ve yasal, yönetsel metinlerle desteklenmesi zorunluluk taşıyan bir durum olarak ifade edilebilir.

Özet

Geniş toplumsal kesimlerin ve sınıfların çok uzun tarihsel süreçler boyunca eğitim hakkından yoksun oldukları bilinmekteydi. İlk çağın, insanlık tarihi ile birlikte eğitim ve öğrenme tarihi açısından da sistemli ve düzenli bir başlangıç olduğu söylenebilir. Özellikle neredeyse bütün bilim dallarının bu dönemde oluşturuldu-

ğu bilinmektedir. Orta çağda eğitim ve öğrenme hakkına yönelik uygulamaların gerçekleştirilmesi için çeşitli okulların açıldığı görülmektedir. Bu okullar bütün bireylere yönelik olmamakla birlikte eğitim ve öğrenme etkinlikleri açısından değişik örnekler olarak değerlendirilebilir. Bu dönemin tarihsel açıdan oldukça uzun bir süreci kapsaması ve ilk çağdaki gibi eğitim ve öğrenme hakkının toplumlardaki bütün bireyleri kapsamaması bu hakkının yaygınlaşamamasına yol açmış ve belirli kesimlerle sınırlı kalmıştır. Bu haktan yararlanan daha çok asiller, soylular, yöneticiler, askerler ve kısmen de varlıklı kişiler olmuştur.

Yeni Çağ'da eğitim ve öğrenme hakkının tüm insanların sahip olduğu temel bir hak olarak dillendirilmesi ve sonraki süreçlerde kabul edilmesi insanlık tarihi açısından önemli bir evre olarak kabul edilmiştir. Yeniçağı izleyen yakın çağ ile birlikte insanın merkeze alınması ve hümanist düşüncelerin gelişmesi ve daha da yaygınlaşması Fransız Devrimi ile beraber 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin temellerini oluşturmaya başlamıştır.

Eğitim ve Öğrenme Hakkı ile ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası alanda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Eğitim Hakkı İle İlgili Ulusal Düzenlemeler ise 1961 Anayasasında Eğitim Hakkı, 1982 Anayasasında Eğitim Hakkı'dır.

Değerlendirme Soruları

1. Tarihte ilk bilinen yerleşik toplum olduğu kabul edilen ve okulun öğretmenin olduğu, herkesin okula alınmadığı genellikle hali vakti yerinde ailelerin erkek çocukları okuyabildiği uygarlık aşağıdakilerden hangisidir?

A. Romalılar B. Persler
C. Kartacalar D. Sümerler
E. Yunanlılar

2. Tarihsel olarak uzun dönemlerde eğitimin kast sistemini sürdürmeyi sağlayan bir araç konumunda olduğu yer ve uygarlıktır?

A. Lidya B. İyonya
C. Mısır D. Roma
E. Hindistan

3. Kentlerdeki ilkokullarda temel eğitimin verildiği, Gramer okullarında ve Gymnasionlar'da ise öğrenciler için dil ve bir kültür ortamının hazırlandığı yer ve uygarlık hangisidir?

A. Mısır B. Antik Roma
C. Antik Yunan D. Asurlar
E. Çin

4. Helenistik çağda seçkinlerin çocuklarını eğitmek için okuma-yazma bilen üstün özelliklere sahip köleler arasından seçilen kişilere ne ad veriliyordu?

A. Sanatçı B. Pedagog
C. Zanaatkar D. Şövalye
E. Tacir

5. Meslek birlikleri eğitimi, Manastır okulları, Şövalye eğitimi ve ilk Üniversiteler Hangi çağda kurulup gelişmiştir?

A. İlk Çağ B. Yakın Çağ
C. Yeni Çağ D. Orta Çağ
E. Helenistik Çağ

6. Katı, gelişmeye kapalı düşüncelerin ve uygulamalar etkisini kaybettiği bütün insanların doğuştan sahip olduğu haklar ve özellikle de eğitim hakkının herkesi kapsayacak şekilde tüm dünyada genişletilmeye çalışıldığı çağ hangisidir?

A. Yeni çağ B. Orta çağ
C. İlk Çağ D. Yakın Çağ
E. Eski Çağ

7. İnsanın merkeze alınması ve hümanist düşüncelerin gelişmesi ve daha da yaygınlaşması hangi tarihsel olay ile beraber yasal ve hukuksal geçerlik kazanmıştır?

A. Rönesans
B. Reform
C. Fransız İhtilali
D. Magna Karta
E. Hamurabi Kanunları

8. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda hangi yılda kabul edildi?

A. 1789 B. 1948
C. 1949 D. 1955
E. 1960

9. Eğitim ve Öğrenme Hakkı ile İlgili Uluslararası Düzenlemeler arasında yer almayan aşağıdakilerden hangisidir?

A. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
B. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
C. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme
D. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi
E. İş güvenliği sözleşmesi

10. 1982 anayasasının eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevini düzenleyen Madde aşağıdakilerden hangisidir?

A. Madde 24 B. Madde 42
C. Madde 48 D. Madde 56
E. Madde 72

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
D	E	C	B	D	A	C	B	E	B

Kaynakça

1 Okutan, M (2007) Eğitimin Hukuksal Temlelleri. E. Karip (Ed.) *Eğitim Bilimine Giriş.* Ankara. Pegem A Yayıncılık.

2 Sönmez, V. (2008) Eğitimin Tarihsel Temelleri. V.Sönmez (Ed.) *Eğitim Bilimine Giriş.* Ankara. Anı Yayıncılık.

3 Ata, B. (2007) Eğitimin Tarihsel Temlleri. E.Karip (Ed.) *Eğitim Bilimine Giriş.* Ankara. Pegem

4 Arslan, H (2007) Eğitimin Tarihsel Temelleri (Sakaoğlu,2003). C. Celep (Ed.) *Eğitim Bilimine Giriş.* Anı Yayıncılık.

5 Altun, T. (2018) Eğitimin Tarihsel Temelleri. K.Kıroğlu & . Elma (Ed.) *Eğitime Giriş.* Ankara. Pegem Yayıncılık

6 Binbaşıoğlu, C (1995) *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi,* Araştırma-İnceleme Dizisi. MEB. İstanbul, 1995

7 Platon, *Devlet*: (Çev:S. Eyüboğlu, M.A. Cimcoz.1962). İstanbul. Remzi Kitapevi.

8 Topdemir, H.G & Unat, Y (2008) *Bilim Tarihi.* Ankara. Pegem Akademi.

9 Şanal, M (2008) Eğitimin Tarihsel Temelleri. K. Keskinkılıç (Ed.) *Eğitim Bilimine Giriş.* Ankara. Sempati.

10 Ata, B. (2007). Ön. ver.

11 Sönmez, V. (2008). Ön. ver.

12 Topdemir, H.G (2008) Felsefe,. Pegem Akademi. Ankara

13

14 Altun, T. (2018). Ön. ver.

15 Bartlett, S & Burton, D (2014) İntroduction to Education Studies, *Eğitim Bilimine Giriş* B. Aybek (Ed.) (Çev. Öztürk, R.Ö). Anı Yayıncılık. Ankara

16 Oktay, A (2007) Eğitimin Temel Kavramları ve Eğitim Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi. A. Oktay (Ed.) *Eğitim Bilimine Giriş.* Ankara. Pegem A yayıncılık.

17 Binbaşıoğlu, C (2005) *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi.* Ankara. Anı Yayıncılık

18 Arslan, H (2007). Ön. ver..

19 Tezcan, M. (1999) *Eğitim Sosyolojisi.* Şafak Matbaacılık. Ankara

20 Yıldırım, A (2011) 'Eleştirel Pedagoji.' Paulo Freire ve Ivan Illich'in *Eğitim Anlayışı Üzerine.* Anı Yayıncılık.

21 Şişman, M (2006) *Eğitim Bilimine Giriş.* Ankara. Pegem AYayıncılık

22 Altun, T. (2018). Ön. ver.

23 Şanal, M (2008). Ön. ver.

24 Binbaşıoğlu, C (1995). Ön. ver.

25 Binbaşıoğlu, C (1995). Ön. ver.

26 Özkan, S (2008) Türk Eğitim Tarihi. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.

27 Akyüz, Y (1989) *Türk Eğitim Tarihi,* (Başlangıçtan 1988'e). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara

28 https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html

29 https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23d.html

30 http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf

31 http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/f94db8aed204aec9f-b71426abbdd8380.pdf

32 https://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html

33 http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf
34 http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm
35 http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm
36 Şişman, M & Taşdemir, İ (2008) *Türk Eğitim sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara. Pegem Akademi.
37 Şimşek, A (2002) Eğitimde Doğrudan Demokrasi ve Etkileşimli Öğrenme. *Kurgu Dergisi*. Sayı:19 http://dergipark.gov.tr/download/article-file/150426
38 http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/1390.pdf, Altunya, N (1997) Eğitim Hakkı. Türkiye Mühendislik Haberleri.

6. BÖLÜM

EĞİTİM, ÖĞRETİM, ÖĞRENME VE DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE ETİK İLKELER

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ - Gazi Üniversitesi

Kazanımlar

- Eğitim faaliyetleri ile etik kurallar arasındaki ilişkiyi açıklar.
- Eğitim ve etik arasındaki ilişkiyi açıklar.
- Öğretim etkinliklerinde etik kuralların önemini açıklar.
- Öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci arasındaki iletişimin oluşmasında etik ilkelerin önemine inanır.
- Öğrenci değerlendirmesinde öğrencilerin kişisel haklarına saygı duyar.

Eğitim ve Etik

Eğitim bireyin davranışlarını oluşturma, yeniden düzenleme ya da değiştirme süreci olarak tanımlanır. Eğitimin amaçlarından biri bireye değerleri kazandırarak sosyalleştirmektir. Eğitim ve etik kavramları birlikte düşünüldüğünde bireyin davranışlarının oluşturulmasında davranış belirleyicisi kim olacaktır? Birey, hangi değerlerle sosyalleşecektir? Hangi değerler iyidir? Hangi değerler çocuğa öğretilmelidir? Değerlerin aktarıcısı kim olacaktır? Hangi etik değerler bireye kazandırılacaktır? Soruları ve cevapları etik açıdan oldukça önemlidir.

Eğitimde hangi amaçlarla eğitim öğretim yapılacağı kararı, gelişimi açısından etik bir sorundur. Eğitim sisteminin hangi tip davranışlara sahip yurttaş yetiştireceğine kimin nasıl karar vereceği konusu etik tartışma alanı olarak karşımıza çıkar.[1] Aynı etnisiteye sahip toplumlarda bu sorun toplumsal açıdan çok önemli değildir ancak farklı etnisitelerin olduğu toplumlarda bu durum toplumsal açıdan bir etik sorundur. Bireysel açıdan da baktığımızda da bir bakıma bu durum bireyin eğitim haklarıyla ilgili olup zaman zaman toplumda ciddi tartışma konusudur.

Etik, eğitimin temel bileşeni olarak öğretmen etiği ve mesleğin ahlaksal sorunlarıyla da ilgilenmektedir. Öğretmenlik mesleği, doğası gereği insan ilişkilerinin yoğun olduğu ve ahlaki sorumluluklarıyla etik bir meslektir. Eğitim sisteminin stratejik ögesi olan öğretmenin topluma karşı sorumlulukları fazladır. Öğretmenin toplumsal rol model ve diğer tüm mesleklerin öğreticisi konumunda olmasından dolayı, etik davranışlarını görünür kılması zorunludur.[2]

1. Eğitim ve Etik İlişkisi

Eğitim öğretim faaliyetleri genel anlamda anayasal teminatla devletin gözetimi ve denetimi altında gerçekleşir. Devlet sosyal özelliği ile toplumun eğitim hizmetini toplumsal normlar ve bireyin hakları doğrultusunda gerçekleştirir. Bu çerçevede hem program boyutu ile hem de sınıf içinde gerçekleşen öğrenme-öğretme sürecinde bireysel hak ve sorumluluklara önem verilir. Eğitim sistemleri, okullar ve öğretmenler öğretim etkinliklerinin tüm süreçlerinde etik kurallara göre düzenlemek zorundadır. Eğitim programları hazırlanırken amaç, içerik, öğrenme öğretme süreci ve değerlendirme süreçlerinin planlanması ve işe koşulmasında bireylerin gelişim özelliklerini bütünsel olarak, etik kurallara göre kişisel hak ve sorumluluklar çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekir.

Okulda insan ilişkilerinin amacı, tüm eğitim iş görenlerini okulun amaçlarını (sosyal, ekonomik ve politik) geliştirmeye yöneltmek ve eğitim iş görenlerinin gereksinimlerini karşılamak için takım çalışması yapmaya güdülemek olarak ifade edilebilir. Okul yönetimi, okulun iç ögeleri (öğretmen, öğrenci, eğitici olmayan personel) ve dış ögeleri ile (aileler, ticari kuruluşlar, baskı grupları ve merkez örgütü) işbirliği yaparak her kesimi tatmin edebilecek sağlıklı ve sürekli insan ilişkileri ile okul kültürü ve iklimi oluşturmaya çalışmalıdır. Okulda insan ilişkilerini "yönetim-öğrenci ilişkileri", "öğretmen-öğrenci ilişkileri", "öğrenci-öğrenci ilişkileri" ve "okul-çevre-öğrenci ilişkileri" olmak üzere değişik boyutlarda ele almak mümkündür. Bu beş grup arasında kurulan ve sürdürülen ilişkilerin niteliği, okullarda verilen eğitimin niteliği ve öğrencilerin akademik başarıları üzerinde olumlu etkiye sahiptir[3].

Eğitim, içinde yer aldığı toplumun değerleri ile paralel olan normların hayata geçirilmesini, bu değerlerle öğrencileri toplumsallaştırmayı hedefleyen bir kurum olmuştur. Eğitim, tıpkı bilim gibi, toplumun diğer başat kurumlarından doğrudan etkilenen pratikler olarak birtakım davranışların, birey tipinin, düşünme tarzlarının, yaklaşımların diğerlerine oranla daha değerli kılınmasına hizmet edebilir. Ayrıca, eğitim bir yandan okuma-yazma ve düşünme gibi insanın toplumsallaşmasında önemli yer tutan özellikleri kazandırma potansiyeli yanında, diğer yanda

oluşturduğu "gizli gündem" ile birtakım değerlerin daha çok tercih edilmesini ve vurgulanmasına meşrulaştırma gücüne sahiptir. Bir diğer deyişle, eğitim ve bilim, içinde yer aldıkları toplumdaki başat değerlerinin meşrulaştırıldığı kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.[4] Meşrulaştırılan değerler eğitim sisteminin öğrencilere kazandırılmak istenen amaçlarıdır. Bu amaçlar aracılığı ile devletin ve toplumun değerlerinin bireye kazandırılarak toplumsal kimliğin inşası gerçekleşir.

Toplumsal neslin devamını sağlayan toplumun nesiller boyunca bireye kazandırdığı değerleridir. Toplumsal değerler etiğin temellerini oluşturur. Devleti, milleti ve etik kuralları toplumsal değerler ayakta tutar. Bunun için de etik eğitime sıkı sıkıya sarılır ve eğitimle bağını hiç kesmez.[5] Eğitim sisteminin uygulama kurumları olan okullar belirlenen istendik değerler ile aynı zamanda çocuklarda etik davranışları oluştururlar. Bu değerlerin sürekli aktarılması toplumun, devletin ve değerlerin devamını sağlar. Bu yönüyle eğitim etik değerleri aktaran ve yaşatan en önemli kurum olarak karşımıza çıkar.

Etiğin eğitimde önemli bir yeri vardır. Öğretim etkinliklerinin planlanması ve gerçekleştirilmesine etik kuralların yönlendirici etkisi vardır. Bu çerçevede, öğretim görevlileri, öğretmenler sınıfta etik bir ortam sağlamak istemektedir. Bu aynı zamanda eğitim sektörünün karar alıcıları, öğrenci velileri ve öğrencilerin de isteğidir. Etik sınıflarda, günlük ilişkiler ve uygulamalar etik standartlara dayalıdır ve öğrenciler etik kurallarla etkileşim içinde yaşama hazırlanır, yönlendirilir ve desteklenir.[6]

Etik Davranış İçin Temel Etik Kuralların Belirlenmesi

Eğitimde etik, eğitimin hedefleri, değerleri ve süreçleri açısından öncelikle ele alınması gereken bir konudur. Bunun en önemli nedeni eğitimin kendisinin, bireylerde davranış değişikliği yaratmak gibi bir girişim olarak ortaya çıkmasıdır. Eğitim sisteminin varlık nedenlerinin temelinde öğrenci vardır. Eğitim hizmetinin örgütlü olarak sunulduğu kurumlar olan okullar ve bu okullarda görev yapan öğretmen ve yöneticiler, her türlü eylem ve işlemlerinde, öğrencilerin hak ve sorumluluklarını içselleştirmelerini sağlayacak bir eğitim ortamı yaratmakla yükümlüdür.[7]

Eğitimde etik kurallar ve çocukların eğitimden yararlanma hakları uluslararası kararlarla teminat altına alınmakta ve uygulanmaktadır. 3-5 Aralık 2004'te Brüksel'de düzenlenen UNESCO Küresel Eğitim Toplantısı'nın (4 th World Congress) sonuç bildirgesinde öğretmenlik mesleği ve etik kurallarla ilgili kararlar ilan edilmiştir. Bu bildirgenin ikinci maddesi öğretim sürecinde öğretmen etiği ve öğretmelerin çocuğun hak ve sorumluluklarına uymalarını sağlamaya yönelik ku-

ralları teminat altına almaya yönelik kararlar almıştır. Sonuç bildirisinde yer alan madde 2'de öğrencilerin kişisel hakları vurgulanmıştır. Bu maddede öğrencilere bağlılık öne çıkmakta, eğitim personelinin uyması ve tanıması gereken kurallar vurgulanmaktadır. Bu maddenin alt maddeleri incelendiğinde, eğitim personeli[8] için aşağıdaki kurallara yer verildiği görülmektedir:

a) Tüm çocukların BM Sözleşmesinde belirtilen hükümlerden yararlanma haklarına saygı gösterilmesi gerekir. Çocuk Hakları konusunda özellikle bu haklar çocuk eğitimi için de geçerlidir;

b) Her öğrencinin özgünlüğünü, bireyselliğini ve özel ihtiyaçlarını kabul etmek ve sağlamak, her öğrencinin tam potansiyelini gerçekleştirmesi için rehberlik ve teşvik etmek;

c) Öğrencilere, öğrencilerle karşılıklı bağlılıktan oluşan bir topluluğun parçası olma duygusu kazandırmak;

d) Öğrencilerle mesleki ilişkileri sürdürmek;

e) Öğrencilerin ilgilerini ve refahını korumak ve teşvik etmek ve her türlü çabayı sarf etmek öğrencileri zorbalıktan ve fiziksel veya psikolojik istismardan korumak;

f) Öğrencileri cinsel istismardan korumak için tüm olası adımları atar;

g) Öğrencilerin refahını etkileyen tüm konularda gereken özen ve gizliliği korur;

h) Öğrencilere uluslararası insan hakları standartlarıyla tutarlı bir dizi değer geliştirmelerine yardımcı olur;

i) Adalet ve merhamet ile öğretim uygulamalarını sürdürür;

j) Öğretmen ve öğrenci arasındaki ayrıcalıklı ilişkinin özellikle, ideolojik ve benzeri düşüncelerden korur, ideolojik baskılardan korur.

Öğrenme-öğretme sürecinde öğretmenler giderek daha çok etik sorunla uğraşmaktadır. İnsan hakları kavramının toplumun gündeminde daha fazla yer alması, öğrenci hakları gibi kavramları da gündeme getirmiştir. Toplumun bilinç düzeyinin artmasıyla birlikte, öğretmen-öğrenci ilişkileri daha ayrıntılı ele alınmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır. Öğretmenler öğrencilerle, velilerle, okul yöneticileri ve diğer öğretmenlerle ilişkilerinde, "Ne yapmalıyım?", "Bu doğru olur mu?" soruları ile karşı karşıya kalmaktadır.[9]

Eğitim benzer şekilde öğrencilerin davranışları içinde etik sorgulama yapar. Öğrenciler sınıfta nasıl davranmalıdır? Yemek yemeye, elektronik cihaz kullanmaya, öğretme öğrenme sürecinde hangi dilin kullanılmasına izin verilmelidir?

Derslerde sorulara cevap verirken, öğrencilerle iletişim kurarken, öğretmenler öğrencilerden gelen postalara cevap verirken, derslerde istenmeyen davranışlar gösteren öğrencilere karşı bir öğretim görevlisi nasıl davranmalıdır? Bunlar, hemen hemen her ülkede ya da eğitim alanında, her derste ortaya çıkan rutin sorulardır ve hepsinde etik konular vardır.

Etik olmayan öğrenci davranışlarının örnekleri iyi bilinir. Bunlara sınıfa geç girmek, sınıfta eğitsel amaçlar dışında cep telefonlarını veya bilgisayarları kullanmak, sınavlarda hile yapmak ve başkalarının çalışmalarını intihal etmek gibi davranışlar örnek gösterilebilir. Eğitim kurumları bu davranışları sürekli olarak artan dikkatle (örneğin intihal yazılımı) ve disiplin süreci aracılığıyla ele almaya çalışır, ancak bu çalışmalar bazı etik olmayan davranışların ortaya çıkmasını engelleyebilecek olsa da, kalıcı bir etkiye her zaman sahip değildir. Bu sorunların üstesinden gelmenin bir yolu, sınıftaki davranışlar için temel kurallar koymaktır.[10] Ancak bu kuralların içeriği ne olacaktır? Nasıl bir uygulama ile öğretmeler bu sorunların üstesinden gelecektir? Bu sorunların ortadan kaldırılmasında öğrencilere yönelik yönetsel uygulamalar örneğin, öğrencilere yönelik fiziksel ceza, sınıfta ağır eleştiri, küçük düşürme gibi etik olmayan davranışlar, nasıl ortadan kaldırılacaktır? Bu uygulamalar yönetsel açıdan etik sorunlar içerir. Bunlar, hemen hemen her ülkede ya da eğitim alanında her derste ortaya çıkan rutin sorulardır ve hepsinde etik konular vardır.

Bu sorunların üstesinden gelmenin bir yolu, sınıftaki davranışlar için öğrencilerle birlikte etik temel kurallar koymaktır. Örnek olarak, eğer sınıfta yapılan alıştırmalar kişisel hikâyeleri anlatmayı içeriyorsa, her öğrencinin kendini ifade etme özgürlüğünün olması temel etik kural olarak koyulmalıdır. Temel etik kural her öğrencinin kendini ifade etme hakkına sahip olabileceği, her öğrencinin farklı fikirlere açık ve hoşgörülü olacağı ve öğrencilerin katılmadıkları konularda bile karşı görüşlere saygı göstermeleri gerektiği şeklinde olabilir.[11] Eğitimcilerin temel etik kurallara her zaman uyulmasını sağlama sorumluluğu vardır. Temel etik kurallar disiplin konularıyla ilgilenmemeli veya yaptırımlar oluşturmamalıdır. Temel etik kuralların tek amacı, öğrencileri doğru davranışa yönlendirmektir. Temel etik kurallar sınıf içi istenmeyen davranışlar gibi değerlendirilmemelidir. Sınıf içi ve dışı istenmeyen davranışlar için eğitim kurumlarının disiplin sistemi vardır. Bu sistem öğrencilerin uyması gereken kuralları içermektedir. Temel etik kuralların amacı öğrencilere etik davranışları kazandırmaktır.

Sınıfta etik davranış için temel etik kurallar, ideal olarak kuralların uygulanması ve izlenmesinde öğretmenle birlikte yer alacak olan öğrenciler tarafından birlikte oluşturulmalıdır. Kuralları oluşturan öğrenciler, onları takip etmeye daha eğilimli olacaklardır. Üstelik okullarda etik bir ortam yaratılmasına katılma de-

neyimi, diğer ortamlardaki etik ortamların beslenmesine yardımcı olabileceğini gösterdiği için öğrencilere güç kazandırmaktadır. Aslında, temel etik kuralların yaratılması süreci, öğrencilerde daha iyi sonuçlar verebilir, çünkü kuralların hazırlanması ile ilgili etkinlik ve tartışmalar etik farkındalığı arttırmak için birçok fırsat yaratır. Bu nedenle öğrencileri temel etik kurallar belirleme sürecine dâhil etmek, hem etik bir öğrenim ortamını güçlendirmek hem de etik eğitimi sunmak için etkili bir yoldur. Etik eğitimde kuralların uygulanması, zaman zaman zorlu olsa da, etik davranışların oluşturulmasında çok etkili bir araç olabilir.[12]

Eğitimcilerin temel etik kuralları oluşturma sürecine öğrencileri dâhil etmek için kullanabileceği birçok farklı basit yöntem vardır. Bu yöntemlerden bazılarını aşağıdaki etik davranış belirleme süreç ve uygulamalarıyla örneklendirebiliriz.[13] Örneğin:

1. Öğretmenler, öğrencilerden sınıftaki etik bir sorunu veya problemi tanımlamak için küçük gruplarla çalışmasını isteyebilir ve etik bir kural veya kılavuz taslağı hazırlayabilir. Öğretmenler öğrencileri, ortak etik problemleri çözmeyi amaçlayan kurallarla ilgili olarak, mobil cihazlarında (telefon, tablet v.b.) kısa video klipler üretmeye teşvik edebilir. Bunlar Facebook veya Instagram gibi sosyal medya platformlarında yayınlanarak öğrenciler arasında yaygınlaştırılabilir.
2. Öğretmenler, temel etik kural belirlemede bireysel veya grup çalışmalarıyla, örneğin "sınıf etik davranışları" veya "sınav etik davranışları" gibi belirli konularda kural oluşturmalarını isteyebilir.
3. Öğretmenler, temel etik kuralların konularını ele alan en yaratıcı sloganlar veya posterler için bir öğrenci yarışması planlayabilir.
4. Öğrencileri motive etmek ve ilham vermek için, öğretmeler sınıfta yaşanan ortak etik sorunları ele alan kısa video klipleri oluşturabilir ve bunları öğrencilerle paylaşabilir.
5. Öğretmenler, temel etik kurallara öğrencilerin gelecekte de uyumunu sağlamak için bir kampanya (çevrimiçi veya çevrimdışı) başlatabilir. Kurallar oluşturulduktan sonra, öğretmeler kuralları kampanyanın bir parçası olarak tanıtarak yaygınlaştırabilir.
6. Öğretmenler ayrıca, öğrencilerden ders yılının başında temel etik kurallara uymayı taahhüt ettikleri bir sözleşme imzalamalarını isteyebilir. Dönem sonunda öğretmenler, öğrencilerin kuralların etkisi hakkındaki görüşleriyle ilgili yansıtıcı günlükler yazmasını isteyerek kuralların iş görüsünü tartışarak gerekliliğini ortaya koyabilir.

Öğrencilerle birlikte çalışılacak temel etik kuralları belirleme sürecinde, ulusal ve uluslararası temel hak ve sorumluluklar çerçevesinde sınıf içi temel etik kurallar belirlenebilir. Öğrencilerle birlikte yapılacak bu çalışmalar, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve çocukların hakları göz önünde bulundurarak, güvenli bir sınıfa, okula ve öğrenim ortamına sahip olmak için gerekli haklar ve kurallar birlikte yapılacak etkinliklerle oluşturulabilir. Örneğin öğrencilerle yapılacak grup çalışmalarında öğrencilere: "İyi Bir Öğrenme Ortamı nasıl oluşturulur? Öğrencileri hangi etik kurallar başarılı yapar? gibi soruları içeren çalışma yaprakları dağıtılır, her bir öğrenci ve öğrenci grubunun bu çalışmalara katkısı sağlanabilir. Bu süreçte öğrencilere ipucu niteliğinde aşağıda yer alan başlıklar sunulabilir ancak bu başlıklar sınırlayıcı olmamalıdır.

- Temiz bir sınıf hakkı
- Öğrenme materyalleri kullanma hakkı
- Eğitim ve öğrenmeden eşit derecede yararlanma hakkı
- Şiddete maruz kalmamak, cezaya tabi olmamak
- Öğrenciler arasında eşit muamele hakkı
- Zorbalık, alay veya cinsel taciz gibi psikolojik tacize maruz kalmama hakkı
- Öğretmenler ve diğer öğrenciler tarafından saygı ile muamele görme hakkı gibi başlıklar ele alınabilir.

Bu temel başlıklar da düşünülerek, çalışma sonrasında öğrenci gruplarından gelecek etik kural teklifleri tahtaya yazılarak büyük bir grupta, beyin fırtınası tekniğiyle tartışılarak çocukların hakları ve temel etik kurallar belirlenebilir. Öğrencilerle birlikte oluşturulan bu kuralların daha sonra tutarlı bir şekilde uygulanması ve içselleştirilmesi sınıf içinde olumlu bir öğrenme ortamının oluşmasına katkı sağlar.

Etik kararları oluşturmak ve uygulamak için farklı etkinlikler yapılabilir. Bu faaliyetler sınıf içinde oluşturulan etik kural oluşturma ve karar alma süreçlerinden daha etkili olabilir. Bu etkinlikler[14]:

1. Etik duyarlılık oluşturma

Etik sorunlar hakkında farkındalık yaratmak amacıyla medya analizleri yaparak etik kuralların olumlu uygulamaları ve etik kurallara aykırı davranışların incelenmesi öğrencilerde olumlu tutumlar oluşturabilir.

2. Etik görüş geliştirme

Etik sorunlarla ilgili öğrencilerin olası cevapları tanımlamak ve bunları değerlendirmek için öğrencilerle sınıf içi etkinlikler düzenlenebilir. Örneğin, rol oynama, yuvarlak masa toplantıları, beyin fırtınası gibi teknikler kullanarak öğrencilerin etik kuralları tartışarak görüş geliştirmeleri sağlanabilir.

3. Etik gerekçelendirme

Öğrencilerin sınıf içi etkinliklerde sunduğu çalışma ve ödevlerin değerlendirilmesinde ortaya çıkan sonuçların, öğrenci görüşleriyle değerlendirilmesi öğrencilerin sınıf için değerlendirmelerde nesnel görüş geliştirmelerine katkı sağlar. Öğrenci çalışmalarıyla ilgili olarak ortay çıkan görüşlerin ve verilen cevapların haklı kılınması öğrencilerde sınıf içi alınan kararlara karşı olumlu tutumlar geliştirebilir. Bu amaçla öğrenciler sınıf içi değerlendirme süreçlerine etkin olarak katılmalıdırlar.

Öğretim süreci içinde temel etik kurallarla ilgili yapılan çalışmalar okul geneline ve okulun bulunduğu bölgelere yaygınlaştırılabilir. Değişen teknolojinin sağladığı imkânlar okul içi etik kuralların sınırlı kalmamasına yaygınlaştırılmasına imkân sağlar. Öğrenciler sadece öğrenim gördükleri ortamdan etkilenmezler, öğrenciyi etkileyen yakın ve uzak çevrenin öğrencilerin etik davranışları üzerine olumlu ve olumsuz etkisi vardır. Olumsuz etkiyi en aza indirmek ve etik kurallar arasında tutarlık sağlanması açısından okulun bulunduğu il ya da ilçelerde öğrenci temsilcileri ve öğretmenlerce ortak yapılacak çalışmalarla yaygınlaştırılması, kuralların etkisini artırabilir. Etik kuralların yaygınlaştırılması yakın ve uzak çevrenin olumsuz etkisini en aza indirir. Bu durum daha geniş ortamlardaki çeşitli davranış türlerine hitap eder. Öğrenciler, öğretmenler ve yönetim de dahil olmak üzere okullardaki çeşitli topluluk üyeleri için tasarlanan etik kurallara uyum davranışı öğrenciler ve öğretmenler üzerinde olumlu etkiye sahip olur. Okullarda görevli eğitimciler ve diğer okullarda görevli eğitimciler, yürütülecek ortak çalışmalarda temel etik kurallar veya etik kodların uygulama sürecini yönetmek için seçilebilir veya bu çalışmaları gönüllü yapabilir. Yapılan ortak çalışmalar etik kuralların yaygınlaşmasını sağlayabilir. Ancak bu kapsamlı çalışmaları yapabilmek için kurumun üst yönetiminden tam destek sağlamanın yanı sıra ek kaynaklar da gerekebilir. Bu kaynakların sağlanabilmesi için eğitim destekçisi sivil kuruluşlardan destek sağlanabilir. Bu çerçevede okul yönetimleri sivil kuruluşlarla işbirliği yaparak kaynakları sağlayabilir.

2. Öğretim Etkinlikleri ve Etik

Etkili etik eğitimi, sadece etik konularının öğretiminin ötesine geçmeyi gerektirir ve destekleyici bir etik öğrenme ortamı tüm bu çalışmaların odak noktasını teşkil eder. Okullarda etik bir ortamın yaşanması, öğrencilerin ahlaki duyarlılıklarını ve ahlaki davranışlarını geliştirerek, kişisel ve mesleki yaşamlarında ve toplumda etiğin önemini daha geniş bir şekilde anlamalarına yardımcı olur. Ayrıca, etik kuralların uygulandığı sınıflarda vurgulanan değerler ve mesajlar, sınıfın dışında kalanlarla tutarlı olduğunda, öğrenciler tarafından geçerli kabul edilmeleri daha olasıdır.[15]

Aydın'a[16] göre bir okulun öğrencilere karşı etikle ilgili başlıca sorumlulukları; öğrenme hak ve sorumluluğu, her türlü ayrımcılıktan/tacizden korunma hakkı, kabul edilmiş standart ve politikalar dışında her türlü ön yargı, kişisel uygulamalardan uzak bir biçimde, uygun biçimde ve adil olarak değerlendirme hakkı, yasal sınırlar içinde düşüncelerini açıklama özgürlüğü, kendisine ait gizli bilgilerin uygunsuz biçimde açıklanmasından korunma hakkı, topluma hizmet etmek, başkalarını taciz ve ayrımcılıktan koruma yükümlülüğü, kendisine ve başkalarına saygı gösterme yükümlülüğü ve başka insanların iyiliği için kendini sorumlu hissetmedir.

Eğitim öğretim sürecinde etik bir ortamın yaşanması, öğrencilerin ahlaki duyarlılıklarını ve ahlaki davranışlarını geliştirerek, kişisel ve mesleki yaşamlarında ve toplumsal hayata etkin bir şekilde katılmalarını, toplumu daha geniş bir şekilde anlamalarına yardımcı olur. Eğitim ortamlarında ve öğretimin gerçekleştiği sınıf içi ve dışı yaşantılarda öğrencilere kazandırılan etik değerler ve mesajlar, toplumla tutarlı olduğunda, öğrenciler tarafından geçerli kabul edilmeleri daha olasıdır. Böylece, öğrencilerin değerleri içselleştirmiş bireyler olarak sosyalleşme süreçleri tamamlanır[17].

Her sınıfın standart çalışma süreçleri, sizin veya okulun yazdığı temel kurallar veya hem okulun hem de öğretmenin oluşturduğu kurallar vardır. Çoğu zaman, bu kurallar "İtme yok, koşma yok, yerde sırt çantası yok, sakız yok, konuşma yok" gibi kurallardır. Etik sınıflarda davranış düzenleyen bu kuralların ötesinde, belirli davranışların neden daha büyük bir öneme sahip olduğu, etik kuralların niçin gerekli olduğunun altında yatan nedenleri sınıfta açıklamanız gerekir. Etik davranış kurallarına yaklaşmanın bir başka yolu da, öğrenciler ve toplumun diğer üyeleri tarafından beklenen belirli bir davranış standardını tanımlayan bir anlaşma oluşturmaktır. Bu anlaşmada davranışların gerekçesi ortaya konulmalıdır. Etik kurallar oluşturulurken davranışların doğrudan tanımlanması yerine öğrenciler üzerinde oluşturacağı etkiler olumlu cümlelerle ifade edilmelidir. Örneğin, "itme yok" kuralı "İzinsiz olarak birbirimize dokunmadığımız ve hiçbir şekilde zarar verebilecek bir şekilde olmadığında daha mutlu oluruz" şeklinde ifade edilebilir. Sı-

nıftaki günlük etkileşimlerle ilgili olarak üzerinde mutabakata varılan her bir etik kural bir dersi, iyi bir yaşam dersi haline getirebilir.[18]

Toplumda koşulsuz kabul, başkalarından saygı görme ve sonuçta olumlu bir benlik duygusu oluşturmak hem çocukların hem de yetişkinlerin beklediği davranışlardır. Anlamlı ve önemli bir toplumsal ilişkinin parçası olan öğrenciler, çevreyle belli amaçlar için güçlü, etkili ve etik bir iletişime geçme duygusu yaşarlar. Bu durum öğrencilerin hem kendi aralarındaki ilişkileri hem de öğretmenle olan ilişkilerini açık beklentiler üzerine oluşturan önemli bir etken olur.[19]

Dünyadaki herhangi bir ebeveyn, mükemmel, ahlaki davranışları modelleyen, öğrencilerine, ahlaki davranışları gösteren ve öğrencilerinde oluşturan, sınıfta öğrencilerine öğretim etkinliklerinde keyif veren, tüm öğrencilerinin iyiliğine çalışan, adaletli davranan, öğrenciler arasında ayırım yapmayan, onlara saygı duyan ve güzel bir ev sahipliği yapan öğretmene minnettar olmaz mıydı? Aileler, çocuklar ve tüm eğitim iş görenleri böyle bir eğitim ortamı ve etik davranışları modelleyen öğretmeni çocuklarda olumlu davranışları oluşturmak için beklerler. Aileler öğretmenlerin etik kural uygulamalarını, çocuklarına olan etkisini görerek takdir ederler. Eğitim programlarının amaçlarının gerçekleşmesinde, kendine özgün etik kuralların hakim olduğu sınıflar, öğretmen ve öğrencilerin başarması gereken zorlu çalışma için çerçeve ve destek sağlar. Öğrencilerle oluşturulan, ortak kabul gören öğretim ortamı, öğretmen ve öğrencilerin başarılı olabileceği bir yer olacaktır. Etik sınıflar, daha iyi olanın gerçekleştiği, iyiliğin hakim olduğu, güvenli bir şekilde duyguların ifade edildiği, motivasyonun yüksek olduğu ve bilginin tam olarak öğrenilebileceği öğrenme alanlarıdır. Etik sınıflar, öğretmen ve öğrencilerin haklara saygılı, huzurlu ve güvenli; öğrencilerin kişisel ve ruhsal gelişimin olumlu oluşturulduğu, öğrencilerin zevkle katıldıkları öğretim ortamları oluşturur.

İnsanı temel hareket noktası olarak ele alan eğitim süreci, istendik davranışların kazanıldığı toplumsal bir hizmettir. Eğitim toplumun değer, tutum ve inançlarına uygun olarak yürütülür. Eğitim öğretim sürecinde birçok yöntem ve teknik kullanılmaktadır. Seçilen öğretim yöntem ve teknikleri öğrencilerde; öğrenme hedeflerine uygun bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandırmaya hizmet eder. Eğitimin temelinde insanın olması, eğitim sistemi için belirlenen hedefler, bu hedeflere ulaşmak için kullanılması gereken yöntemler, eğitim programlarının içeriğinin nasıl oluşturulduğu, geri dönütlerin nasıl değerlendirildiği, öğretmenlerin etik davranışlarının tutarlığı, mesleklerine bağlılıkları gibi konular, eğitim ile etik arasındaki ilişkide bize ışık tutar.[20]

Öğretim sürecinin yürütücüsü olan öğretmenler farklı özel bir uzmanlık gerektiren mesleğin uzmanlarıdır. Günümüzde öğretmen olmak öğreten olmak

değildir. Öğretmen belli bir program çerçevesinde planlı ve programlı olarak öğrencilerde istenilen davranış değişikliklerini meydana getirmeye çalışan rehber gibidir.[21] Tarihsel süreçte öğretmenlerin statü ve rolünde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Önceleri öğretmen denince, bilginin tek kaynağı ve aktarıcısı konumunda olan insan akla geliyordu. Bilim ve teknolojideki gelişmeler, öğretmenin bu konumunda temel farklılaşmalara yol açmıştır. Bugün öğretmen, öğretim süreci içindeki öğrencileri yönlendiren, onların karşılaştıkları güçlükleri gidermelerine yardımcı olan bir rehber konumundadır.[22] Öğretmenin rolü pedagogdan çok bir kaynak, bilgiyi verenden çok keşif sürecindeki bir teşvikçi, bir "söyleyen"den çok bir "söyleten"dir.[23]

Etik konular, geniş bir perspektif, değer, inanç ve tutum yelpazesini kapsayan karmaşık ve çok katmanlıdır. Sınıf ortamının, öğrencilerin görüşlerini paylaşabilecekleri ve birbirlerine saygı duyacakları bir ortam olmasına hizmet etmesi açısından önemlidir. Öğretmenlerin, öğrencilerin fikirleri, olayları değerlendirmelerine, bilgi ve becerilerini kanıtlara dayalı ölçmelerine, önyargılarını tespit etmelerine ve kararlarını haklı kılmalarına yardımcı olacak uygun yaşantılar sağlaması etik sorunların çözümünde yararlı olabilir.

Öğretimde, öğrenme hedefleri doğrultusunda seçilen öğretim yöntem ve teknikleri niteliklerine göre, öğrencilerin toplumsallaşmasına, birlikte iş görme alışkanlıklarına sahip olmalarına katkıda bulunurken bazı öğretim yöntemleri de çocuğu bireyselleştirmekte hatta bencilleştirmektedir. Öğretmenlerin öğretim yöntem ve tekniklerini nerede, ne zaman, ne amaçla ve nasıl kullanacakları oldukça önemlidir. Öğretmenler çocukların bireysel hak ve özgürlüklerine dikkat ederek eğitim hedeflerini gerçekleştirmeli bunu yaparken de güvenli bir ortam sağlamalıdır.[24]

İyi bir ev gibi etik bir sınıf, ideal olarak öğrenme, paylaşım, güven sağlayıcı, kişisel, ruhsal gelişim ve barış yeridir. Etik değerler, bilinç ve ahlaki kavramların saygısı etrafında inşa edilir. Fayda (iyilik), dürüstlük (doğruluk), özerklik (benlik duygusu), adalet (eşit davranma) ve zararsızlık (zarar vermeme sorumluluğu), etik sınıfınızın destekleyici kirişleridir. Öğretmenler, kariyerlerini olumlu bir farklılık yaratma ihtiyacına göre isteyerek seçen kişilerdir. Onlar için etik bir sınıf; öğrencileri tarafından öğrenmenin en üst düzeye çıktığı, becerilerinin, deneyimlerinin ve yaratıcılığının geliştiği önemli bir yerdir.[25]

Etik sınıflar, öğrencilerin zenginleştirilmiş öğrenmelerine, işbirliğine, düşünce becerilerinin gelişmesine, öz farkındalığa ve birbirleriyle ortaklaşa ilerleyeceği bir köprü oluşturur. Etik sınıflarda öğretilen her konu, etik nitelikler ve uygulamalar öğrencilerin farkında olması ve araştırmasıyla zenginleştirilebilir. Etik ku-

ral uygulamalarıyla, öğrencileriniz aklın, pratik becerilerin ve yaşamlarını aşacak olan ahlaki dil ve fikirlerin bilgisini geliştirirler.[26] Etik ilkeler, çıkar çatışmasını çözmek için toplumun tüm üyelerinin onları bağlayıcı olarak kabul ettiği anlamda adildir. Bu nedenle ilkeler, her bireyin iyiliği için topluluk tarafından paylaşılmaktadır. Bir öğrenme ortamı bu zihniyet için bir istisna değildir. Tüm etkileşimler için normlar ve beklentiler konusunda bir sosyal sözleşme vardır. Bu bağlamda etik ilkeler, katılımcıların öz çıkarlarıyla karşılaştırıldığında daha yüksek önceliğe sahip olan işbirliği ve akılcı normlar anlamına gelir. Bu nedenle bir öğrenme ortamındaki etik, çok kültürlü anlayışa, adalete, hoşgörüye ve medeniyete olan duyarlılığı ifade eder.[27]

3. Öğretmen- Öğrenci, Öğrenci-Öğrenci İletişimi

Öğretmenlerin öğrencilerle olan sınıf içi ilişkilerinin öğrenme-öğretme sürecinde önemli yeri vardır. Öğretmenin sınıf içinde kullandığı dil, öğrencilerle olan sınıf içi ilişki düzeyleri öğrencilerde olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Bunların öğrencilerde nasıl bir etkiye sahip olduğu, öğrencilerin bu bağlamda öğretmenleri nasıl algıladığı önemli bir sorundur. Öğretmen-öğrenci ilişkisi boyutları[28] öğretmen-öğrenci ilişkisi sınıflandırmasına dayanmaktadır. Bu sınıflamada, öğretmenlerin öğrencilerle sadece eğitim-öğretimle ilgili hususları paylaşması, sınıf içi ilişki boyutu; öğretmenlerin öğrencilerle sadece okul ve çevresiyle ilgili hususları paylaşması okul içi ilişki boyutu; öğretmenlerin öğrencileriyle okul içi ve okul dışı tüm kişisel ilgi ve değerleri paylaşması ise okul dışı ilişki boyutu olarak adlandırılmıştır.[29]

Olumlu bir ilişkinin olduğu sınıflarda öğrenciler öğretmenine güvenirler ve kendilerini güvende hissederler. Bu iki kavram da etkin bir öğrenme ortamının gerçekleşebilmesi için çok önemlidir. Öğretmenine güvenmeyen bir öğrenci, kendini ifade etmekte zorlanabilir, soru sormaktan çekinebilir. Sınıf ortamında kendini güvende hissetmeyen bir öğrenci ise öğrenme ortamını keşfetmekten, öğretmeniyle ve arkadaşlarıyla iletişime geçmekten uzak durabilir, derse dikkatini vermekte zorlanabilir, bu durum öğrencinin akademik başarısına olumsuz olarak yansır. Sınıf içerisinde öğretmeni tarafından kabul edildiğini gören ve bunu hisseden öğrenci, hem kendisi hem de arkadaşlarıyla ilgili olumlu bir algıya sahip olur. Bu da sınıf içerisinde olumlu ve güvene dayalı bir iklim yaratır.[30]

Öğrenciler ve öğretmenler kurdukları ilişkinin niteliğine göre birbirlerini iyi ya da kötü olarak tanımlayabilirler. Aslında iyi ve kötü öğretmen olmadığı gibi iyi ve kötü öğrenci de yoktur. İyi ve kötü ile belirtilmek istenen öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkinin niteliğidir. Öğrencilere okul yönetimi, öğretmenleri ve diğer personel hakkında onların iyi ve kötü yanları sorulduğunda, öğrenciler

genellikle sevdikleri ve sevmedikleri yanlarını söyleyeceklerdir. Bu da okuldaki insan ilişkilerinin düzeyi ve yönü hakkında bilgi verebilir. Okulda öğretmenler ve öğrenciler arasında karşılıklı güven-değer-diyaloga dayalı bir ilişki kurmak önemlidir. Okuldaki insan ilişkilerinin bu üç önemli parçası; İlişki= Güven + Değer + Diyalog şeklinde formüle edilebilir. Öğrenciler öğretmenlerinden oldukça fazla etkilenirler.[31]Öğretmenler tarafından yapılan olumsuz eleştiriler ve uyarılar genellikle öğrencilerin kendilerini rahatsız hissetmelerine ve sonuçta da okuldan nefretlerine neden olmaktadır.[32] Bir okulda herhangi bir sınıfın okul yönetimi ve diğer sınıflarla sorun yaşamaması için o sınıfın öğretmen-öğrenci ilişkilerinin çok iyi ve sürekli olması gerekir. Bir sınıfta eğitim ve öğretimin etkili bir şekilde yürütülebilmesi için, öğretmen ve öğrencilerin çok iyi anlaşmaları gerekmektedir. Öğretmen, nefret edilen biri değil, öğrenciler tarafından sevilen, sınıfta sürekli aranan ve beklenen biri olmalıdır.[33] Öğretmenlerin bilgisi ile birlikte tutum ve davranışları öğrencilerin dünyasında farklı izler bırakmaktadır. Öğretmenlerini rol model olarak gören öğrenciler onlarla özdeşim kurmaya açıktırlar. Öğrencilerin davranışlarını değiştirmelerinde öğretmenlerin rolü oldukça önemlidir[34].

Öğretmen ve öğrenci arasında öğretim etkinlikleri boyunca devam eden iletişim ilişkisi vardır. Bu süreçte eğer öğrenciler, kendilerinden istenenin ne olduğunu bilmezlerse kendilerinden beklenen doğru davranışı gerçekleştiremeyeceklerdir. Bu anlamda iletişim sürecinin öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine[35] göre oluşturulması gerekir. Dolayısıyla öğretme öğrenme sürecinin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesinde öğretmen öğrenci arasındaki karşılıklı saygıya dayanan, öğrenciye göre oluşturulmuş olumlu iletişimin önemli bir yeri vardır.[36] İletişimin sağlıklı olabilmesi için alıcı ve kaynağın birbirine güven duyması gerekir. Ayrıca bireylerin iletişim sürecinde benimseyip kullanmaları gereken bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir (Cüceloğlu, 2002):

1. Her bireyin kendine özgü özellikleri ile değerli olduğuna inanması
2. Karşısındaki bireyi koşulsuz kabul etmesi
3. Her bireyi kendi problemini kendisini çözebilme gücüne inanması
4. Kendisini olduğu gibi gösterebilmesi
5. Duygu düşünce ve davranışlarının tutarlı olması
6. Kendisini karşısındakinin yerine koyup onun sorunlarına onun gibi bakabilmesi, onun hissettiklerini yaşayabilmesidir.

Öğretmenler açısından öğretim sürecinde iletişim kaçınılmazdır. Dolayısıyla öğretmenler iletişime sürekli açık olmak zorundadırlar. Eğitim sürecinde öğretmenin hoşgörülü, sabırlı, sevecen, kendini geliştirmeye eğilimli, planlı, sistemli,

değişiklikleri algılayabilen, yönlendiren, destekleyici, samimi, günlük yaşantısında karşılaştığı sorunları çözebilen, etkin etkileşim ve iletişim becerilerine ve öğrencilere karşı yakınlık sergileyebilen özelliklere sahip olması arzu edilir[37] O zaman iyi bir öğretmenin öğretim sürecinde davranışları neler olmalıdır? Öğrenciye nasıl davranmalıdır? Sorunuyla karşılaşıyoruz. İyi öğretmenin öğretim sürecinde aşağıda verilen davranışları göstermeleri beklenir.[38]

- Öğrencileri ile olan ilişkilerinde sakindir, telaşlanmaz, sinirlenmez, soğukkanlıdır.
- Önyargılı ve yanlı değildir, öğrencilere eşit davranır.
- Her şeyden önce öğrencileri ile olan ilişkilerinde tutarlıdır.
- Öğrencilerine yapıcı eleştirilerde bulunur sınıf ortamında küçük düşürücü davranışlarda bulunmaz,
- Öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerini anlar
- Her dersini eğlenceli hale getirmeye çalışır
- Öğrencilerin sorunlarını dinlemek için zaman ayırır
- Öğretim etkinliklerinde öğrencilerin eksik ve yanlış davranışları için geri bildirim verir
- Öğrencilerin kişilik gelişimini destekler
- Heyecan verici aktiviteler geliştirir
- Her öğrenciyi öğrenme sürecine dâhil eder
- Küçük başarıları fark eder ve yüceltir
- Öğrencilerini tanır, kendilerinin rahat hissetmesini sağlar ve onlardan yetenekleri ölçüsünde şeyler bekler
- Her öğrencinin önemli olduğunu kabul eder ve hissettirir
- Öğrenmeyi güçlendirmek için ders araçları geliştirir.

Gordon (2003:45)'a göre çoğu öğretmen öğrenci sorunlarıyla karşılaştığında ne yapacağını bilemez. Öğrenci sorununun okula getirilmesi kaçınılmazdır ve getirildiğinde öğretimi olumsuz yönde etkiler. Bazı öğretmenler öğrenci sorunlarıyla ilgilenmekte isteksizdir, öğrenci sorunlarıyla ilgilenmenin görevi olup olmadığı konusunda şüpheleri vardır. Bazı öğretmenler ise sorunun rehber öğretmenler tarafından çözülmesi gerektiğini düşünür. Oysa öğrenciler ne sebeple olursa olsun güvensizlik duyduklarında, psikolojik gereksinimleri karşılanmadığına, sevilmediklerinde, kendilerini değersiz, gergin ve yalnız hissettiklerinde çalışma istekle-

ri kalmaz. Böyle zamanlarda öğretmenin tüm çabaları boşa gider. Celep (2002)'e göre öğrencilerle olumlu ilişkilerin geliştirilmesinde;[39]

- Öğrenciler hakkında başkalarıyla konuşmak yerine kendileriyle doğrudan konuşmak,
- Nazik olarak konuşmak,
- Gözle iletişim kurma ve sözlü olmayan ilişkileri benimsemek,
- Şahıs zamiri kullanarak durum için sorumluluk almak,
- Soru sormaktan çok öğrencinin yaptığı davranışı tanımak önemlidir.

Öğrencilerle olan iletişim sürecinin etik davranışlar üzerine kurulması gerekir. Öğretmenler bu süreçte öğrencilerin kişilik haklarına, inançlarına, sosyo ekonomik özelliklerine, sahip oldukları kültürel özelliklere saygı duymalıdır. Öğretmenler öğrencileriyle olan ilişkilerinde yasalar, toplumsal değerler ve etik kurallar çerçevesinde ilişki kurmalı, onlarla etik dışı davranışlarla iletişim ve etkileşimde bulunmamalıdır. Öğretmenler, toplumsal değerler, yasalar ve etik kurallar çerçevesinde mesleklerini sürdürmelidirler. Gözütok[40], Pelit ve Güçer'in[41] yaptıkları araştırmalarda; öğrencisi ile cinsel yakınlık kurma, okula içkili gitme, okula ait parayı kişisel amaçla kullanma, yönetmeliklere aykırı davranma, kavga etme, okul malzemelerini kişisel amaçlar için kullanma, not karşılığında maddi çıkar sağlama, kayıtlar üzerinde değişiklik yapma veya meslektaşlarını buna yöneltme gibi davranışları da etik dışı davranışlar olarak ifade edilmiştir.

Ancak yukarıda belirtilen davranışlar etik dışı davranış olmanın yanı sıra hukuki olarak da suç teşkil eden davranışlardır. Burada, herhangi bir davranışı etik dışı davranış yapan nedir? Etik dışı davranışın bir sınırı var mıdır? Etik nerede başlar, nerede biter? gibi sorunları akla getirmektedir. Aslında etik ilkeler, yapılması ve yapılmaması gereken davranışların sınırlarını da çizmektedir. Örneğin, başarı düzeyi düşük öğrencilerle yeterince ilgilenmek; öğrencileri kişisel işlerinde kullanmamak; öğrencileri kendi siyasi görüşüne göre yönlendirmemek; derse geç girerek ya da erken ayrılarak eğitim sürecini kesintiye uğratmamak; derslere yeterince hazırlıklı girmek gibi davranışlar etik davranışlar ise, bunların tam tersini yapmak da etik dışı davranıştır. Ancak etik davranışın sınırları da bu anlamda önemlidir. Örneğin öğretmenin öğrenciyi notla tehdit etmesi etik dışı bir davranıştır ancak parayla sınıf geçirmek etik dışı davranışın da ötesinde bir suçtur ve cezalandırılması gerekmektedir. Bu anlamda etik, daha çok insanın olup bitenler karşısında takındığı tavırlarla[42] ilgilidir ve içseldir. Etik dışı davranışların yapılması herhangi bir ceza ile karşılaşacağı anlamına gelmemektedir. Etik dışı davranışların yapılıp yapılmaması bireylerin sahip olduğu ahlaki gelişim düzeyi ile yakından

ilgilidir. Bununla birlikte, bireylerin suç işlemesini engellemek için yasal yaptırımlar konulmuştur. Ancak bazı durumlarda yasal olan davranışlar her zaman etik davranış olmayabilir. Örneğin bir akademisyenin "ikinci öğretim pastasından payımızı almamız lazım" diyerek uzmanlık alanı dışındaki derslere girmesi; "dersin kitabı varsa derse girerim, sorun değil" demesi ve girdiği dersi öğrenciler arasında paylaştırarak onlara anlattırması gibi davranışlar yasal olarak mümkün olabilir, ancak akademik etik açısından bütün bu davranışlar etik dışı birer davranıştır.[43]

Öğretmenlerin uyması beklenen etik değerleri öğrenciye ve mesleğe bağlılık olarak görmek mümkündür. Öğrenciye bağlılık bağlamında etik ilkeleri şöyle sıralamak mümkündür:[44]

- Öğrenme sürecinde, öğrencinin bağımsız hareket etmesini engellememek.
- Öğrencinin görüş açısını haklı bir sebep veya zorunluluk olmadıkça değiştirmeye çalışmamak.
- Öğrencinin gelişmesi ve ilerlemesi amaçlanarak hazırlanan ders konusunu kasıtlı olarak değiştirmemek.
- Öğrenciyi olumsuz düşüncelerden uzaklaştıracak, öğrencinin sağlık ve güvenliği konusunda gereken şartları sağlamak.
- Öğrenciyi küçük düşürmek ya da utandırmak için kasıtlı hareketlerde bulunmamak.
- Öğrenciyi ırk, cinsiyet, ulus, renk, politik ve dinsel inanç, sosyal ve kültürel düzeyinden dolayı yargılayıp taraflı davranmamak.
- Özel çıkarları için öğrencilerinden yararlanmamak.
- Öğrenciler ile ilgili özel bilgileri yasal ya da mesleki zorunluluk olmadıkça açıklamamak.

Aydoğan'ın yaptığı araştırmada öğrenci görüşlerine göre,[45] öğretmelerin öğretim sürecinde aşağıdaki etik ilkelere uydukları belirlenmiştir;

- Öğrencilerine şiddete dayalı bir davranışta bulunmaz.
- Öğrencileriyle ilgili özel bilgileri sır olarak saklar.
- Öğrencilere dinsel siyasal ve ırksal nedenlerle ayrıcalıklı davranmaz.
- Ders saatlerine uyar ve öğrencilerinin de uymasına özen gösterir.
- Meslektaşlarıyla olan ilişkilerinde saldırgan ve kırıcı davranmaz.

Aydoğan'ın araştırmasına göre, öğrenciler, öğretmenlerinin şiddet uygulamadığını, paylaştıkları özel sohbetlerini sakladığını, dinsel ya da siyasal nedenlerle ayrımcılık göstermediklerini, ders saatlerine hem uyup hem de kendilerinden

uymalarını istediklerini ve meslektaşlarıyla olan ilişkilerinde kırıcı olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu araştırmanın bulgularına göre öğrenciler, öğretmenlerinin aşağıda belirtilen etik ilkelere çoğunlukla uyduklarını belirtmişlerdir. [46]

- Öğrencilerine derste hoşgörülü davranır.
- Öğrenci başarısını nesnel (yansız) olarak değerlendirir.
- Öğrencilerini küçük düşürücü konuşmalar yapmaz.
- Öğrencilerin diğer derslerini aksatacak uygulamalardan kaçınır.
- Öğrencilerin görüşlerine değer verir.
- Öğrenciler arasındaki anlaşmazlıklarda taraf tutmaz.
- Ders içinde, öğrencilerin görüşlerine değer verir
- Derste, tüm öğrencileri derse dahil eden çalışmalara yer verir.
- Okulun araç ve gereçlerinden bütün öğrencilerin eşit olarak yararlanmasını sağlar.
- Notu bir baskı aracı olarak kullanmaz.
- Sınavlarda başarısız olan öğrenciye anlayış gösterir.
- Verdiği sözde durur.
- Öğretimi genel eğitimin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir parçası olarak görür.
- Öğretimin yanı sıra, eğitime de önem verir
- Meslektaşlarıyla işbirliği ve dayanışma içindedir.

Öğretimin amaçlarına ulaşması, öğretmenin başarılı bir iletişim sergilemesiyle mümkündür. Sınıfta ne öğretildiği kadar nasıl öğretildiği de önemlidir. Öğretmen, etkili ve akıcı bir konuşma gerçekleştirmeli, birden fazla duyuya hitap edebilmelidir. İletileri oluştururken de mümkün olduğunca öğrencilerin aktif katılımını sağlayabilmelidir. Yine iletileri oluştururken öğrenci gereksinmelerine yanıt verecek biçimde iletileri oluşturması, öğrencinin dikkatini çekecek biçimde kodlaması, kodlarken öğrencinin bildiği simgeleri kullanması gerekmektedir.[47]

Birçok araştırma akademik başarı ve öğrenci davranışlarının öğretmen–öğrenci iletişiminin kalitesinden etkilendiğini göstermektedir. Öğrenciler genellikle sıcak ve samimi öğretmenleri tercih etmektedirler. Daha da önemlisi, olumlu öğretmen-öğrenci iletişimi akademik başarıyı arttıran öğrencinin okula karşı olumlu tepkileriyle çok yakından ilişkilidir. Sınıf ortamında etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi öncelikle kaynak konumunda olan öğretmenin bir konuyu etkili bir biçimde öğretebilmesine ve öğrencileri ile sağlıklı bir iletişim kurmasına bağlıdır.[48]

Öğretmen - öğrenci iletişimde bir diğer unsur öğrencinin öğretmene güvenmesidir. Bu güvenin oluşmasında öğretmenin davranışları belirleyicidir. Öğretmen bu güveni doğru davranışlarla çok kısa bir sürede verebilir. Bu güvenin verilmesinde bazı davranışlar önem kazanmaktadır. Öğretmen, öğrencilerle ilişkilerinde açık davranmalı, iletileri öğrenci algı düzeylerine göre kodlamalıdır. İletilerinde korku ve endişeye yer vermemelidir. Kullandığı sözel ya da sözel olmayan iletişim biçimlerinde tutarlı olmaya özen göstermelidir. Öğrenci, öğretmenine güvendiği zaman öğrenmeye açık hale gelmektedir. Öğrenmeye hazır öğrenci başarılı olmak için daha fazla çalışmaktadır.[49]

Öğrenciler arasında sürekli bir iletişim vardır. Ders içinde, teneffüslerde, okul bahçesinde, okula geliş-gidişlerde, mahallede gün boyu çeşitli iletişimler oluşmaktadır. Bu iletişimler her ne kadar öğrencinin sosyalleşme sürecine katkıda bulunsa da sağlıksız iletişimler de öğrenciyi olumsuz davranışlara yönlendirebilmektedir. Bu iletişimler öğrencinin davranışlarını birebir etkilemektedir. Başarılı bir sınıf içi iletişimin en önemli unsurlarından birisinin de öğrencinin sınıfa sorunsuz gelmesi olduğu düşünüldüğünde, bu iletişim sürecinin sınıf içi iletişimlerle yönlendirilmesi gereklidir.[50]

Öğrenciler arasındaki iletişimin de sevgi saygı ve olumlu düşünceleler üzerine kurulması gerekir. Öğrenciler arasında kaba kuvvet, çeteleşme ve zorbalığa dayalı davranışlar öğrencilerin okul ve sınıfta güvensiz ortamlarda olumsuz ilişkiler kurmalarına neden olur. Öğrenciler arasında alay etme, lakap takma, yalan söyleme, sürekli şikâyet etme gibi davranışların yanlış olduğunun öğrencilere anlatılması gereklidir. Öğretmen ile öğrenciler tarafından sınıf içi kurallar oluşturulurken, öğrenci-öğrenci iletişiminde olumsuz rol oynayacak yanlış davranışlar mutlaka belirlenmeli, önlemleri alınmalıdır. Öğrenci- öğrenci iletişimi sağlıklı kurulduğunda sınıfta bir aile havası oluşur. Olumlu ilişkilerin oluştuğu sınıf ortamında öğrenciler arasında yanlış davranışları olmadan engelleme, birbirlerini koruma ve anlama, yardımseverlik davranışların arttığı görülür.[51]

Öğrenciler, arkadaşlarının bir takım etik dışı davranışlarından oldukça rahatsızlık duymaktadır. Örneğin, öğrencilerin okulda -özellikle erkekler arasında- taciz vakalarından bahsetmesi dikkat çekici bir bulgudur. Diğer yandan okulda hırsızlık olaylarının olması ve erkek öğrencilerden bazılarının kızlara şiddet içeren davranışlarda bulunması, üzerinde durulması gereken önemli etik sorunlardandır. Dolayısıyla okullarda öğrenci zorbalığına karşı yönetsel tedbirler alınmalı ve bu konuda toplumun farkındalık düzeyini artırmaya dönük medya programlarına özellikle yer verilmelidir.[52]

İnsan, her şeyden önce insan olduğu için değerlidir. İnsan canlı varlıklar içinde en gelişmiş olan, düşünen, akıl yürüten, iletişim kuran, gelecek için planlar yapan bir varlıktır ve bu yönleri ile saygıdeğerdir. Bu açılardan değerlendirildiğinde öğretmenin her şeyden önce insanın değerine ve bütünlüğüne saygı duyması gerekir. Bu anlamda öncelikle öğrencinin varlığına ve bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin dayak, şiddet, hakaret, isim takma, belli özelliklerinden dolayı aşağılanma gibi öğretmen davranışlarına maruz kalması etik açıdan son derece yanlıştır. Öğrenci saygı gösterilerek, saygı duymayı öğrenecektir ve bunu yapacak olan kişi ise öğretmendir. Öğretmenin kendisinin bu tür davranışları öğrencinin varlığı ve bütünlüğünde giderilmesi olanaksız yaralar açmaktadır.[53]

Öğretmenler öğrencilerle zaman zaman yaptığı görüşmelerden ya da okul yönetiminden öğrencilerle ilgili özel bilgilere ulaşırlar. Öğretmenlerin öğrencilere ait kişisel, gizli ve özel bilgileri koruması gerekir. Öğretmenlerin öğrencilere ait bu nitelikteki bilgileri öğrenciler ya da öğretmenlerle paylaşması, öğrencinin ya da ailesinin özel yaşamına karşı saygı göstermemesi de etik dışı davranışlar arasında yer alır.

Öğretmenin adaletli davranışından söz ettiğimizde, hakların ve ödevlerin öğrenciler arasında eşit paylaştırılması, öğrencilerin çabalarına orantılı paylaşım, öğrencilerin katılımlarına orantılı paylaşım, öğrencilerin hak etme düzeylerine göre paylaşım ve öğrencilerin bireysel koşullarını dikkate alarak bir paylaşıma gitmesi söz konusu olmalıdır. Diğer yandan öğretmen adaletin işlemesi için öğrencileri bu konularda teşvik edici bir rol de üstlenebilir. Öğretmenin adaletine hangi noktalarda gereksinim vardır? Öncelikle öğretmen sınıf içindeki öğrenme fırsat ve olanaklarından öğrencilere adil yararlanma hakkı tanımalıdır. Bunun anlamı öğrencilerin gereksinimlerine uygun öğrenme fırsat ve olanakları yaratmasıdır. Bütün öğrencilerin aynı hız ve yöntemlerle öğrenemedikleri bilinen bir gerçektir. O halde adil bir öğretmen farklı öğrenme yöntemlerini bir arada kullanarak fırsat ve olanakları çeşitlendirmelidir.[54]

4. Öğrenci Değerlendirmesi ve Etik

Öğrenme- öğretme sürecinin en önemli aşamalarından biri de verilen eğitimin niteliğinin, verimliliğinin ve etkililiğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesidir. Öğrencinin gelişim süreçleri öğrenci özelliklerinin gelişim dosyalarına kayıt edilerek izlenebilir. Bu süreçte öğrencilerin tüm özellikleriyle bilişsel, duyuşsal psikomotor, sosyal ve fiziksel gelişimlerinin değerlendirilmesi sağlanabilir. Bu veriler öğrenci için hazırlanacak eğitim ve izleme süreçleri için kullanılmalıdır. Böylelikle öğrencinin eğitim başarısı, okul seçimi ve kariyer planlama gibi konular daha rahatlıkla çözülebilir.

Eğitim sistemimizin, eğitim liderlerimizin, öğretmenlerimizin ve özelde de öğrencilerimizin belirlenen hedeflere ulaşma düzeylerini belirleyebilmek adına ürün ve çıktıların değerlendirilmesi çok önemlidir. Öğrenme sürecinde veya sonunda öğrencinin gerek gelişimsel gerekse de akademik başarı düzeyini belirlemek ve istenilen oranda olup olmadığını görmek büyük öneme sahiptir.[55]

Öğrencilerin, eğitim sisteminin çeşitli aşamalarında hem sınıf içi hem de üst öğrenime geçmek amacıyla girdikleri sınavlar ölçme-değerlendirme uygulamalarıdır. Sınıf ta uygulanan yazılı yoklama ve çeşitli testler, üst öğrenime geçmek amacıyla yapılan sıralama sınavları öğrencilerin önemli sorunlarından biridir. Öğretmenlerin ölçme değerlendirme sürecinde adil ve nesnel olması gerekir. Bu süreçte gerçekleşen etik dışı davranışlar, ölçme-değerlendirme süreçlerini etik açıdan en çok eleştirilen öğretim uygulamaları haline getirmiştir.

Ölçme-değerlendirme işlemlerinin etik ilkelere göre planlanması, uygulanması ve bu ilke doğrultusunda çalışmalarının gerçekleştirilmesi öğretmenlerin eğitim sürecindeki en önemli görevlerinden biridir.[56] Öğretmenlerin öğretim sürecindeki önemli çalışmalarından biri de öğrenciler için doğru kararlar verebilmektir. Schmeiser'e, (1992) göre ölçme ve değerlendirme süreci öğretimin etik boyutuyla tartışılan önemli uygulamalarından biridir. Alkharusi (2016)'ya göre ölçme araçlarının geliştirilmesinden uygulanmasına, uygulanmasından puanlanmasına ve puanlanmasından ölçme sonuçlarının yorumlanmasına kadar eğitimsel değerlendirmelerle ilgili tüm işlemlerde karşılaşılabilen söz konusu etik çatışmalar öğretmenin nasıl bir davranış sergilemesi gerektiğine dair ikilemler yaşamasına yol açabilmektedir. Örneğin, bir öğrencinin sınav puanının yükseltilmesi konusunda okul yönetimince yapılan baskı, öğretmen için okul yönetimi ile karşı karşıya kalma ya da değerlendirme işleminde adil davranma şeklinde bir ikileme sebep olabilmektedir. Eğitimsel değerlendirmelerde etik ilkeler, ölçme ve değerlendirme çalışmalarını gerçekleştirirken yaşadıkları ikilemler karşısında tercih etmeleri gereken davranış biçimlerinin neler olduğu konusunda öğretmenlere kılavuzluk etmektedir.[57]

Etik düşünme ve öğrenmeyi kolaylaştırmak için öğretim etkinliklerinin nesnel değerlendirmesi gerekir. Sınıf ortamlarının özellikleri öğrenci değerlendirmesinde oldukça önemlidir. Öğrencilerin fikirleri açıkça söyleyemedikleri, güvenli bir öğretim ortamının olmadığı, öğrenci çalışmalarının geçerli, güvenilir ölçme yöntem ve teknikleriyle değerlendirilmediği öğretim ortamları öğrenciler için nesnel ve etik değerlendirme imkânları sunmaz. Öğretmenler öğrencileri değerlendirirken yeterli ölçme kanıtlarını sunmalı, ön yargılardan uzak öğrencilerin kendilerini özgürce ifade edecekleri ölçme-değerlendirme yöntem ve teknikleri kullanmalıdır.

Öğretim uygulamalarının etkililiği öğrenme ürünlerinin belli ölçütlerle ölçülüp değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkar. Bu durum eğitim uygulamalarının ölçme-değerlendirme boyutunu oluşturur. Ölçme ve değerlendirme aynı zamanda öğretim uygulamaları sonucunda öğrencilerde hedeflenen davranış değişikliklerinin ne oranda oluştuğunu belirlemek amacıyla da yapılır. Bu anlamda **ölçme**-değerlendirme öğrencilerin gelişim sürecini ortaya koyar. Ölçme sonucu elde edilen verilerle öğrencilerin eksik ve yanlış öğrenmelerinin tamamlanması, düzeltilmesi ve değiştirilmesi sağlanır. Ölçme ve değerlendirme işlemiyle öğrencilerin izlenmesi, gelişimlerinin sürdürülebilmesi sağlanabilir.

Eğitimin nitelikli ve sürdürülebilir olması, ölçme değerlendirme sonucu elde edilen geri bildirimlerle eğitim programlarının geliştirilmesine bağlıdır. Ölçme-değerlendirme karar verme işlemidir. Öğrencilerin gelişim süreçleri ve akademik gelişimleri açısından sağlıklı değerlendirilmesi ve öğrencilerin bireyselliklerini ölçüp yeteneklerini ön plana çıkarılması gerekir.[58]

Etik bir ölçme işlemi ve değerlendirme sürecinde, ölçme sonuçlarına dayalı olarak öğrenciler hakkında bir karara varmadan önce elde edilen ölçümlerin geçerlik ve güvenirliğinin sağlandığından emin olmak,[59] sınavlarda sınıfta işlenmeyen konularla ilgili sorular sormamak, notu sınıfta disiplini sağlamaya yönelik bir araç haline getirmemek,[60] sınavları hazırlarken herhangi bir grubun lehine çalışabilecek yanlı maddelere yer vermemek, sınavların puanlanmasında adil davranma[61], ölçme ve değerlendirme araçlarının uygulanabilir profesyonel, teknik ve yasal standartlar çerçevesinde geliştirilmesini sağlamak, ölçme ve değerlendirme araçlarının, cinsiyet, etnik köken, sosyo-ekonomik düzey, engellilik, din, mezhep, yaş ya da ulusal köken gibi ölçülmek istenen yapı ile ilgisi olmayan özelliklerden kaynaklanan yanlılıklardan mümkün olduğunca arınık biçimde geliştirilmesini sağlamak, ölçme ve değerlendirme araçlarını geliştirip uygularken, test alan engelli ve diğer özel gereksinimleri bulunan bireyler için gereken düzenlemeleri planlamak, bireylerin gerçek başarı düzeylerini yanlış gösterecek puanlar almalarına sebep olabilecek ölçme araçlarını kullanmaktan ya da önermekten kaçınmak, değerlendirmenin uygulanmasında bireylerin ya da grupların gerçek başarı/performans düzeyini yanlış gösterecek puanlar almasına izin verecek ya da cesaretlendirecek davranışlardan ve durumlardan kaçınmak, değerlendirme sonuçlarını edinecek kişilere, sonuçları doğru yorumlamaları için değerlendirmenin amaçları, sınırlılıkları, değerlendirmelerin amaçlanan kullanımları hakkında nesnel ve yansız bir biçimde bilgi sağlamak, raporlaştırılan tüm puanların ve değerlendirme sonuçlarının yazılı açıklamalarını (betimsel açıklamalar, doğru yorumlama biçimleri ve olası yanlış yorumlama örnekleri de dâhil olmak üzere) anlaşılır biçimde ilgililere sunmak, değerlendirme sonuçlarının yorumlanmasında kullanılan normların veya standartların uygunlu-

ğunu ve doğruluğunu denetlemek, değerlendirmek ve bildirmek, değerlendirme sonuçları hakkında, yanlış/hatalı raporlar, asılsız beyanlar/talepler, uygun olmayan yorumlamalar veya yanlış ve yanıltıcı beyan içeren raporlar hazırlamaktan kaçınmak ve konuyla ilgili diğer kişileri, bu tür raporları hazırlamaktan etkin biçimde caydırmaya çalışmak,[62] sınav sonuçlarını öğrenci ve velisi dışındaki kişilerle paylaşmaktan kaçınmak eğitimsel değerlendirmeler sırasında dikkat edilmesi gereken etik ilkelerden bazılardır.[63] Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme sürecinde karşılaştıkları etik sorunlara karşı takındıkları tavırlarda, sıralanan bu ilkeleri ne derece dikkate aldıkları eğitimsel değerlendirmelerde etik ilkelere bağlılık kavramı ile açıklanmaktadır. Daha açık bir anlatımla; öğretmenlerin eğitimsel değerlendirmelerde etik ilkelere bağlılıkları, ölçme ve değerlendirme sürecinde uygulanması öngörülen etik standartların savunulan bir idealden ibaret kalmaması ve gerçekten hayata geçirilmesi hususunda belirleyici bir rol üstlenmektedir.[64]

Ölçme işlemlerinde etik hatalardan biri de öğretmenlerin değerlendirme yaparken dikkatsizlik, bilgi eksikliği, tecrübesizlik ve psikolojik bazı özelliklerden dolayı eksik ya da fazla puan vermesidir. Ancak öğretmenlerin yaptığı değerlendirmeler incelenecek olursa, öğrencileri değerlendirirken birçok eksik davranış ortaya çıkmaktadır. Örneğin eğitim sistemimizin dayandığı değerlendirme anlayışı geleneksel olarak isimlendirilmekte ve öğrencilerin ne bildiğini ve ne kadar bildiğini ölçmekte, bir de kimin daha çok bildiğine bakmaktadır. Bunu yaparken de sadece bilgi üzerinden hareket etmekte ve öğrencilerin o öğrenme alanı ile ilgili sahip olduğu diğer yeterlik ve özellikler dikkate alınmamaktadır. Bu durum gerçek hayatla ve değerlendirmenin amacıyla örtüşmemektedir. Bir başka ifade ile öğretmenler öğrencilere puan vermek için sınav yaparak değerlendirmekte, öğrenciler ise puan almak için değerlendirilmektedir. Sonucunda ise ortaya çıkan puan ne öğrencinin değerlendirme konusu olan niteliğe sahip olduğunu göstermekte, ne de öğretmenin, öğrencide görmek istediği davranış ya da öğrenme ürünlerinin doğru bir göstergesi olmaktadır.[65]

Ölçme-değerlendirme konusundaki etik davranışlardan biri de değerlendirmeye esas olan öğrenci çalışmalarıdır. Öğrencilerin ödev, proje gibi çalışmaları arkadaşlarından alarak ya da evde ebeveyn tarafından yapılan ödevleri öğretmene kendi çalışmaları gibi vermeleri önemli bir etik dışı davranıştır. Bu tip ödevler kopya niteliği taşımakta aynı zamanda etik intihallere sebep olmaktadır. Öğretmenler öğrencilerini yeterince tanımalı, neyi yapıp neyi yapamayacaklarını bilmelidir. Öğrenciler, ders görevlerine ilişkin gerçek performanslarıyla değerlendirilmeli ve eğitmenler öğrenciler tarafından ahlaki davranışı teşvik edecek şekilde hareket etmelidir. Mevcut öğrencilerin, kendi çalışmaları olarak, büyük ölçüde ya da tamamen başkalarının çabalarına dayanan belgeleri sunma olasılığı, endişeyi gerektire-

cek kadar ciddi olabilir.[66] Öğretmenler bu gibi durumlarda ölçme değerlendirmeyi daha sağlıklı yapabilmek için öğrencilerin daha eski ödevleri kullanma ya da arkadaşlarından ödev alma olasılığını daha aza indirmek için daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir. Öğretmenler öğrencilerin getirdiği ödevlerin aile tarafından mı yapıldığı ya da başka bir arkadaştan alındığı ile ilgili karar verebilmelidir.

Öğretmenler yukarıda belirtilen etik dışı davranışları ortadan kaldırmak için öğrencileri, bir ödevde diğerlerinin çalışmalarının kullanılarak intihal yapıldığının ya da ödevin ebeveyn tarafından yapıldığının ortaya çıkması durumunda, bunun kopya gibi ele alınacağı konusunda açıkça uyarmalıdır. Bazı okullarda, öğrencilerin gönderdikleri işin kendilerine ait olduğunu belirten bir beyan imzalaması istenir. Bu uygulama her derde deva olmamasına rağmen, en azından öğrencilerin kendilerinin yaptığını iddia ederek öğretmene ödev ya da diğer çalışmaları vermelerinin önüne geçebilmektedir.[67] Öğretmenlerin bu tip etik dışı davranışlarının önüne geçme yollarından biri de, öğrencilerin geçmişte yaptıkları çalışmaların kopyalarını tutmaktır (ve öğrencilerin bu koleksiyonun varlığını bilmelerini sağlayın). Bu şekilde, öğrencilerin kendilerine ait olmayan çalışmaları tespit edilebilir.[68]

Ölçme değerlendirmede tercih edilen bir başka seçenek, ödevin önceki öğrencilerin yaptığı ödevlerin kullanılmasını otomatik olarak azaltacak şekilde değiştirilmesi ve dolayısıyla öğrencilerin ödevlerle bir şeyler öğrenebilme şansını arttırmaktır. Örneğin, her yıl dersler için farklı kitapların atanması öğrencilerin daha fazla çaba göstermesini gerektirecektir. Ayrıca öğrencilerin daha aza zaman harcayarak kendilerinin ödevleri yapmalarını, daha iyi öğrenebilmelerini sağlayabilmek için öğretmenler daha az yapılandırılmış ödevler deneyebilir. Eğer ödevler bireysel nitelik gerektiren ödevlere dönüşürse öğrencilerin eski çalışmalardan yaralanmalarını en aza iner. Böylece ödev yapma alışkanlığı gelişir. Öğrencilerin yeni ödevler yapma, yeni projeler yazma gibi nihai ürünü şekillendirmede daha aktif bir şekilde katılmalarını sağlar.[69]

Öğretmen ölçme değerlendirme etkinliklerinde adil olmalıdır. Öğrenciler ve öğrenci başarısı hakkında yargılarda bulunan biri olarak, öğretmenler ölçme ve değerlendirmede adaleti sağlamalıdır. Öğrencilerin en çok adaletsizliğe uğradıkları konulardan biri de öğretmenlerin öğrenciler hakkında oluşturdukları yanlış yargılardır. Bazı öğrenciler çok küçük çabalarla öğretmenlerin gözünde büyürken bazı öğrenciler de ne kadar çok çaba gösterirlerse göstersinler kültürel özellikleri, inançları ve sosyo-ekonomik özelliklerinden dolayı öğretmenler tarafından yanlış ve haksız değerlendirmelere maruz kalabilirler.

Öğrencilerin günlük öğretim uygulamaları incelendiğinde öğrencilerin pek çok eşitsizliğe maruz kaldığı görülmektedir. Örneğin bazı öğretmenlerin başarılı

öğrencilerle daha çok ilgilenip, onlara daha çok zaman ayırdıkları, oysa başarısı düşük öğrencilerin bu durumda daha da başarısız oldukları bir gerçektir. Öğrencilerin velilerinin meslekleri de bir başka eşitsiz davranış nedenidir. Üst sosyo-ekonomik düzeyden ve öğretmenlere katkı sağlayacak (doktor, avukat, esnaf, politikacı vb.) mesleklere sahip velilerin öğrencilerine, bazı öğretmenlerin daha yakın ve ilgili davranabildikleri görülmektedir.

Öğretmenlik mesleğini, kişisel çıkar sağlamaya dönük araç olarak kullanmamak, belki de en temel etik ilke ihlallerinden biri olarak görülmelidir. Bunun nedeni öğrencinin kendini koruyamayacak bir konumda olması ve öğretmenle öğrenci arasında bir otorite ilişkisinin bulunmasıdır. Öğretmen bu durumu kullanarak öğrenci üzerinde baskı kurarak çıkar sağlayabilmektedir.

Öğretmenlerin ekonomik açıdan son derece büyük sorunlar yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Ancak bu durum, öğrencinin sömürülmesinin bir gerekçesi olarak görülemez. Ülkemizdeki duruma baktığımızda pek çok öğretmenin kendi öğrencisine para karşılığı ders verdiği görülmektedir. Bu arada öğrencilerine iyi bir gelecek sağlamak amacıyla onlara hiçbir çıkar gözetmeden takviye eğitimleri veren öğretmenlerin bu saygıdeğer davranışlarını da belirtmek gereklidir. Ancak çıkar sağlamak için özel ders verilen öğrencinin sınavı yine aynı öğretmen tarafından yapılmaktadır. Böyle bir durumda sınavda sorulacak sorulara vurgu yapılması ya da ağırlıklı olarak çalışılacak konuların ima edilmesi ciddi bir etik dışı durum olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda öğrenci eğer bu özel dersleri almazsa, öğretmenin kendisine karşı olumsuz bir tavır geliştirebileceğini düşünerek bu baskıyı çaresiz biçimde kabul etmektedir. Tam tersine böyle bir talep öğrenciden ya da ailesinden gelse bile öğretmenin bu tür ilişkilere girmesi etik açıdan pek doğru bir davranış olarak görülemez.[70]

Öğrencilerin değerlendirmesinde adil ve dürüst olmayan, tarafsızlığı bozan davranışlardan kaçınılmalıdır. Öğretmenin tarafsızlığı, mesleki etik açısından son derecede önemlidir. Diğer mesleklerden farklı olarak eğitim; kişisel değer, inanç ve tutumların da kolayca işin içine girmesi riskini taşımaktadır. Öğretmen öğretmekle görevli olduğu resmi programın yanı sıra kendi kişisel değerlerini yansıtan bir "gizli programı" da öğrenciler üzerinde uygulamaya kalkabilir. Bu nedenle öğretmen bu tür yanlı ve tek taraflı gizli programları uygulamaktan özenle kaçınmalıdır. Özellikle dinsel ve politik inançlar, bu gizli programların öğrencilere aktarılmasına ve öğretimin tarafsızlığının bozulmasına yol açan unsurlar olabilmektedir.

Öğretmenler, öğrencilerin öğrenme sürecinde her düzeyde öğrenmeler için öğrenme ortamlarını daha cazip hale getirecek çözümleri üretmelidir. Öğrenciler zorunlu eğitimin her düzeyinde çok çocukça davranabilirler. Bu davranış çok

can sıkıcı olabilir. Yetişkin davranış beklentileri etik ve doğrudur. Öğrencilerin bu tip etik dışı davranışların uygun öğretim ortamı sağlanarak bu tipteki ödevleri sınıf ortamında ya da öğretmen rehberliğinde bir başka yerde birlikte yapılması etik dışı ödev teslimatlarını engeller, uygun bir öğrenme ortamının sağlanmasına yardımcı olur. Bununla birlikte, aşırı derecede ağır cezaların sınıf iklimi üzerinde olumsuz bir etkisi olması muhtemeldir.[71]

Özet

Etik, insanların değerleri gözeterek yaşamanın temelleri üzerine düşündükleri ve bunlardan yola çıkarak doğru ve yanlışı ayırt etmeye, doğru davranış biçimlerini bulmaya ve uygulamaya yarayabilecek kuramsal ve toplumsal araçları geliştirdikleri düşün alanıdır.

Toplumsal neslin devamını sağlayan sahip olduğu değerleridir. Toplumsal değerler de etiğin temellerini oluşturur. Devleti, milleti ve etik kuralları toplumsal değerler ayakta tutar. Bunun için de etik eğitime sıkı sıkıya sarılır ve eğitimle bağını hiç kesmez. Eğitim sisteminin uygulama kurumları olan okullar belirlenen istendik değerler ile aynı zamanda çocuklarda etik davranışları oluştururlar. Bu değerlerin sürekli aktarılması toplumun, devletin ve değerlerin devamını sağlar. Bu yönüyle eğitim etik değerleri aktaran ve yaşatan en öneli kurum olarak karşımıza çıkar.

Eğitim öğretim sürecinde etik bir ortamın yaşanması, öğrencilerin ahlaki duyarlılıklarını ve ahlaki davranışlarını geliştirerek, kişisel ve mesleki yaşamlarında ve toplumsal hayata etkin bir şekilde katılmalarını toplumu daha geniş bir şekilde anlamalarına yardımcı olur. Eğitim ortamlarında ve öğretimin gerçekleştiği sınıf içi ve dışı yaşantılarda öğrencilere kazandırılan etik değerler ve mesajlar, toplumla tutarlı olduğunda, öğrenciler tarafından geçerli kabul edilmeleri daha olasıdır. Böylece, öğrencilerin değerleri içselleştirmiş bireyler olarak sosyalleşme süreçleri tamamlanır.

İnsanı temel hareket noktası olarak ele alan eğitim süreci istendik davranışların kazanıldığı toplumsal bir hizmettir. Eğitim toplumun değer, tutum ve inançlarına uygun olarak yürütülür. Eğitim öğretim sürecinde birçok yöntem ve teknik kullanılmaktadır. Seçilen öğretim yöntem ve teknikleri öğrenme hedeflerinin öğrencilerde oluştururken aynı zamanda öğrencilerde bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıklar kazandıracaktır. Eğitimin temelinde insanın olması, eğitim sistemi için belirlenen hedefler, bu hedeflere ulaşmak için kullanılması gereken yöntemler, eğitim programlarının içeriğinin nasıl oluşturulduğu, geri dönütlerin nasıl değerlendirildiği, öğretmenlerin etik davranışlarının tutarlığı, mesleklerine bağlılıkları gibi konular, eğitim ile etik arasındaki konularda bize ışık tutar.

Etik konular, geniş bir perspektif, değer, inanç ve tutum yelpazesini kapsayan karmaşık ve çok katmanlıdır. Sınıf ortamının, öğrencilerin görüşlerini paylaşabilecekleri ve birbirleriyle saygı duydukları bir ortam olması önemlidir. Öğretmenin, öğrencilerin fikirleri değerlendirmelerine, bilgi ve becerilerini kanıtlara dayalı ölçmelerine, önyargılarını tespit etmelerine ve kararlarını haklı kılmalarına yardımcı olacak uygun ortamlar sağlaması yararlı olabilir.

Öğretmenlerin öğrencilerin öğrenme sürecinde her düzeyde öğrenmeler için öğrenme ortamlarını daha cazip hale getirecek çözümleri üretmelidir. Öğrenciler zorunlu eğitimin her düzeyinde çok çocukça davranabilirler. Bu davranış çok can sıkıcı olabilir. Yetişkin davranış beklentileri etik ve doğrudur. Öğrencilerin bu tip etik dışı davranışların uygun öğretim ortamı sağlanarak bu tipteki ödevleri sınıf ortamında ya da öğretmen rehberliğinde bir başka yerde birlikte yapılması etik dışı ödev teslimatlarını engeller, uygun bir öğrenme ortamının sağlanmasına yardımcı olur. Bununla birlikte, aşırı derecede ağır cezaların sınıf iklimi üzerinde olumsuz bir etkisi olması muhtemeldir.

Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenin etik dışı davranışlarından biridir?

A. Düşük not vermek
B. Ceza vermek
C. İsmiyle çağırmak
D. Lakap takmak
E. Kurtarma sözlüsü yapmak

2. Aşağıdaki etik kural belirleme süreçlerinden hangisi daha etkilidir?

A. Öğretmenin kural belirlemesi
B. Yönetimin etik kural belirlemesi
C. Etik kuralların öğrencilerle birlikte belirlenmesi
D. Medya ile kuralların duyurulması
E. Etik kural afişlerinin hazırlanması

3. Aşağıdakilerden hangisi bireylerin iletişim sürecinde benimseyip kullanmaları gereken ilkelerden değildir?

A. Her bireyin kendine özgü özellikleri ile değerli olduğuna inanılması
B. Karşısındaki bireyi koşulsuz kabul edilmesi
C. Her bireyi kendi problemini kendisini çözebilme gücüne inanılması
D. Kendisini olduğu gibi gösterebilmesi
E. Duygu düşünce ve davranışlarından farklı davranması

4. Aşağıdakilerden hangisi öğretim sürecinde iyi bir öğretmenin davranışları arasında yer almaz?

A. Dersinde öğrencileri başarılarına göre ayırır
B. Önyargılı ve yanlı değildir, öğrencilere eşit davranır.
C. Her şeyden önce öğrencileri ile olan ilişkilerinde tutarlıdır.
D. Öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerini anlar
E. Öğrencilerin sorunlarını dinlemek için zaman ayırır

5. Aşağıdakilerden hangisi ölçme değerlendirme sürecinde öğretmenlerin etik hatalarından biridir?

A. Dikkatsizlik
B. Tecrübesizlik
C. Bilgi eksikliği
D. Hatalı puanlama
E. Puan anahtarı oluşturmamak

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.
D	C	E	A	D

Kaynakça

1 Aydın, İ. (2018). *Eğitim ve öğretimde etik.* Ankara: Pegem A, S. 45.

2 Elmas, N. (2017). Eğitimde etik, http://blog.classloom.com/tr/egitimde-etik-kavrami, Erişim: 19.12.2018.

3 Çınkır, Ş. (2004). Okulda etkili öğretmen-öğrenci ilişkisinin yönetimi. *Milli Eğitim Dergisi, 161*, 1-12.

4 Işık, N. E. (2003). Bilim, Etik ve Eğitim İlişkisi Üzerine. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 423, 25-26.

5 Ilgaz, S., & Bilgili, T. (2006). Eğitim ve öğretimde etik. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14). 199-210.

6 UNODC, https://www.unodc.org/e4j/en/integrity-ethics/teaching-guide/ethical-learning-environments.html. Erişim: 01.12.2018

7 Yaman, E., Mermer, E. Ç., & Mutlugil, S. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin etik davranışlara ilişkin görüşleri: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *7*(17), 93-108. Haynes, F. (2002), *Eğitimde Etik,* Ayrıntı Yayınları, s.17.

8 El declaration of Professional ethics,http://pages.ei-ie.org/worldcongress/2004/docs/WC04Res_DeclarationProfEthics_e.pdf.

9 Yaman, E., Mermer, E. Ç., & Mutlugil, S. (2009). Ön-ver., S.94.

10 UNODC, Ön-ver.website.

11 UNODC, Ön-ver.website.

12 UNODC, Ön-ver.website.

13 UNODC, Ön-ver.website.

14 http://legacy.sciencelearn.org.nz/Teacher-Ideas/Thinking-Tools/Ethics-thinkingtool/ Teaching-Ethics, erişim:10.12.2018.

15 UNODC, Ön-ver.website.

16 Belmont Abbey College, Akt: Aydın. (2018). Ön-ver, S. 140-141.

17 Yavuzer, H. (1979). 6-12 Yaş Çocuklarının Psiko-Sosyal Gelişmesi. *Türk Psikoloji Dergisi.* 5,20-24; UNODC, Ön-ver.website.

18 Creating an Ethical Classroom http://teaching.monster.com/benefits/articles/3522-creating-an-ethical-classroom. erişim:08.12.2018.

19 Creating an Ethical Classroom, Ön-ver. website.

20 Ilgaz, S., & Bilgili, T. (2006).Ön-ver. S.202.

21 Eskicumalı, A. (2002). Eğitim, Öğretim ve Öğretmenlik Mesleği, Y. Özden (Ed.), Öğretmenlik Mesleğine Giriş, (1-31), Ankara: PegemA Yayıncılık. S.8

22 Kıncal,R.(1997): *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Erzurum:Eser Ofset, 1. Baskı.s.145.

23 Billington, R.(1997).*Felsefeyi yasamak ahlak düşüncesine giriş*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul. S.396.

24 Çınkır, Ş. (2004). Okulda etkili öğretmen-öğrenci ilişkisinin yönetimi. *Milli Eğitim Dergisi, 161.* http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/161/cinkir.htm

25 Creating an Ethical Classroom, Ön-ver.website.

26 Creating an Ethical Classroom, Ön-ver.website.

27 Schultz, R. A. (Ed.). (2005). *Contemporary issues in ethics and information technology.* IGI Global.

28 İpek, C. (1999). Resmi Liseler İle Özel Liselerde Örgütsel Kültür ve Öğretmen-Öğrenci İlişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *19*(19), 411-442.

29 Erden, A., Aytaç, T., & Altunçekiç, A. (2014). Ortaöğretim kademesinde öğretmen-öğrenci ilişkilerinin değerlendirilmesi: KKTC örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *22*(2), 761-782.

30 Ergin, G. (2018).Öğretmen ile öğrenci ilişkisinin eğitim hayatında önemi, https://indigodergisi.com/2016/11/ogretmen-ogrenci-iliskisi/ Erişim: 20.12.2018.

31 Çınkır, Ş. (2004). Ön-ver. Online dergi.

32 Celep, C., Erdoğan, S.(2002). Orta Öğretimde Olumlu Öğretmen-Öğrenci İlişkileri, *Eğilim ve Bilim*,27(124),13-22.

33 Çınkır, Ş. (2004). Ön-ver. Online dergi.

34 Köse, M., & Demir, E. (2014). Öğretmenlerin rol modelliği hakkında öğrenci görüşleri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, *4*(1), 8-18.

35 Yalın, H.İ.(2000). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme Nobel Yayın Dağıtım.

36 Bayraktar, H. V. (2015).Eğitim Ortamında Öğretmen Öğrenci İletişimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 3, Sayı: 18, Aralık 2015, s. 262-285.

37 Akt: Bayraktar, H. V. (2015). Ön-ver. S.-271.

38 Hasan Y.(2000). Öğretmenim, Lütfen Bu Kitabı Okur musun? Konya, s. 4.

39 Akt: Bayraktar, H. V. (2015). Ön-ver. S.-275.

40 Gözütok, D. (1999). Teachers' ethical behaviors. In *Third International Conference on Teacher Education. June*.

41 Pelit, E., & Güçer, E. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ve öğretmenleri etik dışı davranışa yönelten faktörlere ilişkin algılamaları. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*, 95-119.

42 Çotuksöken, B. (2006). Etik Ve İş Dünyası. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (1), 24-38.

43 Altınkurt, Y., & Yılmaz, K. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmenlerin mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(22), 113-128.

44 Özbek, O. (2003). "Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleki Etik İlkeleri ve Bu İlkelere Uyma Düzeyleri", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, s.47.

45 Aydoğan, İ. (2011). Öğretmenlerin Mesleki Etik İlkelere Uyma Düzeylerinin Öğrenciler Tarafından Algılanması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(2).87-96.

46 Aydoğan.(2011). Ön-ver, S.94.

47 Bayraktutan, Ş. (2008). İlköğretim okullarında sınıf içi iletişimin öğrenci okul başarısına etkisi (İstanbul ili Kartal ilçesi örneği). *Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.S.24.

48 Bayraktutan(2008). Ön-Ver. S.24

49 Bayraktutan. (2008). Ön-Ver. S.24

50 Bayraktutan. (2008). Ön-Ver. S.24

51 Bayraktutan. (2008). Ön-Ver. S.25-26.

52 Yaman, E., Mermer, E. Ç., & Mutlugil, S. (2009). Ön-ver., S. 102.

53 Aydın, İ. (2018). Ön-Ver. S. 189.

54 Aydın, İ. (2018). Ön-Ver. S. 67.

55 Aybek, Ş.(2017).Eğitimimizde Nasıl Bir Ölçme Ve Değerlendirme Olmalıdır? https://www.egitimajansi.com/index.php/sahin-aybek/egitimimizde-nasil-bir-olcme-ve-degerlendirme-olmalidir-kose-yazisi-832y.html. erişim:12.12.2018.

56 Mertler, C.A. (2003). Preservice versus in-service teachers' assessment literacy: Does classroom experience make a difference? Paper presented at the Annual Meeting of the Midwestern Educational Research Association, Columbus, OH. http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED482277.pdf, erişim:11.12.2018.

57 İlhan, M., Güler, N., Kinay, İ. (2017). Eğitimsel Değerlendirmelerde Etik İlkelere Bağlılık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17 (2), 779-795.

58 Aybek, Ş.(2017). Ön-ver. Website. 832y.html

59 Cunningham, G.K. (2005). Assessment in the classroom: Constructing and interpreting texts. London: Falmer Press.

60 Green, S.K., Johnson, R.L., Kim, D.H. and Pope, N.S. (2007). Ethics in classroom assessment practices: Issues and attitudes. Teaching and Teacher Education, 23(7), 999-1011.

61 Estaji, M. (2011). Ethics and validity stance in educational assessment. English Language and Literature Studies, 1(2), 89-99.

62 Demirtaşlı, N., Önen, E. ve Kıbrıslıoğlu, N. (2016). Eğitimde ve psikolojide ölçme ve değerlendirme derneği (EPODDER) üyeleri için etik ilkeler. www.epodder.org/duyuru / epodder-etik-ilkeler Erişim: 11 Aralık 2018.

63 İlhan, M., Güler, N., Kinay, İ. (2017). Ön-ver, S. 781-782.

64 İlhan, M., Güler, N., Kinay, İ. (2017). Ön-ver, S. 781-782.

65 Özer, B.(2018).Ölçme Değerlendirme İçin Bir Model Önerisi, http://www. kamuajans.com/olcme-degerlendirme-icin-bir-model-onerisi-makale, 470483.html

66 Keith-Spiegel, P., Whitley Jr, B. E., Balogh, D. W., Perkins, D. V., & Wittig, A. F. (2003). *The ethics of teaching: A casebook*. Psychology Press., s.65

67 Keith-Spiegel, P., Whitley Jr, B. E., Balogh, D. W., Perkins, D. V., & Wittig, A. F. (2003). Önver, S. 66.

68 Keith-Spiegel, P., Whitley Jr, B. E., Balogh, D. W., Perkins, D. V., & Wittig, A. F. (2003). Önver, S. 66.

69 Keith-Spiegel, P., Whitley Jr, B. E., Balogh, D. W., Perkins, D. V., & Wittig, A. F. (2003). Önver, S. 66.

70 Aydın, İ. (2018). Ön-ver, 63-64.

71 Keith-Spiegel, P., Whitley Jr, B. E., Balogh, D. W., Perkins, D. V., & Wittig, A. F. (2003). Önver, S. 65.

7. BÖLÜM

EĞİTİM PAYDAŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERDE ETİK

Doç. Dr. Serkan ÜNSAL - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇETİN - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Kazanımlar

- Eğitimde paydaş kavramını tanımlar.
- Eğitim kurumunun paydaşlarını özelliklerine göre sınıflandırır.
- Eğitim paydaşlarının ilişkilerinin eğitime yansımalarını açıklar.
- Eğitim paydaşları arasındaki ilişkilerde uyulması gereken etik kurallarını bilir.
- Öğretmenlerin eğitimin diğer paydaşları ile kurdukları ilişkileri etik bağlamında değerlendirir.

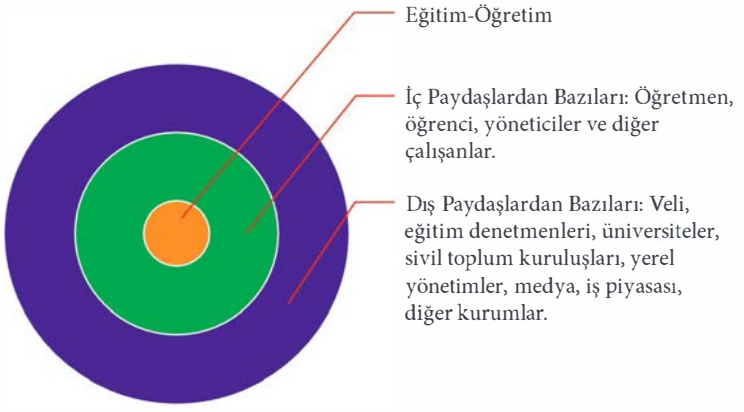
Giriş

Günümüzde kurum ve kuruluşların paydaşlarıyla sağlıklı ilişkiler geliştirmesi başarının anahtarı olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda kurum ve kuruluşlar paydaşlarının gücünden maksimum derecede faydalanmak için güç/etki analizi yapmakta ve paydaşları ile stratejik ilişkiler geliştirmektedirler.[1] Paydaşlar ise bilgiye kolay, hızlı ve sınırsız ulaşabilmekte,kurum ve kuruluşları sorgulamaya başlamakta, şeffaf yönetim sergilemeleri konusunda baskı yapmaktadırlar.Kurum ve paydaşlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı ve sağlam bir şekilde gerçekleşmesinde paydaşların ilişkilerdeki konumunun belirlenmesi ve etik kurallarına uyulması son derece önem arz etmektedir. Bu yüzden çoğu kurum ve kuruluş paydaşlarını tanımlamakta, ilişkilerin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için bünyelerinde etik kurulları oluşturmaktadırlar.

Eğitimde Paydaş

Freeman'ın 1984 yılında "Stratejik Yönetim: Paydaş Teorisi" isimli eserinin yayımlanmasıyla Paydaş Teorisi güçlü bir muhalefetle karşılaşmış üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Son zamanlarda yazım alanında kullanılması ile popülaritesi artmış, en çok söz edilen yönetim teorilerden biri haline gelmiştir.[2] Bu teoride Freeman paydaş kavramını "Organizasyonun örgütsel amaçlarının gerçekleştirilmesini etkileyen ya da bu amaçların gerçekleştirilmesinden etkilenen kişi ya da grup." olarak tanımlamıştır.[3] Clarkson ise paydaş kavramını "Bir kuruluş ve onun geçmiş, mevcut ve gelecekteki eylemlerinde sahipliği, hakları ve çıkarları olan ya da olduğunu iddia eden kişi ya da gruplar." olarak tanımlamaktadır.[4]En basit şekilde paydaş "Örgütün amaçları ve faaliyetlerinden kaynaklanan olumlu ve/veya olumsuz sonuçlardan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen kişi, küme ve kurumlar." olarak tanımlanmaktadır.[5]

Eğitim kurumu paydaşları genel olarak iç paydaşlar ve dış paydaşlar olarak iki kategoride sınıflandırılmıştır.[6] İç Paydaşlar: Eğitim kurumundan etkilenen veya eğitim kurumunu etkileyen kurum içindeki kişi veya gruplardır. Bir okuldaki iç paydaşlardan bazıları; öğretmenler, öğrenciler, okul yöneticileri ve diğer çalışanlardır. *Dış paydaşlar*: Eğitim kurumundan etkilenen veya kurumu etkileyen, kurum dışındaki kişi veya gruplardır. Dış paydaşlar temel ortak ve stratejik ortak olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Temel ortaklar eğitim kurumunun faaliyetlerini yürütürken birlikte hareket ettiği, işbirliği içinde olduğu, hiçbir zaman ayrılamayacağı paydaşlardır. Bir okulun temel ortaklarından bazıları; veliler, okul aile-birlikleri, eğitim denetmeni, üst yönetim (İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri, Bakanlık, Kaymakamlık…) ve muhtarlardır. Stratejik ortaklar eğitim kurumunun amaçlarına ulaşmak için gönüllü olarak işbirliği yaptığı paydaşlarıdır. Bir okulun stratejik ortaklarından bazıları; üniversiteler, iş piyasası, eğitim sendikaları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, medya, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıdır.

Şekil 1. Okul Yönetiminde Rol Oynayan İç ve Dış Paydaşlar.[7]

Eğitim kurumunun paydaşları her ne kadar iç ve dış paydaşlar olarak sınıflandırılsa da eğitimin; bireysel, toplumsal, siyasal, ekonomik işlevlerini; bilimsel, teknolojik, sosyal ve sanatsal açıdan toplumun kalkınmasında rollerini yerine getirebilmesi ancak toplumun tüm katmanlarının desteği ve katılımı ile gerçekleştirilebilmektedir. Bunun yanında eğitim kurumunun faaliyetleri sonucu oluşan ürün toplumun tüm fertlerini direk veya dolaylı olarak etkilemektedir.Bu yüzden toplumun her ferdi eğitimin bir paydaşı olarak kabul edilebilir.

Paydaş İlişkilerinin Eğitime Yansımaları

Eğitimde kalitenin yakalanmasının ön şartı paydaşlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı şekilde kurulması ve sürdürülmesidir.[8]Eğitim kurumunun iç ve dış paydaşlarıyla güçlü ilişkiler kurması ve sürdürmesi; hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmakta, amaçların gerçekleştirilmesini sağlamakta ve kuruma dinamiklik kazandırmaktadır.[9] Eğitim kurumları paydaşlarıyla kurdukları etkili iletişim sayesinde sağlıklı ve verimli ilişkiler geliştirmekte toplumun ve bireyin gelişiminde önemli katkılar sunmaktadırlar. Bu yüzden eğitim kurumundaki tüm paydaşlar iletişim konusunda sürekli aktif olmak durumdadırlar.[10]

Okuldaki paydaşları bir bütün olarak düşündüğümüzde paydaşlar arasındaki ilişkilerin tüm sistemi doğrudan etkilemesi beklenmektedir. Ancak eğitim sisteminin yönetilmesi ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi okul yöneticileri ile öğretmenler arasındaki ilişkileri ve öğretmenlerin meslektaşları ile ilişkilerini ön plana çıkarmaktadır.[11]Bu ilişkilerin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi eğitimin kalitesini artırırken[12]gerçekleşmemesi okuldaki paydaşların veriminin düşmesine ve motivasyonun azalmasına neden olmaktadır.[13]

Öğretmenlerin yönetimle birlikte diğer paydaşlarla kurdukları kaliteli ve sağlıklı ilişkiler başarılı ve nitelikli bir eğitimin anahtarı olarak kabul edilmektedir. Öğretmen ve diğer paydaşlar arasındaki iletişim etik ilkeler çerçevesinde gerçekleştiğinde; iletişimin niteliği artmakta, işbirliği gelişmekte, eş güdüm sağlanmakta ve böylece eğitimin amaçlarına daha kolay ulaşılmaktadır. Ayrıca öğretmenin başarılı bir performans sergilemesi ve kendisinden beklenen rolleri yerine getirebilmesi öğrenci, idareci, veli ve meslektaşlarıyla kaliteli ve işbirliğine dayalı iletişimi gerçekleştirmesiyle mümkün olabilmektedir.[14]

Öğretmen ve öğrenci arasında gerçekleşen iletişim ve bu iletişimin yoğunluğu, eğitiminin niteliğini belirleyen en temel faktörlerden biridir.[15]Öğretmen ve öğrenci iletişiminin en yoğun yaşandığı ortamlar ise sınıf ve okul ortamlarıdır. Bu yüzden öğretmenin öğrenciyle kurduğu iletişimin kalitesi, öğrencinin okula ilişkin tutum ve davranışlarını büyük oranda etkilemektedir. Öğretmen ve öğ-

renci arasında gerçekleşen nitelikli ilişki sınıfta olumlu bir atmosfer oluşturarak öğrencilerin derse etkin bir katılımını sağlamakta, öğrencilerde olumlu tutum ve davranışları da artırmaktadır.[16] Tüm bunların aksine öğretmen ve öğrenci arasında sağlıklı ilişkilerin kurulamaması öğrencilerin, öğretmen ve akranlarıyla okul ortamında birçok problemler yaşamasına sebep olabilmektedir.[17]

Öğrencilerin başarılı olmasına birçok faktör etki etmesine rağmen velileriyle kurdukları ilişkiler öğrencilerin başarısına önemli katkılar sunmaktadır. Velilerin, öğrencileriyle kurdukları iletişim ve okulla gerçekleştirdikleri işbirliği öğrencilerine birçok yönden olumlu katkı sağlamaktadır.[18]Bu katkılar; okula bağlılıklarını artırma, ders başarısını artırma, sorumluluklarını yerine getirme, sınıf aktivitelerine katılma, ödevlerini tamamlama ve olumlu davranışlar geliştirme şeklinde sıralanabilir.[19;20;21;22] Öbür taraftan veliler, öğretmenlerle olan iletişimleri sayesinde çocuklarını daha iyi tanıyıp gereksinimlerini karşılayabilmekte ve öğretmenler de ailelerden aldıkları bilgiler doğrultusunda öğrencilerinin gelişimlerine daha anlamlı katkılarda bulunmaktadırlar.[23] Ancak çeşitli nedenlerle velilerle hem okulun hem de öğretmenlerin sağlıklı bir iletişim kuramaması okul aile birliklerinin işini oldukça zorlaştırmakta ve velilerin eğitim-öğretim sürecine katılımını da azaltmaktadır.[24]

Eğitim kurumunun faaliyetlerini etkileyen bir diğer paydaşta yerel yönetimlerdir. Eğitim kurumunun yerel yönetimlerle işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirmesi, eğitim kurumuna yerel yönetimlerin imkânlarından faydalanma fırsatı sunmaktadır. Örneğin belediyeler; okulların alt yapı çalışmalarını tamamlamakta, çevresini düzenlemekte, ortak projeler geliştirmekte, yapılan projelere destek sağlamaktadır. Belediyenin salonlarından, kütüphanelerinden, her çeşit sanatsal ve sportif kurslarından faydalanma imkânı sunmaktadırlar.

Eğitim kurumunun sağlıklı ilişkiler geliştirmesi gereken bir diğer paydaş ise medyadır. Eğitim kurumlarının tanınırlığının artmasında, toplumda olumlu bir imajının oluşturulmasında, yapılan faaliyetlerin ve kampanyaların duyurulmasında, toplumla sağlıklı ilişkiler geliştirmede, medya önemli görev üstlenmektedir. Bir paydaş olarak medya yapmış olduğu eğitici programlarla eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirmesine katkı sağlamaktadır. Medya aynı zamanda eğitim kurumlarının diğer paydaşları ile etkin bir işbirliğini sağlamada da köprü görevi görmektedir.

Eğitim kurumlarının stratejik paydaşlarından biriside eğitim sendikalarıdır. Eğitim sendikaları tüzüklerinde amaçlarını; Türk eğitim sisteminde ortaya çıkan eksiklikleri, hataları ve aksaklıkları belirleyerek eksikliklerin giderilmesinde; hataların düzeltilmesinde ve sistemin geliştirmesinde yol göstermek şeklinde açıklamışlardır. Ayrıca eğitim sendikaları, eğitim öğretim faaliyetlerinin içeriklerinin

değerlerimize uygun bir şekilde oluşturulmasına katkı sunmak istediklerini de belirtmişlerdir.[25] Eğitim sendikaları her kurumdaki üye ve temsilcileri ile bu amaçlarını gerçekleştirebilecek güçtedir. Eğitim kurumlarının bir paydaş olarak eğitim sendikaları ile verimli ilişkiler geliştirmesi, eğitim çalışanlarının görüşlerinin eğitime yansıması olarak kabul edilebilir. Bu da eğitim çalışanlarının mesleğini daha çok benimsemesini sağlayarak yapılan etkinliğin başarısını artırabilir.

Sonuç olarak eğitim kurumları pek çok ögenin etkileşimiyle ve eşgüdümüyle var olduğu görülmektedir. Eğitim kurumlarının amaçlarını gerçekleştirmede bütün ögelerin farklı görev ve sorumluluklarının bulunduğu, her bir ögenin görev ve sorumluluğunun diğer ögelerden bağımsız olmamakla birlikte bu ögelerin birbirinin tamamlayıcısı oldukları, etkili bir eğitim öğretim sürecinin varlığının da eğitim kurumunu oluşturan bütün ögelerin rollerini tam olarak yerine getirmeleriyle mümkün olduğu görülmektedir.[26]

Eğitim Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik

Eğitim paydaşları arasındaki ilişkiler bireyler arasındaki ilişkiler, kurumlar arasındaki ilişkiler ve bireylerle kurumlar arası ilişkiler olmak üzere üç kategoriye ayrılarak incelenebilir. Bireyler arasındaki ilişkileri; yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerin birbirleriyle olan ilişkileri oluştururken kurumlar arası ilişkileri; okul, yerel yönetimler, eğitim denetmenleri, sendikalar, sivil toplum örgütleri, medya ve diğer kurumlar arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır. Bireylerle eğitim kurumları arasındaki ilişkileri ise veli-okul, öğretmen-okul gibi ilişkiler oluşturmaktadır. Bireyler arasındaki ilişkiler genellikle informal olarak gerçekleşen ilişkiler olup sağlıklı ve verimli gerçekleşmesi için etik kurallara uyulması gerekmektedir. Kurumlar arası ve birey-kurum arasında gelişen ilişkiler resmi ilişkiler olup yazılı kurallara göre gerçekleşen ilişkilerdir. Bu yüzden bu bölümde bireyler arasındaki ilişkilerde uyulması gereken etik kurallar açıklanmaya çalışılmıştır. Eğitimde bireyler arası ilişkiler denildiğinde akla gelen ilk paydaş öğretmendir. Eğitim kurumunun vizyonunu ve misyonunu yerine getirebilmesi öğretmenlerin eğitimin paydaşları ile kurdukları ilişkilere bağlıdır. İletişim öğretmenler için sihirli, etkileyici, güçlü bir araçtır. Bu güç doğru ve etkili bir şekilde kullanılması için uyulması gereken bir takım etik ilkeler vardır.

Öğretmen-Veli İlişkilerinde Etik

Öğretmen ve veli arasındaki iletişimin eğitime ve öğrenciye katkıları göz önünde bulundurulduğunda öğretmenler, velilerle iletişim ve işbirliği içinde olmaları gerektiğini ve bunun işlerinin bir parçası olduğunu kabul etmek durumun-

dadırlar. Bu açıdan öğretmenlerin velilerle etkili bir iletişim sürecini başlatmak ve devam ettirmek gibi bir rolleri bulunmaktadır. Bu roller özellikle son dönemde daha önemli bir hale gelmiştir.[27] Öğretmenlerin ve velilerle etkili bir iletişim kurmaları ve sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleri için uymak zorunda oldukları etik ilkeler bulunmaktadır. Bu etik ilkeler aşağıda açıklanmıştır:

Veliye zaman ayırmak: Öğretmen-veli arasında gerçekleşecek iletişimlerinin büyük bir kısmı plansız ve zamansız gerçekleşmektedir. Veliler çoğunlukla kendileri için uygun ama öğretmen için uygun olamayan zamanda okula gelmektedirler. Burada görüşme yapılacaksa dikkat edilmesi gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Birincisi veli kısa zamanda yapılan görüşme ile geçiştirildiğini düşünmemelidir. İkincisi ise veli ile olan görüşme öğretmenin diğer görevlerini aksatmamalıdır. Öğretmenler özellikle derse geç girme ve nöbeti terk etme gibi davranışlar sergilememelidirler. Ancak görüşmenin içeriği öğrencinin durumu üzerinde uzun uzun konuşmayı gerektiriyor ise veliye uygun bir zaman diliminde randevu verilmelidir. Görüşmenin tarihi ve saati bütün katılımcılara uygun olacak şekilde belirlenmelidir.[28] Öğretmenler veli ile gerçekleşecek iletişimi zaman kaybı ve emek israfı olarak görmemelidir.

Veliyle çatışmadan kaçınmak: Veliyle olan iletişimde çatışmadan uzak durulmalıdır. Mümkün olduğu kadar yapıcı, olumlu bir dil kullanarak veli ikna edilme yoluna gidilmelidir. Velinin kaygılı ve endişeli olduğu hususlarda veliye yardımcı olarak, onun kaygısı ve endişesi giderilmeye çalışılmalıdır.

Velileri şikâyet makamı olarak görmemek: Veli-öğretmen iletişimi sadece öğrencilerin şikâyet edildiği, suçlandığı, yargılandığı bir tarzda gerçekleşmemelidir. Nitekim yapılan çalışmalarda veli-öğretmen arasındaki iletişimin tek taraflı olduğu, öğretmenlerin öğrenciyle ile ilgili şikâyetlerin iletildiği bir süreç olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.[29;30] Öğretmenin öğrenciyi suçlayıcı, yargılayıcı ve şikâyet edici ifadeler kullanılması velinin öğrencisine şiddet uygulamasına, velinin okulun eğitim sürecine katılma konusundaki isteksizliğinin artmasına neden olabilmektedir.[31] Tek taraflı şikâyet odaklı iletişimde okullar mahkeme salonu, öğrenciler sanık, veliler ise avukat rollerine bürünebilir. Böyle bir durumun önüne geçmek için velilerle görüşmelere öğrencilerin olumlu özelliklerinden bahsederek başlanmalıdır. Çünkü velilerin çocuklarından okul hayatlarına ilişkin beklentileri çok yüksektir. Çocuklarıyla ilgili olumlu şeyler duymak ister. Bu noktada öğretmenler öğrencilerin olumlu taraflarından bahsederek iletişime geçmeleri velileri rahatlatacak ve öğretmene güven duymasını sağlayacaktır.[32]

Velilerle ilişkilerde doğruluk ve velilere yeterli bilgi vermek: Veli-öğretmen ilişkilerinde ihlal edilmemesi gereken diğer etik ilke doğruluktur. Öğrencinin olumlu

özellikleri çok abartılmadan gerçekçi bir şekilde aktarılmalıdır. Daha sonra öğrenciyle ilgili eksik görülen, yanlış olduğu düşünülen veya daha iyi olması istenilen hususlar belirtilmelidir. Veliye öğrencisi hakkında doğru ve yeterli bilgiler vermek için öğrenciye ilişkin belge doküman veya notlarının olması gerekir. Diğer taraftan öğretmenin, öğrenciyle ilgili kişisel gözlemleri veliye bilgi aktarmada önemli bir yer teşkil eder. Ancak bunun için de öğretmenlerin öğrenciyi tanıması veya tanıma gayreti içinde olması gerekir.[33] Tüm öğrenciler için söylenen "Çalışırsa yapar, kafa var ama kullanmıyor, daha iyi olabilir." cümlelerin dışında öğrenciye özel bilgilerin veliye verilmesi gerekir. Burada dikkat edilmesi gereken etik ilke ise öğretmen öğrenciyle ilgili fikir sahibi olmadığı konularda konuşmamasıdır.

Velilerle ilişkilerde şeffaflık ve işbirliği: Öğretmen veli arasında gerçekleşen iletişimde etik ilke olan şeffaflık asla göz ardı edilmemelidir. Öğrenci kazanma adına öğrencinin hatalarını, olumsuz davranışlarını veliye söylenmemesi iletişimde etik bir ilke olan şeffaflık ilkesinin ihlal edilmesi anlamına gelir. Öğrenciyi kazanmak adına yapılacak iş öğretmenlerin öğrencilerin eksiklerini, hatalarını ve olumsuz davranışlarını belirtikten sonra çözüm önerilerinin ne olduğunu sıralamasıdır. Çözüm önerileri sıralandıktan sonra bu konuda öğretmen veliyle işbirliğine hazır olduğunu belirtmelidir.

Velilerle ilişkilerinde kişisel menfaat sağlamamak: Velilerle olan iletişimin menfaat sağlama veya yatırıma dönüşmemesi gerekir. Velilerin siyasi ve ekonomik nüfuzundan faydalanma, bir gün işim düşer kaygısı içine girme gibi davranış veya düşünce içinde olmadan veli ile iletişime geçmek gerekir.

Velilerle ilişkilerde ayrımcılık yapmamak: Velilerin siyasi görüşü, statüsü, ekonomik durumu, kariyeri ne olursa olsun öğretmenler tüm velilere eşit mesafede durarak düzeyli ilişkiler geliştirmelidir. Veliler bazen ekonomik durumları veya siyasi nüfuzlarından dolayı öğretmenleri etki altına almaya çalışabilirler. Öğretmenler bu etki alanına girmeden velilerle olan iletişimi devam etmek durumundadır. Her velinin öğrencisinin öğretmeniyle görüşme hakkı bulunmaktadır. Okullarda farklı veli tipleri bulunmaktadır. Öğretmen bu veli tiplerine ayrım yapmadan iletişim kurması gerekir. Ancak bazen zor veli denilen, öğretmeni zor durumda bırakacak, tedirgin edecek velilerle iletişimde okul yönetiminden yardım alınmalıdır.[34]

Uygun olmayan talepleri reddetmek: Veliyle gerçekleşecek iletişimde velinin öğretmenden yerine getirilmesi uygun olmayan bazı talep ve önerileri olabilir. Örneğin başka bir öğretmenle görüşerek öğrencisinin dersten geçmesini isteme, sınıf değişikliği yapma gibi.[35]Bu noktada yapılması gereken öğretmenlerin bu tip talep ve önerileri reddetmeleri ve velileri taleplerinin muhataplarıyla görüşmelerini istemeleri olmalıdır.

Öğretmen-Öğrenci Arasındaki İlişkide Etik

Eğitimin kalitesini belirleyen en temel faktör, öğretmen ve öğrenci arasında gerçekleşen iletişimdir. Bu iletişimin yoğunluğu ile eğitimin kalitesi doğru orantılı olarak değişim göstermektedir.[36] Öğretmenin öğrenciyle sınıf içinde ve sınıf dışında kurduğu iletişim öğrencinin başarısında ve eğitimin kalitesinde önemli bir değişken olarak kabul edildiğinde öğretmenlerden beklenen öğrencilerle olumlu iletişim kurmalarıdır. Bu iletişim öğretmen-öğrenci ilişkilerinde karşılıklı saygı, hoşgörü, öğrencinin birey olarak kabul edilmesi, öğrenciye değer ve önem verilmesi çerçevesinde gerçekleşmelidir.[37] Bunun için öğretmenin uyması gereken bir takım etik kuralları vardır. Bu etik ilkeleri aşağıda açıklanmıştır.

Genelleme yapmamak: Belli bir durum yada belli bir özelliğin her yerde herkes için geçerli olduğunu düşünmek genelleme yapmak olarak kabul edilmektedir.[38] Örneğin; "Matematikte başarısız olanlar girecekleri tüm sınavlarda başarısız olur veya sosyal bilgilerde başarılı olan hayatta başarılı olur."şeklindeki ifadeler genellemelere örnektir. Eğitim–öğretim sürecindeki herhangi bir olayı belirleyen birçok değişken bulunmaktadır. Eğitim sürecindeki olayları tek bir değişkenle açıklayarak genelleme yapmak, eğitimin doğasıyla bağdaşmaz. Genellemeler öğretmenlerin alacağı kararlarda hata yapmalarına neden olabilir. Bu açıdan öğretmen öğrenciler hakkında genelleme yapmadan iletişimde bulunmalı ve iletişim kapılarını kapatmamalıdır.

Ayrım yapmamak: Öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkilerde göz önünde bulundurulması gereken diğer bir etik ilke ayrım yapmamaktır. Öğretmen öğrencinin akademik başarısı, sosyo- ekonomik durumu, etnik kökeni, cinsiyeti gibi değişkenlere göre iletişimi gerçekleştirmemesi gerekmektedir. Özellikle akademik başarısı düşük, davranış problemleri olan öğrencilerle öğretmenler iletişim kurma konusunda daha çekimser ve temkinli olabilirler. Bu öğrencilerin öğretmeniyle kuracağı iletişime daha fazla ihtiyaçları olduğu unutulmamalıdır. Öğrenciler arasında iletişimde ayrım yapmak öğrencinin öğretmenine güveni sarsmanın yanında öğrencinin kendi sosyo-ekonomik durumu, cinsiyeti ve etnik kökenine ilişkin olarak utanç duygusunun da gelişmesine neden olabilir.

Önyargılardan uzak durmak: Öğretmen öğrencilerine karşı ön yargıda bulunmadan, kalıp düşüncelerinin esiri olmadan, hoşgörülü bir şekilde iletişim kurmalıdır.[39]Hoşgörü ilişki kuran kişilerin birbirlerine kusur işleme hakkı tanımalıdır. Kusur işleme hakkı, her hak gibi sınırlı olmak zorundadır.[40]

Sınırları ihlal etmemek: Öğretmen-öğrenci arasındaki iletişimin merkezinde güven yer almaktadır. Güvenin sarsılmamasının temelinde ise sınırların ihlal edilmemesi yer almaktadır. Sınırların ihlal edilmemesi öğretmen ve öğrencilerin kar-

şılıklı rollerinin farkında olmasıyla mümkündür. Bu rollerin farkındalığı ilişkinin yönünü ve içeriğini belirlemektedir.

Öğrenciyi rencide etmemek: Öğretmenin öğrenciyle iletişiminde dikkat etmesi gereken önemli bir etik ilke de öğrenciyi yaralayacak, küçük düşürecek, incitecek kelimeleri kullanmamasıdır. Öğrenci öğretmeni yormuş veya sinirlendirmiş olabilir, ama öğrencinin hiçbir eylemi; onu incitecek, onun benliğine zarar verecek ifadeler kullanmayı meşrulaştırmaz. Öğretmenlik mesleğinin sabretme, hoşgörülü olma, tahammül etme üçgeni içerisinde yapıldığı unutulmamalıdır.

Rol model olmak: Okullar çocukların sosyalleşmesini sağlayan bir yapı olduğu göz önünde bulundurulduğunda etkili iletişimin nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği konusunda öğretmenlerde öğrencilere rol model olmalıdır.

Öğrenci problemlerine duyarsız kalmamak: Öğrencilerin, baş etmek durumunda kaldıkları birçok akademik, sosyal, duygusal problemleri olabilir. Bu problemlerin çözümünde öğretmenler önemli rol oynamaktadır. Öğretmenlerin bu konuda dikkat etmeleri gereken temel ilke,öğrencilerinin problemini çözmede yetersiz kaldığını düşünüyorsa veya problemin çözümü uzmanlık gerektiriyorsa bu konuda rehber öğretmen ile işbirliği yaparak uzmandan yardım alınmasıdır.

Öğretmenlerin Meslektaşları ile İlişkilerinde Etik

Öğretmenlerin kendi aralarındaki ilişkilerin niteliği okul iklimini, okul başarısını, okulun gelişimini, öğretmenlerin motivasyonunu ve performansını, öğrencilerin öğrenmesini etkileyen önemli bir değişkendir. Bunun yanında öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerine en çok katkıyı yine meslektaşları sunmaktadır.[41]Çünkü öğretmenlerin meslektaşları ile işbirliği içerisinde olması kendi uygulamalarını sorgulama, öğretme ve öğrenme sürecini geliştirme, eğitimsel ve didaktik tercihlerin uygunluğu konusunda görüş alışverişinde bulunma, başarı ve başarısızlıkları paylaşma[42] gibi birçok açıdan katkılar sağlamaktadır. Ancak öğretmenler arasında iletişimin kötü olduğu, sağlıklı işlemediği, öğretmenlerin birbiriyle konuşmadığı, birbirini önemsemediği, birbirini yok saydığı, birbirleri arasında dayanışmanın ve yardımlaşmanın olmadığı okullarda olumlu okul ikliminden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bunun yanında öğretmenlerin birbirleriyle ilişkilerinde seviyeyi koruyamamaları ve etik ilkelerine uymamaları okul ortamında birçok probleme neden olabilmektedir. Öğretmenlerin meslektaşlarıyla ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi aşağıda belirtilen etik kurallarına uymayla mümkün olabilir.

- Öğretmenler meslektaşları ile saygı ve güvene dayalı ilişkiler geliştirmelidir
- Öğretmenler meslektaşlarına karşı dürüst, açık ve hoşgörülü olmalıdır.

- Öğretmenler meslektaşlarıyla ilişkilerinde nezaketli olmalıdır.
- Öğretmenler meslektaşlarıyla işbirliği içinde hareket etmelidir.
- Öğretmenler meslektaşlarının kişisel ve mesleki gelişimine katkı sunmalıdır.
- Öğretmenler meslektaşlarıyla ilişkilerinde birlik ve beraberliği ön plana çıkarmalıdır.
- Öğretmenlerin meslektaşları ile ilişkisi çevresine rahatsızlık vermemelidir.
- Öğretmenler bir meslektaşının aleyhinde diğer meslektaşı ile konuşmamalıdır.
- Öğretmenler politik ve sendikal gibi nedenlerle meslektaşlarıyla ilişkilerinde ayrımcılık yapmamalıdır.
- Öğretmenleri meslektaşları ile menfaate dayalı ilişkiler geliştirmemelidir.
- Öğretmenler birbirlerine karşı kin tutmamalı, meslektaşını rakip olarak görmemelidir.

Öğretmenlerin birbirleri arasındaki ilişkinin en önemli yansıması öğrencilerde gerçekleşmektedir. Öğretmenlerin kendi aralarında kurdukları ilişkide öğrenciler tarafından gözlemlenmekte, rol model olarak alınmaktadır. Bu yüzden öğretmenler kendi aralarındaki ilişkilerle de öğrencilere örnek teşkil ettiğini unutmamalıdır.

Özet

Eğitimin bireysel, toplumsal, ekonomik ve bireysel olmak üzere birçok işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerin yanı sıra toplumların ekonomik, bilimsel teknolojik, sosyal ve sanatsal açıdan kalkınmasında da eğitim önemli roller üstlenmektedir. Eğitim kurumunun bahsedilen işlevlerin gerçekleştirme ve rollerini yerine getirebilmesi ancak toplumun tüm katmanlarının desteği ve katılımı ile gerçekleştirilebilmektedir. Eğitim faaliyetlerinin toplumun tüm katmanlarının desteğiyle gerçekleşmesi eğitimde paydaş gibi bir kavramın ortaya çıkmasını neden olmuştur. En basit şekilde paydaş "Örgütün amaçları ve faaliyetlerinden kaynaklanan olumlu ve/veya olumsuz sonuçlardan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen kişi, küme ve kurumlar." olarak tanımlanmaktadır. Eğitim kurumu paydaşları genel olarak iç paydaşlar ve dış paydaşlar olarak sınıflandırılmıştır. Eğitimde kalitenin yakalanmasının ön şartı paydaşlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı şekilde kurulması ve sürdürülmesidir.

Eğitim kurumunun iç ve dış paydaşlarıyla güçlü ilişkiler kurması ve sürdürmesi; hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmakta, amaçların gerçekleştirilmesini sağ-

lamakta ve kuruma dinamiklik kazandırmaktadır. Eğitim paydaşları arasındaki ilişkiler bireyler arasındaki ilişkiler, birey-kurum arasındaki ilişkiler ve kurumlar arasındaki ilişkiler olmak üzere üç kategoriye ayrılarak incelenebilir. Kişiler arasındaki ilişkileri yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerin birbirleriyle olan ilişkileri oluştururken, kurumlar arası ilişkileri okul, yerel yönetimler, eğitim denetmenleri, sendikalar, sivil toplum örgütleri, medya ve diğer kurumlar arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır.

Kişiler arasındaki ilişkiler genellikle informal olarak gerçekleşen ilişkiler olup, sağlıklı ve verimli gerçekleşmesi için etik kurallara uyulması gerekmektedir. Bu etik ilkelerden öğretmen-veli ilişkilerindeki etik ilkeler; veliye zaman ayırmak, veliyle çatışmadan kaçınmak, velileri şikâyet makamı olarak görmemek, velilerle ilişkilerinde kişisel menfaat sağlamamak, velilerle ilişkilerde ayrımcılık yapmamak, doğru ve yeterli bilgi vermek, uygun olmayan taleplerin reddetmek, şeklinde sıralanabilir. Öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkide etik ilkeler ise; genelleme yapmamak, ayrım yapmamak, önyargılardan uzak durmak, sınırları ihlal etmemek, öğrenciyi rencide etmemek, rol model olmak, öğrenci problemlerine duyarsız kalmamak şeklinde sıralanabilir. Öğretmenlerin meslektaşları ile ilişkilerinde etik ilkeler ise meslektaşları ile saygı ve güvene dayalı ilişkiler geliştirme, meslektaşlarına karşı dürüst, açık ve hoşgörülü olma, meslektaşlarının kişisel ve mesleki gelişimine katkı sunma, meslektaşları ile ilişkisini çevresine rahatsızlık vermemeden sürdürme, bir meslektaşının aleyhinde diğer meslektaşı ile konuşmama, politik ve sendikal gibi nedenlerle meslektaşlarıyla ilişkilerinde ayrımcılık yapmama, ilişkilerinde birlik ve beraberliği ön plana çıkarma, meslektaşları ile menfaate dayalı ilişkiler geliştirmeme şeklindedir.

Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdakilerden hangisi okulun iç paydaşları arasında yer almaz?

A. Öğrenci
B. Öğretmen
C. Veli
D. Okul müdürü
E. Okulda çalışan memur

2. Aşağıdakilerden hangisi okulun dış paydaşı olan temel ortaklarındandır?

A. Milli Eğitim Müdürlüğü
B. Üniversite
C. Yerel yönetimler
D. Sendikalar
E. İşverenler

3. Aşağıdakilerden hangisi okulun stratejik dış paydaşlarındandır?

A. Üniversite
B. Eğitim Denetmeni
C. Veli
D. Öğrenci
E. Okul aile birlikleri

4. Aşağıdakilerden hangisi eğitim paydaşları arasındaki olumlu ilişkilerin eğitime yansımasına örnek olarak verilemez?

A. Eğitimin kalitesini artırma
B. Eğitim kurumuna dinamiklik kazandırma
C. Öğrencinin başarısını artırma
D. Velilerin sık sık okulu ziyaret etmesi
E. Öğrencilerin olumsuz davranışlarını azaltma

4. Aşağıdakilerden hangisi öğretmen-veli ilişkilerindeki öğretmenin uyması gereken etik ilkelerden biri değildir?

A. Veliye zaman ayırmak
B. Veliyle çatışmadan kaçınmak
C. Velileri şikâyet makamı olarak görmemek
D. Velilerle ilişkilerinde kişisel menfaat sağlamamak
E. Velilerle çok samimi ilişkiler geliştirmek

5. Aşağıdakilerden hangisi öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkide öğretmenin dikkat etmesi gereken etik ilkelerden değildir?

A. Öğrencilere karşı önyargılardan uzak durmak

B. Öğrencinin akademik başarısını artırmak

C. Öğrenciyi rencide etmemek

D. Öğrenciye rol model olmak

E. Öğrenciler arasında ayrım yapmamak

6. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenlerin meslektaşları ile ilişkilerinde uyması gereken etik ilkelerden değildir?

A. Meslektaşları ile saygı ve güvene dayalı ilişkiler geliştirme

B. Meslektaşlarına karşı dürüst, açık ve hoşgörülü olma

C. Meslektaşlarının kişisel ve mesleki gelişimine katkı sunma

D. Meslektaşlarını her durumda destekleme

E. Meslektaşlarıyla ilişkilerinde ayrımcılık yapmama

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.
C	A	A	E	B	D

Kaynakça

1 Çınarlı, İ. (2014).Stratejik iletişim yönetimi bağlamında paydaş kuramının eleştirel bir değerlendirmesi. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (46), 23-36.

2 Ertuğrul, F. (2008). Paydaş teorisi ve işletmelerin paydaşları ile ilişkilerinin yönetimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 199-223.

3 Freeman, R. E. 1984. *Strategic Management: A Stake holder Approach.* Boston: Pitman

4 Clarkson, M. (1995). A stake holder framework for analyzing and evaluating corporate social performance. *Academy of Management Review* (20) 92-117.

5 Berzah, M.ve Benli, A. (2015). İşçi ve kamu görevlileri konfederasyonlarında halkla ilişkiler yönetimi ve sorunları. Çalışma ve Toplum (3), 25-46

6 Hoştut, S.(2018).Türk üniversitelerin paydaş analizi. *Erciyes İletişim Dergisi Akademia 5*(3), 187-200.

7 Can, N. (2013). "Okul yönetiminde rol oynayan öğeler" (Editör: N. CAN), *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi* içinde, ss. 156-181. Ankara: Pegem Akademi Yayınları

8 Yüksel Demirhan, Y. (2011).*"Kalite ve kaliteli üniversite" kavramlarına ilişkin üniversite öğrencilerinin algıları, (Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Ankara.

9 Hoştut, S. (2018). Ön. ver. s

10 Doğan, S., Uğurlu. T.C., Yıldırım. T. ve Karabulut, E. (2014). Okul yöneticileri ve öğretmenler arasındaki iletişim sürecinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Turkish Journal of Education, 3*(1), 34-47.

11 Çınkır, Ş. ve Çetin, S. K. (2010). Öğretmenlerin okullarda mesleki çalışma ilişkileri hakkındaki görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 16*(3), 353-371.

12 Çınkır, Ş. ve Çetin, S. K. (2010). Aynı. s.

13 Doğan, S., Uğurlu. T.C., Yıldırım. T. ve Karabulut, E. (2014). Ön. ver. s.

14 Ünsal, S. (2015). Öğretmenlerin Mesleki İmajlarına İlişkin Görüşleri ve Mesleki İmaja Etki Eden Faktörler. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Gaziantep, Türkiye

15 Gündüz, H. B. (2005*). "Öğretmenlik mesleğine giriş*." (Ed. M.D. Karslı) *Bir Meslek Olarak Öğretmenlik İçinde* Ankara: Öğreti Yayınları

16 Z. Kaya (2014). "Sınıf Yönetimi", (Eds. Z. Kaya) *Olumlu Öğrenme Ortamı Oluşturma* İçinde ss-115-148. Ankara: Pegem Akademi.

17 Ünsal, S. (2017). Orta öğretim öğrencilerinin okula yabancılaşmaları ve okula yabancılaşmalarına neden olan faktörler. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(3), 435-455.*

18 Aslanargun, E. (2007). Okul- aile birliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışma, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18*, 119–135.

19 Çalışkan, N. ve Ayık, A. (2015). Okul aile birliği ve velilerle iletişim, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(2), 69–82.

20 Kraft, M. A. ve Dougherty, S. M. (2013). The effect of teacher-family communication on student engagement: Evidence from a randomized field experiment. *Journal of Research on Educational Effectiveness, 6*(3) 199-222

21 Hill, N. E. ve Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement: Pragmatics and issues. *Current Directions in Psychological Science, 13* 161-164.

22 Biber, K. (2003). Teacher-parent communication based on socio-economic status of 1st graders' families. *Educational Administration: Theory and Practice, 35*: 360-373

23 Balkar, B. (2009). Okul- Aile- işbirliği Sürecine ilişkin veli ve öğretmen görüşlerinin üzerine nitel bir çalışma, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, *36*(3), 105–123

24 Çalışkan, N. ve Ayık, A. (2015). Ön. ver. s

25 Gül, M. (2017). *Eğitim programlarının hazırlanmasında eğitim sendikalarının işlevi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş

26 Köse, A., Uzun, M., ve Öner Özaslan, G. (2018). Okul öncesi eğitim kurumlarında görevli yardımcı hizmetlilerin eğitim öğretim sürecindeki rollerine ilişkin yönetici görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education*, *7*(1), 61–83. DOI: 10.30703/cije.379179

27 Çalışkan, N. ve Ayık, A. (2015). Ön. ver. s.

28 Aydın, İ. (2012). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem Akademi.

29 Demirbulak, D. (2000). Veli-öğretmen görüşmeleri ile ilgili bir çalışma. *Milli Eğitim Dergisi, 146.*

30 Genç, S.Z. (2005). İlköğretim 1. kademedeki okul-aile işbirliği ile ilgili öğretmen ve veli görüşleri. Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, *2*(3): 227-243

31 Erdoğan, Ç. ve Demirkasımoğlu, N, (2010). Ailelerin eğitim sürecine katılımına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 16*(3), 399-431

32 Alıcıgüzel, İ. (1999).Çağdaş okulda eğitim ve öğretim, İstanbul: Sistem Yayıncılık

33 Yılmaz, H.(2002). *Lütfen öğretmenim bu kitabı okur musun?* Konya: Çizgi Kitabevi.

34 Karaköse,T. (2010). *Sınıf yönetimi stratejileri öğretmen kılavuzu*, Ankara: Nobel Yayıncılık

35 Alıcıgüzel, İ.(1999). Ön. ver. s.

36 Karslı M. D. (2005) "*Öğretmenliğin temel kavramları*", (Karslı, D. M. Ed.) Öğretmenlik mesleğine giriş İçinde ss.1-25. Ankara; Öğreti Yayınları,

37 Oğuzkan, F. (1998). Öğretmenliğin üç yönü, Ankara: Kadıoğlu Mat.

38 Çalışkan N., Karadağ E. ve N.F., Çalışkan, (2010). Eğitim iletişim ve öğretmenin beden dili Ankara: Kök Yayıncılık, Basım Sayısı:2.

39 Çalışkan, Karadağ ve Çalışkan, (2010). Ön. ver. s

40 Uğurlu, Z. (2017). "Okul yönetiminde insan ilişkileri", (Eds. A. Üstün ve A. Bayar). *Son değişikliklerle Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* içinde ss.169-184 Ankara: Pegem Akademi

41 Çetin, A. (2017). Özel dershanelerden resmi okullara atanan ilköğretim fen bilimleri öğretmenleri üzerine bir durum çalışması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova üniversitesi, Adana

42 Türk Eğitim Derneği (TED), (2009). Öğretmen yeterlikleri. Ankara: Türk Eğitim Derneği

8. BÖLÜM

EĞİTİM VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN VELİ VE ÖĞRENCİLERİN ETİK SORUMLULUKLARI

Doç. Dr. Abidin DAĞLI - Dicle Üniversitesi

Arş. Gör. Bünyamin HAN - Dicle Üniversitesi

Kazanımlar

- Etik, yönetsel etik ve veli kavramlarını tanımlar.
- Temel etik değerlerin neler olduğunu sıralar.
- Eğitim ve okul yöneticileri için etik ilkelerin neler olduğunu yazar.
- Velilerin öğrencilerin başarıları üzerindeki önemini açıklar.
- Velilerin çocuklarına karşı yerine getirmesi beklenen sorumluluklarının neler olduğunun farkına varır.
- MEB'e bağlı okullara devam eden öğrenci sorumluluklarının neler olduğunu açıklar.
- Yükseköğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin etik sorumluluklarının neler olduğunu açıklar.

Giriş

Eğitim sisteminin bütünü ile ilgilenen eğitim yöneticilerinin ve yalnızca okulun yönetiminden sorumlu olan okul yöneticilerinin, eğitim sisteminin etkili bir şekilde işleyebilmesi ve eğitim sisteminin bir alt sistemi olan okulların amaçlarını etkili bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için üstlenmiş oldukları rollerini etkili bir şekilde oynamaları gerekir. Eğitim ve okul yöneticileri bunu yaparken yasal kurallara uymanın yanısıra, bazı temel yönetsel etik ilkelere de uymak zorundadırlar.

Etik, insanların bir durumu analiz etmek veya yorumlamak için kullandıkları ve sonra "doğru" ya da "uygun davranış biçiminin" ne olduğuna karar verdikleri içsel ahlaki prensipler, değerler ve inançlardır. Aynı zamanda etik, uygunsuz dav-

ranışların ne olduğunu ve bir kişinin başka bir kişiye zarar vermekten kaçınmak için nasıl davranması gerektiğini de gösterir[1]. *Etik ilkeler* ise, bireyin yapması ve yapmaması gereken davranış biçimlerini tanımlayan ve etik değerler olarak tanımlanan standart ve kurallardır. Etik ilkeler, insanların etik davranışlarla ilişkilendirdiği özellikler ve değerleri kapsamaktadır[2].

Eğitim sisteminin bir alt sistemi olan okulların etkili bir şekilde amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için eğitim işgörenlerinin yanında, velilerin de okulda ve evde çocuklarına karşı bazı etik sorumlulukları vardır. Bu etik sorumlulukları yerine getirdikleri oranda çocuklarının akademik başarılarına ve sosyal gelişimlerine olumlu yönde katkı sağlamış olurlar.

Öte yandan, eğitim sisteminin odağında öğrenci vardır. Eğitim hizmetinin formal olarak sunulduğu okullarda görevli bulunan eğitim işgörenlerinden özellikle yönetici ve öğretmenler, öğrencilerin sorumluluklarının bilincinde olmalarını sağlayacak bir eğitim ortamı sağlamakla görevlidirler. İnsan toplumsal bir varlık olduğuna göre, öğrencilerden toplumsal özellikler ve kurallara uygun etik bazı davranışlar beklemek durumundayız.

İşte kitabın bu bölümünde sırasıyla; **(I) Eğitim ve Okul Yöneticilerinin Etik Sorumlulukları, (II) Öğrenci Velilerinin Etik Sorumlulukları** ve **(III) Öğrencilerin Etik Sorumlulukları** alt başlıklarına değinilmiştir.

I. Eğitim ve Okul Yöneticilerinin Etik Sorumlulukları

Üstün ahlakın hayatı, doğruluktur.

Bu başlık altında sırasıyla; yönetsel etik, temel etik değerler, örgütlerin çalışanlarına karşı etik sorumlulukları, eğitim ve okul yöneticileri için etik ilkeler alt başlıklarına yer verilmiştir.

A. Yönetsel Etik

Yönetsel etik, yönetsel kararların verilmesinde tutarlı, tarafsız ve gerçeklere dayalı olmayı; bireylerin varlık ve bütünlüğüne saygıyı; herkes için en iyi olacak eylemlerin seçilmesini ve eylemlerde adalet, eşitlik, tarafsızlık, dürüstlük, sorumluluk, saygı, açıklık, sevgi, demokrasi, hoşgörü vb. gibi evrensel değerleri temel almayı sağlayan, yöneticilere eylemlerinde yol gösteren davranış ilkeleridir[3]. Yönetsel etik, örgütlerde işgörenlerin davranışlarına ahlaki ilkelerin uygulanması olarak tanımlanabilir. Genel olarak ahlaki ilkeler; (a) bireylerin toplumda hareket ettikleri zaman saygı duymaları gereken hak ve görevleri ve (b) bireylerin kolektif uygulama ve politikaları yerine getirirken uyması beklenen koşulları belirtir[4].

Yönetimsel etiği etkileyen -zamana ve duruma göre değişen- bir güç dengesi vardır. Bu dengenin kurulmasında yöneticilere ahlaki sorumluluk atfetmek gerekir. Bu nedenle yöneticiler, örgütlerdeki tüm ahlaki inisiyatiflerin kaynağıdır[5]. Yöneticiler, yönetsel etik özellikleri taşımayan bir yönetim biçimi uyguladıkları zaman örgütlerindeki işgörenlere ya da gruplara yardımcı olmak yerine zarar verebilirler[6].

B. Temel Etik Değerler

Hoffman ve Frederick'e (1995) göre, temel etik değerler genel hatlarıyla aşağıda sıralanmış olup kısaca açıklanmıştır[7].

1. Dürüstlük (Honesty): Doğru, içten, açık sözlü, candan olmak, çalmamak, yalan söylememek, kötülük etmemek veya kötü harekette bulunmamak.

2. Doğruluk (Integrity): İlkeli, saygılı, kurallara sadık olmak, ikiyüzlü veya vicdansız olmamak, duruma göre değişen ve ilkeleri yok sayan biri olmamak.

3. Söz Tutan (Promise-Keeping): Güvenilir, verdiği sözü tutan, bağlılıklarını yerine getiren, gerek sözleşme hükümlerine gerekse sözlü olarak verilen sözlere bağlı kalmak.

4. Sadakat (Fidelity): Ailesine, arkadaşlarına, çalışanlara ve ülkesine bağlı ve inançlı olmak, profesyonel bir yapıda gereksiz etki veya çıkar çatışmalarından etkilenmeden bağımsız karar verebilme yeteneğini korumak.

5. Adalet (Fairness): Tarafsız ve açık fikirli olmak, hataları kabul etmek, uygun durumlarda pozisyon ve inançları değiştirmek, yargıya olan bağlılığı sergilemek, bireylere eşit davranmak, başakların hatalarından veya eksikliklerinden kendine çıkar sağlamamak.

6. Başkalarına Yardım Etmek (Caring for Other): Düşünceli, içten ve tutkulu olmak, paylaşmak, verici olmak, başkalarına yardım etmek ve zarar vermekten kaçınmak.

7. Başkalarına Saygı Göstermek (Respect for Other): Kişilerin haklarına, özel yaşamlarına ve kişisel tercihlerine saygılı olmak, nazik, anlayışlı, teşvik edici olmak, insanların kendi hayatlarıyla ilgili karar verebilmelerinde ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlamak, patronluk taslamamak, başkalarını küçültücü davranışlar sergilememek.

8. Vatandaşlık Sorumluluğuna Sahip Olmak (Responsible Citizenship): Kanunlara uymak (eğer kanunlar adil değilse, açıkça protesto etmek), katılımcı, toplumsal, bilinçli ve toplumsal hizmet veren olarak tüm demokratik hak ve ayrıcalık-

ları kullanmak (oy vermek, görüşünü vurgulamak). Gerekli olmadıkça gizlilikten ve bilgileri saklamaktan kaçınmak.

9. Mükemmeliyeti Aramak (Pursuit of Excellence): Her konuda mükemmeliyeti aramak, gayretli, güvenilir, üretken ve bağlı olmak; yeteneği dahilinde tüm görevlerde en iyisini denemek, yüksek mücadele isteği yaratmak ve geliştirmek.

10. Sorumluluk (Accountability): Verilecek kararlarda sorumluluk alabilmek, yapılan davranışlarla örnek oluşturmak, kendi davranışlarından sorumlu olmak, davranışlarının sonuçlarını önceden görmek, kendini başkalarının yerine koymak, aileye, kuruma, yönetime karşı güvenilir bir örnek oluşturmak.

Yukarıda verilen temel etik değerlere benzer aşağıda da Josephson Enstitüsü, Liderlik ve İş Etiği Bölümü tarafından yöneticiler için belirlenen 12 etik ilke sıralanmış ve bunlar kısaca açıklanmıştır[8].

1. Dürüstlük: Etik yöneticiler, tüm ilişkilerinde dürüst ve güvenilirdirler ve yanlış beyanlar, abartılar, kısmi gerçekler, seçici ihmaller veya başka herhangi bir yolla diğerlerini kasten yanlış yönlendirmez veya aldatmazlar.

2. Doğruluk: Etik yöneticiler, aksini yapmak için büyük bir baskı olduğunda bile doğru olduğunu düşündükleri şeyleri yaparak kişisel doğruluklarını ve inançlarının cesaretini gösterirler. İlkeli, onurlu ve dürüsttürler; inançları için savaşırlar. Menfaati için ilkelerini feda etmez, ikiyüzlü veya vicdansız olmazlar.

3. Sözünde Durma ve Güvenilirlik: Etik yöneticiler güvenilmeye değerdirler. İlgili bilgileri temin etmede ve gerçeğin yanlış anlaşılmasının düzeltilmesinde samimi ve hazırdırlar. Vaatlerinin ve taahhütlerinin gereğini yerine getirmek için her türlü makul çabayı gösterirler.

4. Sadakat: Etik yöneticiler; dostluk, destek ve adanmışlık ile kurumlara ve kişilere vefa ve sadakat gösterir. Güven ortamında öğrendikleri bilgileri kişisel çıkarları için kullanmaz veya ifşa etmezler. Uygunsuz etkilerden ve çıkar çatışmalarından titizlikle kaçınarak bağımsız mesleki yargılama becerisini korurlar. Örgütlerine ve meslektaşlarına sadıktırlar ve başka bir iş kabul etmeye karar verdiklerinde, makul bir bildirimde bulunurlar, eski işverenlerinin mülkiyet bilgilerine saygı duyarlar ve önceki konumlarından gereksiz yararlanan herhangi bir faaliyette bulunmayı reddederler.

5. Adalet: Etik yöneticiler tüm ilişkilerinde adildirler. Keyfi olarak güç kullanmazlar ve herhangi bir menfaat elde etmek ya da sürdürmek için bir başkasının hatalarından, güçlüklerinden faydalanmak için aşırı ya da uygunsuz yöntemler kullanmazlar. Adil insanlar; adalete karşı bağlılık, bireylere karşı eşit muamele ve

çeşitliliğe karşı hoşgörü gösterirler. Açık fikirlidirler, hatalarını kabul ederler ve uygun durumlarda görüş ve inançlarını değiştirirler.

6. İnsanları Önemseme: Etik yöneticiler insanları önemser, şefkatli, merhametli, hayırsever ve kibardırlar. İhtiyacı olanlara yardım eder, iş hedeflerini en az zarara ve en büyük yarara neden olacak şekilde gerçekleştirmeye çalışırlar.

7. İnsanlara Saygı: Etik yöneticiler, kararlarını ilgilendiren kişilerin onuruna, özerkliğine, gizliliğine, haklarına ve çıkarlarına saygı gösterirler. Onlar kibardırlar ve cinsiyet, ırk veya ulusal kökene bakmaksızın tüm insanlara eşit saygı ve itibar gösterirler.

8. Kurallara Uyma: Etik yöneticiler, iş faaliyetleriyle ilgili yasalara, kurallara ve yönetmeliklere uyarlar.

9. Mükemmellik Taahhüdü: Etik yöneticiler, görevlerini yerine getirirken mükemmelliğe ulaşmaya çalışırlar. Bilgili ve hazırlıklıdırlar; sürekli olarak tüm sorumluluk alanlarında yetkinliklerini artırma çabasındadırlar.

10. Liderlik: Etik yöneticiler, liderlik pozisyonunun fırsat ve sorumluluklarının bilincindedir ve kendi davranışları ile olumlu ahlaki rol modelleri olmaya ve ilkeli akıl yürütmenin ve etik karar vermenin büyük ölçüde ödüllendirildiği bir ortam yaratmaya yardımcı olmaya çalışırlar.

11. Saygınlık ve Moral: Etik yöneticiler, saygısızlık ve uygunsuz davranışları düzeltmek veya önlemek için gerekli her türlü eylemi yaparlar. Böylece örgütün itibarını ve çalışanlarının moralini korumayı ve geliştirmeyi amaçlarlar.

12. Hesap Verebilirlik: Etik yöneticiler, kararlarının ve ihmallerinin etik kalitesi için kendilerine, meslektaşlarına, örgütlerine ve topluluklarına kişisel hesap verebilirliği kabul ederler.

C. Örgütlerin Çalışanlarına Karşı Etik Sorumlulukları

Örgütlerin çalışanlarına karşı etik sorumlulukları aşağıdaki gibi sıralanabilir[9]:

1. Çalışma hakkına saygı gösterme,
2. Adil ücret ödeme,
3. Çalışanların özgür konuşma hakkına saygılı olma,
4. Çalışanların sendika kurma ve grev yapma hakkına engel olmama,
5. Özel hayatın gizliliği hakkına saygılı olma,
6. Güvenli ve sağlıklı koşullar yaratma ve çalışma hayatının kalitesini yükseltme,

7. Çalışanlar arasında ayrımcılık yapmama ve cinsel tacizden sakınma,
8. Çalışanların kararlara katılma hakkını sağlama.

D. Eğitim ve Okul Yöneticileri İçin Etik İlkeler

Eğitim yönetimi ve okul yönetimi tanım olarak birbirinden farklı olsa da uygulamada her iki alanın çerçeveleri arasında genel olarak önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Bu nedenle bu alt başlık altında eğitim yöneticileri ve okul yöneticileri tek başlık altında ele alınmıştır.

Kaiser (1985)'e göre Amerika'da 1973'de Okul İşletme Görevleri Derneği, Amerikan Personel Yöneticileri Derneği ve Ulusal Kadın Eğitim Yöneticileri Konseyi, yöneticiler için aşağıdaki etik ilkeleri kabul etmişlerdir. Eğitim yöneticileri[10]:

1. Bütün kararlar ve eylemlerinde öğrencilerin iyiliğini temel değer olarak kabul ederler.
2. Mesleki sorumluluklarını doğruluk ve dürüstlükle yerine getirirler.
3. Bütün bireylerin yurttaşlık ve insan haklarını gerektiği gibi korur ve destekler.
4. Bölge, eyalet ve ulusal yasalara uygun davranır ve doğrudan veya dolaylı olarak devleti yıkıcı ve bozucu örgütlere katılmaz.
5. Eğitim kurumunun eğitim politikaları ile yönetsel kural ve düzenlemelerini uygularlar.
6. Eğitim amaçlarıyla tutarlı olmayan yasa, politika ve düzenlemelerin düzeltilmesi için uygun önlemlerin alınmasının yollarını ararlar.
7. Politik, toplumsal, ekonomik veya diğer tür kazançlar sağlamak için mesleki konumlarını kullanmaktan kaçınırlar.
8. Yalnızca uygun kurumlardan alınmış akademik derece veya mesleki sertifikaları kabul ederler.
9. Mesleki etkililiklerini artırmak için sürekli araştırma ve mesleki gelişme sağlamanın yollarını ararlar.
10. Bütün anlaşmalar sona erinceye kadar veya sona erdirilinceye kadar uygun davranırlar.

Geleceğin eğitim liderleri, farklı gruplar ile çalışabilmeli ve sürekli bir problem akışını çözmek için farklı fikirleri bütünleştirebilmelidir. Bu da sabır ve geniş bir perspektif, doğru değerlendirme ve bilgelik, aynı zamanda diğer kültürlere duyarlılık ve çok iyi iletişim becerileri gerektirir. Ayrıca karar vermenin etik boyutlarını

daha teknik bir çeşitliliğe entegre eden kişisel değerler gerektirir[11]. Yönetim bakış açısıyla, bir karar eğer kararı ilgilendiren taraflarca kabul edilebilir bulunuyorsa o zaman etik bir karardır. Buna karşın, eğer bir yönetici bir kararı belirli bir gruba veya tarafa çıkar sağladığı için gizlemeyi ve duyurmamayı tercih ediyorsa bu karar etik değildir[12]. Aldıkları kararlarla toplumda etkin bir role sahip olan eğitim yöneticileri, karar alma süreçlerini etik bir çerçeveye oturtmalıdırlar ve alınan kararlar bu etik çerçeve dışına çıkmamalıdır. Okul müdürleri, gelecek neslin yetiştirilmesinde ve paylaşılan kültür ve mirasın aktarılmasında sorumluluk taşıdıklarından dolayı toplumsal yozlaşma ile başa çıkmalı ve kritik karar verme süreçlerinde kendi etik çerçevelerini oluşturmalıdırlar[13]. Eğitim örgütlerinin kararları, bir toplumun uzun vadeli refahını etkileyen kapsamlı sonuçlara sahip olabileceği için etik karar verme ahlaki açıdan avantajlıdır. Başka bir deyişle, bir toplumun toplumsal yaşamında ahlaki erdemleri güvence altına alması ve teşvik etmesinin önemli bir yolu da, örgütlerin, çalışanların ve özellikle de yöneticilerin/liderlerin ahlaki değerlere göre davranmalarını sağlamaktır[14]. Etik açıdan eğitim liderinin sorumluluğu, bütün öğrencilerin en iyi şekilde öğrenmelerini gerçekleştirebileceği otantik bir öğrenme ortamı için ahlaki standartlar oluşturmaktır[15.] Bu bakımdan yöneticiler, mevcut kültürel ve sosyal normlar çerçevesinde siyasi ve hukuki parametrelere uygun olarak mahiyetlerindeki öğrenci ve personelin fiziksel, eğitimsel ve duygusal refahı hakkında kararlar alarak okullarını yönetmelidirler[16]. Okul müdürünün eylemleri geleneksel etik kurallara uygun olmalı ve demokratik bir toplumun değerleri ile bütünleştirilmelidir. Aslında, etik ilkeler, toplumun tüm üyelerine saygıyı, farklı görüş ve kültürler için hoşgörüyü, kişilerin eşitliği ve kaynakların eşit dağılımını içermektedir. Bu etik ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır[17]:

1. Toplumun Tüm Üyelerine Saygı: Okul müdürü okulun her bir üyesinin sahip olduğu mesleğin aynı düzeyde onurlu olduğunu kabul edip, tüm birey ve mesleklere saygı duymalıdır. Okul müdürü üyelerine saygılı davranmalıdır.

2. Farklı Görüş ve Kültürlere Karşı Hoşgörü: Okul müdürü çoğulcu demokratik toplumun özgür üyelerinden oluşan bir okul düzenlemeli ve yönetmelidir. Okullar farklı etnik ve ekonomik kökenli bireylerden oluşmaktadır. Bu farklı gruplar, eğitimin nasıl olması gerektiği, hangi bağlamda oluşması gerektiği ve ortaya çıkarması gereken sonuçlar hakkında çeşitli görüşlere sahiptirler. Okul müdürü bu çeşitliliği cesaretlendirmeli ve onu bir topluluk ruhu oluşturmak için geliştirmelidir. Bu çeşitliliğe karşı hoşgörülü davranır, önyargıyı önler ve eğitim sorunlarını incelerken çoklu bakış açılarını destekler.

3.Bireysel Eşitlik: Okuldaki tüm bireylerin adil davranılma, başarı için eşit fırsatlara sahip olma ve sunulan kaynaklara ya da programlara eşit erişim hakkı vardır.

4.Kaynakların Eşit Dağıtılması: Birçok okul, mali kaynakların azaldığı bir ortamda faaliyet göstermektedir. Müdür, azalan kaynakları öğretmenlere adil bir şekilde paylaştırmalı ve öğrencilere maksimum eğitim avantajı sağlamalıdır. Müdür, okul kaynaklarının en adil ve en verimli kullanımını belirlemelidir.

Calabrese'e göre (1989), okul yöneticileri aşağıdaki 10 temel ilkeye uygun davranışlar sergilediklerinde, kendilerine duyulan güvenin sarsılmasını önleyebilecek ve etik lider özelliği göstereceklerdir. Bu ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır[18]:

1. Mevcut Eğitim Felsefesi İle Tutarlı Bir Vizyon Geliştirme: Mevcut eğitim felsefesine dayalı bir vizyona sahip olmayan müdürlerin karar vermede ve insan ilişkilerinde tutarsız olma olasılığı yüksektir. Müdürlerin eylemlerinde bir gerekçeleri olmalı; vizyonlarının doğruluğunu ispatlamak için bir sebepleri olmalıdır. Bu sebepler, duygu veya sezgilere değil, test edilmiş ilkelere dayanmalıdırlar. Müdürler, demokratik bir kültür ve kendi kişilikleriyle tutarlı bir felsefeyi ortaya koymalıdırlar.

2. Güçlü Bir Etik Liderlik Uygulama: Müdür, okulun ahlaki atmosferini oluşturur. Ahlaki atmosfer, yalnız bir kurallar ve yasalar dizisi değildir, aynı zamanda sorumlulukla eylemi dikkatle birbirine bağlayan hâkim bir tutumdur. Müdür tarafından verilen her karar ahlaki atmosferi oluşturur. Eğer müdür öğretimdeki aksaklıklara göz yumarsa, toplumu ve öğrenciyi aldatmanın kabul edilebilir olduğu bir ortam ortaya çıkar. Okul müdürü, öğrencinin devamsızlığını önemsemiyorsa, bu okulun önemli olmadığı şeklinde bir atmosfer doğurur. Müdür, şu soruları sormalı ve cevaplamalıdır: Bu okul neden var? Neyi başarmak istiyoruz? Okulun öğrenci ve topluma karşı yükümlülükleri nelerdir? Bu okulda hangi öğrenci ve öğretmen davranışları önemlidir? Bu soruların cevapları, okulun ahlaki atmosferini şekillendirecektir.

3. Ayrımcı Uygulamaları Kınama: Ayrımcılık fark edilmesi zor detaylarda ortaya çıkar. Örneğin, ayrımcılık; ekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin bilim derslerinden ziyade mesleki ders almaya teşvik edildiği rehberlik merkezinde veya aşağılayıcı ifadelerin göz ardı edildiği sınıfta veya olumsuz açıklamaların tolere edildiği öğretmenler odasında ortaya çıkabilir. Müdür, ayrımcılığa fırsat vermemelidir. Müdür, ayrımcılığı etik ve eğitsel bir konu olarak ele almalıdır.

4. Etkili Öğretimi Bir Görev Olarak Görme: Başarısız öğretim; öğrencilere, iyi öğretmenlere ve topluma zarar verir. Başarısız öğretmen, öğrencilere geniş bir bilgi sağlamayı başaramaz, okulun iyi bir yer olmadığı şeklinde bir atmosfer oluşturur ve iyi öğretmenlerin çabalarına zarar verir. Başarısız öğretmenlerin etkileri öğrencilerin hayatları boyunca devam eder. Müdür, öğretmenlerin haklarını öğrenci ve toplumun hakları ile dengede tutmalıdır. Öğrenciler, öğretmenleri değiş-

tirecek bir güce sahip değildir, bu yüzden başarısız öğretmenlerin geliştirilmesini veya uzaklaştırılmasını sağlamak için müdüre güvenirler. Müdürün,başarısız öğretmenlerle başa çıkmada öğrencilerin ve toplumun çıkarlarına uygun davranma zorunluluğu vardır.

5. Okulda Bir Topluluk Bilinci Oluşturma: Okuldaki bazı bireyler kendilerini okulun bir parçası olarak hissetmez yani okul, bunları örgütün bir parçası haline getirememiştir. Aslında, bunların topluluk ya da ortak bir görev duygusu yoktur; okuldaki gruplarla aralarında bir ilişki yoktur. Topluluk duygusu olmadığı durumlarda, okul gruplarında bir işbirliği olmaktan ziyade bir çatışma çıkması muhtemeldir. Etkili müdürler okulda topluluk bilinci oluşturur ve okulu, grupların işbirliği yaptığı tek bir birim haline getirir. Okul sıcak ve çekici bir yer haline geldiği zaman öğretmenler ve öğrenciler kendilerini değerli hissederler. Bir okul topluluğu; üyelerini önemsediğinde ayrımcılık, taciz ve saygısızlığa yer kalmaz. Etik ve etkili bir müdürün temel görevlerinden birisi de ortak hedefler ve değerler doğrultusunda bir topluluk oluşturmaya çalışmaktır.

6. Okuldaki Bütün Grupların Haklarını Dengeleme: Okuldaki güçlü farklı grupların haklarını dengelemek zordur. Müdür, çoğunluktaki grupları desteklemeyi daha kolay bulabilir. Bununla birlikte, azınlık üyelerinin hakları göz ardı edilmemelidir. Çoğunluğun hakları azınlığın haklarına aykırı olduğunda, etik bir sorun ortaya çıkar; bu durumda müdür, etik kurallara dayalı doğru eylem sürecini belirlemelidir. Etkili müdür, çoğunluğun haklarını, azınlığın hakları ile dengelemeye çalışmalıdır. Bu dengeyi elde etmek kolay değildir. Bu nedenle müdür, okul için doğru olan eyleme karar vermelidir. Bu koşullar altında okulun demokratik bir toplumdaki işlevi nedir? Bu topluluğun üyeleri tarafından yapılacak kararlardan hangi dersler alınabilir? Asıl önemli olan, müdürün sorumlulukları çerçevesinde doğru olanı yapmasıdır.

7. İnsanların İstedikleri Şeyler Her Zaman Doğru Şeyler Değildir: Sıklıkla, müdürler insanların istekleri ile etik açıdan doğru olanlar arasında tercih yapmak zorunda kalırlar. Doğru ve istendik olanlar uyuştuğunda etik olarak bir sorun çıkmaz. Ancak, bunların uyuşmadığı zamanlar da olabilir. Buna; para ile ilgili konular, azınlık pozisyonlarını destekleme ve yeni eğitim kurallarını benimseme gibi örnekler verilebilir. Akıllı bir yönetici bu konularda çok yönlü inceleme yapar ve etik hususların var olup olmadığını belirler.

8. Kararları Okul Topluluğunun Üyeleri İçin Doğru Olan Şeyler Üzerine Temellendirme: Kurum için neyin doğru olduğuna karar veren müdürler, örgütün, üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için var olduğunu unuturlar. Bu nedenle, bu bakış açısını göz ardı eden okullar, velilerin şikâyetlerini görmezden gelmekte,

bürokratik işleri eleştirmekten kaçınmakta, öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamakta ve kurum tarafından istihdam edilenlere iş sağlamak için var olmaktadır. Etkili bir müdürün temel amacı, hizmet etmek olmalıdır. Bu hizmetin hedefi, okulların üyelerine nasıl yardımcı olması gerektiğini kapsar.

9. Ahlaki Cesareti Müdürün Rolünün Ayrılmaz Bir Parçası Haline Getirme: Ahlaki cesaret olmaksızın etik davranmak imkânsızdır. Müdürler eylemlerinde etik davrandıklarını iddia edebilirler, ancak öfkeli ebeveynler, yönetim kurulu üyeleri, öğretmenler veya bir üst düzey yönetici ile karşı karşıya kaldıklarında etik davranmazlarsa, etik cesaretlerini yitirirler. Müdürler etik standartlarını ihlal etmek için baskı altında kaldıklarında, hayır diyebilecek ahlaki cesarete sahip olmalıdırlar. Müdürler, rollerine uygun görev, yükümlülük ve sorumluluk ile tutarlı pozisyon almalıdırlar. Müdürler, komitelere bel bağlamamalı veya başkalarının karar vermesini beklememelidir. Sonuçta, etik olarak hareket etme yükümlülüğü müdürün görevidir.

10. Etik Davranışı, Dürüstlüğü ve Ahlaki Eylemi Paylaşma: Müdür etik değerleri gündemde tutmazsa okulda etik bir iklim gelişmeyecektir. Müdür, grubun ve toplumun değerleri ile tutarlı bir etik kod tanımlamalıdır. Bu etik kodları sürekli gündemde tutmalıdır. Böylece bir süre sonra etik bir ortam oluşur. Etik bir müdür, paranın doğru bir şekilde kullanılmasından, insanların adil bir şekilde muamele görmesinden, öğretmenlerin etkili bir şekilde öğretim yapmasından, antrenörlerin oyuncularına sıkı ve adil bir şekilde oynamalarını öğretmekten, müfredatın toplumsal ihtiyaçları karşılamak için düzenlenmesinden, öğrencilerin hesap vermesinden ve velilerin okula dahil edilmesinden sorumludur. Etkili müdür, etik bir müdür olmalıdır.

Okul müdürleri, gelecek neslin yetiştirilmesinde ve paylaşılan kültür ve mirasın aktarılmasında sorumluluk taşımaktadırlar[19]. Okullar etik örgütlerdir. Okul yöneticilerinin günlük programı, etik ikilemler ve ahlaki kararlarla doldurulur. Uygulayıcılar olarak okul liderleri, alınan kararların ve bu kararların altında yatan değerlerin tüm okul topluluğu için ahlaki uygulamalarla dolu olduğunu bilirler[20]. Drake ve Roe'ye (1994) göre, okul yönetiminde etik dışı davranışlar birkaç şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan ırk ayırımı, dinsel önyargılar, öğrenci ve işgörenlere adil olmayan davranışlar, sözleşme ve anlaşmalara bağlı kalmamak, bedensel ve sözlü taciz gibi açıkça ortaya çıkan ihlaller kolayca fark edilebilir[21].

Okulların etik yönden arzu edilen düzeyde olmasında birinci derecede okul müdürü sorumludur. Okul müdürleri üstlenmiş oldukları görevlerini yerine getirirken mevcut yasa ve politikalar kadar mesleki etik ilkelere de uygun davranmak zorundadır.

II. Öğrenci Velilerinin Etik Sorumlulukları

"Anne ve babaların çocuklarına
bağışlayabilecekleri en güzel miras,
günlük zamanlarından birkaç dakikadır".
O. A. Batista.

Bu alt başlık altında sırasıyla; öğrenci velisi olarak aile, öğrenci velisi olarak aile ile okul ilişkisi ve velilerin çocuklarına karşı yerine getirmeleri beklenen etik sorumluluklar üzerinde durulmuştur.

Veli kavramı, "bir çocuğun her türlü durum ve davranışından sorumlu olan kimse" olarak tanımlanmaktadır[22]. 07. 09. 2013 tarihli 28758 Sayılı Resmi Gazetede[23] yayımlanan "Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği"nin 34. maddesinde ve 26. 07. 2014 tarihli 29072 Sayılı Resmi Gazetede[24] yayımlanan "Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği"nin 17. maddesinde; (1) *Öğrenci velisi,* öğrencinin anne, baba veya yasal sorumluluğunu üstlenen kişi olarak belirtilmekte ve eğitim ve öğretim süresince her öğrencinin bir velisinin olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan yine aynı gazetelerin ilgili maddelerinde, (2) Pansiyonlu okullarda yatılı öğrencilerin eğitim ve öğretim ile ilgili iş ve işlemleriyle sınırlı olmak üzere, velinin yazılı iznine bağlı olarak okul yöneticilerinden birisinin öğrenci velisi olarak ilişkilendirilebileceği, (3) 5395 sayılı Kanunun 5. maddesine göre hakkında bakım tedbiri kararı ya da 2828 sayılı Kanunun 22. maddesine göre koruma kararı alınan çocukların iş ve işlemleri kurum tarafından resmi yazı ile bildirilen kişiler tarafından yürütülebileceği, (4) Velisi bulunmayan yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim ve öğretim ile ilgili iş ve işlemleriyle sınırlı olmak üzere emniyet müdürlüklerinin bilgisi dâhilinde milli eğitim müdürlüklerince okul yöneticileri arasından veli tayin edilebileceği ve (5) Öğrenci velayeti konusunda anlaşmazlık hâllerinde, yargı kararına göre işlemin yapılacağı ifadesi yer almaktadır.

Bu çalışmada öğrenci velisi, öğrencinin her türlü davranışından sorumlu olan anne, baba yani öğrenci ailesi olarak ifade edilmektedir.

A. Öğrenci Velisi Olarak Aile

Aile ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. *Aile,* evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik[25], toplumun evlenme ve akrabalık kurumunun toplumsal birimi[26], anne-baba, çocuklar ve tarafların kan akrabalarından oluşan ekonomik ve toplumsal bir birlik olarak ifade edilebilir[27].

Doğduğu günden başlayarak çocuğun kişiliği ilk önce ailesi daha sonra da okul ve içinde yaşadığı çevredeki insanlar tarafından şekillenmektedir. Aile ortamında çocuklara istendik davranış kazandırmada en etkili yöntemlerden birisi aile bireylerinin çocuklara karşı örnek davranış sergilemeleridir. Nitekim bir atasözümüzde denildiği gibi, *"Ağaca çıkan keçinin, dala bakan oğlağı olur"*. Çocuklar anne-babalarından, küçükler büyüklerinden gördüklerini taklit etmeye çalışırlar. Çocuk, adeta bir fotoğraf makinesi veya bir kamera gibidir. Aile ortamında olumlu ya da olumsuz olsun neyi görürse onu çeker ve daha sonra onu kendisine mal eder. Çocuk aile ortamında anne, baba ve diğer aile bireylerinin davranışını gözleyerek, onları model alarak taklit etmeye çalışır. İnsanın aile ortamında en büyük üstadı ve tesirli öğretmeni onun annesidir. İnsan yaşamı boyunca birçok kişiden ders aldığı halde, en temel ve sarsılmaz ve her zaman insana dersini yineler gibi, annesinden aldığı telkinat ve derslerdir ki, o dersler insanın yapısında, adeta maddi vücutta çekirdekler hükmüne yerleşir. Diğer derslerin o çekirdekler üzerinde bina edildiğini söyleyebiliriz. Nitekim, Hollingsworth ve Hoover (1999) de[28]:

"Aileler, çocuğu çeşitli öğrenme durumunda eğittikleri ve öğrettikleri için doğrudan ve dolaylı olarak öğretmen rolünü de üstlenmektedirler..... Okulda bir öğretmen tarafından yapılan çoğu iş, evde anne babalar tarafından kolaylıkla bozulabilir",

görüşünü ileri sürmektedir.

Köylü (2016) de, çocuk için ilk eğiticinin ve öğretmenin annesi olduğunu, daha sonra baba, kardeşler ve diğer aile üyelerinin geldiğini, bireylerin tutum ve davranışlarının şekillenmesinde, çocukluk döneminde alınan aile eğitiminin önemli bir yeri olduğunu, aile üyelerinin çocuğa karşı sergiledikleri tutum ve davranışların çocuğun hayatı boyunca diğer insanlarla kuracağı ilişkilerin temelini oluşturulduğunu ifade etmektedir[29]. Öte yandan çocuğun vicdanı, anne, baba ve diğer aile büyüklerinin kuralları ile şekillenmeye başlar. Bu nedenle *aile* iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili bir kaynak olarak yerini korur. Çocuk kendi bilişsel ve duygusal kaynaklarını bağımsız olarak yönetme becerisini gösterecek bir zamana kadar, aile değerlerine bağlı olarak hayatını sürdürür. Hatta çocuğun ailede öğrendiği birçok davranış kuralı ve örneği hayatının sonuna kadar ona rehberlik eder[30].

Ailelerin çocuklarına karşı sorumluluklarının olduğu fikri tartışmasızdır. Aileler, çocuklarının maddi ve manevi olarak iyi olmalarından sorumlu tutulurlar. Ailelerden sadece çocuklarının zarar görmelerinin engellenmesi ve hayatta kalmalarının temellerinin sağlanması değil, aynı zamanda yavrularına sevgiyle yak-

laşmaları da beklenir. Ailelerin -başkalarına karşı olmayan- çocuklarına karşı özel sorumlulukları vardır[31].

B. Öğrenci Velisi Olarak Aile İle Okul İlişkisi

Burns, Roe ve Ross'e (1992) göre, anne-baba ve öğretmenler, çocuklara elverişli bir öğrenme ortamı oluşturabilmek için ortak bir çaba göstermelidirler. Çocuğun evde oluşan ilk öğrenme deneyimleri, okuldaki öğrenme girişimlerine destek sağlayarak öğretmenin sınıf içi uygulamalardaki başarı şansını yükseltir[32]. Çocuğun okulda ne kadar başarılı olacağı büyük ölçüde ailenin onu okula ne kadar iyi hazırladığına bağlıdır[33]. Toplum tarafından ebeveynler her zaman, çocuklarının eğitiminde önemli rol oynayan bir faktör olarak kabul edilmiştir[34]. Çocuğun sosyal, duygusal, fiziksel ve akademik gelişimi, okulun, ailenin ve diğer toplumsal kurumların ortak ve örtüşen bir sorumluluğudur. Çocukların sosyal ve akademik gelişimini desteklemek için anahtar rol oynayan kurumlar, uygulamalarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirmelidir[35].

Araştırmaların sonuçlarına göre aileler, okul süreçlerine katıldığında, ailelerin sosyo-ekonomik durum, etnik durum ve eğitim düzeyine bağlı olmaksızın öğrenciler çok daha başarılı olabilmektedirler[36]. Öğrencilerin okula devam etmelerinde ebeveynlerinin rolleri büyük önem taşımaktadır. Aile dışı yaşamın özellikleri de (ör., sosyal ağlar) ayrıca aile-okul ilişkilerine katkı sağlar. Aile hayatının sosyal ve kültürel unsurları bir kültürel sermaye biçimi olarak görülebilir. Dolayısıyla aileden gelen kültürel sermaye çocukların okul deneyimlerinde verimli bir şekilde kullanılabilir[37]. Aile katılımı, öğrencilerin gelişimsel süreklilikleri açısından önemlidir. Aile katılımı, ortaokul ve lise gençlerinin akademik ve sosyal başarıları üzerinde etkilidir. Bu kritik gelişim döneminde aile katılımını ve öğrenci başarısını teşvik etmek için işe yarar programlar uygulanmalıdır[38]. İlkokullarda etkili aile katılımı, çocukların akademik başarılarına ve sosyal gelişimine olumlu yönde etki etmektedir[39].

Epstein ve Sheldon (2002a), okuldaki eğitim sürecine aile katılımını artıran etkinlikler düzenlendiğinde, okuldaki disiplin olaylarının sayısında azalma olduğu sonucuna varmışlardır. Buna göre aile, okul ve toplum arasındaki ilişkileri ve işbirliğini artırmak, öğrenci davranışlarını geliştirmenin ve disiplini sağlamanın yollarından biri olarak önerilmektedir[40]. İletişimin kuvvetli olduğu aile ortamında yetişen çocuğun konuşması, cümle uzunluğu, soru sayısı, kelime dağarcığı daha gelişmiş durumdadır[41]. Diaz (1989) tarafından yapılan bir araştırmada, akademik başarısı düşük ve sınıfta kalma riski taşıyan öğrencileri diğer öğrencilerden ayıran en önemli farklılığın anne- baba desteği ve ilgisinden yoksunluk olduğu saptanmıştır[42]. Washington'nun (2016) yapmış olduğu benzer bir çalışmada da,

öğrencilerin okulu bırakma oranını azaltmak ve öğrenci başarısını arttırmak için aile katılımının sağlaması gerektiği sonucuna varılmıştır[43]. Coleman (1966) aile katılımının, öğrencinin başarısı üzerinde etkili bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır[44]. Jeynes (2007)[45], Shaw (2008)[46] ve Sheldon'un (2003)[47] araştırmalarında, aile katılımının öğrencilerin akademik başarısını olumlu yönde etkilediği; ayrıca, Epstein ve Sheldon'un (2002b) araştırmasında da, aile katılımının öğrenci devamsızlığını azalttığı sonucuna varılmıştır[48]. Anne-babanın çocuğa yönelik tutumları, çocukların akademik başarılarının gelişiminde öğretmenlerin tutumlarından daha büyük önem arz etmektedir. Araştırma bulgularına göre, özellikle annenin çocuğa yönelik tutumu çocuğun akademik başarısı ile çok daha ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu nedenle, çocuğun akademik gelişimi açısından annenin demokratik tutum sergilemesi daha önemli görülmektedir. Bu bağlamda, ana-babaların çocuğun gelişimi ile ilgilenmesi, okul çalışmalarına destek olması ve çocuklarına yönelik demokratik davranışlar sergilemesi onların başarılarını artırmada önemli etkenlerden olduğu unutulmamalıdır[49].

Mevcut literatür gözden geçirildiğinde; anaokulundan liseye kadar bütün kademelerde aile katılımının öğrencilerin akademik başarısı için çok önemli olduğu görülmektedir[50]. Okul, aile ve toplumun ortaklıklarını geliştirmek için birçok neden vardır. Bu birliktelik, okul programlarını ve okul iklimini geliştirebilir, aile hizmetleri ve desteği sağlayabilir, ebeveynlerin becerilerini ve liderliklerini arttırabilir, aileleri okuldaki ve toplumdaki diğer bireylerle bağlayabilir ve öğretmenlere işlerinde yardımcı olabilir. Ancak, bu tür ortaklıklar yaratmanın temel nedeni, tüm gençlerin okulda ve sonraki yaşamlarında başarılı olmalarına yardımcı olmaktır. Ebeveynler, öğretmenler, öğrenciler ve diğer toplum fertleri eğitimde birbirlerini paydaş olarak gördüklerinde, öğrenciler için ilgili bir toplum oluşur ve bu işe yaramaya başlar[51].

C. Velilerin Çocuklarına Karşı Yerine Getirmeleri Beklenen Sorumluluklar

Aşağıda Wherry'e göre (1997), velilerin/ailelerin bilmesi gereken birinci ve ikinci derecedeki bazı temel sorumluluklar beş madde halinde sıralanmıştır[52]:

1. Çocuklarınıza onları sevdiğinizi belli edin. İlginizi göstermek için zaman ayırın.

2. Kendi onurunu kazanması için yardım edin, kendi fikrine sahip olmasını sağlayın.

- Onların değerli olduklarını anlamalarını sağlayın.
- Onlara hep pozitif yaklaşın.
- Ev ödevleri, sportif faaliyetler ve hayat tecrübelerini geliştirecek aktivitelerde onları destekleyin.

- Onları tenkit etmeyin. Neyi doğru yaptığına bakarsan yanlış yaptıklarını görmeye zaman bulamazsın.
- Bir şeyi doğru yaptığı zaman ona doğru yaptığını söyleyin. Yanlış yaptığında sakın bunu vurgulamayın.
- Söylediğiniz kelimelere ve paylaştığınız düşüncelere dikkat edin. Siz çocuklarınız için dünyadaki en önemli kişilersiniz ve onlar sizi mutlu etmek isterler. Söyledikleriniz ve yaptıklarınız onları ileriki hayatlarında şekillendirecektir. Onları cesaretlendirin ve nadiren eleştiri yapın.

3. Çocuklara sorumluluğu öğretin.

- Onları sevdiğinizi söyleyin ve onları kararlarından sorumlu kılın. Onlara hangi davranışların nasıl pozitif ve negatif sonuçlar getireceğini anlatın.
- Onların yanında olun, önünde değil.
- Bazen sizden nefret etseler de onları sevin.
- Onlara evde sorumluluk verin.

4. Her gün onlara bir şeyler okuyun.

- Kendiniz okuyarak örnek olun.
- Okuma materyallerini kullanışlı kılın.
- Kendi kütüphanesini kurması için cesaretlendirin.
- Okuma, pratik ve iyi bir dil altyapısı kazandırır. Okumak için çok genç ya da çok yaşlı olmak gerekmez.

5.Çocukların ödevi için zaman ayırın.

- Ödev için uygun bir yer ve uygun zaman dilimlerini ayarlayın.
- Ev ödevini çocuğunuzla tartışın.
- Ödevini etkili bir şekilde yapmasını sağlayın.

Aileler ile öğretmenler arasındaki iletişimi güçlendirmeye yönelik çalışmalar, öğrencilerin okul başarısını yükseltebileceği gibi okulda disiplin sorunlarının yaşanmasını da engelleyebilir[53].Çelenk'in (2003) öğrencinin okul başarısı üzerinde aile faktörünün oynadığı rolü konu edinen çalışmasında, ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Eğitim açısından destekleyici bir tutum içinde bulunan ailelerden gelen çocukların okul başarıları daha yüksektir. (2) Aile bakım, şefkat ve koruması okul başarısının yükselmesinde önemli bir faktördür. (3) Okul ile ortak program üzerinde görüş birliği içinde düzenli iletişim içinde bulunan, bu ortak anlayış içinde çocuğuna eğitim desteği sağlayan velilerin çocuklarının okul

başarılarının daha da yüksek olduğu saptanmıştır[54]. Çocukların okullarda etkin olabilmesi için ailelerin okul yönetiminde etkin rol alması ve çocuğun akademik, sosyal ve duygusal gelişiminde öğretmen, aile ve diğer sosyal kurumların birlikte çalışması gerekmektedir[55].

Burns (1993) da, ailelerin rollerini şu alt başlıklar altında ele almıştır[56]:

1. Resmi Roller: Aileler okulda düzenlenen toplantılara ve bazı programlara katılırlar. Okulla ilgili formlar doldururlar ve çocuklarının eğitimi için bazı temel yükümlülükleri yerine getirirler.

2. Evdeki Öğretmen Rolü: Aileler çocuklarının ev ödevlerine yardım ederler, çocuklarının evdeki öğrenme sürecine katkıda bulunurlar, çocukların doğru çalışma alışkanlıkları geliştirmelerine yardım ederler.

3. Okul Programlarını Destekleme Rolü: Aileler çeşitli gezilere katılırlar, okulların yılsonu müsamerelerine yardım ederler, okula gelir sağlayacak etkinliklere katılırlar ve okulda bazı hizmetler için gönüllü olarak çalışırlar.

Theisen (2001) tarafından Aile Yönlendirme Planı çerçevesinde yapılan bir değerlendirmede, ebeveynlerin çocuklarına karşı olan bazı sorumlulukları belirlenmiştir. Kimse çocukların kolay yetiştirileceğini söyleyemez. Çocuklar yönergelere veya talimatlara uymazlar ve kesinlikle "durdurma düğmeleri" (pause button) yoktur. Karşılanması gereken çok önemli fiziksel ve duygusal ihtiyaçları vardır. Ebeveynlerin bu özel ihtiyaçları karşılayamaması, geniş kapsamlı ve uzun süreli olumsuz etkiler doğurabilir. Theisen'e göre (2001) aşağıdaki temel ilkeler, çocuğun fiziksel ve/veya duygusal refahını güçlendirmek için ebeveynlerin uyması gereken *sekiz temel sorumluluk* alanını ortaya koymaktadır[57]:

1. Güvenli Bir Ortam Sağlama

- Çocuğunuzu fiziksel, cinsel ve duygusal istismardan uzak tutun.
- Güvenli olmayan nesneleri kilitleyin veya çocuğunuzun erişemeyeceği bir yerde saklayın.
- Çocuğunuzun bakıcı ve yardımcılarını tanıyın (referans veya arka planlarını kontrol edin).
- Evin etrafındaki potansiyel tehlikeleri ortadan kaldırın.
- Güvenlik Önlemleri Alın: Duman ve karbon monoksit detektörleri kullanın, geceleri kapıları kilitleyin, daima emniyet kemeri takın vs.

2. Çocuğun Temel İhtiyaçlarını Karşılama

- Su,
- Bol besleyici gıdalar.
- Barınak.
- Çarşaf, battaniye ve yastık ile sıcak bir yatak.
- Gerektiğinde tıbbi bakım/Hasta olunca ilaç.
- Hava şartlarına uygun kıyafetler.
- Uygun bir alan (yalnız başına gidebileceği bir yer).

3. Çocuğun Öz-Saygı İhtiyacını Yerine Getirme

- Çocuğunuzun eşsizliğini kabul edin ve onun bireyselliğine saygı gösterin.
- Çocuğunuzu bir kulübe, etkinliğe veya spora katılmak için teşvik edin ama zorlamayın.
- Çocuğunuzun başarılarını ve sosyal yanlısı davranışları fark edin ve onaylayın.
- Doğru hijyeni teşvik edin (iyi görünmek iyi hissettirir).
- Çocuğunuz için beklentileri gerçekçi ve yaşa uygun olarak ayarlayın.
- Çocuğunuzun yanlış davranışlarını "öğretme zamanı" olarak kullanın, eleştirme veya alay etme zamanı olarak değil.

4. Çocuğa Ahlak ve Değerleri Öğretme

- Dürüstlük.
- Saygı.
- Sorumluluk.
- Merhamet.
- Sabır.
- Affedicilik.
- Cömertlik.

5. Çocukla Karşılıklı Saygıyı Geliştirme

- Saygılı dil kullanın.
- Hislerine saygı duyun.

- Görüşlerine saygı gösterin.
- Gizliliğine saygı duyun.
- Kişiliğine saygı gösterin.

6. Etkin ve Uygun Bir Disiplin Sağlama

- Yapılandırılmış.
- Tutarlı.
- Tahmin edilebilir.
- Adil.

7. Çocuğun Eğitimine Katkı Sunma

- Çocuğunuzun öğretmenleri ile düzenli olarak iletişim kurun.
- Çocuğunuzun her akşam ödevini tamamladığından emin olun.
- Çocuğunuza ödevinde yardımcı olun, ancak ev ödevlerini siz yapmayın.
- Çocuğunuza her gün okul hakkında konuşun (ne öğrendiğini, ilginç olayları vb).
- Çocuğunuzun akademik başarılarını tanıyın ve onaylayın.

8. Çocuğu Tanıma

- Birlikte kaliteli zaman geçirin.
- Çocuğunuza ulaşılabilir olun.
- Sorular sorun.
- İletişim kurun.

ABD'de bazı okullar velilerden ne gibi sorumluluklar üstlenmelerini beklediklerini açıkça tanımlamışlardır. Wellesley, Richmond ve North Allegheny Okul Bölgesi tarafından oluşturulan veli sorumlulukları listesinden derlenen bir örnek aşağıda verilmiştir. Buna göre velilerin çocuklarına karşı yerine getirmeleri beklenen sorumluluklar şunlardır[58]:

I. Çocuğun Fiziksel Gereksinmelerine İlişkin Sorumluluklar

1. Çocuğa ayrı bir yatak ve kendisine ait eşyaları koyabileceği bir özel alan sağlamak,
2. Çocukların dengeli ve düzenli olarak beslenmesini sağlamak,
3. Çocuğun giyimle ilgili gereksinmelerini düzenli olarak karşılamak,

4. Çocuğa gerekli kişisel bakım, sağlık ve hijyene uygun koşullar sağlamak,
5. Çocuğa tedavi ya da diş bakımı gibi sağlıkla ilgili hizmetleri sunmak,
6. Çocuğun temiz ve düzenli görünmesini sağlamak ve kişisel hijyen yöntemlerini öğretmek,
7. Çocuğa 24 saat gözetim sağlamak ya da uygun bir yetişkinin bu hizmeti sunmasını sağlamak,
8. Çocuğa sağlıklı ve düzenli bir günlük yaşam programı sağlamak,
9. Çocuğa düzenli ve yeterli bir hareket ve oyun alanı sağlamak,
10. Çocuk için gerekli olduğu belirtilen bütün tedavileri sağlamak, herhangi bir sorun ya da belirti ortaya çıktığında yetkililerle hemen bağlantı kurmak, tedavinin sonlandırılması konusunda doktorun onayı olmadan karar vermemek.

II. Çocuğun Duygusal Gereksinmelerine İlişkin Sorumluluklar

1. Çocuğu bütün danışma, değerlendirme, test ve tıbbi işlemlerle ilgili randevulara götürmek,
2. Çocuğu aile etkinliklerine katmak,
3. Evdeki bütün çocuklara eşit ve adil davranmak,
4. Çocuğa sık sık sevgi ifade eden söz ve davranışlarda bulunmak ve bunu uygun ve sağlıklı yollarla yapmak,
5. Çocuk hakkında başkalarına olumlu şeyler söylemek,
6. Çocuğu aşağılayıcı, kırıcı yorumlardan kaçınmak,
7. Çocuğu başkalarının önünde eleştirmemek,
8. Çocuğun duygularını anlamak ve dikkate almak,
9. Çocuğun duygularını yargılamadan dinlemek,
10. Çocukla gurur duyduğunu başkalarına açıklamak,
11. Duyguların güçlü bir biçimde açıklanmasında model olmak,
12. Ayrılma ya da taşınma durumlarında ortaya çıkan üzüntü ve uyarlama durumlarında çocuğa yardım etmek,
13. Çocuğun sağlıklı gelişimi ve kendine güvenini artıracak geliştirici ve eğlendirici etkinliklere katılımlarını sağlamak,
14. Çocuğun mahremiyetine saygılı olmak.

III. Çocuğun Eğitimsel Gereksinmelerine İlişkin Sorumluluklar

1. Çocuğu okula kaydettirmek,
2. Her gün düzenli olarak okula devam etmesini sağlamak,
3. Çocuğun eğitsel gelişimini izlemek,
4. Çocuğu eğitimle ilgili her türlü etkinliğe götürmek,
5. Öğretmenlerle, psikolojik danışman, rehber ve yöneticilerle iletişim, işbirliği ve katılım sağlamak ve bu kişileri ailenin bir ortağı gibi görmek,
6. Çocuğa başkalarının haklarına, hukuka ve başkalarına ait eşyalara saygı göstermeyi öğretmek,
7. Çocuğun okuldaki davranış ve disiplin kurallarına uymasını sağlamak,
8. Öğrenciler için hazırlanmış el kitabını okumak ve kuralları çocukla tartışmak,
9. Çocukla okuldaki çalışmaları hakkında konuşmak ve çocuğun okuldaki yaşamına katılmak,
10. Öğretmenle çocuk ve onun başarıları hakkında konuşmak,
11. Okuldaki bireysel ve grup çalışmalarına katılmak,
12. Çocuğa ev ödevlerini yapabileceği zaman ve yeri ev ortamında sağlamak,
13. Okul kural ve prosedürlerine uygun davranmak,
14. Öğretmenlerle görüşmek için okulun ziyaret programına uygun davranmak,
15. Okul sonrası toplantılara katılmak,
16. Çocuğun okul sonrası toplumsal ve sportif etkinliklerden yararlanmasını sağlamak.

IV. Çocuğun Eğlence Gereksinmelerine İlişkin Sorumluluklar

1. Çocuğun toplumsal ve eğlenceli etkinliklere katılmasını teşvik etmek,
2. Takım halinde yapılan etkinliklere çocuğun katılabilmesi için gerekli kaynak ve ekipmanları sağlamak,
3. Çocuğun hobiler, beceriler, yetenekler ve kişisel ilgiler geliştirmesini teşvik etmek,
4. Çocuğun başarılarını alkışlamak.

V. Yetiştirme ve Disiplinle İlgili Sorumluluklar

1. Çocukta okula karşı olumlu tutum ve davranışlar geliştirmek,
2. Çocuğun yaşına uygun, gerçekçi ve tutarlı disiplin politikaları uygulamak ve çocuğa rehberlik yapmak. Bedensel cezalar vermemek.
3. Çocuğa etkili toplumsal etkileşim becerileri kazandırmak,
4. Çocuğa zor durumlarla nasıl başa çıkabileceğini öğretmek,
5. Sorun çözme becerilerini kazandırmak,
6. Çocukta olumlu davranışlar geliştirmek için uygun zamanlarda çocuğu övmek,
7. Çocuğa zaman yönetimini öğretmek ve bunun kendi ve başkalarının yaşamındaki önemini ve çocuğun sorumluluklarını göstermek,
8. Çocuğa tartışma becerilerini kazandırmak ve bu becerileri çocukla veli arasında çıkan çatışmalarda etkili biçimde kullanmak.

Sonuç olarak; (1) Ailelerin/velilerin kendi çocuklarının eğitim sürecine katılmalarının ehemmiyetine inanmaları, eğitim işini yalnızca okula bırakıp pasif kalmayı tercih etmeyip bu konuda sorumluluk almaları ve sağlıklı bir iletişim kurmaları oldukça önemlidir. Bunun için zaman zaman hafta sonlarında uzman kişilerce okul çapında velilere konferanslar verilmelidir. (2) Okulda, eğitim sürecine katılmayan aileleri/velileri suçlamak yerine, okul yöneticileri ve öğretmenleri sürece katılmamanın nedenlerini araştırmalıdır. (3) Ülkemizde mevzuatta ailelerin eğitim sürecine aktif katılımını gerektiren somut yasal düzenlemelerin olmaması önemli bir eksikliktir. Bu konuda yeni bir yasal düzenlenmeye gidilmelidir.

III. Öğrencilerin Etik Sorumlulukları

"Erdem, iyiyi elde etme gücüdür".

Platon

Bu alt başlık altında öncelikle; okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin uymaları istenilen etik sorumluluklar, ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin uymaları istenilen etik sorumluluklar yer almaktadır. Daha sonra ise, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin etik sorumlulukları ve bazı Amerikan okullarında öğrenci sorumlulukları olarak belirlenmiş bazı ifadelere yer verilmiştir.

A. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Etik Sorumlulukları

26. 07. 2014 tarih ve 29072 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan *"Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği"*nin 52. maddesinde öğrencilerin uyacakları kurallar ve öğrencilerden bir nevi beklenen etikle ilgili sorumluluklar özetle şöyledir[59]:

Öğrencilerden; (a) Okula ve derslere düzenli devam etmeleri ve başarılı olmaları, (b) Okul personeline, arkadaşlarına ve çevresindeki kişilere karşı saygılı ve hoşgörülü davranmaları, (c) Doğru sözlü ve dürüst olmaları, (d) İyi ve nazik tavırlı olmaları, (e) Okulda yapılacak sosyal ve kültürel etkinliklere katılmaları, (f) Çevrenin doğal ve tarihî güzelliklerini, sanat eserlerini korumaları ve onları geliştirmek için katkıda bulunmaları, (g) Millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları, (h) Sigara, içki ve diğer bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları ve bu maddelerin kullanıldığı ortamlardan uzak durmaları, (i) Yasalara, yönetmeliklere ve toplumun etik kurallarına, millî, manevi ve kültürel değerlere uymaları beklenir.

B. Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Etik Sorumlulukları

07.09. 2013 tarih ve 28758 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan *"Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği"*nin 157. maddesinde öğrencilerin uyacakları kurallar ve öğrencilerden bir nevi beklenen etikle ilgili sorumluluklar özetle şöyledir[60]:

Öğrencilerden; (a) Hukuka, toplum değerlerine ve okul kurallarına uymaları, (b) Doğru sözlü, dürüst, yardımsever, erdemli, saygılı ve çalışkan olmaları; güzel ve nazik tavır sergilemeleri; kaba söz ve davranışlarda bulunmamaları; barış, değerbilirlik, hoşgörü, sabır, özgürlük, eşitlik ve dayanışmadan yana davranış göstermeleri, (c) Irk, renk, cinsiyet, dil, din, milliyet ayrımı yapmaksızın herkese karşı iyi davranmaları; insan hak ve özgürlüğüyle onurunun korunması için gerekli duyarlılığı göstermeleri, (d) Tutumlu olmaları; millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları ve zarar vermemeleri, (e) Sağlığa zararlı ve bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları, bu tür maddelerin kullanıldığı yerlerde bulunmamaları, (f) Her çeşit kumar ve benzeri oyunlardan, bu tür oyunların oynandığı ortamlardan uzak kalmaları, (g) Okula ve derslere düzenli olarak devam etmeleri, (h) Çevreye karşı duyarlı olmaları, çevrenin doğal ve tarihi yapısını korumaları, (i) Trafik kurallarına uymaları ve davranışlarıyla örnek olmaları, (j) Fiziksel, zihinsel ve duygusal güçlerini olumlu olarak yönetmeleri; beden, zekâ ve duygula-

rıyla bunları verimli kılacak irade ve yeteneklerini geliştirmeleri; kendilerine saygı duymayı öğrenmeleri, böylece dengeli bir biçimde geliştirdikleri varlıklarını aile, toplum, vatan, millet ve insanlığın yararına sunmaları, (k) İnsan hakları ve demokrasi bilincini özümsemiş ve davranışa dönüştürmüş olmaları, kötü muamele ve her türlü istismara karşı duyarlı olmaları, (l) Okul, öğrenci veli sözleşmesine uygun davranmaları, (m) İnsana ve insan sağlığına gereken önemi vermeleri, (n) Alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerine uyarak bu konuda örnek davranışlar sergilemeleri beklenir.

C. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Etik Sorumlulukları

Gerçek, Güven, Özdamar, Yanpar-Yelken ve Korkmaz (2011) *"Yükseköğretim Kurumlarında Etik İlkeler, Sorumluluklar ve Davranış Kuralları"* adlı çalışmalarında, Üniversite'de kayıtlı olup eğitim gören tüm öğrenciler aşağıdaki ilkelere ve davranış kurallarına uymayı kabul etmiş sayılırlar, ifadesine yer vermektedirler. Bunlar aşağıda verilmiştir[61]:

I. Akademik Etiğe Aykırı Davranışlar

a. Sınav, ödev, proje, rapor, diploma çalışması, bitirme ödevi, tez vb. gibi her türlü sınama, bilgi veya yeterlik ölçme etkinliklerinde kopya çekmek veya vermek.

b. Başkası yerine sınava girmek veya kendi yerine başkasını sınava sokmak.

c. Bireysel olarak hazırlanması gereken bir çalışmayı başkalarına hazırlatmak veya başkası için hazırlamak.

d. Grup çalışmaları veya projelerinde, üzerine düşen katkıyı yapmamak.

e. Daha önce aynı ya da başka bir derste değerlendirilmiş bir çalışmanın aynısını veya çok benzerini, almakta olduğu dersin sorumlusunun iznini almadan, tekrar not almak için sunmak.

f. Ödev, proje, rapor, diploma çalışması, bitirme ödevi, tez vb. gibi her türlü çalışmada bilerek aşırma, uydurma, sahte veya saptırma bilgiler kullanmak.

g. Verilen notları herhangi bir şekilde değiştirmek.

h. Üniversite bünyesinde sürdürülen her türlü eğitim-öğretim, araştırma, kültür, sanat ve spor etkinliklerini veya sosyal hizmetleri engellemek.

i. Üniversite dışında gerçekleşen ama eğitimin bir parçası olan staj, teknik gezi vb. etkinliklerde kurallara uymamak.

j. Diğer öğrencilerin akademik etiğe aykırı davranmalarına kasıtlı olarak veya bilerek yardımcı olmak.

II. Öğretim Elemanlarına Karşı Davranış Kuralları

a. Öğrenciler, tüm öğretim elemanlarına saygılı davranmalıdırlar.

b. Öğrenciler; ırkı, anadili, dini, cinsiyeti, milliyeti, medeni hali, siyasi görüşleri, dini inançları, cinsel yönelimi, ailesi, sosyal veya kültürel geçmişi, etnik kökeni ya da fiziksel engeli nedeniyle, herhangi bir öğretim elemanına karşı ayrımcılık yapmamalıdırlar.

c. Öğrenciler, öğretim elemanlarını değerlendirirken adil, dürüst ve nesnel olmalıdırlar.

d. Taraflardan birini ya da her iki tarafı olumsuz etkileyecek şekilde durumlar yaratan, öğrenci ve öğretim elemanı arasındaki kişisel ilişkiler etik açıdan kabul edilemez.

e. Öğrenciler, eğitim-öğretim ilişkileri süresince, öğretim elemanlarıyla gönül ilişkisine giremezler.

f. Öğrenciler, öğretim elemanlarını ve onlarla olan ilişkilerini kişisel kazançları için kullanmamalıdırlar.

g. Öğrenciler, öğretim elemanlarını kasıtlı olarak mahcubiyet içinde bırakmamalı veya aşağılamamalıdırlar.

h. Öğrenciler, öğretim elemanları hakkında bilerek, yanlış ve kötü niyetli açıklamalarda bulunmamalıdırlar.

i. Öğrenciler, öğretim elemanlarının profesyonel kararlarını ve davranışlarını etkileyebilecek ya da etkileme görüntüsü verebilecek herhangi bir hediyeyi veya ikramı öğretim elemanlarına sunmamalıdırlar.

III. Diğer Öğrencilere Karşı Davranış Kuralları

a. Öğrenciler, diğer öğrencilere karşı ırk, anadil, din, cinsiyet, milliyet, medeni hal, siyasal görüş, dini inanç, cinsel yönelim, aile, sosyal veya kültürel geçmiş, etnik köken, fiziksel engellilik gibi sebeplerle ya da keyfi ve kişisel nedenle ayrımcılık yapamazlar.

b. Tüm öğrenciler, ister aynı birimden isterse de farklı birimlerden olsun, birbirlerine karşı saygılı ve adil davranacaklar, saygın hareket edecekler ve birbirleriyle olan her türlü ilişkilerinde kendilerine hâkim olacaklardır.

c. Öğrencilerin, diğer öğrencilere karşı tehdit edici davranışta bulunması, sözler söylemesi, sözlü ya da fiziksel tacizde bulunması veya gözdağı vermesi hiçbir şekilde ve koşulda kabul edilemez.

d. Öğrenciler, diğer öğrenciler hakkındaki görüşlerini sunarken adil ve nesnel olmalıdırlar; onlar hakkında, bilerek, yanlış ve kötü niyetli açıklamalarda bulunmamalıdırlar.

e. Öğrenciler, kendi tavırlarını veya görüşlerini desteklemek için diğer öğrencilerin görüş veya tavırlarını, bilerek, yanlış bir şekilde aktaramazlar.

f. Öğrenciler, diğer öğrencilerin mallarına ve akademik çalışmalarına zarar veremezler.

g. Öğrenciler, diğer öğrencilerin akademik haklarına ve öğrenme özgürlüğüne saygı göstermelidirler.

IV. Bölüme, Fakülteye ve Üniversiteye Karşı Sorumlulukları

a. Öğrenciler; bölümün, fakültenin veya üniversitenin;

1. Eğitim-öğretim işlerinin düzgün yürütülmesiyle ilgili kurallara uymak ve bununla ilgili bilgileri izlemek ve öğrenmek sorumluluğunu yüklenirler.

2. Talep ettiği bilgileri veya evrakları doğru ve zamanında vermelidirler.

3. Mallarına bilerek ya da kasıtlı olarak zarar vermemelidirler.

4. Kısıtlanmış alanlarına izinsiz girmemeli ve oraları izinsiz kullanmamalıdırlar.

5. Olanaklarını kendi şahsi çıkarları ve kazançları için kullanmamalıdırlar.

6. İdari ve destek personeline saygıyla ve hakkaniyetle davranmalı, onları sözlü veya fiziksel olarak taciz etmemelidirler.

b. Öğrenciler; diğer bölümleri, fakülteleri veya üniversiteleri aşağılayacak veya kötüleyecek açıklamalarda bulunmamalıdırlar.

D. Bazı Amerikan Okullarında Öğrenci Sorumlulukları

Aşağıda bazı Amerikan okullarında (Greenville k-12) öğrenci sorumlulukları olarak belirlenmiş ifadelerden örnekler verilmiş ve bütün öğrencilerin aşağıdaki sorumlulukları yerine getirilmeleri istenmektedir[62]:

1. Eğitim Almak Üzere Okula Gitmek: Okullar, okula devam etmeyen öğrencilere eğitim veremezler.

2. Yasal Ya Da Sağlıkla İlgili Bir Mazereti Olmadıkça Her Gün Okula Devam Etmek.

3. Bütün Derslere Zamanında Girmek: Dersler başladıktan sonra sınıfa giren bir öğrenci, diğerlerinin öğrenme ve çalışma haklarına engellemektedir. İş dünyasında başarılı olmak isteyen bir öğrenci dakik olmayı da öğrenmelidir.

4. Sınıfa Gerekli Materyallerle Gelmek: Öğretmen, yapacağı öğretimi öğrencilerin hazırlıksız gelmeleri nedeniyle erteleyemez. Sınıfa hazırlıksız gelmek, başka öğrencilerin öğrenme hakkını kullanmalarına zarar verir.

5. Bütün Ders, Ev Ödevleri ve Toplantı Tarihlerine Uygun Davranmak: Eğitim sınıf içi ve dışı çalışmalara katılım ve bu çalışmaların tamamlanması gerçekleşmeksizin etkili olamaz.

6. Okul Kurallarına ve Okulda Çalışanlara Uymak: Hiç kimse başkalarının eğitimini engelleme hakkına sahip değildir. Kurallar, okulların öğrencileri eğitme yükümlülüklerini yerine getirebilmesini sağlamak üzere konulmuştur. Öğrenciler okul kurallarına ve okulda çalışan görevlilerin talimatlarına uygun davranmakla sorumludur.

7. Okul Görevlileri İle İşbirliği: Öğrenciler, okul yetkilileri kendilerinden istediğinde güvenilir bilgileri onlarla paylaşmakla sorumludur.

8. Kişi ve Kişilere Ait Eşyalara Saygı Göstermek: Öğrenciler insanlara ve onların varlıklarına saygılı davranmalıdır.

9. Kamu Mallarına Saygı Göstermek: Okullar toplumsal bir yatırım ve gençler için bir kaynaktır. Okul mallarına zarar veren kimseler bu zarardan sorumlu tutulacaktır.

10. Okuldan Gönderilen Mesajları Ailesine Ulaştırmak: Eğitim, aile ve okul arasında bir ortaklıktır. Öğrenciler kendilerine ait gelişim raporları, devam durumları vb. gibi mesajları olduğu gibi koruyarak ailelerine ulaştırmalıdırlar.

Özoğlu'nun (1978) dediği gibi, öğrencinin kendine saygı duyması, kendisini tanıması ve bu tutumunu diğerleriyle ilişkilerinde de gösterip diğer bireylerle saygı, sevgi, anlayış ve karşılıklı yardımlaşmaya, paylaşmaya dayalı ilişkiler geliştirmesi, yaşamındaki verimlilik, başarı ve mutluluğun temel koşulu olmaktadır[63].

Özet

Eğitim ve okul yöneticileri üstlenmiş oldukları rolleri oynarken yasal kurallara uymanın yanı sıra bazı temel yönetsel etik ilkelere de uymak zorundadırlar. Yönetsel etik, örgütlerde işgörenlerin davranışlarına ahlaki ilkelerin uygulanması olarak tanımlanabilir[4]. Kaiser'e (1985: 39) göre eğitim yöneticileri için önemli bazı etik ilkeler şöyle sıralanabilir[10]: Bütün kararlar ve eylemlerinde öğrencilerin iyili-

ğini temel değer olarak kabul ederler, mesleki sorumluluklarını doğruluk ve dürüstlükle yerine getirirler, bütün bireylerin yurttaşlık ve insan haklarını gerektiği gibi korur ve destekler, bölge, eyalet ve ulusal yasalara uygun davranır ve doğrudan veya dolaylı olarak devleti yıkıcı ve bozucu örgütlere katılmaz, eğitim kurumunun eğitim siyasaları ile yönetsel kural ve düzenlemelerini uygularlar.

Okulların etkili bir şekilde amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için süreçte eğitim işgörenlerinin yanında, velilerin de okulda ve evde çocuklarına karşı bazı sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları yerine getirdikleri oranında çocuklarının akademik başarılarına ve sosyal gelişimlerine olumlu yönde katkı sağlamış olurlar. Mevcut literatür gözden geçirildiğinde, anaokulundan liseye kadar bütün kademelerde aile katılımının öğrencilerin akademik başarısı için çok önemli olduğu görülmektedir[50].Theisen'e göre (2001) çocuğun fiziksel ve/veya duygusal refahını güçlendirmek için velilerin/ailelerin uyması gereken *bazı temel sorumluluk* alanları şöyle sıralanabilir[57]: (1) Güvenli bir ortam sağlama, (2) çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılama, (3) çocuğun öz-saygı ihtiyacını yerine getirme, (4) çocuğa ahlak ve değerleri öğretme, (5) çocukla karşılıklı saygıyı geliştirme, (6) etkin ve uygun bir disiplin sağlama, (7) çocuğun eğitimine katkı sunma ve (8) çocuğu tanımadır.

Öte yandan eğitim sisteminin varoluş sebeplerinin odağında öğrenci vardır. Öğrenci de toplumsal bir varlık olduğuna göre, ondan da toplumsal özellikler ve kurallara uyumlu etik bazı davranışlar beklemek durumundayız. Genel olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda genellikle öğrencilerden; okula ve derslere düzenli devam etmeleri ve başarılı olmaları, okul personeline, arkadaşlarına ve çevresindeki kişilere karşı saygılı ve hoşgörülü davranmaları, doğru sözlü ve dürüst olmaları, iyi ve nazik tavırlı olmaları, millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları, sigara, içki ve diğer bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları ve bu maddelerin kullanıldığı ortamlardan uzak durmaları beklenir[23, 24]. Üniversitede kayıtlı olup eğitim-öğretim gören tüm öğrenciler de bazı etik ilkelere ve davranış kurallarına uymak zorundadırlar. Bunlar da şöyle sıralanabilir[61]: (1) Akademik Etiğe Aykırı Davranışlar, (2) Öğretim Elemanlarına Karşı Davranış Kuralları, (3) Diğer Öğrencilere Karşı Davranış Kuralları, (4) Bölüme, Fakülteye ve Üniversiteye Karşı Sorumluluklardır.

Kısaca, nitelikli bir eğitim-öğretim, nitelikli ve sağlıklı bir nesil ve buna bağlı olarak sağlıklı bir toplum oluşturabilmek için; eğitim ve okul yöneticilerinin, öğrenci velilerinin ve öğrencilerin etik sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmeleri zorunluluk arz etmektedir. Davies (1991)'in dediği gibi, çocuğun sosyal, duygusal, fiziksel ve akademik gelişimi, okulun, ailenin/velinin ve diğer toplumsal kurumların ortak ve örtüşen bir sorumluluğudur[35].

Değerlendirme Soruları

1. ……., örgütlerde işgörenlerin davranışlarına ahlaki ilkelerin uygulanması olarak tanımlanabilir.

Yukarıdaki boşluğa aşağıdaki kavramlardan hangisi gelir?

A. Yönetim
B. Yetki
C. Meslek
D. Yönetsel etik
E. Okul yönetimi

2. **Hoffman ve Frederick'e göre aşağıdakilerden hangisi** "temel etik değerler" **kapsamında yer almaz?**

A. Dürüstlük
B. Sadakat
C. Mükemmeliyeti aramak
D. Adalet
E. Eşitlik

3. **Aşağıdakilerden hangisi örgütlerin çalışanlarına karşı etik sorumluluklar kapsamında yer almaz?**

A. Çalışma hakkına saygı gösterme
B. Çalışanlar arsında ayrımcılık yapma
C. Adil ücret ödeme
D. Özel hayatın gizliliği hakkına saygılı olma
E. Çalışanların kararlara katılma hakkını sağlama

4. "Çocukları doğrudan ve dolaylı yollardan eğittikleri için, anne-baba çocuğun evdeki öğretmenleridir ve okulda bir öğretmen tarafından yapılan çoğu iş, evde anne-baba tarafından kolaylıkla bozulabilir" **ifadesi aşağıdaki araştırmacılardan kime/kimlere aittir?**

A. W. H. Jeynes
B. B) G. R. Jones
C. P. Hollingsworth ve H. H. Hovver
D. J. Glover
E. H. Kökelekli

5. **İnsanın aile ortamında en büyük üstadı ve tesirli öğretmeni aşağıdakilerden hangisidir?**

A. Anne
B. Baba
C. Büyükanne
D. Büyükbaba
E. Kardeşler
F.

6. **Aşağıdakilerden hangisi velilerin çocuklarına karşı yerine getirmeleri beklenen sorumluluklardan birisi değildir?**

A. Velinin çocuğunu sevdiğini belli etmesi
B. Velinin çocukların değerli olduklarını onlara hissettirmesi
C. Çocuk veliden nefret edince velinin de ondan nefret etmesi
D. Velinin çocuğu tenkit etmemesi
E. Velinin çocuklara hep pozitif yaklaşması

7. Çocuğun fiziksel ve/veya duygusal refahını güçlendirmek için velilerin uyması gereken temel sorumluluklardan birisi de "güvenli bir ortam sağlama"dır. Aşağıdaki ifadelerden hangisi güvenli bir ortam sağlama kapsamına girmez?

A. Çocuğu fiziksel istismardan uzak tutma

B. Hava şartlarına uygun kıyafetler sağlama

C. Güvenli olmayan nesneleri çocuğun erişemeyeceği bir yerde saklama

D. Çocuğun bakıcılarını tanıma

E. Evin etrafındaki potansiyel tehlikeleri ortadan kaldırma

8. Millî Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 52. maddesinde öğrencilerin uyacakları kurallar ve öğrencilerden bir nevi beklenen etikle ilgili sorumluluklar yer almaktadır. Bu sorumluluklara hangi sayılı resmi gazetede yer verilmiştir?

A. 29072 B. 29082

C. 2992 D. 2995

E. 2998

9. Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 157. maddesinde öğrencilerin uyacakları kurallar ve öğrencilerden bir nevi beklenen etikle ilgili sorumluluklar yer almaktadır. Bu sorumluluklara hangi sayılı resmi gazetede yer verilmiştir?

A. 18758 B. 19758

C. 1959 D. 28758

E. 28759

10. Üniversite'de kayıtlı olup eğitim gören tüm öğrenciler, bazı ilkelere ve davranış kurallarına uymayı kabul etmiş sayılırlar. Bunlardan birisi de "akademik etiğe aykırı davranışlar"**dır. Buna göre aşağıdakilerden hangisi akademik etiğe aykırı davranışlar kapsamında yer almaz?**

A. Verilen notları herhangi bir şekilde değiştirmek

B. Üniversite bünyesinde sürdürülen her türlü eğitim-öğretim etkinliklerini engellemek

C. Üniversite dışında gerçekleşen ama eğitimin bir parçası olan staj vb. etkinliklerde kurallara uymamak

D. Diğer öğrencilerin akademik etiğe aykırı davranmalarına kasıtlı olarak yardımcı olmak

E. Öğrencilerin, diğer öğrencilerin mallarına zarar vermemesi

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
D	E	B	C	A	C	B	A	D	E

Kaynakça

1 Jones, G. R. (2013). *Organizational theory, design, and change: Text and cases.* New Jersey: Pearson Prentice Hall. s. 66.

2 URL-1. http://josephsononbusinessethics.com/2010/12/12-ethical-principles-for-business-executives. Erişim Tarihi: 15.07.2018.

3 Aydın, İ. (2012). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik.* Ankara: Pegem Yayınları. s. 4.

4 Thompson, D. F. (1985). The possibility of administrative ethics. *Public Administration Review,* (45),555-561. p.555.

5 Velamuri, S. R. & Dew, N. (2010). Evolutionary processes, moral luck, and the ethical responsibilities of the manager. *Journal of Business Ethics*, 91 (1), 113- 126. p. 126

6 Jones, G. R. (2013). Ön. ver. s. 67.

7 Özkalp, E. ve Kırel, Ç. (2013). *Örgütsel davranış.* Bursa: Ekin Yayınevi. s. 510-512.

8 URL-1.Ön. ver.

9 Işık, B. (1999). Yöneticilerin çalışanlara karşı iş etiğine yönelik değerlerinin tespit ve analizine ilişkin bir çalışma (Yayınlanmamış doktora tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.109-127.

10 Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik.* Ankara: Pegem Yayınları. s. 93.

11 Bown, C., Bessestte, H. & Chan, T. C. (2006). Including ethics in the study of educational leadership. *Journal of Collegeand Character*, 7 (8), 1-8. p. 4.

12 Jones, G. R. (2013). Ön. ver. p. 67.

13 Daniel, R. E. (2001). Ethics in educational administration: That which is expected vs that which is required (Unpublished doctoral dissertation). University of North Carolina. p.18.

14 Evers, C. W. (1993). Ethics and ethical theory in educative leadership: A Pragmatic and Holistic Approach. *Educative leadership: A practicaltheory* (Ed: Duignan, P. A.,& Macpherson, R. J. The Falmer Press London Washington D.C. p. 27

15 Starratt, R. J. (2003). *Ethical leadership*. *EAF Journal*. 17(1), 104-108. p. 106.

16 Daniel, R.E. (2001).Ön. ver. p. 17.

17 Calabrese, R. L. (1989). Effective principals must be ethical: Ethics for principals.*The Education Digest,* 54(7), 16-19. p. 16.

18 Calabrese, R. L. (1989).Ön. ver. p. 17-19.

19 Daniel, R.E. (2001).Ön. ver. p. 18.

20 Denig, S. J. & Quinn, T. (2001) Ethical dilemmas for school administrators. *The High School Journal*. 84 (4), 43-49. p. 43.

21 Aydın, İ. (2003). Ön. ver. s. 92.

22 TDK. (1998). *Türkçe sözlük.* Ankara: Türk Dil kurumu Yayınları. s. 2340

23 Resmî Gazete. (2013). *Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği.* Sayı: 28758.

24 Resmî Gazete. (2014). *Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği.* Sayı: 29072.

25 TDK. (1998). Ön. ver. s. 50.

26 Başaran, İ. E. (1983). *Eğitime giriş.* Ankara: Sevinç Matbaası. s.56.

27 Köylü, M. (2016). Aile değerler eğitimi. *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* (Editör: Mustafa Köylü). Ankara: Nobel Yayınları. s.107.

28 Hollingsworth, P. M. & Hoover, H.H.(1999). *İlköğretimde öğretim yöntemleri* (Çev.Tanju Gürkan, Erten Gökçe ve Duygu S. Güler). Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No: 2014. s. 343, 344.

29 Köylü, M. (2016). Ön. ver. s. 109.

30 Kökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma. *Eğitime Bakış (Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi),* 6 (18), 4-9. s. 7.

31 Zee, V. B. & Beaufort, I. (2011). Preconception care: A parenting protocol. A moral inquiry in to the responsibilities of future parents towards the irfuture children. *Bioethics*, 25(8), 451-457. p. 452.

32 Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması. *İlköğretim-Online,* 2(2), 28-34. s.30.

33 Koçak, Y. (1987). Aile ve okul. *Eğitim sosyolojisi -Seçme yazılar-*. Ankara: İlk-San Matbaası. s. 110.

34 Barge, J. K. & Loges, W. E. (2003). Parent, student, and teacher perceptions of parental involvement. *Journal of Applied Communication Research,* 31(2), 140-163. p.140

35 Davies, D. (1991). Schools reaching out: Family, school, and community partnerships for student success. *The Phi Delta Kaplpan,* 72 (5), 376-382. p.377.

36 Şişman, M. (2002). *Eğitimde mükemmellik arayışı.* Ankara: Pegem Yayıncılık. s. 193.

37 Lareau, A. (1987). Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. *Sociology of Education*, 60 (2),73-85. p. 73

38 Kreider, H., Caspe, M., Kennedy, S., & Weiss, H. (2007). Family involvement in middle and high school students' education. Involvement makes a difference: Evidence that family involvement promotes school success for every child of every age. *Harvard Family Research Project*. Number 3, Spring 2007. p. 1

39 Caspe, M., Lopez, M. E., & Wolos, C. (2007). Family involvement in elementary school children's education. *Harvard Family Research Project*. Number 2, Winter 2006/2007. p.1

40 Epstein, J. L. & Sheldon, S. B. (2002a). Improving student behavior and school discipline with family and community involvement. *Education and Urban Society,* 35(4), 4-26. p. 4

41 Demirel, Ö.(1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. s.43

42 Özkan, N. (2010). The role of families in the achievement of students at secondary education. *Trakya University Journal of SocialScience*, *12* (2).262-271. p. 263

43 Washington, L. V. (2016). The effects of parent involvement on student outcomes in a minority-serving charter high school (Unpublished doctoral dissertation). Walden University. p.4.

44 Shaw, C. A. (2008). *A study of the relationship of parental involvement to student achievement in a Pennsylvania career and technology center* (Unpublished Doctoral Dissertation). The Pennsylvania State University. Pennsylvania, USA. p.1

45 Jeynes, W. H. (2007). The relationship between parental involvement and urban secondary school student academic achievement: A meta analysis. *Urban Education,* 40 (3), 237-269. p. 237.

46 Shaw, C.A. (2008). Ön. ver. p. 44

47 Sheldon, S. B. (2003). Linking school-family-community partnerships in urban elementary school to student achievement on state tests. *The Urban Review,* 35(2), 149-165. p.149

48 Epstein, J. L. & Sheldon, S. B. (2002b). Present and accounted for: Improving student attendance through family and community involvement. *Journal of Educational Research*, 95(5), 308-318. p. 308

49 Erdoğdu, M. Y. (2007). Ana-baba tutumları ve öğretmen davranışları ile öğrencilerin akademik başarıları arasındaki ilişkiler. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (14), 33-46. s. 44

50 Broadus, T. L. (2016). *Examining parental involvement in impoverished schools* (Unpublished doctoral dissertation). WaldenUniversity. p. 24.

51 Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships. *Phi Delta Kappan,* 76(9), 701-716. p. 701

52 Özkara, Y. (2002). Özel ilköğretim okullarının veli beklentilerini karşılama düzeyleri *(*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. s. 37, 38.

53 Aslanargun, E. (2007). Okul-aile işbirliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışması. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (18), 119-135. s. 125.

54 Çelenk, S. (2003). Ön. ver. s. 32

55 Davies, D. (1991). Ön. ver. p. 377.

56 Aydın, İ. (2003). Ön. ver. s. 169

57 Theisen, C. (2001). Parental responsibilities. www.parentcoachplan.com adresinden 15.07.2018 tarihinde erişilmiştir

58 Aydın, İ. (2003). Ön. ver. s. 169-174.

59 Resmi Gazete. (2014). Ön. ver.

60 Resmi Gazete. (2013). Ön. ver.

61 Gerçek, H., Güven, M. H., Özdamar, Ş. O., Yanpar-Yelken, T. ve Korkmaz, T. (2011). Yükseköğretim kurumlarında etik ilkeler, sorumluluklar ve davranış kuralları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science,* 1 (2), 80-88. s. 84, 85.

62 Aydın, İ. (2003). Ön. ver. s. 160, 161.

63 Özoğlu, S. Ç. (1978). İnsan ilişkileri ve öğrenci. *Eğitim ve Bilim Dergisi,* (12), 11-15. s.15 (http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5617/1760). Erişim Tarihi: 12. 07. 2018.

9. BÖLÜM

İŞ VE MESLEK HAYATINDA ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR

Doç. Dr. Filiz ÇETİN - Gazi Üniversitesi

Kazanımlar

- İş ve meslek hayatında etik ve etik dışılık kavramlarını tanımlar
- 2.Etik dışı davranışların özelliklerini açıklar
- İş ve meslek hayatında etik dışı davranışlara neden olan faktörleri açıklar
- Etik dışı davranışların sonuçlarını açıklar
- Etik dışı davranışları önlemenin yollarını açıklar

Giriş

Yunanca'daki "ethos" veya "ethicos", Latince'deki "ethica" kelimelerinden türeyen etik kelimesinin anlamı, özellikle belirli bir gruba ait töre, gelenekler veya alışkanlıklardır.[1, 2] Etik, insan davranışlarını doğru veya yanlış, iyi veya kötü olarak belirleyen bir takım ilkeler veya standartlar bütünü olarak tanımlamıştır.[3]

Davranış standartları, insanların gerçek davranışları anlamına gelmektedir. İnsanlar genel anlamda kabul edilen davranış standartlarını çoğu zaman göz ardı etmeye meyillidirler. Ancak bir birey sıklıkla yalan söylese bile toplumsal anlamda dürüst olmayı savunmak için çocuklarına yalan söylemenin kötü veya yanlış olduğunu öğreterek dürüst olmanın bir davranış standardı olmasını sağlayabilir. Bu durumda etik kavramı önem kazanır. Çünkü etik insanların davranış standartlarını belirler. Yani teorik açıdan iyi ölçütünün belirlenmesinde etik, bu ölçütlerin uygulanmasında ise ahlak rol oynamaktadır.[4] Diğer bir deyişle, etik, doğru- yanlış teorisi iken; ahlak, onun pratiğidir.Etik, değerler ile ilgili olup insanın ne şekilde davranması gerektiğini araştırırken; ahlak,bunun hayata geçirilmesini konu alır.[5]

Ahlakın temelinde din, kültürel yapı, çevre, toplumsal yapı ya da gelenekler belirleyici olmakla birlikte salt belirleyici değillerdir. Bu noktadan hareket edil-

diğinde ahlak değişkendir, ancak kendisini etkileyen öğelerden de bağımsız değildir. İş etiği ve işyerindeki ahlaki değerleri tartışılırken, hem geleneksel ahlak anlayışından devralınan öğeler, hem de dünyadaki çok boyutlu değişim dikkate alınmalıdır.[6]

İş etiği, iş dünyasındaki davranışları yönlendiren, onlara rehberlik eden etik, prensipler ve standartların toplamıdır.[7] İş etiği, uygulamalı bir ahlak bilgisidir ve iş hayatında karşılaşılan tüm ahlaki sorunları inceler. İş etiği, iş yerinde iyi ve nazik olmak ya da kar ve servete karşı olmak gibi bir anlama sahip değildir. İş etiği ya da iş dünyasında karşılaşılan ahlaki sorunlar genel ahlaki sorunlardan ayrı bir yöntemle ele alınmazlar.[8] İş dünyasında doğru davranışlar ve eylemler olacağı gibi, yanlış davranışlar ve eylemler de bulunmaktadır. Dolayısıyla iş etiği, iş dünyasındaki doğru ve yanlışları ifade eder .[9]

Bir mesleğin üyesi olan kişilerin uyması gereken kurallar bulunmaktadır. Bu kuralların belirlenmesinde meslek etiği etkilidir. Ayrıca meslek etiği o alandaki istendik davranışların bütünü olarak da tanımlanabilir. Meslek etiği sayesinde meslek üyelerinin etiğe aykırı davranışlarda bulunmalarının önüne geçilmektedir. Her mesleğe özgü olarak belirlenen mesleki etik kodlar genel olarak ahlaki ilkelerle de bağdaşmaktadır.[10] Meslek etiği, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde uyulması gereken davranışın kuralları olarak tanımlanabilir. Meslek etiğinin en önemli yanlarından biri, dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmalarının gerekli olmasıdır.[11]

Örgütsel etik ilkelerinin uygulanması konusunda, kamu görevinde çalışanlara önemli görevler düşmektedir. Bu amaçla hazırlanan ve Resmi Gazete'de yayımlanana etik ilkeler şu temel başlıklar altında toplanmıştır:[12]

- Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci
- Halka hizmet bilinci
- Hizmet standartlarına uyma
- Amaç ve misyona bağlılık
- Dürüstlük ve tarafsızlık
- Saygınlık ve güven
- Nezaket ve saygı
- Yetkili makamlara bildirim
- Çıkar çatışmasından kaçınma
- Görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması

- Hediye alma ve menfaat sağlama yasağı
- Kamu malları ve kaynaklarının kullanımı
- Savurganlıktan kaçınma
- Bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan
- Bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık
- Yöneticilerin hesap verme sorumluluğu
- Eski kamu görevlileriyle ilişkiler
- Mal bildiriminde bulunma

Aynı meslekten olanların birbirleri ile ilişkilerinde belirli davranış kalıplarına uymaları, meslek etiğinin evrensel boyutuna da dikkat çekmektedir. Bu amaçla,günümüzde aynı mesleği yapanlar bir araya gelerek, Tabip Odaları, Barolar Birliği gibi çeşitli toplumsal birlikler oluşturmuşlardır.[13]

Uygulamada farklı meslek gruplarına bakıldığında, her meslek grubu kendisiyle ilgili mesleki davranış kurallarını kendisi geliştirmektedir. Karar verme aşamasında neyin doğru,neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğunun belirlenmesine meslek etiği ilkeleri yardımcı olmaktadır ki, günümüzde mesleklere ilişkin geliştirilen mesleki etik kodları yaygınlaşma eğilimindedir. Günümüzde meslekler arası farklılıkların olmasına rağmen meslek etiği ile ilgili olarak belirlenen kurallar genel olarak şu şekildedir;[14]

- Meslek mensubunun yasaların öngördüğü düzeyin üzerinde bir davranışta bulunmaları ve bu seviyeyi her zaman korumaları gerekmektedir.
- Belirlenecek etik kurallar dürüst davranmaya ve kamuoyunda olumlu bir izlenim bırakmaya yönelik olmalıdır.
- Meslek grupları belirlenen etik standartlara ters düşecek olan tüm davranışları yasaklamalı ve buna yönelik cezai müeyyide uygulamalıdırlar.

Dünyanın her yerinde meslek etiğinde amacın; hataların yapılmasını önlemek ve mesleğin insanlara daha iyi hizmet vermesi için mesleğe bir kılavuz hazırlamak olduğu söylenebilir. Meslek etiğindeki ilkeler, o mesleğin uygulanmasında topluma, müşteriye, mesleğe, meslektaşa, doğaya ve çevreye karşı ahlaki, adil ve doğru davranış modelleri niteliğinde olup, çalışanlara etik kararlar vermeleri konusunda kılavuzluk yapmaktadır. Ayrıca, ilkeler her mesleğe yönelik doğruları, görevleri ve zorunlulukları belirlediği için, çalışanların rollerini ve sorumluluklarını da tanımlamaktadır. Bu açıdan etik ilkelerin bir örgüt içinde ilan panosuna yapıştırılarak sadece bakılıp geçilen kurallar değil de, her an yaşanan bir olgu olması gerektiği söylenebilecektir.[15]

Etik değerlere ve iş ahlakına sahip çıkılmaması durumunda ortaya çıkabilecek olumsuz durumları şu şekilde sıralamak mümkündür;[16]

- Toplumda Kirlenme
- Yolsuzluklarda artış
- Haksız Rekabetin artması
- Kaynakların Verimsiz Kullanımı
- Yatırımların Daha Pahalıya Mal olması
- Giderlerde Gereksiz Artış
- Maliyetlerde Artış
- Yabancı Sermayenin Kaçması
- Büyümenin Yavaşlaması
- İşsizlikte Artış
- Gelir Dağılımının Bozulması
- Ülkenin Ulusal Ekonomik Performansında Düşüş

Etik Dışı Davranış

Bireyin sergilemiş olduğu davranışların, toplumun beklentileri tarafından doğru ve yanlış ölçütleri dikkate alınarak değerlendirilen ve bu değerlendirme sonucunda kabul görmeyen kısmı etik dışı davranışlardır.[17]Etik dışı davranışlar, örgüt içerisinde çeşitli nedenlerle meydana gelen çatışmalar, saldırgan davranışlar ve davranışsal sorunları ifade etmektedir.[18]

Etik dışı davranış, genellikle toplumun sürdürülebilmesi için geniş parametreler olan yasaların, politikaların, düzenlemelerin ve örgüt normlarının göz ardı edilmesiyle başkalarına zarar verici sonuçlar ortaya çıkaran ve toplum tarafından yasa dışı ya da gayriahlaki kabul edilen davranışları kapsamaktadır.[19] Kişilerin etik dışı davranışları karşılığında elde edecekleri menfaat yüksekse, etik kurallar çok da anlam ifade etmemektedir. Etik dışı davranmak; dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlik, mesleki özen ve titizlik, güvenilirlik ve mesleki davranış olarak sıralanabilen temel nitelikteki etik ilkelere aykırı hareket etmektir. Mesleğin itibarını zedeleyecek hile, yolsuzluk vb. her türlü davranışı kapsamaktadır.[20]

Meslek etiği bakımından bir davranışın etik dışı bir davranış olup olmadığına dair aşağıda verilen soruların meslek mensubu tarafından yanıtlanması, söz konusu davranışın etik olup olmadığı konusunda ilgili kişiye genel bir izlenim sunabilir:[21]

- Yaptığım şey, doğru, adil ve yasal mıdır?
- Bu benim kendi işim olsaydı aynısını yapar mıydım?
- Bu yaptıklarımı rahat bir şekilde eşimle, arkadaş veya en yakınımdaki kişilerle paylaşabilir miyim?
- Bu davranışlarımla kimler, nasıl haksız yere zarar görebilir?
- Bu davranışım ortaya çıktığında mesleki saygınlığım, itibarım bundan nasıl etkilenir?
- Bu davranışı başka bir meslektaşım yapmış olsaydı, bunu nasıl karşılardım?

Etik Dışı Davranışlara Neden Olan Faktörler

Örgütlerde etik dışı davranışlara yol açan faktörler bireysel ve örgütsel olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir;[22]

1. Bireysel Faktörler

Demografik Özellikler

Etik dışı davranışın farklı demografik faktörlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmalarda kadınların erkeklere oranla etik dışı davranış eğilimlerinin daha az olduğu, kadınların bu konuda erkeklere göre daha hassas davrandıkları ifade edilmektedir. [23, 24, 25, 26] Diğer taraftan yaşça büyük olan bireylerin genç yaştakilere göre etik standartları daha çok benimsedikleri.[27] Etik ilkelere bağlılığın eğitim ve gelir düzeyi ile doğru orantılı olarak arttığı belirtilmektedir.[28,29]

Kişisel Özellikler

Çalışanların özellikleri çıkarcı, görevci ve ahlakçı şeklinde üç davranış kalıbı içinde ele alınabilir. Çıkarcı sayılabilecek özellikleri olan çalışanlar, yönetsel etik oluşumunda olumsuz etki yaparlar. Görevci davranış kalıbına sahip çalışanlar iş etiğinin oluşumuna hem olumlu hem de olumsuz etki yapar. Ahlakçı davranış kalıbı içinde olan çalışanlar ise etik oluşumuna doğrudan katkı sağlar.[30] Ahlaki zayıflık içerisinde olan meslek mensuplarında etik dışı davranış eğilimi gösterme eğiliminin daha fazla olduğu gözlenmiştir.[31]

2. Örgütsel Faktörler

Yetersiz İletişim

Örgütsel iletişim, örgütlerde işbirliği, koordinasyon ve kontrol işlevini yerine getiren örgütsel ve yönetsel yapının en önemli öğelerinden birisidir. Örgütsel politikalar ya da yönetsel kararlar, bunları yerine getirmesi beklenenlerce doğru anlaşılmadığı sürece etkin bir şekilde yerine getirilemeyecektir. İletişim sürecinin gerektiği gibi yerine getirilmemesi,örgütlerde çeşitli etik dışı davranışların gözlenmesine neden olabilmektedir.[32]

Öğretmenler, okulun amaçları ve hedefleri konusunda bilgi sahibi olmalı, okulun amaç ve misyonunu, okul yöneticisi öğretmenlere aktarabilmelidir. Okuldaki iletişim birimler ve bireyler arasında açık olmalı, öğretmenler gelişmeler hakkında bilgilendirilmelidir. Okulda iletişimin yetersiz olması halinde, örgütsel iletişim etkin kullanılamaz. Öğretmenler arasında yanlış algılamalar, motivasyon düşüklüğü, okula aidiyette zayıflama, dolayısıyla yetersiz sonuçlar ve sıradanlığa neden olmaktadır.[33] Eğer öğretmenler, yönetim ve örgüt arasında etkin bir iletişim sistemi oluşturulmazsa etik dışı uygulamaların önlenmesi zorlaşacak ve etik ihlallerinin ortaya çıkarılmasında başarısız olunabilecektir.[34]

Yetersiz Finansman

Eğitimin, ülkelerin kalkınmasında çok önemli bir yere sahiptir. Anacak eğitime gerekli kaynakları ayırmadan kalkınmanın sağlanamayacağı, ülkelerin kıt kaynaklarının önemli kısmını eğitime ayırmalarından açıkça anlaşılmaktadır.[35] Ülkemizde geçmiş yıllara kıyasla eğitime ayrılan pay azımsanmayacak oranda artmakla birlikte, nüfus artışı, genç nüfus oranı vb. nedenler eğitime ayrılan finansmanın yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Eğitime ayrılan kaynakların etkili kullanımı için iyi bir planlama yapılması, kıt kaynakların kullanılacağı kalemlerin inceden inceye hesaplanması, bunun içinse eğitim harcamalarının önceden tahmin edilmesi ve bütçenin buna dayalı olarak yapılması gerekmektedir.[36]

Finansmanın bu durumundan hareketle, iyileştirme amacıyla oluşturulacak kontrol sisteminin amaçları; israfı önlemek, finansal sistemi yönetmek adına doğru karar almak ve bu kararların uygulanmasını sağlamaktır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde durumun doğası gereği eğitimde finansal yeterliği sağlamak bir hayli zor ve uzun bir süreçtir. Bu zorlu süreçte yaşanan olumsuzluklar, diğer örgütlerde olduğu gibi eğitim örgütlerinde de birtakım etik dışı davranışlara neden olabilir.

Örgütsel Politikaların Yetersizliği

Örgütsel politika genel olarak çalışanların şahsi çıkarlarını korumak ve geliştirmek için sergiledikleri davranışlar olarak tanımlanmaktadır.[37] Başarılı örgüt politikaları birey ve örgüt arasındaki uyumu iyileştirici özelliğe sahiptir. Birey-örgüt uyumu ya da bireysel ve örgütsel değerlerin uyumu, örgütsel bağlılığı yüksek, nitelikli ve verimli bir iş gücünün sürdürülmesinde anahtar role sahiptir. Eğitim örgütlerinde nitelikli bir öğretim sürecinin işletilebilmesi için örgütsel bağlılığı yüksek, nitelikli eğitim kadrosuna ihtiyaç vardır.[38] Ancak başarılı bir örgüt politikasını oluşturmada, dikkat edilmesi gereken noktaları göz önüne almadan oluşturulan örgütsel politikaların, örgütlerde birçok etik dışı davranışın nedeni haline geldiği gözlenmektedir.[39]

Zayıf Örgüt Kültürü

Örgüt kültürü ve etik iklim, kararların etik boyutunun, toplum ve bireyler tarafından onaylanması ve örgüt içindeki bireylerin bilişsel ahlaki gelişimiyle yakından ilişkili olabilmektedir. Güçlü örgüt kültürlerinde tüm çalışanlar kültürel değerleri, öğretme, öğrenme, kolaylaştırma, paylaşma gibi süreçlerle içselleştirmektedirler. Örgüt kültürü algısının, etik ilkelere uyumu daha fazla vurguluyor olması durumunda, etik dışı karar almanın meydana gelmesi ihtimali de azalmaktadır. Sonuç olarak bir örgütün iklimi ve kültürü, örgütlerdeki etik dışı davranışlara güçlü bir şekilde etki etmektedir. Örgüt kültüründeki zayıflık, istenmeyen etik davranış örüntülerinin gelişmesine, benimsenmesine ve örgüt içerisinde yaygınlaşmasına neden olabilmektedir.[40] Eğitim örgütlerinde oluşturulacak güçlü bir örgüt kültürü ve örgüt kültürü algısı öğretmenlerde ve yöneticilerde istenmeyen etik davranış örüntülerinin oluşmasına engel olacak, bununla birlikte ilgililerde motivasyon, bağlılık ve performansın artmasına ve örgütten ayrılma oranlarında azalmaya neden olacaktır.[41]

Etik Dışı Davranış Türleri

Örgütlerde çok çeşitli etik sorunlarla ve etik dışı davranışlarla karşılaşılmaktadır. 1987 yılında yurt dışında yapılan bir araştırmada, ankete katılan işletmelerin %80'ninden fazlası "çıkar çatışması" ve "rüşveti" en önemli iki etik dışı davranış olarak değerlendirirken,ülkemizde 1999 yılında 160 yöneticinin katılımıyla yapılan benzer bir çalışma çevre kirliliği, bilgi sızdırma ve rüşvetin ülkemiz açısından en önemli etik dışı davranışlar arasında yer aldığını ortaya koymuştur.[42]

Örgütlerde pek çok etik dışı davranışı gözlemlemek mümkündür, iş yaşamında sergilenen en yaygın etik dışı davranışlar; ayrımcılık, kayırma, rüşvet, yıldırma (korkutma), ihmal, sömürü (istismar), bencillik, yolsuzluk, işkencedir (eziyet),

Yaranma (dalkavukluk), Şiddet (baskı-saldırganlık), ilişkilerine politika karıştırma, hakaret ve küfür, bedensel ve cinsel taciz, kötü alışkanlıklar, görev ve yetkinin kötüye kullanımı, dedikodu (söylenti), zimmet, dogmatik davranış ve yobazlık (bağnazlık) olarak yer almaktadır.[43,44]Aşağıda bu etik dışı davranışlardan bazıları açıklanmıştır;

Ayrımcılık; Kişilere aşağılayıcı özellikler yükleme veya grup üyeliği için gerekli olduğu ileri sürülen özelliklere sahip olduğu halde sahip olunmadığı savıyla kişileri dışlama ve ayırıma tabi tutma sürecidir.[45] Eğitim kurumları açısından düşünüldüğünde çalışanlar olarak öğretmelere ve diğer personele yönelik, öğretmenler olarak öğrencilere yönelik olarak farklı davranma, kimi zaman da bazılarına daha fazla hak ve ayrıcalık tanıma olarak tanımlanabilmektedir.[46]

Kayırmak; Tutmak, haksız olarak yardımda bulunmak, bir şeyin yapılmasını istemek, adam kayırmak, başkası için aracılık yaparak ona hakkı olmayan bir şeyin verilmesi için çaba göstermek gibi sosyal ahlak esaslarına ters düşen bir davranış biçimidir.[47] Kayırmacılık okul yönetimi açısından, yöneticinin kendisine yakın hissettiği çalışanları hak etmedikleri halde yasalara aykırı olarak desteklemesi ve korumasıdır.[48] Öğretmen açısından ise hak etmediği halde kendisine yakın gördüğü veya hissettiği öğrencileri koruması, gözetmesidir.

Yolsuzluk; Kamu kaynaklarının bir art niyete dayanılarak ve kasıtlı olarak yerinde ve verimli olarak kullanılmaması; bir başka ifade ile toplumun bütününe ait olan kaynakların, toplumsal yarar yerine kişisel yararlar için kullanılmasıdır.[49]

Rüşvet; Bir kamu görevlisinin, görevinin gereklerine aykırı bir işi yapması veya yapmaması için kişi veya kişilerle vardığı anlaşma çerçevesinde bir yarar sağlamasıdır.[50]

Yaranma-dalkavukluk; Yöneticiye yaranmak ve bu yolla mevcut durumunu korumayı amaç edinen, bunun için ödenmesi gereken bir bedelmiş gibi algılanan yaygın bir davranış biçimidir.Çoğunlukla ast-üst ilişkilerinde ortaya çıkan dalkavukluk davranışı bir iyi niyet içeriyormuş gibi görünse de olayın bir ileriki aşamasında aynı statüdeki şahısların birbirinden tedirgin olması ve huzurun bozulması mümkün olabilmektedir.[51]Kendisine dalkavukluk yapılan yönetici, tüm çalışanlarından aynı davranışı göstermeleri konusunda bir davranış beklentisine içerisine girebilir ve çalışanlarda bu yönde bir davranış eğilimini pekiştirerek yanlış davranış kalıplarının oluşmasına neden olabilir.

Yobazlık ve bağnazlık; inanç ve düşünceleri konusunda tartışmaya yer vermeyen, tek doğru şeyin kendi doğrusu olduğuna inanan, kendi gibi düşünmeyenlere en ağır biçimde saldıran, hoşgörüsüz ve sevgisiz insanları tanımlar.[52]

Engelleyici Olma ve Yanlış Yönlendirme; Engelleyici olma; hedef, yapılacak doğru eylemleri durdurma şeklinde tanımlanırken, yanlış yönlendirme; bilgi ve belgelerin eksik veya yanlış aktarılması ile ilgilidir. Bu tür davranışlar genelde gücü elinde bulundurma arzusundan ve "her şeyi en iyi ben yaparım" duygusundan kaynaklanır.[53]

Yıldırma ve Korkutma; Yıldırma, "iş yaşamında bir veya daha fazla kişiye yönelik sistematik olan düşmanca ve etik dışı iletişim kurma yoluyla psikolojik terör" biçiminde tanımlanmaktadır. Yıldırma davranışı, çalışanlarda iş tatmini ve performansı düşüren, çalışanlar arasında çatışma ortamı yaratan ve örgüt iklimini negatif yönde etkileyen temel bir sorun olarak görülmektedir.[54]

Bencillik; Bireyin, başkalarının yararını düşünmeden, kimi zaman onlara zarar vererek,davranışlarını yalnız kendi gereksinmelerini giderecek, kendine çıkar sağlayacak biçimde yönlendirmesidir.[55]

Dedikodu; Gerçek olup olmadığı bilinmeden başkalarına kara çalmak, insanları kötülemek, kınamak, suçlamak amacıyla yapılan konuşmalardır.[56] Dedikodu, yarım yamalak bilgiyi kategorileştirerek hayali nesnelere dönüştürür ve bildik kavramlarla ilişkilendirerek olup biten hakkında konuşulur hale getirir.[57]

Bedensel ve Cinsel Taciz; Bir işyerinde bir kişinin bir başka kişiyi cinsel amaçlı olarak tehdit etmesi, hakaret etmesi veya hor görmesi, taciz edildiği hissini verebilecek veya onun iş performansını olumsuz olarak etkileyebilecek, iş güvenliğini ortadan kaldırabilecek, tehlikeli yıldırıcı bir çalışma ortamına yol açacak, tekrar edilen ve istenmeyen sözlü, fiziki veya el-kol ile yapılan cinsel yaklaşımlar, aşağılayıcı cinsel konuşmalar ve cinsel ayrım güden sözler olarak tanımlanabilir.[58]

Etik Dışı Davranışların Sonuçları

Etik değerlere uygun davranışların çeşitli olumlu sonuçları vardır. Bunlar;[59]

- Saygınlık kazanma
- Güvenirlik
- İyi bir imaj sahibi olma
- Problem çözümünde yardım görme
- Ahlaki çöküşü azaltma
- Kötü niyetli girişimleri önleme
- Toplumda kabul görme vb.

Diğer taraftan etik dışı davranışların birtakım olumsuz sonuçları vardır.Bunlar "tükenmişlik, bireysel doyumsuzluk ve mutsuzluk, örgütsel/mesleki bağların zayıflaması ve iş kalitesinin önemsenmemesi" şeklinde sıralanabilir;[60,61]

Tükenmişlik

Tükenmişlik, işi gereği insanlarla yoğun ilişkiler içerisinde olan bireylerde görülen duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi şeklinde tanımlanmaktadır.[62]

Tükenmişliğe etki eden faktörler bireysel ve örgütsel faktörler olmak üzere iki alt başlıkta ifade edilir. Bireysel faktörler; yaş, medeni durum, çocuk sayısı, işe aşırı bağlılık, motivasyon, kişilik, mesleki doyum, informal destek, üstlerinden gördüğü destek olarak sıralanmaktadır.[63] Tükenmişlik üzerinde etkili olduğu düşünülen örgütsel faktörler ise; iş yükü, kontrol, ödüller, aidiyet, adalet ve değerler şeklinde sıralanmaktadır.[64]

Tükenmişlik, hem birey hem de örgütler açısından iş yaşamını önemli ölçüde tehdit eden bir sorundur. Bu ciddi sorun, örgütlerde strese neden olan işle veya örgütsel faktörlerle ilgili uzun süreli etkiden dolayı ortaya çıkmaktadır.[65] Tükenmişlik, diğer mesleklerle karşılaştırıldığında en çok öğretmenler arasında yaşanmaktadır. Çünkü öğretmenlik mesleği sürekli fedakârlık isteyen, etkili iletişim gerektiren ve duygusal olarak bireyi tüketen bir meslektir. Bu nedenle de öğretmenlik mesleği tükenmişlik durumunun ortaya çıkma olasılığı yüksek olan mesleklerden biri olarak kabul edilmektedir.[66]

Tükenmişliği önlemek ve onunla mücadele etmek için uygulanabilecek örgütsel ve bireysel düzeyde yöntemler bulunmaktadır. Bireysel olarak tükenmişlikle mücadele yöntemleri şu şekilde özetlenebilir;[67]

- Ulaşılması mümkün olan gerçekçi hedefler belirlemek,
- Kişinin kendini ve çevresini tanıması, ihtiyaçlarının farkında olması,
- Kişisel gelişim ve danışmanlık gruplarına katılmak,
- Zaman yönetimi konusunda bilgi sahibi olmak,
- İşe ara vermek, iş değişikliği yapmak,

Örgütsel olarak tükenmişlik ile mücadele yöntemleri ise şu şekilde özetlenebilir;[68,69]

- Serbest karar verme olanaklarını ve kararlara katılımı arttırmak,
- Ödül dağılımını gözden geçirmek, kişisel gelişme ve dinlenme için sağlanan süreleri artırmak,

- Demokratik, yatay sorumluluk ve yetkileri paylaştıran yönetim yaklaşımının benimsenmesi,
- İş yükünün aynı kişilerde birikmesini önlemek için zor işlerin eşit olarak dağıtılmasını sağlamak,
- Organizasyonun büyüme ve gelişmesine uygun olarak, gereksinim duyulan özellikteki çalışanı yetiştirmek.

Bireysel Doyumsuzluk ve Mutsuzluk

Yaşam doyumu; bireyin kendi yaşamını bilişsel ve duygusal olarak değerlendirmesi şeklinde tanımlanmaktadır.Bu değerlendirmenin çerçevesi, bireyin kendisi tarafından belirlediği kriterler ölçüsünde olmakla birlikte yaşamı hakkında genel bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Yani, birey öznel ve bilişsel; aile, iş, sağlık, güvenlik vb. yaşamına ilişkin doyum alanlarının kapsayıcı değerlendirmesini yapmaktadır.[70]

Kişinin ailesinden ve sosyal yaşantısından doyumlu olması onun öz saygınlığını ve içsel kontrolünü arttırır. Bu da yüksek beklenti ve araçsal değerlere olan bağlılığı arttırır ki, bu ikisi, beklenti kuramına göre performansın, güdülenmenin ve iş doyumunun iki temel bileşenidir.Bilişsel uyumsuzluk kuramı açısından incelendiğinde ise yüksek yaşam doyumu ve düşük iş doyumu kişiler için çelişkidir. Kişiler bu çelişkiyi azaltmak ve her iki kaygı arasında uyum sağlamak amacıyla işlerinden daha doyumlu olmak eğilimindedirler.[71]

İş yaşamı önemli bir yaşam alanı olup, iş doyumu ile iyi olma arasında güçlü ilişkilerin olduğu bilinmektedir. Yüksek iş doyumuna sahip bireyler, olumlu özellik ve teknik yanlarını öne çıkararak kendilerini yaptıkları iş ile özdeşleştirmiş bireylerdir. Oysa yaptıkları işe ilişkin olumsuz duygular besleyen çalışanların iş stresine maruz kaldıkları, böylece işe ilişkin duygularla iş stresi arasında bir ilişkinin olduğu bilinmektedir.[72] Stresli bir ortamda çalışmanın, depresyona, değersizlik hissine, düşük düzeyde işe bağlılık ve çalışma grubundan psikolojik olarak uzaklaşmaya neden olduğu ileri sürülmektedir ki bu da, işten ayrılma niyetini artıran bir durumudur.[73]

İşte doyuma ulaşamamak çalışanda kalp, mide rahatsızlıkları, kas sıkışmaları gibi birçok rahatsızlığa yol açabilir. Doyum eksikliği, uyku bozukluğu, çeşitli derecede kaygı gibi psikolojik rahatsızlıklara da yol açabilir. Doyuma ulaşmış bir çalışanın ne derece verimli olduğu bilinemez. Çünkü doyumla verim arasında doğrudan bir bağlantı bulunamamıştır. Ancak doyuma ulaşmamış çalışanın işinden kaçması, devamsızlıkların ve yapılan işin kalitesinin düşmesi gibi davranışları

ile düşük devam ve düşük verim ilişkisinden bahsedilebilir.[74] Bu durumda doğal olarak bireyleri mutsuz eder.

Eğitim örgütleri açısından değerlendirildiğinde, öğretmenlerde yüksek iş doyumu meslekte verimlilik ve başarıyla sonuçlanırken; düşük iş doyumu, bir takım psikolojik sorunlar yaratarak öğretmenin kendisine ve okuluna yabancılaşmasına hatta örgütten ayrılmasına kadar giden birtakım olumsuzluklar doğurabilmektedir.[75]

Örgütsel/Mesleki Bağların Zayıflaması

Mesleki bağlılık; mesleki kimliği ön plana çıkarmak, mensubu olunan meslek için çaba sarf etmek, mesleki hedef, değer, norm ve etik ilkelere bağlılıktır.[76]

Meslek etiğine sahip olmayan meslek mensupları, sadece kendi menfaatlerini ön planda tutarak; kendilerine, aidiyet duygusu yaşadıkları kurumlarına ve topluma zarar verebilirler. Kurumlarındaki mesleki bağların zayıflamasını hızlandırabilirler. Bir öğretmenin de her meslek mensubu gibi meslek etiği, kuralları ve standartlarını bilmesi ve bunu uygulayabilmesi gerekmektedir. Öğretmenlik mesleği bu yönüyle, tüm toplumlarda saygı gören, yüksek statü atfedilen kutsal konumdadır ve bu mesleği sürdüren kişilerin de sorumlulukları kapsamında, tüm uygulamalarında etik ölçütlere uyma gerekliliği daha da önemli hale gelmektedir.[77,78]

Bunun yanı sıra öğretmenler, görev yaptığı eğitim kurumlarını etkileşim, bağlılık, karşılıklı saygı ve sadakat için ortak birer mekân olarak algılamalıdır. Bu anlamda görev yapılan kurumlara ve yapılan mesleğe yönelik güçlü bir aidiyet duygusu geliştirilmelidir. Aksi takdirde eğitim kurumları mesleki bağların güçlendiği yerler olmaktan çıkıp, ilişkilerin gelişemediği yerler haline gelmektedir. Bu da öğretmenlik mesleğini topluma yararlı bir pratik olmaktan çıkarmakta okulları, maddi kazançla bireyin yaptığı mesleği ilişkilendiren itibarsız kurumlar haline getirmektedir.

İş Kalitesinin Önemsenmemesi

Nitelik, İngilizcede 'qualify' ve 'quality' (kalite/nitelik), Latincede ise 'qualitas' ve 'qualis' sözcüğünden türemiştir.[79] Eğitimde nitelik çok boyutlu ele alınan bir kavram olup, genelde eğitim uygulamalarında en iyiyi ve en mükemmeli bulma çabası anlamında kullanılmaktadır.[80] Eğitim örgütlerinde yapılan iş, insanla ve insana dair olduğu için eğitimde istenilen kaliteye ulaşılabilmesi, yapılan işe dair kalitenin yeterince önemsenmesini gerekmektedir. Çünkü öğretmen niteliği ve öğretim niteliği, öğrencilerin gelişim ve öğrenmelerini şekillendiren en önemli etkenler arasındadır. Üstelik bu etki, öğrencilerin akademik başarısından daha

da öteye gider.[81] Dolayısıyla eğitim kurumlarında kaliteli hizmet üretebilmek için gerekli olan en önemli nokta, kaliteyi ve kaliteyi sağlayacak tüm unsurları önemsemektir.[82]

Görüldüğü üzere etik dışı davranışlar, örgüt içinde çatışma ortamı yaratmakta, örgüt kültürünü zayıflamakta, çalışan bağlılığını, performansı ve motivasyonu azalmaktadır.[83]

Etik değerlere uygun olmayan davranışların, bireysel, kurumsal ve toplumsal boyutta sonuçları söz konusudur. Bu sonuçları bir bütün olarak aşağıdaki tabloda yer almaktadır.[84]

Tablo 1. Etik Değerlere Uymayan Davranışların Sonuçları

BİREYSEL	KURUMSAL	TOPLUMSAL
İşini kaybetme	Saygınlığını yitirme	Yozlaşmanın kurumsallaştırılması
Saygınlığını kaybetme	Müşterisini kaybetme	Etik değerlerin önemini yitirmesi
Toplumdan soyutlanma	İmajının zedelenmesi	Anemik davranışların yaygınlaşması
Güvenirliğini yitirme	İş birliğinin zayıflaması	
Kişisel benliğin zarar görmesi	Grup çalışmalarının etkililiğini yitirmesi	
Mesleksel ve örgütsel bağlılığın zayıflaması	Kurum içi iletişimin zarar görmesi	
Özsaygının yitirilmesi	Örgütsel bağlılığın zayıflaması	
Çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerin bozulması		
Kişisel imajın bozulması		

Etik Dışı Davranışların Önlenmesi

Kurumlar, toplumda oluşturdukları olumlu imajlarını ve güvenilirliklerini güçlendirmek, çalışanlarına etik değerleri benimsetmek, etik dışı davranışları engellemek amacıyla örgüt içerisinde etik kurallar oluşturmalıdırlar.[85] İş hayatında etik dışı davranışların önlenmesi için, uygulanabilir etik ilkelerin oluşturulması konusunda çok değişik öneriler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir;[86]

- Kurumlarda iş etiği konusunda yazılı kurallar ve kodlar oluşturulmalıdır.

- Yönetim işletme etiği konusunda "etik standartları" belirlemeli ve bunlara uygun hareket etmelidir.
- Yönetimin kurum çalışanlarına örnek olacak şekilde etik kurallar çerçevesinde davranması gereklidir.
- Yönetimin kuruluşta iş ahlâkının tesis edilmesi konusunda kararlı ve inançlı olmalıdırlar.
- Yönetim tarafından kurumda iş etiği konusundaki sorunları incelemek ve iyileştirmek üzere bir "etik kurulu" oluşturulmalıdır.
- Kurumun "etik kültürü" nün uzun dönemli olarak planlanması gereklidir.
- Kurumda iş etiğine yönelik uygulamalar takdir görmeli, özendirilmeli ve ödüllendirilmeli; tersi durumlar ise sakındırılmalı ve gerekirse yaptırımlar uygulanmalıdır.
- Kurumda etik ilkeler konusuna önem verildiği açık olarak hissedilmeli ve hissettirilmelidir.
- Kurum çalışanlarına etik konusunda sürekli eğitim verilmelidir.

Bunların yanı sıra etik ilkeler oluşturulurken dikkat edilmesi gerekli hususlar da şu şekilde sıralanabilir;[87]

a. Öğrenilebilir Olması: Etik ilkelerinin, iş etiğine uygun değer ve yargıların, çalışanlara kazandırılması için, işletmeye özgü etik kuralların öğrenilebilir, geliştirilebilir bir kavram olduğunu ifade etmektedir.

b. Paylaşılması ve Kapsaması: Oluşturulan kurumsal etik ilkelerin, tüm yönetici ve çalışanları eşit derecede sorumluluk bilincine sevk etmesi ve tüm üyelerince öğrenilmesi, uygulanması, kazanılması ve aktarılması ve paylaşılması sürecini ifade etmektedir.

c. İçselleştirilmesi: Çalışanların etik ilkeleri içselleştirmesi, temel etik felsefesini kazanmasını ve özümsemesini ifade eder.

d.Etik Kültür Oluşması: Öğrenilen ve içselleşen etik ilkeler çalışanların, diğer işletme çalışanlarına göre farklı davranış tarzını gösterme meyline itecek olup, işletmeye özgü etik kültürü oluşacaktır.

Diğer taraftan etik ilkelerin oluşturulmasının yanı sıra yapılacak olan davranışların etik ilkelere uygunluğunun testi bireylerin kendileri tarafından da yapılabilir. Bunun yolu yapılacak olan davranışların etik açıdan sorgulanmasından geçmektedir.

Etik Sorgulama

İnsanlar en uygunsuz davranışlarını bile ahlaki sınırlar içinde göstermeye çalışırlar. Ör; dürüstlüğü değil de yalancılığı ya da sahtekârlığı kimse öneremez. Ahlaki olan davranışın kişinin kendine olan yararının yanı sıra topluma da yararı vardır. Genel olarak insanlar gerçekleştirecekleri her faaliyet öncesinde bir planlama yaparlar. Bu planlama içerisinde faaliyetin kendilerine sağlayacağı fayda hedef alınır. Bununla birlikte ilgili faaliyetin ahlaki olup olmadığı da sorgulanır. Bu konuda çeşitli sorgulama biçimleri geliştirilebilir. Bir sorgulama örneği aşağıda verilmiştir;[88]

- Problemi tanımla ve açıklığa kavuştur.
- Tüm olası gerçekleri öğrenmeye çalış.
- Bütün tercihleri-seçenekleri sırala.
- Her tercihi bunları sorarak test et.
  - Doğru mu?
  - Yasal mı?
  - Yararlı mı?
- Kararını ver, ancak hala emin değilsen şunları yap.
  - Eğer yanlış olduğunu biliyorsan yapma.
  - Emin değilsen sor.
  - Bir yanıt alıncaya kadar sormaya devam et.
- İki soru daha sorarak kararını yeniden gözden geçir.
  - Ailem bunu öğrenseydi kendimi nasıl hissederdim?
  - Vereceğim karar basında yayınlanmış olsaydı kendimi nasıl hissederdim?
- Eyleme geç.

Özet

Meslek, "belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iştir".[89]

Meslek kişinin kimliğinin en önemli kaynağı olup, onun etraftan saygı görmesine, başkaları ile ilişki kurmasına, toplumda bir yer edinmesine ve işe yaradığı duygusunu yaşamasına olanak veren bir etkinlik alanıdır.[90]

Mesleklerin en önemli özelliklerinden biri toplumun değişmesi ve insanlığın ileriye doğru gitmesinde toplumsal içerikli belirgin bir görev üstlenmiş olmasıdır.[91]

Meslek mensubu kendi kişisel çıkarlarının yanı sıra, müşterilerinin, meslektaşlarının, toplumun ve devletin de çıkarlarını gözetmeli ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Mesleğini belirlenmiş olan kurallar ve standartlar çerçevesinde yapan kişiler, toplumun güvenini kazanır, zaman ve kaynak israfını önler. Toplumun meslek mensuplarından beklentisi adil ve herkes tarafından saygı gösterilen bir davranış içinde bulunmalarıdır. Meslek mensupları toplumun ve kişisel çıkarlarını gerçekleştirmek için sorumluluklarının farkında olmalıdırlar. Bir başka deyişle mesleğin gerektirdiği etik ilkelere uyma davranışı göstermelidirler.[92]

Etiğin dayandığı temel koşulun, iyi niyet kavramı olduğu söylenebilir. Bu kavram kişinin iyi olarak kabul edileni fiilen kendi eylemlerinin ilkesi haline getirmesini anlatmaktadır. Özellikle iyi niyetin olmadığı, hoşgörü, uzlaşma, anlama ve ahlaki olana karşı açık olunmadığı bir durumda etik düşüncelerin de bir değeri ve önemi olmayacaktır.[93] Etik düşüncelerin değeri ve öneminin olmadığı iş veya meslek yaşamında bireylerin etik olmayan birtakım davranış eğilimine yönelmeleri muhtemeldir.

Etik dışı davranışlar, örgüt içerisinde çeşitli nedenlerle meydana gelen çatışmalar, saldırgan davranışlar ve davranışsal sorunları ifade etmektedir. Hangi nedenlerle ve hangi düzeyde çıkmış olursa olsun etik dışı davranışlar örgütsel yaşamın kalitesini, çalışanların motivasyonunu, performansını, bağlılığını ve iş tatminini olumsuz yönde etkilemektedir.[94]

İş ve meslek yaşamında etik dışı davranışların engellenebilmesi için, uygulanabilir etik ilkelerin oluşturulması ve bu etik ilkelerin meslek mensupları tarafından içselleştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdakilerden hangisi etik dışı davranışların bireysel sonuçlarından birisi değildir?

A. İşini kaybetme
B. Saygınlığını kaybetme
C. Anemik davranışların yaygınlaşması
D. Kişisel benliğin zarar görmesi
E. Özsaygının yitirilmesi

2. "İş yaşamında bir veya daha fazla kişiye yönelik sistematik olan düşmanca ve etik dışı iletişim kurma yoluyla psikolojik terör" **tanımına karşılık gelen kavram aşağıdakilerden hangisidir?**

A. Ayrımcılık
B. Kayırma
C. Yolsuzluk
D. Rüşvet
E. Yıldırma ve Korkutma

3. Aşağıdakilerden hangisi etik değerlere ve iş ahlakına sahip çıkılmaması durumunda ortaya çıkabilecek olumsuz durumlardan birisi değildir?

A. Yabancı Sermayenin Artması
B. Toplumda Kirlenme
C. Haksız Rekabetin artması
D. Giderlerde Gereksiz Artış
E. Büyümenin Yavaşlaması

4. Bir kurumda bazı çalışanlar, yöneticiye yaranmak ve bu yolla mevcut durumlarını korumayı amaç edinen davranışlarda bulanmaktadırlar. Çalışanların bu davranışları, aşağıda yer alan etik dışı davranışlardan hangisine örnek oluşturmaktadır?

A. Rüşvet
B. Yolsuzluk
C. Dedikodu
D. Yaranma-dalkavukluk
E. Bencillik

5. Aşağıdakilerden hangisi örgütsel olarak tükenmişlik ile mücadele yöntemlerinden birisidir?

A. Serbest karar verme olanaklarını ve kararlara katılımı arttırmak
B. Ulaşılması mümkün olan gerçekçi hedefler belirlemek
C. Kişinin kendini ve çevresini tanıması, ihtiyaçlarının farkında olması
D. Kişisel gelişim ve danışmanlık gruplarına katılmak
E. Zaman yönetimi konusunda bilgi sahibi olmak

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.
C	E	A	D	A

Kaynakça

1 Shapiro, J. P., ve Stefkovich, J. A.(2001). *EthicalLeadership and DecisionMaking in Education: ApplyingTheoreticalPerspectivestoComplexDilemmas.* New Jersey: Lawrence ErlbaumAssociates.

2 Seyyar, A. (2003). *Sosyal Siyaset Terimleri* (Ansiklopedik Sözlük), İstanbul: Beta Yayınları.

3 Owens, J. (1982).*EthicalTheory and Business Decisions.* Washington: Management Education Ltd.

4 Karakoç Y. (2012). Hukuk-etik ilişkisi. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi.* İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

5 Kıranlı, S. (2002). "Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Etik İlkeleri Uygulama ve Etik İlkeleri Çözümleme Yeterliliği", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, s.2-45.

6 Özgener, Ş.(2004).İş *Ahlakının Temelleri: Yönetsel Bir Yaklaşım,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

7 Kırel, Ç. (2000).*Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları* No:168, Eskişehir.

8 Arslan, M. (2001). İş ve Meslek Ahlakı, Ankara: Nobel Yayınları.

9 Aktan, Ç.C. (1999).Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk, *Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayını*, İstanbul.s.1.

10 Erden, G. (2014). *Etiğin Kavramsal Açılımı, İletişim ve Etik Arasındaki İlişki.* M. Işık (Ed.) *İletişim ve eti,* Konya: Eğitim Yayınevi. s.123-138.

11 Dev D.,Altunsaray M., Erçetin S. (2003).*Konu Anlatımlı Görevde Yükselme Sınavına Hazırlık.*Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

12 Resmi Gazete (2005). Sayı: 25785.

13 Aydın, İ.(2001).*Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik*, İkinci Baskı, Ankara:Pegem A Yayıncılık.

14 Akdoğan, H. (2003). Muhasebe Meslek Etiğinin Kamunun Aydınlatılmasındaki Önemine Meslek Mensuplarının Yaklaşımları, Eskişehir: *Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları*, No: 783.

15 Özgen, C.(2004). "Meslek Etik İlkeleri", ODTÜ Uygulamalı Araştırma Merkezi, İnternet Adresi: http://www.ueam.metu.edu.tr, Erişim Tarihi:15.08.2018.

16 Bozgeyik, A. (2005).Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İstersiniz ?.Erişim:www.tedmer.org.tr/ (09.09.2018).

17 Mermer, E. Ç. Mutlugil, S. ve Yaman, E. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin etik davranışlara ilişkin görüşleri: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *7*(17), 93-108.

18 Özdevecioğlu, M. ve Aksoy, M. S., (2005)."Organizasyonlarda Sabotaj:Türleri, Amaçları, Hedefleri ve Yönetimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdariBilimler Dergisi, 6*(1), 95-109.

19 Tonus, H.Z. ve Oruç,İ.(2012). İnsan Kaynakları Yönetiminde Etik Dışı Davranışlar ve Yönetimi: Bir İşletmenin Personel Yönetmeliği İçerik Analizi. *İş Ahlakı Dergisi. 5*(10), 149-181.

20 Yücel, E.(2017). Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Dışı Davranışlarının Vergi Ahlakına Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi.*,229-248.

21 Otlu, F. (1991). Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Yeri ve Önemi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, 125-142.

22 Ergün,N.(2009). Örgütlerde Etik Dışı Davranışların Nedenleri ve Çalışanlara Yönelik Etik Dışı Davranışların Havayolu Taşımacılığı Sektörü Açısından İncelenmesi.*"İş Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi.11*(3),151-168.

23 Glover, S.H.,Bumpus, MA, Sharp, G.F. ve Munchus, G.A. (2002).“Gender differences in ethicaldecisionmaking”, *Women in Management Review,* 17(5), 217-27

24 Borkowski, S. C.,Ugras, Y. J. (2004). The ethicalattitudes of students as a function of age, sex and experience. *Journal of Business Ethics*, 11(12): 961–979.

25 Altınkurt, Y., Yılmaz, K. (2011).Öğretmen Adaylarının Öğretmenlerin Mesleki Etik Dışı Davranışlar İle İlgili Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22): 113-128.

26 Akyüz,B.,Kesen,M. ve Oğrak,A.(2016).Örgütsel Güven ve Akademik Özyeterlik Algısının Genel Sinizm ve Etik Dışı Davranışlara Etkisi.Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1): 085-106

27 Kutlu, H.A.(2017).Meslek Etiği. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.s.37.

28 Güney, S. ve Çınar,O. (2012). “Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Etik Algıları: Erzurum Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (2).

29 Çetin, A. C. ve Dağlı,S. (2014). “Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarının Etik Hakkındaki Görüşleri Üzerine Isparta İlinde Bir Araştırma’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(20).

30 Kutlu, H.A.(2017).Ön ver.,s.37.

31 Kısakürek, M. M. ve Alpan, N.(2010). “Muhasebe Meslek Etiği ve Sivas İlinde Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 47.

32 Ergün,N.(2009). Örgütlerde Etik Dışı Davranışların Nedenleri ve Çalışanlara Yönelik Etik Dışı Davranışların Havayolu Taşımacılığı Sektörü Açısından İncelenmesi. “*İş, Güç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi. 11*(3),149-168.

33 Ermert, M.(2000). “Kurumsal Kültür Olarak iletişim’. Executive Excellenge, Sayı: 3, s. 13.

34 Tonus, H.Z. ve Oruç,İ.(2012). Ön ver., 149-181

35 Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin Finansmanı, Millî Eğitim, 171, s. 219–242.

36 Akın,U.(2009). Türkiye’de Eğitim Bütçesi. Milli Eğitim Dergisi, 184, s.8-25.

37 Vigoda, E. (2000). Organizationalpolitics, jobattitudes, and workout comes: Exploration and implicationsforthepublicsector. *Journal of Vocational Behavior*, 57, 326 -347.

38 Cable, D. M. ve Parsons, C. K. (2001). “Socializationtactics and personorganization fit”, *PersonnelPsychology*, 54(1), 1-23.

39 Ergün,N.(2009). Ön ver., 149-168.

40 Tonus, H.Z. ve Oruç,İ.(2012). Ön ver., 149-181

41 Erdem, F. ve İşbaşı, Ö.J. (2001). “Eğitim kurumlarında örgüt kültürü ve öğrenci alt kültürünün algılamaları”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 33-57.

42 Gül, H. (2006). Etik dışı davranışlar ve ussallaştırılması: devlet hastanelerinde bir uygulama. Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 10(9), 65-79.

43 Acar, A. Gökhan, (2000), Etik Değerlerin Kurumsallaştırılması Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

44 Pehlivan Aydın İ. (2001), Yönetsel, Mesleki ve Örgütsel Etik, 2. Baskı, Pegem Yayıncılık.

45 Doğrul, H. G. (2007). “Kentsel Alanlarda Kadın İşgücü Arzının Belirleyicileri ve KadınİşgücüArzının Ücret Yapısı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama’, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

46 Gül, H. (2006). Ön ver., 65-79.

47 Seyyar, A.(2003).*Ahlak Terimleri (Ansiklopedik Sözlük).* İstanbul: Beta Basım A.Ş.

48 Erdem, M. ve Meriç, E. (2012). Okul Yönetiminde Kayırmacılığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2* (2), 141–154.

49 Korkusuz, M. (2000)."Yolsuzluk, Yoksulluk ve Bürokratik Sistem İlişkisi", *Yaklaşım Dergisi*, 89, s.80.

50 Soyaslan, D. (2005). "*Ceza Hukuku Özel Hükümler*", 5. Baskı, Ankara, s. 511.

51 Gül, H. (2006). Ön ver., 65-79.

52 M.E.B.(2006).Meslek Etiği, Mesleki Eğitimi ve Öğretimi Güçlendirilmesi Projesi,s,14-16 Ankara.

53 Gül, H. (2006). Ön ver., 65-79.

54 Şenturan, Ş. ve Mankan, E. (2009). "Ücretin işyerindeki yıldırma olgusu üzerindeki etkisi". *Bilig*, 50,153- 168.

55 Pehlivan Aydın, İ. (2002). Ön ver.

56 Pehlivan Aydın, İ. (2002).Aynı.

57 Solmaz, B. (2006). Söylenti ve Dedikodu Yönetimi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 563-575.

58 Arslan, M. (2005). *İş ve Meslek Ahlakı*, Ankara: Siyasal Yayınları.

59 Kutlu, H.A.(2017).Ön ver.,s.35.

60 Başpınar,N.Ö. ve Çakıroğlu,D.(2017). Meslek Etiği.Nobel Akademik Yayıncılık.Ankara.

61 Kutlu, H.A.(2017).Ön ver.,s.105-110.

62 Maslach, C.,&Zımbardo, P. G. (1982). *Burnout- theCost of Caring.* New Jersey: Prentice-Hall, Inc.,EnglewoodCliffs.

63 Izgar, H. (2001). "*Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik*". Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

64 Budak, G. ve Sürgevil,O. (2005). "Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama", *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 20 (2), 95-108.

65 Kutlu, H.A.(2017).Ön ver.,s.105-106.

66 Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (1993). *Stres ve başa çıkma yolları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

67 Izgar, H. (2001). Ön ver.

68 Solmuş, T. (2004). "İş Yaşamında Duygular ve Kişiler Arası İlişkiler", Beta Yayınları, Ankara.

69 Kaçmaz, N. (2005). "Tükenmişlik Sendromu". İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi. 68, 29- 32.

70 Dost, M.T. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (2): 132-142.

71 Uyguç ve Diğerleri (1998). İş Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Üç Temel Varsayım Altında İncelenmesi. *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi, 13*(2), 193-204.

72 Kuşdil M. E., Bayram N., Aytaç S. ve Bilgel N. (2004). Çalışma Yaşamında Bireylerin Yaptıkları İşe İlişkin Duygularının İş Stres Tepkileri Üzerine Etkisi, İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, (6)1,1.

73 Hang-Yue, N.,Foley, S. And Loı,I, R., (2005).Work role stressors and turnoverintentions: a study of Professional clergy in Hong Kong, *Int. J. of Human Resource Management* 16 (11), 2133–2146.

74 Başaran, İ. E. (1982). Örgütsel Davranış, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayın* No: 108, Ankara.

75 Yousef, D. A. (1998). Satisfaction With Job Security As A Predictor Of Organizational Commitment And Job Performance in A Multicultural Environment. International Journal of Manpower, 4(3), 184-194.

76 Lanchman R.ve Aranya N.(1986). Evaluation of alternativemodels of commitment and jobattitudes of professionals. *Journal of OccupationalBehaviour*, 7, 227-243.

77 Obuz, P. (2009). Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin görüşleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

78 Özbek, O. (2003). Beden eğitimi öğretmenlerinin meslekî etik ilkeleri ve bu ilkelere uyma düzeyleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

79 Türedi, A. (2004). Öğretmen ve Öğrenci Velilerinin Algıları Temelinde Eğitim Niteliğinin Yeniden Tanımlanması: Ankara İlköğretim Okullarında Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.

80 Demirel, Ö.(1991) "Eğitimde Nitelik Geliştirmede İşbirliğine Dayalı Öğrenme ile Tam Öğrenmenin Yeri ve Önemi", *Eğitim ve Bilim*, 15(82),3-10.

81 Ingersoll, R. (2007). A Comparative Study of Teacher Preparation and Qualifications in Six Nations, University of Pennsylvania, http:// repository.upenn.edu /cgi/viewcontent.cgi?article= 1145&context=gse_pubs (Erişim:25.02.2016).

82 Akın, B., M. İnce ve Usta, R. (2002). ISO 9000: Beklentiler ve Gerçekler.*Standart Dergisi.*

83 Özdevecioğlu, M. ve Aksoy, M. S., (2005). Ön ver.,s.95-109.

84 Kutlu, H.A.(2017).Ön ver.,s.36.

85 Hitt, W. D. (1990). Ethics and leadership: Puttingtheoryintopractice. Colombus, OH: BatellePress.

86 Aslan, M. (2014).*Yönetim ve Organizasyon Ders Notları*, Birecik Meslek Yüksekokulu, Harran Üniversitesi, s.116.

87 Aktaş, K.(2014). Etik-Ahlâk İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci.*Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 22-32.

88 M.E.B.(2006). s,14-16.

89 T.D.K.(2018).http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5be818b1b9f313.72847609adresinden 09Ağustos 2018 tarihinde alınmıştır.

90 Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı* (2. Baskı) Ankara: Doğuş Matbaacılık.

91 Karakuş, A., Karadağ, N., Birgili, F., Işıkay, Ç., Çadır G. ve Çeker D. (2005). Lise son sınıf kız öğrencilerinin hemşirelik mesleğine bakış açıları ile mesleği tercih etme durumları. *Hemşirelik Forumu Dergisi*, 5(1), 17-20.

92 İşgüden, B. ve Çabuk, A.(2006). Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri.*Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(16),39-57.

93 Pieper, A., (1999). *Etik*., Veysel Atayman ve Gönül Sezer (Çev), Ayrıntı Yayınları, Ankara.

94 Özdevecioğlu, M. ve Aksoy, M. S., (2005). Ön ver.,s.95-109.

10. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAMU YÖNETİMİ, EĞİTİM VE ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ ETİK DÜZENLEMELER

Prof. Dr. Kürşad YILMAZ - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Kazanımlar

- Türkiye'de kamu yönetimi düzeyindeki etik düzenlemeleri açıklar.
- Türkiye'de eğitim ve öğretmenlerle ilgili etik düzenlemeleri açıklar.
- Öğretmenlerin sahip olması gereken etik ilkeleri sıralar.
- Öğretmenlerin sahip olması gereken etik ilkeleri açıklar.

Giriş

Tüm insan eylemlerini etik değerler kapsamında değerlendirmek mümkün olmayacağı gibi, etik değerlerle ilgisi olmayan herhangi bir insan etkinliğinden söz etmek de bir hayli güçtür.[1] Etik ilkeler genel olarak insan eylemleri için belirlenebildiği gibi özellikle son yıllarda belirli meslek grupları için de belirlenmeye başlamış ve meslek etiği kavramı gündeme gelmiştir.

Meslek etiği, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde uyulması gereken davranış kuralları olarak tanımlanabilmektedir.[2,3] Mesleki etik ilkeler ise çalışanların mesleklerini yaparken sahip oldukları dünya görüşlerinden, kültürlerinden, ideolojilerinden, dinlerinden ya da din algılarından bağımsız olarak uymaları beklenen normları ifade etmektedir.[4] Özellikle son yıllarda bazı meslek gruplarında ortaya çıkan etik dışı davranışların ve etik ihlallerin artması konuya olan ilgiyi artırmıştır. Bu anlamda birçok meslekte olduğu gibi kamu hizmetini sunan kişiler için de bir takım etik ilkeler belirlenmiştir. Aslında kamu görevlilerinin uyması gereken etik ilkeler insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Çünkü bu konu dinlere ait kutsal metinlerde ya da yöneticilere nasihatler içeren kitaplarda sık sık ele alınmıştır. Ancak ilk zamanlarda belirlenen etik ilkeler genel

bir takım ilkeleri ve öğütleri içerirken son zamanlarda daha sistemli ve belirli bir mantığa dayanan ilkeler belirlendiği ve bunların da bazı meslek örgütleri aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda genel olarak eğitimciler ya da öğretmenler için de bir takım ilkeler belirlenmiştir. Bu çalışmalar Türkiye'de çok yeni olsa da öğretmenlik mesleğinin kurumsallaşması ve profesyonelleşmesi açısından son derece önemli bir işleve sahiptir.

Türkiye'de Kamu Yönetiminde Etik Düzenlemeler

Kamu yönetimi, yasama, yargılama ve belli ölçüde hükümet etmenin dışında kalan tüm kamusal kuruluşları ve işleri kapsamaktadır. Kamu yönetimi her türden devlet görevini ve örgütlerini içine alan bir kavramdır ve genel olarak, düzenli toplumlarda kamu gücünün örgütlenmesi ve işleyişi ile ilgilidir.[5] Bu bağlamda kamu yönetiminin niteliği, kamu hizmetinin sunulması ve bunu sunan kamu yöneticileri ve kamu görevlilerinin nitelikleri ve davranışları ile yakından ilgilidir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunun 6'ncı maddesi kamu görevlisini *"kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi"* olarak tanımlamıştır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, bir kişinin kamu görevlisi sayılması için yegâne ölçüt, kişinin katıldığı faaliyetin kamusal faaliyet olmasıdır.[6] Kamu görevlilerinden, görevlerini yerine getirirken, onların sorumluluk alanlarını da belirleyen bir takım kurallara uymaları beklenmektedir. Sorumluluk, genel olarak kişilerin eylemlerini, kendilerinden beklenen kimi yükümlülüklere göre yapmaları; kendisine ve başkalarına, bu eylemlerinden dolayı hesap verebilmesi olarak tanımlanmaktadır.[7]

Türkiye'de kamu görevlisi, kamu çalışanları ya da memurlar denildiği zaman akla genelde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu gelmektedir. Kanun genel olarak, devlet memurlarının hizmet şartlarını, niteliklerini, atanma ve yetiştirilmelerini, ilerleme ve yükselmelerini, ödev, hak, yüküm ve sorumluluklarını, aylıklarını ve ödeneklerini ve diğer özlük işlerini düzenlemektedir. Kanuna göre devlet memurlarının ödevleri ve sorumlulukları arasında en önemlisi sadakat, tarafsızlık ve devlete bağlılıktır. Bunun dışında, devlet memurlarının, resmi sıfatlarının gerektirdiği itibar ve güvene layık olduklarını hizmet içindeki ve dışındaki davranışlarıyla göstermeleri ve işbirliği içinde çalışmaları esastır. Ayrıca devlet memurları kanun, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen esaslara uymakla; amirler tarafından verilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler ve görevlerinin iyi ve doğru yürütülmesinden amirlerine karşı sorumludurlar. Ancak konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmemelidir. Çünkü yerine getiren kimsenin sorumluluktan kurtulması mümkün değildir.[8]

Devlet Memurları Kanununda yer alan *"Memurlar Türk Ticaret Kanununa göre (Tacir) veya (Esnaf) sayılmalarını gerektirecek bir faaliyette bulunamaz, ticaret ve sanayi müesseselerinde görev alamaz, ticari mümessil veya ticari vekil veya kolektif şirketlerde ortak veya komandit şirkette komandite ortak olamazlar. Memurlar, mesleki faaliyette veya serbest meslek icrasında bulunmak üzere ofis, büro, muayenehane ve benzeri yerler açamaz; gerçek kişilere, özel hukuk tüzel kişilerine veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ait herhangi bir iş yerinde veya vakıf yükseköğretim kurumlarında çalışamazlar"* şeklindeki ifade de konu ile ilgili önemli bir sınırlamayı ifade etmektedir.[9]

Devlet Memurları Kanununun disiplin ile ilgili bölümünde, kanunların, tüzüklerin ve yönetmeliklerin devlet memuru olarak emrettiği ödevleri ya da sorumlulukları yurt içinde veya dışında yerine getirmeyenlere, uyulmasını zorunlu kıldığı hususları yapmayanlara, yasakladığı işleri yapanlara durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre verilebilecek disiplin cezaları ile ilgili açıklamalar getirilmektedir. Bunun dışında Türk Ceza Kanununda "rüşvet, irtikâp, zimmet, ihaleye, alım ve satıma hile ve fesat karıştırma" gibi haller yolsuzluk suçu olarak tanımlanmış ve çeşitli cezalar öngörülmüştür.

Türkiye'de bunların dışında kamu yönetiminde uyulması beklenen etik ilkeler ile ilgili çalışmalar çok da eski zamanlara dayanmamaktadır. Konu ile doğrudan ilgisi olmayan bazı düzenlemeler ya da uygulamalar bulunsa da konu ilk olarak 8 Haziran 2004 tarihinde yayımlanan *"5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"* ile gündeme gelmiştir.[10] Daha sonra 13 Nisan 2005 tarihinde yayımlanan 5176 sayılı kanunun 3. ve 7. maddelerine istianeden Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından *"Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"* hazırlanmıştır.[11] Bu Yönetmelik hükümleri "Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri, yargı mensupları ve üniversiteler" dışındaki kamu görevlilerine uygulanmaktadır (T.C. Başbakanlık, 2004). Anılan yönetmeliğe göre, yönetmeliğin amacı şunlardır:[12]

1. Kamuda etik kültürünü yerleştirmek.
2. Kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek.
3. Bu ilkelere uygun davranış göstermeleri açısından onlara yardımcı olmak ve görevlerin yerine getirilmesinde adalet, dürüstlük, saydamlık ve tarafsızlık ilkelerine zarar veren ve toplumda

Kamu Görevlileri ETİK KURULU

www.etik.gov.tr
www.etikkurulu.gov.tr

güvensizlik yaratan durumları ortadan kaldırmak suretiyle kamu yönetimine halkın güvenini artırmak.

4. Toplumu, kamu görevlilerinden beklemeye hakkı olduğu davranışlar konusunda bilgilendirmek.
5. Kurula başvuru usul ve esaslarını düzenlemek.

Yönetmeliğe göre kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkeleri şunlardır:[13]

1. Görevin Yerine Getirilmesinde Kamu Hizmeti Bilinci: Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; sürekli gelişimi, katılımcılığı, saydamlığı, tarafsızlığı, dürüstlüğü, kamu yararını gözetmeyi, hesap verebilirliği, öngörülebilirliği, hizmette yerindenliği ve beyana güveni esas alırlar.

2. Halka Hizmet Bilinci: Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamayı, hizmet kalitesini yükseltmeyi, halkın memnuniyetini artırmayı, hizmetten yararlananların ihtiyacına ve hizmetlerin sonucuna odaklı olmayı hedeflerler.

3. Hizmet Standartlarına Uyma: Kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileri ve diğer personeli, kamu hizmetlerini belirlenen standartlara ve süreçlere uygun şekilde yürütürler, hizmetten yararlananlara iş ve işlemlerle ilgili gerekli açıklayıcı bilgileri vererek onları hizmet süreci boyunca aydınlatırlar.

4. Amaç ve Misyona Bağlılık: Kamu görevlileri, çalıştıkları kurum veya kuruluşun amaçlarına ve misyonuna uygun davranırlar. Ülkenin çıkarları, toplumun refahı ve kurumlarının hizmet idealleri doğrultusunda hareket ederler.

5. Dürüstlük ve Tarafsızlık: Kamu görevlileri; tüm eylem ve işlemlerinde yasallık, adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri doğrultusunda hareket ederler. Görevlerini yerine getirirken ve hizmetlerden yararlandırmada dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayrım yapamazlar, insan hak ve özgürlüklerine aykırı veya kısıtlayıcı muamelede ve fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalarda bulunamazlar. Kamu görevlileri, takdir yetkilerini, kamu yararı ve hizmet gerekleri doğrultusunda, her türlü keyfilikten uzak, tarafsızlık ve eşitlik

ilkelerine uygun olarak kullanırlar. Kamu görevlileri, gerçek veya tüzel kişilere öncelikli, ayrıcalıklı, taraflı ve eşitlik ilkesine aykırı muamele ve uygulama yapamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef alan bir davranışta bulunamazlar, kamu makamlarının mevzuata uygun politikalarını, kararlarını ve eylemlerini engelleyemezler.

6. Saygınlık ve Güven: Kamu görevlileri, kamu yönetimine güveni sağlayacak şekilde davranırlar ve görevin gerektirdiği itibar ve güvene layık olduklarını davranışlarıyla gösterirler. Halkın kamu hizmetine güven duygusunu zedeleyen, şüphe yaratan ve adalet ilkesine zarar veren davranışlarda bulunmaktan kaçınırlar. Kamu görevlileri, halka hizmetin kişisel veya özel her türlü menfaatin üzerinde bir görev olduğu bilinciyle hizmet gereklerine uygun hareket eder, hizmetten yararlananlara kötü davranamaz, işi savsaklayamaz, çifte standart uygulayamaz ve taraf tutamazlar. Yönetici veya denetleyici konumunda bulunan kamu görevlileri, keyfi davranışlarda, baskı, hakaret ve tehdit edici uygulamalarda bulunamaz, açık ve kesin kanıtlara dayanmayan rapor düzenleyemez, mevzuata aykırı olarak kendileri için hizmet, imkân veya benzeri çıkarlar talep edemez ve talep olmasa dahi sunulanı kabul edemezler.

7. Nezaket ve Saygı: Kamu görevlileri, üstleri, meslektaşları, astları, diğer personel ile hizmetten yararlananlara karşı nazik ve saygılı davranırlar ve gerekli ilgiyi gösterirler, konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirirler.

8. Yetkili Makamlara Bildirim: Kamu görevlileri, bu Yönetmelikte belirlenen etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan veya yasadışı iş ve eylemlerde bulunmalarının talep edilmesi halinde veya hizmetlerini yürütürken bu tür bir eylem veya işlemden haberdar olduklarında ya da gördüklerinde durumu yetkili makamlara bildirirler. Kurum ve kuruluş amirleri, ihbarda bulunan kamu görevlilerinin kimliğini gizli tutar ve kendilerine herhangi bir zarar gelmemesi için gerekli tedbirleri alırlar.

9. Çıkar Çatışmasından Kaçınma: Çıkar çatışması, kamu görevlilerinin görevlerini tarafsız ve objektif bir şekilde icra etmelerini etkileyen ya da etkiliyormuş gibi gözüken ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduğu kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili mali ya da diğer yükümlülükleri ve benzeri şahsi çıkarlara sahip olmaları halini ifade etmektedir. Kamu görevlileri, çıkar çatışmasında şahsi sorumluluğa sahiptir ve çıkar çatışmasının doğabileceği durumu genellikle şahsen bilen kişiler oldukları için, herhangi

bir potansiyel ya da gerçek çıkar çatışması konusunda dikkatli davranır, çıkar çatışmasından kaçınmak için gerekli adımları atar, çıkar çatışmasının farkına varır varmaz durumu üstlerine bildirir ve çıkar çatışması kapsamına giren menfaatlerden kendilerini uzak tutarlar.

10. Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlamak Amacıyla Kullanılmaması: Kamu görevlileri; görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendileri, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz ve aracılıkta bulunamazlar, akraba, eş, dost ve hemşeri kayırmacılığı, siyasal kayırmacılık veya herhangi bir nedenle ayrımcılık veya kayırmacılık yapamazlar. Kamu görevlileri, görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendilerinin veya başkalarının kitap, dergi, kaset, cd ve benzeri ürünlerinin satışını ve dağıtımını yaptıramaz; herhangi bir kurum, vakıf, dernek veya spor kulübüne yardım, bağış ve benzeri nitelikte menfaat sağlayamazlar. Kamu görevlileri, görevlerinin ifası sırasında ya da bu görevlerin sonucu olarak elde ettikleri resmi veya gizli nitelikteki bilgileri, kendilerine, yakınlarına veya üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik, siyasal veya sosyal nitelikte bir menfaat elde etmek için kullanamazlar, görevdeyken ve görevden ayrıldıktan sonra yetkili makamlar dışında hiçbir kurum, kuruluş veya kişiye açıklayamazlar. Kamu görevlileri, seçim kampanyalarında görev yaptığı kurumun kaynaklarını doğrudan veya dolaylı olarak kullanamaz ve kullandıramazlar.

11. Hediye Alma ve Menfaat Sağlama Yasağı: Kamu görevlisinin tarafsızlığını, performansını, kararını veya görevini yapmasını etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan, ekonomik değeri olan ya da olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak kabul edilen her türlü eşya ve menfaat hediye kapsamındadır. Kamu görevlilerinin hediye almaması, kamu görevlisine hediye verilmemesi ve görev sebebiyle çıkar sağlanmaması temel ilkedir. Kamu görevlileri, yürüttükleri görevle ilgili bir iş, hizmet veya menfaat ilişkisi olan gerçek veya tüzel kişilerden kendileri, yakınları veya üçüncü kişi veya kuruluşlar için doğrudan doğruya veya aracı eliyle herhangi bir hediye alamazlar ve menfaat sağlayamazlar. Kamu görevlileri, kamu kaynaklarını kullanarak hediye veremez, resmi gün, tören ve bayramlar dışında, hiçbir gerçek veya tüzel kişiye çelenk veya çiçek gönderemezler; görev ve hizmetle ilgisi olmayan kutlama, duyuru ve anma ilanları veremezler. Uluslararası ilişkilerde nezaket ve protokol kuralları gereğince, yabancı kişi ve kuruluşlar tarafından verilen

hediyelerden, 3628 sayılı Kanunun 3. maddesi hükümleri saklı kalmakla birlikte, söz konusu maddede belirtilen sınırın altında kalanlar da beyan edilir. Aşağıda belirtilenler hediye alma yasağı kapsamı dışındadır:

- Görev yapılan kuruma katkı anlamına gelen, kurum hizmetlerinin hukuka uygun yürütülmesini etkilemeyecek olan ve kamu hizmetine tahsis edilmek, kurumun demirbaş listesine kaydedilmek ve kamuoyuna açıklanmak koşuluyla alınanlar (makam aracı ve belli bir kamu görevlisinin hizmetine tahsis edilmek üzere alınan diğer hediyeler hariç) ile kurum ve kuruluşlara yapılan bağışlar,
- Kitap, dergi, makale, kaset, takvim, cd veya buna benzer nitelikte olanlar,
- Halka açık yarışmalarda, kampanyalarda veya etkinliklerde kazanılan ödül veya hediyeler,
- Herkese açık konferans, sempozyum, forum, panel, yemek, resepsiyon veya buna benzer etkinliklerde verilen hatıra niteliğindeki hediyeler,
- Tanıtım amacına yönelik, herkese dağıtılan ve sembolik değeri bulunan reklam ve el sanatları ürünleri,
- Finans kurumlarından piyasa koşullarına göre alınan krediler.

Aşağıda belirtilenler ise hediye alma yasağı kapsamındadır:

- Görev yapılan kurumla iş, hizmet veya çıkar ilişkisi içinde bulunanlardan alınan karşılama, veda ve kutlama hediyeleri, burs, seyahat, ücretsiz konaklama ve hediye çekleri,
- Taşınır veya taşınmaz mal veya hizmet satın alırken, satarken veya kiralarken piyasa fiyatına göre makul olmayan bedeller üzerinden yapılan işlemler,
- Hizmetten yararlananların vereceği her türlü eşya, giysi, takı veya gıda türü hediyeler,
- Görev yapılan kurumla iş veya hizmet ilişkisi içinde olanlardan alınan borç ve krediler.

12. Kamu Malları ve Kaynaklarının Kullanımı: Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet ge-

rekleri dışında kullanamaz ve kullandıramazlar, bunları korur ve her an hizmete hazır halde bulundurmak için gerekli tedbirleri alırlar.

13. Savurganlıktan Kaçınma: Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarının kullanımında israf ve savurganlıktan kaçınır; mesai süresini, kamu mallarını, kaynaklarını, işgücünü ve imkânlarını kullanırken etkin, verimli ve tutumlu davranırlar.

14. Bağlayıcı Açıklamalar ve Gerçek Dışı Beyan: Kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirken yetkilerini aşarak çalıştıkları kurumlarını bağlayıcı açıklama, taahhüt, vaat veya girişimlerde bulunamazlar, aldatıcı ve gerçek dışı beyanat veremezler.

15. Bilgi Verme, Saydamlık ve Katılımcılık: Kamu görevlileri, halkın bilgi edinme hakkını kullanmasına yardımcı olurlar. Gerçek ve tüzel kişilerin talep etmesi halinde istenen bilgi veya belgeleri, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununda belirlenen istisnalar dışında, usulüne uygun olarak verirler. Üst yöneticiler, ilgili kanunların izin verdiği çerçevede, kurumlarının ihale süreçlerini, faaliyet ve denetim raporlarını uygun araçlarla kamuoyunun bilgisine sunarlar. Kamu görevlileri, kamu hizmetleri ile ilgili temel kararların hazırlanması, olgunlaştırılması, alınması ve bu kararların uygulanması aşamalarından birine, bir kaçına veya tamamına, aksine yasal bir hüküm olmadıkça, o karardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek olanların katkıda bulunmasını sağlamaya dikkat ederler.

16. Yöneticilerin Hesap Verme Sorumluluğu: Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında sorumlulukları ve yükümlülükleri konusunda hesap verebilir ve kamusal değerlendirme ve denetime her zaman açık ve hazır olurlar. Yönetici kamu görevlileri, kurumlarının amaç ve politikalarına uygun olmayan işlem veya eylemleri engellemek için görev ve yetkilerinin gerektirdiği önlemleri zamanında alırlar. Yönetici kamu görevlileri, yetkisi içindeki personelin yolsuzluk yapmasını önlemek için gerekli tedbirleri alırlar. Bu tedbirler; yasal ve idari düzenlemeleri uygulamayı, eğitim ve bilgilendirme konusunda uygun çalışmalar yapmayı, personelinin karşı karşıya kaldığı mali ve diğer zorluklar konusunda dikkatli davranmayı ve kişisel davranışlarıyla personeline örnek olmayı kapsar. Yönetici kamu görevlileri, personeline etik davranış ilkeleri konusunda uygun eğitimi sağlamak, bu ilkelere uyulup uyulmadığını gözetlemek, geliriyle

bağdaşmayan yaşantısını izlemek ve etik davranış konusunda rehberlik etmekle yükümlüdür.

17. Eski Kamu Görevlileriyle İlişkiler: Kamu görevlileri, eski kamu görevlilerini kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandıramaz, onlara imtiyazlı muamelede bulunamaz. Kamu görevlerinden ayrılan kişilere, ilgili kanunlardaki hükümler ve süreler saklı kalmak kaydıyla, daha önce görev yaptıkları kurum veya kuruluştan, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir yüklenicilik, komisyonculuk, temsilcilik, bilirkişilik, aracılık veya benzeri görev ve iş verilemez.

18. Mal Bildiriminde Bulunma: Kamu görevlileri, kendileriyle eşlerine ve velayeti altındaki çocuklarına ait taşınır ve taşınmazları, alacak ve borçları hakkında, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca, yetkili makama mal bildiriminde bulunurlar. Kurul, gerek gördüğü takdirde mal bildirimlerini inceleme yetkisine sahiptir. Mal bildirimlerindeki bilgilerin doğruluğunun kontrolü amacıyla ilgili kişi ve kuruluşlar (bankalar ve özel finans kurumları dâhil) talep edilen bilgileri, en geç otuz gün içinde Kurula vermekle yükümlüdürler.

Yönetmeliğe göre; kamu görevlileri, görevlerini yürütürken bu yönetmelikte belirtilen etik davranış ilkelerine uymakla yükümlüdürler. Bu ilkeler, kamu görevlilerinin istihdamını düzenleyen mevzuat hükümlerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Kurum ve kuruluşların yetkili sicil amirlerinin, çalışanların sicil ve performansını, bu yönetmelikte düzenlenen etik davranış ilkelerine uygunluk açısından da değerlendirmeleri gereklidir.[14]

Bu kanun kapsamındaki kamu görevlileri bir ay içerisinde "*Kamu Görevlileri Etik Sözleşme*" belgesini imzalamakla yükümlüdürler ve bu belgenin çalışanın özlük dosyasına konulması gereklidir. Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesi aşağıdaki gibidir:[15]

KAMU GÖREVLİLERİ ETİK SÖZLEŞMESİ

Kamu hizmetinin her türlü özel çıkarın üzerinde olduğu ve kamu görevlisinin halkın hizmetinde bulunduğu bilinç ve anlayışıyla;

- Halkın günlük yaşamını kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamak, hizmet kalitesini yükseltmek ve toplumun memnuniyetini artırmak için çalışmayı,
- Görevimi insan haklarına saygı, saydamlık, katılımcılık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda yerine getirmeyi,
- Dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, yaş, bedensel engelli ve cinsiyet ayrımı yapmadan, fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalara meydan vermeden tarafsızlık içerisinde hizmet gereklerine uygun davranmayı,
- Görevimi, görevle ilişkisi bulunan hiçbir gerçek veya tüzel kişiden hediye almadan, maddi ve manevi fayda veya bu nitelikte herhangi bir çıkar sağlamadan, herhangi bir özel menfaat beklentisi içinde olmadan yerine getirmeyi,
- Kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanmamayı ve kullandırmamayı, bu mal ve kaynakları israf etmemeyi,
- Kişilerin dilekçe, bilgi edinme, şikâyet ve dava açma haklarına saygılı davranmayı, hizmetten yararlananlara, çalışma arkadaşlarıma ve diğer muhataplarıma karşı ilgili, nazik, ölçülü ve saygılı hareket etmeyi,
- Kamu Görevlileri Etik Kurulunca hazırlanan yönetmeliklerle belirlenen etik davranış ilke ve değerlerine bağlı olarak görev yapmayı ve hizmet sunmayı taahhüt ederim.

Adı ve Soyadı:
İmza :
Tarih :
Sicil No :
Adres :

Kurul, etik kültürün yerleştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda her türlü çalışmayı yapma ve yaptırma yetkisine sahiptir. Bu çalışmalar arasında "araştırma, yayın, anket, kamuoyu yoklaması, bilimsel toplantı ve benzeri etkinlikler düzenleme; kamu görevlileri için eğitim programları hazırlama, koordine etme, yürütme veya bu konularda bakanlıklar, diğer kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, mahalli idareler ve konusunda uzman sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapma" gibi etkinlikler sayılabilir.[16]

Konu ile ilgili olarak yapılması gereken önemli etkinliklerden biri de çalışanların bilgilendirilmesidir. Bu amaçla, kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam

edilen her düzeydeki çalışanın, istihdama ilişkin koşulların bir parçası olarak etik davranış ilkeleri ve bu ilkelere ilişkin sorumlulukları hakkında bilgilendirilmesi gereklidir. Etik davranış ilkelerinin, kamu görevlilerine uygulanan temel eğitim, hazırlayıcı eğitim ve hizmet içi eğitim programlarında yer alması, kurum ve kuruluş yöneticilerince sağlanmalıdır.[17]

Kurul, inceleme ve araştırma yetkisine de sahiptir. Bu bağlamda, kurul, etik davranış ilkelerine aykırı davranış ve uygulamalar hakkında, resen veya yapılacak başvurular üzerine, gerekli inceleme ve araştırmayı yapmaya yetkilidir. Kurul, etik ilkelere aykırı davranış ve uygulamalar hakkında yapacağı inceleme ve araştırmalara esas olmak üzere gerektiğinde yetkili makamlar kanalıyla kurum ve kuruluşlardan bilgi ve belge toplayabilir. Kurul inceleme ve araştırmasını, etik davranış ilkelerinin ihlal edilip edilmediği çerçevesinde yürütmekle ve yapacağı inceleme ve araştırmayı, en geç üç ay içinde sonuçlandırmakla yükümlüdür.[18]

Kurul, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak, bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak ve etik uygulamayı gözetmek görev ve yetkisi çerçevesinde, 2008 yılından itibaren her yıl 25 Mayıs gününün ülke genelinde "Etik Günü", aynı günün yer aldığı haftanın da (25-31 Mayıs haftası) "Etik Haftası" olarak kutlanmasını kararlaştırmıştır. Bu bağlamda Etik Haftası etkinlikleri kapsamında bütün kamu kurum ve kuruluşlarında olduğu gibi okullarda da çeşitli törenler ve etkinlikler düzenlenmekte; yarışmalar açılmakta ve genel olarak etik ilke ve kurallara ilişkin bir duyarlılık geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye'de Eğitim ve Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler

Konu ile ilgili en eski çalışmalardan biri Kâzım Nami Duru'nun 1934 yılında yazdığı Muallimin Meslek Ahlâkı kitabıdır.[19] Türkiye'deki en eski meslek etiği kitabı olan kitabın adında meslek ahlakı kavramı geçmiş olsa da kitap daha çok bir öğretmen el kitabı niteliğindedir. Kitap, öğretmenlerin sahip olması gereken etik kodlar konusunda tam bir liste sunmamakta, ancak meslekte dikkat edilmesi gereken temel konuları açıklamaktadır. Ayrıca öğretmenin etkili ve verimli bir şekilde mesleğini yapabilmesi için gerekli olan birçok noktaya da değinmektedir.[20]

Sonraki yıllarda da benzer kitaplar ya da çalışmalar yayınlanmıştır. Ancak diğer kamu görevlilerinde olduğu gibi eğitimciler ve öğretmenler için resmi bo-

yutta etik ilke belirleme çalışmaları çok yenidir. Akademik düzeydeki öncül ve önemli çalışmalar Aydın'a aittir.[21, 22] Aydın (1998) ilk çalışmalarından birinde Ankara'da görev yapan eğitim yöneticilerinin etik davranışları üzerine çalışmış ve eğitim yöneticilerinin davranışlarını "Hoşgörü, Adalet, Sorumluluk, Dürüstlük, Demokrasi ve Saygı" başlıkları altında incelemiştir. Aydın (1998) *Yönetsel, Örgütsel ve Mesleki Etik* adlı kitabında genel olarak yöneticilerin uyması gereken etik ilkeler olarak ise şu ilkeleri sıralamıştır: 1) Adalet, 2) Eşitlik, 3) Dürüstlük ve doğruluk, 4) Tarafsızlık, 5) Sorumluluk, 6) İnsan haklarına saygı, 7) Hümanizm, 8) Örgütsel bağlılık, 9) Hukukun üstünlüğü, 10) Sevgi, 11) Hoşgörü, 12) Laiklik, 13) Saygı, 14) Tutumluluk (İnsan ve madde kaynakları), 15) Demokrasi, 16) Olumlu insan ilişkileri, 17) Açıklık, 18) Hak ve özgürlükler, 19) Emeğin hakkını verme.[23]

Aydın (2003) *Eğitim ve Öğretimde Etik* adlı kitabında ise öğretmenlerin uyması gereken etik ilkeler konusunda çalışmış ve bunları şu şekilde sıralamıştır: 1) Profesyonellik, 2) Hizmette sorumluluk, 3) Adalet, 4) Eşitlik, 5) Sağlıklı ve güvenli bir ortamın sağlanması, 6) Yolsuzluk yapmamak, 7) Dürüstlük- doğruluk ve güven, 8) Tarafsızlık, 9) Mesleki bağlılık ve sürekli gelişme, 10) Saygı, 11) Kaynakların etkili kullanımı.[24]

İnsan davranışları söz konusu olduğunda bütün davranışları uyulması gereken etik ilkeler ile ifade etmek mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda konu bazen yapılmaması gereken davranışlar olarak da ele alınmaktadır. İşte tam da bu bağlamda Aydın (1998) yöneticilerin görevlerini yerine getirirken verdikleri kararlarda, uygulamalarda, eylem ve işlemlerinde ve insan ilişkilerinde kaçınmaları gereken etik dışı davranışlar olarak şu davranışları sıralamıştır: 1) Ayrımcılık, 2) Kayırma, 3) Rüşvet, 4) Yıldırma-Korkutma, 5) İhmal, 6) Sömürü (İstismar), 7) Bencillik, 8) Yolsuzluk, 9) İşkence (Eziyet), 10) Yaranma-Dalkavukluk, 11) Şiddet-Baskı-Saldırganlık, 12) İlişkilerine Politika Karıştırma, 13) Hakaret ve Küfür, 14) Bedensel ve Cinsel Taciz, 15) Kötü Alışkanlıklar (Alkol, sigara, kumar, vb.), 16) Görev ve Yetkinin Kötüye Kullanımı, 17) Dedikodu, 18) Zimmet, 19) Dogmatik Davranış, 20) Yobazlık-Bağnazlık.[25]

Etik dışı davranışlar ile ilgili olarak sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda öğretmenlik mesleği ile ilgili etik dışı davranışlar ele alınmaya devam etmiştir. [26, 27, 28, 29] Bu davranışları ayrıntılı bir şekilde görmek için bu kaynaklara bakılabilir.

İçeriği tam olarak etik ilkeler şeklinde olmasa da öğretmenlik mesleğinin Türkiye'deki temel dayanaklarını içeren Öğretmen Andı da aslında öğretmenlik mesleğinin etik ilkeleri hakkında ipuçları vermektedir.

ÖĞRETMEN ANDI

Türkiye Cumhuriyeti anayasasına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine, anayasada ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine sadakatle bağlı kalacağıma;

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma;

Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup, bunları geliştirmek için çalışacağıma;

İnsan haklarına ve anayasanın temel ilkelerine dayanan millî, demokratik, lâik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti›ne karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.

Türkiye'de akademik alanda yapılan birçok çalışma ve bazı dolaylı çalışmalar olsa da Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) resmi boyuttaki çalışmaları oldukça fazla geç kalmıştır. Konu ile ilgili olarak MEB 2015 yılında Türkiye'de Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı çerçevesinde *Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler* genelgesini yayımlamıştır. Genelgede, eğitimcilerin ve okul yöneticilerinin mesleklerine yönelik etik ilkeleri ile öğretmen, öğrenci ve velilerle ilişkilerde dikkat edilmesi gereken etik ilkeler yer almıştır:[30]

I. Öğrenciler İle İlişkilerde Etik İlkeler

1. Sevgi ve Saygı: Eğitim ve öğretim faaliyetleri başlangıcından son aşamasına kadar, sevgi ve saygı üzerine dayandırılır. Eğitimci; herhangi bir düzey farkı ve eksikliği gözetmeden bütün öğrencileri severek, sevdiğini hissettirerek, onlara sevgiyi aşılar. Küçüklere karşı sevginin, büyüklere karşı saygının önemini anlatırken öncelikle kendisi örnek olur, öğrenciyi utandıracak, onurunu kıracak söz ve davranışlardan hassasiyetle kaçınır.

2. İyi Örnek Olma: Eğitimci; söz, davranış, hal, hareket ve görüntüsü ile öğrencilere iyi ör-

nek olur, bilgi birikimiyle öğrencilerde öğrenme istek ve azmini uyandırır. Kötü örnek oluşturacak tutum ve davranışlardan kaçınır.

3. Anlayışlı ve Hoşgörülü Olma: Eğitimci, özellikleri bakımından farklılık gösteren bütün öğrencilere diğerleri gibi anlayış ve hoşgörü ile yaklaşır.

4. Adil ve Eşit Davranma: Eğitimci; mesleğini icra ederken öncelikle insan haklarına saygı duyarak; ırk, dil, din, renk, siyasi görüş ve aile statüsü gözetmeden, öğrencilere adil ve eşit davranır. Öğrencilere eğitim öğretim fırsatlarından adil yararlanma hakkı tanır, her öğrenciye eşit şekilde ilgi göstererek onların iyi yetişmelerini sağlar.

5. Öğrencinin Gelişimini Gözetme: Eğitimci; öğrencilerin fiziksel, duygusal, sosyal, kültürel ve ahlaki gelişimlerini gözetir, bu doğrultuda öğrencileri ile samimi ve güvene dayalı iletişim kurar. Derslerde öğrencilerin kendini rahat bir şekilde ifade etmesi, derse katılımları konusunda onları cesaretlendirir. Bedenen ve ruhen sağlıklı, iyi ahlaklı, kendine güvenen, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek için gereken çabayı gösterir.

6. Öğrenciye Ait Bilgileri Saklama: Eğitimci; öğrenciyle ilgili edindiği bilgilerin gizliliğine riayet eder, yasal zorunluluklar ve acil durumlar dışında bu gizli bilgileri korur ve kimseyle paylaşmaz. Öğrencinin özel hayatına ait bilgileri, ailesinin dışında kimseye açıklamaz.

7. Menfi Psikolojik Durumları Yansıtmama: Eğitimci; kişisel, ailevi ve çevresel nedenlerle üzüntü, sıkıntı, mutsuzluk gibi kişisel durumlarını öğrencilere yansıtmaz ve onları açıklamaz.

8. Kötü Muameleden Kaçınma: Eğitimci; öğrencinin beden ve ruh sağlığını, fiziksel, sosyal gelişimini ve eğitimini olumsuz yönde etkileyecek şekilde davranmaz. Bir öğrencinin okul içinde ve okul dışında kötü muameleye uğradığını fark ettiğinde gerekli tedbirleri alır, durumu yetkili makamlara bildirir.

II. Eğitim Mesleğine İlişkin Etik İlkeler

9. Mesleki Yeterlilik: Eğitimci; saygın ve onurlu bir mesleğin mensubu olduğu bilinci ile hareket eder. Görevinin gerektirdiği bilgi, nitelik ve yeteneklere sahip olabilmek için, her türlü bilgiyi, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip ederek

gelişimini sürdürür. Mesleğini sevmediği izlenimini gösterecek davranışlardan kaçınır.

10. Sağlıklı ve Güvenli Eğitim Ortamı Sağlama: Eğitimci, eğitim ve öğretim ortamında öğrenci sağlığını ve güvenliğini tehdit edebilecek her türlü unsurun ortadan kaldırılması konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirir, eğitim ve öğretimin güven ve düzen içinde yapılmasını sağlar.

11. Mesai ve Ders Saatlerine Uyma: Eğitimci, mesai ve ders saatlerine titizlikle uyar; derse geç girerek, dersten erken ayrılarak ya da gerçeğe aykırı mazeretler üreterek eğitim sürecini kesintiye uğratmaz. Ders saatlerini etkin ve verimli kullanır. Dersten geç ayrılmak suretiyle öğrencinin dinlenme hakkını engellemez.

12. Hediye Alma: Eğitimci, Öğretmenler Günü gibi özel gün ve haftalarda verilen, maddi değeri olmayan sembolik nitelikteki hediyeler hariç, mesleki kararını ve tarafsızlığını etkilemesi muhtemel herhangi bir hediyeyi kabul etmez.

13. Kişisel Menfaat Sağlama: Eğitimci, mesleki nüfuzunu kullanarak kişisel menfaat sağlamaz; kurum kaynaklarını, araç ve gereçlerini kişisel amaç için kullanmaz. Yardımcı ders kitabı ve diğer araç gereçleri sadece öğrencilerin gelişimini gözetmek üzere tavsiye eder. Bunun dışında bir gerekçeyle, çıkar sağlama amaçlı istek ve yönlendirmelerden kaçınır.

14. Özel Ders Verme: Eğitimci, kanuni istisnalar hariç olmak üzere öğrencilere ücret veya başka bir menfaat karşılığı özel ders vermez.

15. Bağış ve Yardım Talebinde Bulunma: Eğitimci, öğrenci ve velilerden bağış, yardım veya başka bir isim altında para ya da eşya talebinde bulunmaz, bunlarla ilgili zorunluluk getirmez.

III. Eğitimcilerle İlişkilerde Etik İlkeler

Eğitimci; meslektaşları arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz. Meslektaşlarına, öğrencilerle ilgili güven sarsıcı veya önyargılı yaklaşmalara neden olacak şekilde telkin ve yönlendirmede bulunmaz. Meslektaşları ile ilgili edindiği bilgilerde gizliliğe riayet eder. Öğrencilerin huzurunda ve değişik ortamlarda meslektaşları aleyhine söz söylemez, olumsuz söz ve davranışlardan kaçınır. Meslektaşları ile öğrencilerin kaliteli bir

eğitim-öğretim alması için işbirliği yapar, bu süreçte karşılaştığı sorunları okul yönetimi ile paylaşır.

IV. Veliler İle İlişkilerde Etik İlkeler

Eğitimci, öğrencilerin sosyal, fiziksel, duygusal, kültürel, ahlaki, manevi ve düşünsel açıdan gelişimlerini sağlamak, beceri ve yeteneklerini ortaya çıkarmak için velilerle iyi iletişim kurar. Çocuklarıyla gerektiği gibi ilgilenmeleri konusunda velileri yönlendirir. Veliler arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz.

V. Okul Yönetimi ve Toplum İle İlişkilerde Etik İlkeler

Eğitimci; öğrencilerin kaliteli bir eğitim-öğretim hizmeti almasını sağlamak için okul yönetimi ile işbirliği yapar, bu süreçte karşılaştığı sorunları yetkili birime bildirir. Kurum kaynaklarını etkili, verimli ve tutumlu kullanır. Topluma karşı pozitif ve aktif rol sergiler, sorumluluklarını yerine getirerek örnek olur.

VI. Okul Yöneticilerinin; Öğretmenler, Öğrenciler ve Veliler ile İlişkilerinde Etik İlkeler

Okul yöneticileri; eğitim ve öğretimin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yapılabilmesi için gereken önlemleri alır. Kurum kaynaklarının etkin, verimli ve tutumlu bir şekilde kullanılmasını sağlar. Öğretmenler, öğrenciler ve veliler arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz. Öğretmenler, öğrenciler ve velilerin okulda yaşanan sorunları açık bir şekilde ifade etmesine imkân verir, sorunlara çözüm üretme konusunda gayret gösterir. Öğrencilerin eğitim ve öğretimiyle ilgili olarak velilerle olumlu ve sürekli iletişim kurar. Eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde öğretmenler arasında eşitlik, tarafsızlık ve liyakat ilkelerine riayet eder.

Özet

Aslında kamu yönetiminde etik denildiği zaman akla genellikle yolsuzluk ya da rüşvet ile ilgili konular gelmektedir. Ancak yukarıda sıralanan ilkelerde de görüldüğü gibi konu sadece bu iki etik dışı davranış ile ilgili değildir. Konu daha

kapsamlı ve çok boyutludur. Türkiye'de gerek kamu yönetiminde gerek eğitim-öğretim alanında etik ilke belirleme çalışmaları oldukça geç kalmıştır. Ancak mevcut kamu yönetimi yapısı içinde kamu görevlileri ve öğretmenler için belirlenmiş olan etik ilkeler genellikle mesleğin özü ile uyumlu ve mesleği yüceltecek ilkeler olarak görülmektedir. Bu bağlamda, branşı ne olursa olsun bütün öğretmenlerin belirlenen etik ilkeler konusunda bilgi sahibi olması ve bu ilkelere uyması gereklidir ve bu çok önemli bir noktadır.

Öğretmenlik mesleği ile ilgili etik ilkeleri ya da etik dışı davranışları daha önemli hâle getiren temel nokta, eğitim sürecinin bireyleri ve toplumu doğrudan etkilemesidir. Öğretmenlerin görevi sadece bilgi yüklemek değil, aynı zamanda ahlak anlayışları ve değer sistemleri gelişmiş bireyler yetiştirmektir. Çünkü eğitim kurumu, bireysel ve toplumsal yaşamı doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda eğitim, toplumların geleceğinin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir.[31]

Değerlendirme Soruları

1. Türkiye'de kamu yönetimi düzeyindeki resmi ile düzenleme ne zaman yapılmıştır?

A. 1950 B. 1981
C. 1990 D. 2000
E. 2005

2. Aşağıdakilerden hangisi Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğin amaçlarından biri değildir?

A. Kamuda etik kültürünü yerleştirmek.
B. Kurula başvuru usul ve esaslarını düzenlemek.
C. Etik dışı davranış gösteren kamu görevlilerini yargılamak.
D. Kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek.
E. Toplumu, kamu görevlilerinden beklemeye hakkı olduğu davranışlar konusunda bilgilendirmek.

3. Kamu görevlilerinin "görevlerini yerine getirirken ve hizmetlerden yararlandırmada dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayrım yapmamaları" **aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?**

A. Saygınlık ve Güven
B. Dürüstlük ve Tarafsızlık
C. Nezaket ve Saygı
D. Çıkar Çatışmasından Kaçınma
E. Saydamlık ve Katılımcılık

4. Aşağıdakilerden hangisi MEB'in Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler genelgesindeki genel başlıklardan biri değildir?

A. Öğrenciler ile ilişkilerde etik ilkeler
B. Eğitim mesleğine ilişkin etik ilkeler
C. Eğitimcilerle ilişkilerde etik ilkeler
D. Çevre ile ilişkilerde etik ilkeler
E. Veliler ile ilişkilerde etik ilkeler

5. Aşağıdakilerden hangisi eğitim mesleğine ilişkin etik ilkelerden biridir?

A. Mesleki Yeterlilik
B. Kötü Muameleden Kaçınma
C. Öğrenciye Ait Bilgileri Saklama
D. Öğrencinin Gelişimini Gözetme
E. Adil ve Eşit Davranma

6. Bir eğitimcinin, istenmeyen bir davranış olduğunu düşünerek sigara içmemesi aşağıdaki etik ilkelerden hangisi ile ilgilidir?

A. Öğrencinin Gelişimini Gözetme
B. Menfi Psikolojik Durumları Yansıtmama
C. Sağlıklı ve Güvenli Eğitim Ortamı Sağlama
D. Sevgi ve Saygı
E. İyi Örnek Olma

7. Kamu görevlilerinin "görevlerini yerine getirirken ve hizmetlerden yararlandırmada dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayrım yapmamaları" **aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?**

A. Saygınlık ve Güven
B. Dürüstlük ve Tarafsızlık
C. Nezaket ve Saygı
D. Çıkar Çatışmasından Kaçınma
E. Saydamlık ve Katılımcılık

8. Aşağıdakilerden hangisi etik ilkeler açısından doğrudur?

A. Öğretmenler öğrencilerinden hediye kabul edebilirler.
B. Öğretmenler bağış toplayabilirler.
C. Öğretmenler öğrencilerine özel ders veremezler.
D. Öğretmen mesleğini sevmiyorsa, bunu açıkça ifade etmelidir.
E. Öğrencilerin okul dışında uğradığı kötü muamele öğretmeni ilgilendirmez.

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
E	C	B	D	A	E	B	C

Kaynakça

1 Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

2 Aydın, İ. (2003). Ön. ver.

3 Aydın, İ. (1998). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

4 Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve etikler. *Türkiye Mühendislik Haberleri, 423,* 7-9.

5 Gözübüyük, A. Ş. (2000). *Yönetim hukuku.* Ankara: Turhan Kitabevi.

6 Aydın, H. (2010). Ceza hukukunda kamu görevlisi kavramı. *Ankara Barosu Dergisi*, 68(1), 109-128.

7 Özdemir, M. (2008). Kamu yönetiminde etik. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(7), 179-195.

8 T.C. Başbakanlık (1965). 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu. *Resmi Gazete.* Tarih: 23.7.1965. Sayı: 12056. Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf.

9 T.C. Başbakanlık (1965). Ön. ver.

10 T.C. Başbakanlık (2004). 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. *Resmi Gazete.* Tarih: 08.06.2004. Sayı: 25486. Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5176.pdf.

11 T.C. Başbakanlık (2005). Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. *Resmi Gazete.* Tarih: 13.04.2005. Sayı: 25785. Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050413-6.htm.

12 T.C. Başbakanlık (2005). Ön. ver.

13 T.C. Başbakanlık (2005). Ön. ver.

14 T.C. Başbakanlık (2005). Ön. ver.

15 T.C. Başbakanlık (2005). Ön. ver.

16 T.C. Başbakanlık (2005). Ön. ver.

17 T.C. Başbakanlık (2005). Ön. ver.

18 T.C. Başbakanlık (2005). Ön. ver.

19 Duru, K. N. (1934). *Muallimin meslek ahlakı.* İstanbul: Devlet Matbaası.

20 Yılmaz, K. ve Çelik, M. (2017). Kâzım Nami Duru'nun Muallimin Meslek Ahlâkı kitabı üzerine düşünceler. *II. Uluslararası Felsefe, Eğitim ve Bilim Tarihi Sempozyumu.* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi. 3-7 Mayıs 2017. Muğla.

21 Aydın, İ. (1998). Ön. ver.

22 Aydın, İ. (2003). Ön. ver.

23 Aydın, İ. (1998). Ön. ver.

24 Aydın, İ. (2003). Ön. ver.

25 Aydın, İ. (1998). Ön. ver.

26 Pelit, E. ve Güçer, E. (2005, Kasım). Ticaret ve turizm meslek dersi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamaları. *II. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu.* Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sakarya. ss. 71-85.

27 Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ve öğretmenleri etik dışı davranışa yönelten faktörlere ilişkin algılamaları. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*, 95-119.

28 Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2009). Öğretmen adaylarının mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşleri. *İş Ahlakı Dergisi,* 2(4), 71-88.

29 Altınkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmenlerin mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11 (22), 121-137.

30 MEB (2015). Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler Genelgesi. Erişim adresi: https://ikgm.meb.gov.tr/genelge_gorus_yonerge/ET%C4%B0K%20GENELGE.pdf.

31 Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2009). Ön. ver.

11. BÖLÜM

OKULDA VE EĞİTİMDE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR, ETİK İKİLEMLER, SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Prof. Dr. Zühal ÇUBUKÇU - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Kazanımlar

- Etiği oluşturan temel ilkeleri söyler,
- Etik davranışın kriterlerini açıklar,
- Etik dışı davranışı tanımlar,
- Etik dışı davranış biçimlerini örneklendirir,
- Etik dışı davranışların kurumsallaştırılmasını değerlendirir,
- Etik ikilemleri açıklar,
- Etik dışı davranışların önlenmesine yönelik sorumlukları açıklar.

Giriş

Etik, etik ilkeler, kriterler, meslek etiği, etik kodlar, meslek ahlakı, iş ahlakı, etik dışı davranışlar, etik ikilemler gibi kavramlar son yıllarda sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun en önemli nedeni, insan eylemlerinin büyük bir kısmının etik değerlerle ilgili olmasıdır. Etik, bireylerin doğruyu veya yanlışı bulmasına aracılık eden bir kavramdır. Etik, insan davranışlarının "doğruluğunu" ya da "yanlışlığını" değerlendirmede kullanılan ölçütlerle ilgilenmektedir. Bireylerin yaptığı tüm davranışlar toplumsal, kurumsal ve bireysel anlamda kabul edilebilir davranışlar olmalıdır. Bu anlamda sadece uyulması gereken etik ilkeleri değil, etik dışı davranışların belirlenmesi de konu açısından önemlidir.

Etiği Oluşturan Temel İlkeler

"Aklın en kesin belirtisi sürekli iyimserliktir, hoşgörüdür.
Alçakgönüllü yüreklerde yaşayan düşünceler en yüksek düşüncelerdir"
(Montaigne)

Etik insanların eylemlerinin, bir takım değerlere ve normlara dayalı olarak iyi veya kötü olarak değerlendirilmesidir. Etik tartışmaların temel konusu, insanın eylemlerini ahlaki bakımdan değerli ya da değersiz kılanın ne olduğudur[1]. Etik, insanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaki sorunlarını ele alıp incelemektedir[2]. Başka bir tanımlamada; Etik, belli bir yaşama idealini hayata geçirebilmek için mücadele eden, çağı ve üyesi olduğu toplumun yaşayışını eleştiren, hatta mahkûm eden, mevcut değerler silsilesi yerine alternatif değerleri koyan, yaşama kurallarını açık seçik tanımlayan, kısaca hayata anlam katan ahlaki ilkeler teorisi, felsefe disiplinidir[3]. Etik, bireyin diğer insanlarla belirli normlara göre gerçekleştirdiği ilişkilerin toplamını, söz konusu ilişkilerde diğer insanlara karşı davranışlarını düzenleyen ve anlamlandıran norm, ilke, kural ve değerler bütünüdür. Bu yönüyle etik kavramının kişinin davranışlarını şekillendiren, nasıl davranacağını gösteren bir rehber olduğu söylenebilir[4]. Bir disiplin olarak etik, kişilerarası ilişkilerde, kurumsal ilişkilerde kişilerin davranışlarını değerlendirmesini sağlar. Etik, her şeyden önce istenilecek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılmasıdır. Daha geniş bir bakış açısı ile etik; bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması; neyin yapılacağı ya da yapılamayacağının; neyin isteneceği ya da istenemeyeceğinin; neye sahip olunacağı ya da olunamayacağının bilinmesidir.

"Dostluk" ve "barış" birbirini gerektiren biri olmazsa diğeri de olmayan ve insan ilişkilerini güzelleştiren hoşgörü, sevgi, saygı, adalet, doğruluk gibi birçok hümanistik değeri de içlerinde taşıyan etik kavramlardır[5].

Etik Davranışın Kriterleri

Etik, belli bir eylemi seçmenin gerçeklerini kişisel değerler çerçevesinde değerlendirmektir. İnsanların, eş, arkadaş, ebeveyn, vatandaş, öğretmen vb. rollerini sergilerken nasıl hareket etmeleri gerektiğini anlatan davranış standartlarını ifade eder[6]. Davranış standartları, insanların gerçek davranışları anlamına gelmektedir. İnsanlar genel anlamda kabul edilen davranış standartlarına gereken önemi vermedikleri durumlar söz konusu olabilir.

Etik standartlar ise doğru davranış kurallarını belirlemek için bireylere özellikle de meslek gruplarına uyarlanan ahlaki kurallardır. Her meslek grubu kendi etik standartlarını oluşturur. Bu standartlar her zaman çok açık olmasa da meslek

elemanlarına yol gösterici niteliklere sahiptir. Bu standartların meslek elemanlarını etik olan ve olmayan davranışlar konusunda eğitme, mesleki duyarlılık geliştirme, etik ikilemlerin çözümünde yol gösterici olma ve denetleme işlevleri vardır.

Birçok meslek dalında doğrudan meslekle ilgili uyulması gereken davranış kuralları, etik ilkeler belirlenmekte ve meslek üyelerinin bu ilkelere uymaları beklenmektedir. Her meslek grubu kendi etik standartlarını oluşturur. Bu standartlar, genellikle meslek elemanlarına yol gösterici niteliklere sahiptir.

Meslek etiği, belirli bir meslek grubunda, o meslekle ilgili olarak oluşturulan, meslek üyelerini belli bir şekilde davranmaya zorlayan, yetersiz olan ve kurallara uymayanları dışlayan, meslek üyeleri arasındaki rekabeti düzenleyen mesleki ilkeler bütünü olarak tanımlanmaktadır[7]. Meslek etiği, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde uyulması gereken davranış kuralları olarak tanımlanabilmektedir[8,9]. Meslek etiğinin geliştirilmesinde ve korunmasında meslek üyeleri dışında meslek örgütleri ve meslek üyelerinin eğitim aldıkları kurumlar da etkilidir[10]. DeSensi ve Rosenberg'e göre (1996)[11], mesleki etik ilkelerin geliştirilmesi şu yararları sağlamaktadır:

- Meslektaş baskısı sağlayarak, bireyleri etik davranış göstermeye motive eder.
- Bireylere doğru ya da yanlış eylemler konusunda daha tutarlı bir rehberlik sağlar.
- Belirsiz durumlarda nasıl davranılacağı konusunda rehberlik eder.
- Yönetici ya da patronların egemen gücünü kontrol eder.
- Örgütlerin toplumsal sorumluluklarını tanımlar.
- Örgütün ya da mesleğin çıkarlarına hizmet eder.

Mesleki etik bir mesleği yerine getiren kişiler için normlar geliştirmekle ilgilidir. Bu normlar, meslek üyelerinin görüş, inanç ve kültürleri tarafından oluşturulan diğer normlardan bağımsız olarak kişilerin kararlarını ve davranışlarını yönlendirmektedir. Bu yönüyle mesleki etik, evrensel bir etik oluşturma çabası içerisindedir[12].

Etik Dışı Davranışlar

Etik ve ahlaki kurallarla ilgili uygulamada farklılıklar vardır. İkisi de neyin iyi veya kötü, doğru veya yanlış olduğuyla ilgili olsa da etik, kişinin ne yapması gerektiğine ilişkin olarak genel standartları ortaya koyar. Ahlaki kurallar ise, çoğunlukla çok özel bir eylemin, kabul edilmiş doğru ve yanlış kavrayışlarıyla bağdaşıp

bağdaşmadığı ile ilgilidir. Ricoeur (1992) etik amaç ile ahlaki kural arasında bir ayrım yapar. Etik amaç, Aristocu düşünceye dayanır ve burada etik, "iyi yaşamı" hedefleme olarak tanımlanır; ahlaki norm ise Kantçı tutuculuk üzerine kuruludur ve bunda ahlak kurala uyma zorunluluğudur[13].

Etik dışı davranış, kişisel doğrular/inançlar ve toplumsal kurallar tarafından kötü ve yanlış olarak nitelendirilen davranışlardır. Bireyler etik dışı davranışlara açgözlülükten-ideolojiye kadar değişen birçok nedenlerle girişmektedirler. Etik dışı davranışlar farklı meslek grupları-birlikleri için problemli bir durum olarak görülebilir. Öğretmenlik mesleği için; etik dışı davranışların, öğretmenlerin topluma, öğrencilere, meslektaşlarına karşı sergiledikleri meslek saygınlığını zedeleyecek davranışlar olarak düşünülebilir.

Etik dışı davranış, örgüt içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı oluşan çatışmalar, saldırgan davranışlar ve davranışsal sorunları ifade etmektedir. Her ne sebeple ortaya çıkmış olursa olsun etik dışı davranışlar örgütsel yaşamın kalitesini düşüren, çalışanların motivasyonunu, performansını, bağlılığını ve tatminini olumsuz yönde etkileyen davranışlardır[14].

Kidder (2005) etik dışı davranışları, bireyin bağlı bulunduğu kuruma karşı gerçekleştirdiği uygunsuz, üretkenlik karşıtı, sapkın, dürüst olmayan olumsuz eylemler olduğunu ancak bu istenmeyen davranışların ortaya çıkmasında kişilik özelliklerinin ve kurum içinde sergilenen adaletsiz uygulamaların etkili olduğunu ileri sürmektedir [15].

Etik Dışı Davranış Biçimleri

Kurumlarda, eğitim örgütlerinde uygulayıcıların yönetim süreçlerine uyma biçimleri etik değerler bakımından farklılık göstermektedir. Yöneticilerin görevlerini yerine getirirken verdikleri kararlarda, uygulamalarda, eylem ve işlemlerinde ve insan ilişkilerinde kaçınmaları gereken etik dışı davranışlar şunlardır: Ayrımcılık; kayırma; rüşvet; yıldırma-korkutma; ihmal etme; sömürü; bencillik; yolsuzluk; eziyet etme; baskı; şiddet; saldırganlık; dalkavukluk; bedensel ve cinsel taciz; politik taraflılık; hakaret ve küfür; kötü alışkanlıklara sahip olma sergileme; dedikodu; zimmet; görev ve yetkinin kötüye kullanımı; dogmatiklik; bağnazlık vb.

Baskı/Şiddet/Saldırganlık: Yöneticinin baskıcı ve saldırganca tutum takınıp her yanlış davranışı eleştirme yoluna gitmesi yetkisini kullanarak astlarını ezmesi etik dışı bir davranış olarak düşünülmektedir.

Ayrımcılık: Ayrımcılık, önyargılı tutumlarla davranmaktır. Bir eylemdir. Bir toplulukta ırk, cinsiyet, toplumsal konum ya da din nedeniyle bir gruba ayrımcılık

yapma şeklinde davranma olgusudur. Ayrımcı davranma yaklaşımı etik dışı bir davranıştır.

Kayırma: Para ya da mal gibi ekonomik güçler yerine aile-akrabalık bağları gibi maddesel olmayan etkileme araçlarının kullanılarak, kamu görevlilerinin yetkilerini bazı kişilere kamu işlemlerinde ayrıcalık sağlamak amacıyla kullanmalarına kayırma denir[16]. Burada kamu görevlisi, tinsel-duygusal nitelikteki geleneksel bağlılıkları ve yükümlülüklerle yakın çevresine ya da yakın çevresi veya üzerinde nüfuzu olan başkalarının etkisi ile birtakım kişilere ayrıcalıklı davranmaktadır[17].

İhmal etme: Kurumlarda verilen bir görevi ihmal etme, hangi nedenle olursa olsun görevin savsaklanması ve geciktirilmesi veya üst tarafından verilen buyrukların geçerli bir neden olmadan yapılmaması olarak ifade edilmektedir. Bu etik dışı bir davranıştır.

Politik Taraflılık: Taraf olma durumudur. Politik görüşler doğrultusunda hareket etmedir.

Hakaret ve Küfür: Sözlü taciz olarak değerlendirilebilecek olan hakaret ve küfür, sözel bir şiddet gösterisidir ve tüm şiddet gösterileri gibi, saldırganlık içerir. Hakaret ve küfür, basmakalıp sözcüklerle başkalarının kişiliğine saldırıdır[18]. Yöneticilerin başkalarına küfür ya da hakaret ederek beraber çalıştıkları kimselere saldırmaları etik dışı bir davranıştır.

Kötü Alışkanlıklar: Kötü alışkanlık olarak nitelendirilen davranışları göstermek bireysel ve kişiye özgüdür. Ancak, bu davranışlar kurumlara taşındığı zaman, kişisellikten çıkarak, kamu alanını ilgilendiren davranışlar olmaktadır. Bu sebepten kötü alışkanlıklar etik dışı bir davranış olarak kabul edilmektedir.

Dedikodu: Birbirlerini yüzüne karşı eleştirmek yerine, bazı sorunları üçüncü bir kişiye çarpıtarak anlatmak ve başkalarını arkalarından çekiştirmektir. İnsanlar kendi başarısızlıklarını, yetersizliklerini, başkalarını arkadan çekiştirerek, davranışlarına kendilerine göre anlamlar yükleyerek gidermeye çalışmaktadır[19]. Bu durum işyerlerinde büyük ölçüde zaman ve enerji kayıplarına neden olduğu gibi insan ilişkilerini de bozmakta ve bireylerin birbirlerine güven ve saygı duygularını yok etmektedir.

Rüşvet: Kamu görevlilerinin para, mal, hediye gibi birtakım maddesel çıkarlar karşılığında bunu sağlayan kişi ya da gruplara ayrıcalıklı bir kamu işlemi ile çıkar sağlaması olarak ifade edilmektedir. Bu etik dışı bir davranıştır.

Yıldırma-Korkutma: Kabadayılık olarak tanımlanan ve kimseden korkmayan, yılmayan çevresine meydan okuma davranışı ile astların yıldırılmaya çalışılması şeklinde gösterilen etik dışı bir davranıştır.

Sömürü: Kişi ya da nesnelerin adaletsiz kullanımıdır ve çıkar sağlama amacına yöneliktir. Sömürü, insanın başka insanları kendi amaçları için bir araç olarak kullanması ve kaynakların adaletsiz kullanımını ifade etmektedir.

Yolsuzluk: Yolsuzluk, bir çıkar karşılığında kamu yetkilerinin yasa dışı olarak kullanılmasıdır.

Eziyet etme (İşkence): İşkence, bir insana maddi ya da manevi olarak yapılan fiziksel ya da zihinsel acı vermesi aşırı eziyet anlamında kullanılır.

Dalkavukluk (Yaranma): Rahatsız edici ve sahtekârlık olmasına rağmen yöneticiye yaranma ve dalkavukluk yapmanın, başarı için ödenmesi gereken bir bedel olarak görülmesi yaygın bir davranış biçimidir. Yöneticilerin iş görenlerin değerlendirilmesinde yeterliklerini ölçüt olarak kullanmaları, çalışanları dürüst olmaya teşvik edecek en sağlıklı yaklaşımdır[20].

Görev ve Yetkinin Kötüye Kullanımı: Yetkinin kötüye kullanımı, yetkinin veriliş amacından başka bir amaç için kullanılmasıdır. Görev ve yetkinin kötüye kullanımı iki şekilde ortaya çıkabilmektedir: Birincisi yasalara uygun olan kamu işlemlerinin daha hızlı yerine getirilmesi için, bazı kimselere diğerleri aleyhine ayrıcalıklı işlem yapılması, ikincisi ise yasalarla yasaklanmış kamu işlemlerinin bir çıkar karşılığında yapılması[21]. Örgüt açısından yetkinin kötüye kullanımı, yetkinin, veriliş amacından başka bir amaç için kullanılmasıdır [22]. Yetkisini kötüye kullanan bir yönetici, bu yetkiyle yapılacak işleri bir yana bırakarak, kendine ya da başkalarına çıkar sağlar, başkalarına ya da örgüte zarar verirse yetkisini kötüye kullanıyor demektir.

Etik Dışı Davranışların Nedenleri

Bireyler etik dışı davranışları açgözlülükten-ideolojiye kadar değişen birçok nedenden dolayı yapmaya kalkışmaktadırlar. Ancak hiç kimse doğru görünen şeyi yapmak adına, yasaları bilmezlikten gelmek ya da var olan siyasal ve yöntemleri geçersiz kılma yetkisine sahip değildir[23].

Bireyler yaşamlarının her anında değişik kararlar vermek durumundadır. Verdikleri kararlar yaşamlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyeceği için en doğru kararı vermek için çaba sarf ederler. Bireylerin etik karar verme süreçlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok faktör vardır. Ünsal (2008) etik niteliğinde karar vermede davranışı etkileyen faktörleri kişinin şahsına bağlı değişkenler, duruma bağlı değişkenler ve karar verme durumunda fırsatların olup olmamasına bağlı değişkenler olarak gruplandırmıştır[24].

Etik Dışı Davranışların Kurumsallaştırılması

"Büyük olmak iyidir ama insan olmak daha iyidir".

(A. Schweltzer)

Gerçek anlamda güven ortamı oluşturmada; insancıl liderlik, dürüstlük, anlayış, sorumluluk taşımak, kurumsal bir bakış, misyon ve değer yargılarını benimsetmek, örgütsel politika, prosedür ve kuralların uygulanmasında tutarlılık ve adillik, açık iletişim, şeffaflık ve kolektif kimlik geliştirmek oldukça önemlidir[25]. Etik dışı karakter ve davranışa sahip bireyler örgütsel güvenin zedelenmesinde önemli rol oynayabilmektedir[26].

Etik dışı davranışların rasyonel kabul edilmesi ve çeşitli gerekçelerle haklı kılınmasını sağlayıcı eylemlerden kaçınmak için; Düşünmek; Amaçların tanımlanması; Gerçekleri bilmek; Seçenekler geliştirmek; Sonuçları göz önüne almak; Seçmek ve karar vermek; Gözden geçirmek ve değerlendirmek şeklindeki karar verme aşamalarının kullanılmasına başvurmak gereklidir.

Meslek etiği bakımından bir davranışın etik dışı bir davranış olup olmadığına dair aşağıda verilen soruların meslek mensubu tarafından yanıtlanması, söz konusu davranışın etik olup olmadığı konusunda ilgili kişiye genel bir izlence sunabilir[27]:

- Yaptığım şey, doğru, adil ve yasal mıdır?
- Bu benim kendi işim olsaydı aynısını yapar mıydım?
- Bu yaptıklarımı rahat bir şekilde eşimle, arkadaş veya en yakınımdaki kişilerle paylaşabilir miyim?
- Bu davranışlarımla kimler, nasıl haksız yere zarar görebilir?
- Bu davranışım ortaya çıktığında mesleki saygınlığım, itibarım bundan nasıl etkilenir?
- Bu davranışı başka bir meslektaşım yapmış olsaydı, bunu nasıl karşılardım?

Etik Dışı Davranışların Önlenmesine Yönelik Sorumluluklar

Aydın'a (2002) göre yönetsel etik, yönetsel kararların verilmesinde tutarlı, tarafsız ve gerçeklere dayanmayı, bireylerin varlık ve kişiliklerine saygı duymayı, herkes için en iyi olacak eylemlerin seçilmesini ve bu eylemlerde; adalet, eşitlik, tarafsızlık, dürüstlük, sorumluluk, açıklık, sevgi, hoşgörü gösterme gibi evrensel değerleri temel almayı sağlayan ve yöneticilere kamu hizmetlerini sunarken eylemlerinde yol gösterici, rehber olan davranış ilkelerini içermektedir[28].

Asunakutlu'ya (2002) göre, kural ve düzenlemelerin uygunluğu, açık ve gelişmiş iletişim sistemi, üyelerin yönetim faaliyetlerine aktif katılımı ve üyelerin eğitilerek etik kod ve ilkelerin benimsenmesi, güven iklimi ve etkili örgütsel yapının oluşmasında son derece önemlidir[29]. Eğitim örgütleri için etik değerler ve davranış kodları konusunda evrensel değerlere göre benzer referans çerçevelerinin işlemesi gereklidir. Bir mesleğe ilişkin etik ilke ve standartlarının belirlenerek gerekirse çeşitli yaptırımların uygulanması mesleğin uzun vadede gerek kişisel gerekse toplumsal fayda açısından sürdürülmesine ve ondan beklenen verimin alınmasına katkı sağlayacaktır.

Kurumlarda yöneticilerin en temel sorumluluğu mesleğini icra ederken etik ilkelere uymaktır. Bir yöneticinin doğru, uygun ve tutarlı kararlar verebilmesi, yönetime ilişkin bilgisi ve becerisi kadar insanlar hakkındaki görüş ve beklentileri ile sahip olduğu doğru ilkeler ile de ilgilidir. Kurumlarda yönetici, eylemlerinin, toplum ve diğer gruplar tarafından kontrol edildiği bilincinde hareket etmelidir. Bireylerin akademik başarı gibi bazı konularda kendilerini başarılı hissetmeleri toplumca kabul edilen davranışlar sergilemelerini sağlayabilecek ve etik dışı davranışlara yönelmeyeceklerdir. Dolayısıyla etik kurallara uyan bireyler yetiştirmek için eğitim kurumlarına düşen görevlerden biri, akademik anlamda özgüveni yüksek olan bireyler yetiştirmektir[30].

Etik İkilemler

Etik ikilem, bir olayın birbiriyle ters düşen iki tarafında da tartışılabilen doğruların olması durumunda ortaya çıkan kararsızlık süreci olarak ifade edilmektedir[31]. Etik paradoks olarak da ifade edilen etik ikilem, herhangi bir olayın çözümünde içine düşülen kararsızlığı ifade etmektedir. Etik ikilem bir eylem sırasında veya karar verilmesi gereken bir durumda iki değer arasındaki karmaşadan kaynaklanan durum olarak tanımlanmaktadır[32]. Bu değerler yapılacak olan eylemin doğrudan kendisi ile ilişkili olabileceği gibi eylemin sonuçları ile ilgili de olabilmektedir. Böyle bir durumda iki değer çatıştığında birey bir seçim yapma zorunluluğunda kalmaktadır. Başka bir ifadeyle, etik ikilem; iki ya da daha fazla seçenek arasında hangi seçeneğin daha iyi olduğu ile ilgili kararsızlık yaşandığında, mevcut gereksinimlerin var olan alternatiflerle çözümlenemediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Etik ikilemler, çatışma durumunda doğru cevapları bilinmeyen durumlar ve ikilemlerin çözümünü sağlayan kesin kurallar bulunmayan yaşantılardır[33].

Özet

Etik insanların eylemlerinin, bir takım değerlere ve normlara dayalı olarak iyi veya kötü olarak değerlendirilmesidir. Etik tartışmaların temel konusu, insanın eylemlerini ahlaki bakımdan değerli ya da değersiz kılanın ne olduğudur. Etik standartlar doğru davranış kurallarını belirlemek için bireylere özellikle de meslek gruplarına uyarlanan ahlaki kurallardır. Her meslek grubu kendi etik standartlarını oluşturur. Bu standartlar her zaman çok açık olmasa da meslek elemanlarına yol gösterici niteliklere sahiptir. Etik dışı davranış ise, kişisel doğrular/inançlar ve toplumsal kurallar tarafından kötü ve yanlış olarak nitelendirilen davranışlardır. Etik dışı davranışlar farklı meslek grupları-birlikleri için problemli bir durum olarak görülebilir. Eğitim örgütleri için etik değerler ve davranış kodları konusunda evrensel değerlere göre benzer referans çerçevelerinin işlemesi gereklidir. Bir mesleğe ilişkin etik ilke ve standartlarının belirlenerek gerekirse çeşitli yaptırımların uygulanması mesleğin uzun vadede gerek kişisel gerekse toplumsal fayda açısından sürdürülmesine ve ondan beklenen verimin alınmasına katkı sağlayacaktır. Etik ikilem; iki ya da daha fazla seçenek arasında hangi seçeneğin daha iyi olduğu ile ilgili kararsızlık yaşandığında, mevcut gereksinimlerin var olan alternatiflerle çözümlenemediği durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Değerlendirme Soruları

1. İnsanların davranışlarının "doğruluğunu" **ya da** "yanlışlığını" **değerlendirmede kullanılan ölçütlerle ilgilenen alan aşağıdakilerden hangisidir?**

A. Ahlak
B. Sosyoloji
C. Etik
D. Eğitim
E. Felsefe

2. Etik kavramını; aşağıdaki ifadelerden hangisi tanımlar?

A. Bireyin diğer insanlarla belirli normlara göre gerçekleştirdiği ilişkilerin toplamını, söz konusu ilişkilerde diğer insanlara karşı davranışlarını düzenleyen ve anlamlandıran norm, ilke, kural ve değerler bütünüdür.

B. Eğitimdeki kuralların, metinlerin neyi temsil ettikleri ve öğrenci öznelliği gibi konulara eleştirel açıdan bakar.

C. Toplumsal ve bireysel hakların korunmasını sağlar.

D. Tüm insanların var olması ve kendilerini tanımlama sorumluluğunu taşımasının göstergesidir.

E. Kişilere insan özgürlüğünün her şeyden üstün olduğunun öğretilmesinin bir anlatımıdır.

3. Kişilerin herhangi bir olayın çözümünde içine düştükleri kararsızlığı ifade eden kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Etik
B. Ahlak
C. Etik ikilem
D. Etik dışı davranış
E. Sorumsuzluk

4. Etik dışı davranışların rasyonel kabul edilmesi ve çeşitli gerekçelerle haklı kılınmasını sağlayıcı eylemlerden kaçınmak için kullanılması gereken aşamalardan biri değildir?

A. Düşünmek
B. Amaçların tanımlanması
C. Seçenekler geliştirmek
D. Olduğu gibi onaylamak
E. Sonuçları göz önüne almak

5. Kurumlarda, eğitim örgütlerinde uygulayıcıların yönetim süreçlerine uyma biçimleri etik değerler bakımından farklılık göstermektedir. Aşağıdakilerden hangisi etik dışı bir davranış değildir?

A. Önyargılı tutumlarla davranma eylemi
B. Ayrımcılık yapma
C. Dalkavukluk
D. İşbirlikçi çalışma yapma eylemi
E. Görev ve yetkinin kötüye kullanımı

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.
C	A	A	D	D

Kaynakça

1 Aydın, İ. (2002).*Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

2 Akarsu, B. (1998). *Felsefe terimleri sözlüğü.* İstanbul: İnkılap.

3 Cevizci, A. (2002). *Etiğe giriş.* İstanbul: Engin.

4 Kurtoğlu, R. (2016). Perakendecilerin etik değerlendirmeleri: Kayseri'de faaliyet gösteren gıda ve giyim perakendecileri üzerine bir uygulama, *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 4*(1), 84-109.

5 Kale, N. (2004). *Etik sorunsallar ve eğitim.* Ankara: Seçkin.

6 Özmen F. ve Güngör, A. (2008). Eğitim denetiminde etik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(15), 137-155.

7 Aydın, İ. (2002). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

8 Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem A.

9 Aydın, İ. (2002).*Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

10 Gözütok, F. D. (1999). Öğretmenlerin etik davranışları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32*(1), 83-99.

11 DeSensi, T. J. & Rosenberg, D. (1996). *Ethics in sport management*. USA: Fıtness Information Technology Inc. Pepper Press.

12 Duran, K. (2014). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin mesleki etik davranışları algılama düzeylerinin ve etik ikilemleri çözümlemelerinin incelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

13 Haynes, F. (2002). *Eğitimde etik*. İstanbul: Ayrıntı.

14 Özdevecioğlu, M. ve Aksoy, M.S. (2005). Organizasyonlarda sabotaj: türleri, amaçları, hedefleri ve yönetimi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,6*(1), 95-109.

15 Kidder, D. L. (2005). Is it 'who I am', 'what I can get away with', or 'what you've done to me'? A multi-theory examination of employee misconduct. *Journal of Business Ethics*, 57, 389-398.

16 Berkman, A. Ü. (1983). *Azgelişmiş ülkelerde kamu yönetiminde yolsuzluk ve rüşvet*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.

17 Aydın, İ. (2002). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

18 Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve toplumsal şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar.

19 Aydın, İ. (2002). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

20 Aydın, İ. (2002). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

21 Aktan, C.C. (2008). Meslek ahlakı ve sosyal sorumluluk, İş Ahlakı Dergisi, 1(1), 99-121.

22 Aydın, İ. (2002). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

23 Steinberg, S. S. & Austern, D. T. (1996). *Hükümet, ahlak ve yöne*ticiler (Çev.: Turgay Ergun). Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi.

24 Ünsal, A. (2008). İşletmelerde muhasebe yöneticilerinin etiksel karar süreci. *KMU İİBF Dergisi, 10*(14), 1-19.

25 Den Hartog, D. (2003). T*rusting others in organizations: Leaders, management, and coworkers*. in B. Nooteboom and F. Six (Eds.).

26 Starnes, B. J., Truhon, S. A., Vickie, M. (2010). A Primer on Organizational Trust. *ASQ Human Development and Leadership Division*, 1-16.

27 Otlu, F. (2001). Muhasebe mesleğinde tarafsızlık kavramı ve tarafsız bilgi üretiminin yeri ve önemi, MUFAD- Muhasebe Finansman Dergisi, 11, 87-94.

28 Aydın, İ. (2002). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.

29 Asunakutlu, T. (2002). Örgütsel Güvenin Oluşturulmasına İlişkin Unsurlar ve Bir Değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*, 1-13.

30 Akyüz, B., Kesen, M. ve Oğrak, A. (2016). Örgütsel güven ve akademik özyeterlik algısının genel sinizm ve etik dışı davranışlara etkisi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 085-106.

31 Kutlu, H. A., Güner, M., Demirci, N. S. (2012). Etik ikilemden çıkışta kişisel değerin rolü: muhasebe meslek mensupları üzerinde bir uygulama, 1. Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu, 733-746.

32 Lindsay, G., & Clarkson, P. (1999). *Ethical dilemmas of psychotherapists*. New York: Oxford.

33 Noureddine, S. (2001). Development of the ethical dimension in nursing theory. *International Journal of Nursing Practice, 7*(1), 2-11.

12. BÖLÜM

OKULLARDA AHLAK EĞİTİMİ VE ETİK KURULLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ata PESEN - Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Cevdet EPÇAÇAN - Siirt Üniversitesi

Kazanımlar

- Okullarda ahlak eğitiminin gerekliliğini açıklar.
- Ahlaki değerler eğitiminde öne çıkan ilkeleri yazar.
- Ahlak eğitimi açısından okulların dünü ve bugününü tarihi bir perspektifle tartışır.
- Ahlaki değerlerin aktarımında öğretmenin rolünü açıklar.
- Okullarda uyulması gereken etik ilkeleri açıklar.
- Eğitim kurumlarında bulunan etik kurulların işlevlerini açıklar.

Giriş

Geleceğini inşa etme iddiasında olan her toplum öncelikli olarak kendini inşa etmelidir. Geleceği inşa edecek nesiller bırakmanın yolu ise işini sadece vicdanı ile yapan insanlar yerine vicdanı ve ahlakı ile yapan insanlar yetiştirmektir. Yapılan hiçbir iş sadece vicdana hapsedilecek kadar basit değildir. Çünkü insanlar yapmış oldukları hataları çok rahat bir şekilde vicdanlarını rahatlatacak bir forma dönüştürebilirler. Power ve Kohlberg (1986) gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının eğitim gördüğü bir lisede yaptıkları çalışmada doğruluk ve dürüstlük gibi etik değerler resmi eğitim programlarında yer almasına rağmen öğrencilerin iyi not alabilmek için her şeyi yapabildiklerini ve hiçbir suçluluk duygusu yaşamadan kopya çektiklerini belirterek[1] ahlaki olmayanın vicdani olabileceğine dair ipuçları sunmuştur.

Bireylerin ahlaki tutum ve davranışlara sahip olması, gerekli ahlaki ilkeleri sağlayacak bilgileri yeterince üretmesi ve bu bilgiyi kullanmasını gerektirmektedir. Hayatı boyunca iyi ve kötü arasında seçim yapmak zorunda kalan bireyin, neyi

niçin ve nasıl seçeceğini veya seçmeyeceğini sahip olduğu bilgi belirlemektedir. Bilgiye sahip olmadan ahlaki erdemler kazanılamayacağı gibi, bu ahlaki erdemlerin günlük hayatta görünür kılınması da bilgi olmadan mümkün olmayacaktır[2].

Ahlaki gelişim sürecinin bireyin gelişimine uygun bir şekilde gerçekleşmesi için, bu süreci etkileyen çeşitli etkenlerin doğru bir şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu süreci yönlendiren sosyal dinamiklerden biri olan eğitim kurumları, bireyin ahlaki tutum ve davranışları kazanmasında oldukça önemlidir[3]. Çünkü eğitim sisteminin örgütlü bir yapısı olan okulların öncelikli varlık nedeni öğrencilerdir. Okulların amacı, öğrencileri sadece akademik açıdan başarılı kılmak değil; temel değerleri benimsemiş bireyler olarak da yetiştirmektedir. Bu yüzden okullarda görev yapan öğretmen ve yöneticiler, yaptıkları her türlü iş ve eylemlerde, ortaya koydukları davranışlarda öğrencilerin hak ve sorumluluklarını bilip özümsemelerine katkı sağlayacak bir eğitim ortamı sağlamakla yükümlüdür[4].

Okullarda verilen ahlak eğitimi, sadece çocukların kendileri için en doğru ahlaki karar veya kararlar alabilmelerini sağlayan bilgi ve becerileri içermez. Aynı zamanda çocukların ahlaki olanı seçerken üst düzey zihinsel becerilerden problem çözme, eleştirel düşünme ve yaratıcı bakış açısı ile öğrenmeyi anlamlı kılan bir ahlak eğitimini gerektirir[5]. Böyle bir ahlak eğitimin amacı ise, doğru ve yanlışı, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilen, doğru ve iyi olana bilinçli bir şekilde yönelerek seçen; ahlaken özgür, erdemli ve karakter sahibi bireyler yetiştirmektir[6]. Aydın[7], bu durumu eğitim sürecinde kazandırılmak istenen hedefler ve değerler açısından irdelenmesi gereken bir konu olarak, Tozlu[8] ise bu süreci benlikleri inşa etme, şahsiyet oluşturma süreci olarak tanımlamaktadır.

Türk eğitim sisteminin yetiştirmeyi hedeflediği insan modeli, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda[9]"…milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına saygılı, ….Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı…" özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Eğitim ile kazandırılmaya çalışılan bu ahlaki değerlerin soyut birer kavram olmaktan çıkarılarak öğrenenin hayatı ile buluşturulması ve problemlerine çözüm olması gerekir. Ahlaki değerlerin anlamının güncel yaşamda karşılık bulması ile ahlaki değerlere sahip bireyler yetiştirilmesi sağlanabilir[10]. Çünkü değerler sadece bireysel değil toplumsal düşünme biçimi ile kişinin davranışlarına yön vermektedir. Bu yönüyle ahlaki değerler kişiye özgü bir etik ve değerlendirme biçiminin oluşmasını sağlayarak yaşama dair amaç ve ideallerin toplum hayatını göz ardı etmeden gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Ahlak, eğitim sürecinde oldukça önemli bir yere sahip olmasına karşın genel olarak toplumda özel olarak okullarda giderek artan ahlaki sorunlarla karşılaşılmaktadır. Çünkü öğrencilerin akademik başarıları ahlaki gelişimlerinden daha fazla önemsenmektedir. Eğitim sisteminden bir öğretmen, doktor, mühendis, siyasetçi vb… olarak çıkması muhtemel olan bireyin, mutlak bir insan olarak çıkması gerektiği unutulmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise Ateş'e göre[11] öğrenci başarısı üzerinde doğrudan, gözlenebilir bir etkisi olmadığı için hem ailede hem de okulda ahlaki değeler eğitimine gereken önemin verilmemesidir.

Nihayetinde toplumda artan suç oranları, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığının ilkokul yıllarına kadar inmiş olması, artan intihar vakaları, cinsel sapkınlıkların alenileşmesi ve yaygınlaşması, okullarda şiddet olaylarının ve silahlı saldırıların görülmesi, gençler arasında zengin olmak için her yolun meşru kabul edilmesi, televizyon dizileri ve medya aracılığı ile sunulan olumsuz rol modeller gibi hususlar okullarda verilecek ahlak eğitiminin ne denli önemli ve gerekli olduğunu anlamak için yeterli sebeplerdir.

Ahlak Eğitimi Açısından Okulların Dünü ve Bugünü

Okullarda verilen ahlak eğitiminin amacı, çocukların ve gençlerin yaş ve gelişimlerine uygun ahlaki olgunluğunu sağlamak, okul dışındaki çevrelerin olumsuz etkilerini en aza indirerek iyi insan ve iyi vatandaş olmaya hazırlamaktır[12]. Tarihsel gelişim açısından incelendiğinde klasik Osmanlı dönemi eğitim kurumlarında ahlak eğitimini merkeze alan özel bir ders yer almadığı görülmektedir. Eğitimin ilk basamağı olarak kabul edilen Sıbyan mekteplerinden II. Beyazıt vakfiyesinin ilk yazılı ders programında bile çocuklara güzel bir ahlâk kazandırmak veya iyi bir insan yetiştirmek amacına yönelik özel bir ders bulunmamaktadır[13]. Bunun sebebi ise zaten okullarda İslam dininin öğretilmesi ve İslam dininin ortaya koyduğu ilkeler ile ahlâklı bir nesil yetişmeyi amaçlaması gösterilebilir. Klasik eğitim kurumları olan medreselerin ve neredeyse her köy ve mahallede bulunan Sıbyan mekteplerinin din merkezli bir eğitim sunması dini emirleri ve ahlaki görevleri bir bütün haline getirmiştir.

Tanzimat döneminde ise Tekke, Zâviye ve Medrese ile din temelli ahlâk eğitimi sürmüş, az da olsa mekteplerin öğretim programlarında ahlâk derslerine yer verilmiştir. Tanzimat dönemindeki yenileşme hareketleri ahlak öğretimine dair bazı endişelerin ortaya çıkmasına neden olsa da Tanzimat'tan önce kurulmuş olan eğitim-öğretim kurumlarının faal olması geleneksel bir ahlâk anlayışını devam ettirmiştir. Ders programlarına yeni dersler eklenmesine rağmen din dersi, programlarda ağırlığını korumuş ve ahlâk eğitiminde din, temel bir fonksiyon olmuş-

tur. II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde İptidai ve Rüştiye mekteplerine ait ders programlarında ahlak ile ilgili metinlerin nicelik olarak arttığı ve ahlak ders saatlerinin arttığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde okullarda müdür yardımcıları öğrencilerin davranışları ve ahlaki gelişimleri ile ilgili kayıt tutmakta ve öğrencilerin dini ve ahlaki eğitimlerine karşılık gelecek puanlar vererek diplomalarına işlemektedir. II. Meşrutiyet döneminde ise ahlak eğitiminin tartışılan konuların başında geldiği, Klasik Osmanlı, Tanzimat dönemi, I. Meşrutiyet dönemi ahlâk eğitiminden farklılık gösterdiği söylenebilir. Önceki dönemlerde İslami ilkeler üzerine temellendirilen ahlak eğitimi II. Meşrutiyet döneminde temelini batı dünyasının ahlak ilkeleri ve pozitivist bakış açısında almaktadır. Bu dönemde ahlak eğitimine dahil edilen konular, bireyin kendisi, ailesi, vatan ve milleti ile bütün insanlığa karşı görevleri gibi konulardır[14].

Cumhuriyet döneminden itibaren Türk Eğitim Tarihi incelendiğinde; örgün eğitim kurumlarında ahlak eğitiminin din dersleri ile ilişkilendirildiği "din kültürü ve ahlak bilgisi" adı altında mili-dini değerler iş birliğini esas alan bir ahlak eğitimi yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. 2000 yılına kadar ders ve programlarda değerlerin öğretimi, davranışçı olup öğrencinin edilgen olduğu buyurucu bir ahlaki telkin yöntemi ile yapılırken 2000 yılından sonra bilişsel ve yapılandırmacı olup öğrencinin değerlere bizzat kendisinin ulaşması için fırsatlar sunulan bir forma bürünmüştür[15].

Özellikle son yıllarda öğretimin her kademesinde ahlak eğitimine yönelik yapılan çalışmalar Türkiye'de genel olarak bir ahlak eğitimi özel olarak bir değerler ve karakter eğitimi çabasının olduğunu göstermektedir. Çocuklara çeşitli ahlaksal değerleri kazandırmayı ve onların ahlak gelişimini gerçekleştirmeyi amaçlayan Ahlak Eğitimi'nin[16]uygulamaya yönelik hali olan "Karakter Eğitimi" veya "Değerler Eğitimi" herhangi bir eğitim kurumunun iyi davranışları kazandırdığına inanılan değerleri tasarlanmış bir program aracılığıyla doğrudan ve sistematik bir şekilde öğretmesidir[17]. Eğitim kurumlarında ahlak eğitimi öğrencilere kazandırılmaya çalışılan bu değerler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde son birkaç yıldır okul öncesi dönemden liseye kadar geniş bir yelpazede değerler eğitimine önem verilmekte, eğitim programları çeşitli değerler kazandırılmak üzere tasarlanmaktadır. Ortaokul ve lise öğrencilerinin değerler konusundaki hassasiyetini ve etkisini artırmak amacıyla TÜBİTAK projeleri hazırlanmakta, öğrenciler fikir ve önerileri ile sürece katkı sağlamaktadır. Çünkü eğitim programlarının amacı sadece bilgi ve beceri bakımından donanımlı bireyler yetiştirmek değil aynı zamanda sahip olduğu ahlaki değerler ile bilgi ve becerisini toplumun huzur ve refahı için kullanan karakter sahibi bireyler yetiştirmektir.

Aydın'a göre[18] okullarda verilen değerler eğitimi ile ilgili üç ana sorun bulunmaktadır. Bunlardan ilki değerler eğitimi felsefesinin olmayışı, ikincisi eğitim camiasının değerler eğitimine ilişkin karmaşık tutumu ve üçüncüsü değerler kazandırılmasında kullanılacak yöntemlerinin net olmaması ve bu alanda kullanılabilecek eğitim materyallerinin yeterli olmayışıdır. Bu yüzden okullarımızda akademik başarıya önem verildiği kadar ahlaklı bir insan olmanın en temel göstergeleri olan, adalet, dürüstlük, saygı, nezaket, temizlik, düzen, iş disiplini ve inisiyatif alma gibi özelliklere önem verilmelidir.

Okullarda Ahlak Eğitiminin İlkeleri

Kohlberg'e göre, sosyal ve ahlâkî bir ortam olarak okulun işlevi, öğrencilere demokratik değeri kazandırarak, bireysel hak ve sorumlulukları bilen, adil davranan, kişisel özgürlüğünün farkında ve aynı zamanda kolektif sorumluluğu olan bireyler yetiştirmektir. Kohlberg, öğrencilerin bu süreç içerisinden ahlaki düşüncelerinin değişip gelişebileceğini ifade etmektedir[19].

Çocukluk döneminin ilk yılları ile başlayan kişilik gelişimi ilköğretim ve ortaöğretimde sunulacak iyi bir ahlak eğitimi ile bireyin şahsiyet oluşumuna katkı sağlayacaktır. Çocukların bilişsel, duyuşsal, psiko-motor ve sosyal gelişimleri ile birlikte ahlaki gelişimi etkileyen ilk ve en önemli dönem okul öncesi dönemdir. Bu dönemde çocuklara sunulacak ahlak eğitimi temel insan hakları ile evrensel ve milli değerleri içermelidir. Okul öncesi dönem çocukları değerli olduklarını bildiklerinde, kendilerini güvende hissettiklerinde ve etraflarında kendilerine yakın hissedecekleri yetişkinler bulunduğunda sorumluluk almakta ve zorlukların üstesinden gelmeyi öğrenirler. Bu şekilde çocuklar kendilerini mutlu hissedecekleri ve yeteneklerini açığa çıkaran sağlıklı ve manevi bir ortama sahip olurlar[20].Bütün bu yönleri ile okul öncesi dönem gelişim açısından kritik bir dönemdir. Bu döneme özgü kritik davranışlar zamanında kazandırılmadığında ileriki yıllarda bu davranışların telafisi mümkün olamamaktadır. Okul öncesi dönemin kritik kazanımlarından biri de belirlenmiş ilkeler doğrultusunda bir ahlak eğitimi ile gelecek için temel teşkil edecek temel ahlaki davranışların kazandırılmasıdır. Nitelik ve şekil bakımından yetişkinlere sunulan eğitimden farklı bir yapıda olsa da bu dönemde sunulan ahlak eğitimi, çocuğun dünyasını şekillendirirken, hayata doğru bir pencereden bakmasına yardım etmesi açısından da kritik bir öneme sahiptir[21]. Okul öncesi dönemde çevre ile gerçekleşen karşılıklı etkileşim sonucu kazanılan davranışlar geçici olsa da bir şekilde çocuğun ileriki hayatını olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir[22, 23]. Nitekim okulöncesi dönemde gözlemlenen şiddet içerikli davranışların, ergenlik ve ileriki yıllarda sosyalleşmeyi olumsuz etkilediği-

ni gösteren araştırma[24]bulguları erken dönemde iyi ahlak eğitiminden geçmemiş bireylerin uzun vadede sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenebileceği ortaya konmaktadır. Bu yönü ile ahlak eğitimini, kişiden kişiye değişebilen mizaçları iyi ve doğruya yöneltmek, böylece bireylerin karakter inşasını gerçekleştirmek olarak ifade edilebilir.

Okullarda verilen eğitim öğrencilerin ahlaki gelişimleri üzerinde yadsınamayacak bir öneme sahiptir. Okul öncesi dönemde çocuk, başta anne ve babasını sonra diğer aile bireylerini ahlaki model olarak görürken, okul eğitimi döneminde aynı çocuk için ahlaki modeli sıklıkla öğretmenidir. Okul öncesi dönem ve ilkokul yıllarında çocuğun gözünde öğretmen, bir otorite olarak, söyledikleri ve yaptıkları ile tartışılmazdır. Çocuk için aynı zamanda öğretmenin tutum ve davranışları tartışmaya da açık değildir. Dolaysıyla bu dönemde örnek alınması gereken bir kişi varsa o da öğretmenidir. Bu yüzden ahlak eğitiminde ebeveynler ile öğretmenlerin rolü oldukça önemlidir.Bu bilgiler ışığında ahlaki değerlerin eğitiminde ön plana çıkan bazı prensipler şu şekilde sıralanabilir[21]:

- Evde ebeveynler okulda öğretmenler, çocuklara sürekli öğüt ve bilgi veren konumundan çıkıp örtük programın lokomotifi olmalı, neyin iyi neyin kötü olduğunu söylemenin yanında davranışlarıyla ahlaki mesajlar veren rol modeller olarak ahlaki bir atmosfer oluşturmalıdır.
- Ahlaki değerler, günlük yaşam ile ilişkilendirilerek hayat merkezli sunulmalı ve içselleştirilmelidir.
- Dönemin gelişimsel özelliklerine uygun olarak ahlaki ilkeler kültürel dil ve semboller kullanılarak öyküler aracılığı ile sunulmalıdır.
- Çocuğun kendisi dışında başka varlıkları fark etmesini sağlayacak duygusal bir eğitim verilmelidir.
- Çocukların yaşlarına ve gelişimlerine uygun sorumluklar alması sağlanarak sorumluluk duygusu içselleştirilmelidir.
- Okullarda verilen her türlü değer resmi programın bir ögesi olmaktan öte günlük, olağan ve sürekli hale getirilmelidir.

Ortaokul ve lise yılları ise öğrencilerin kimlik oluşturma veya kimlik karmaşası içinde oldukları kritik dönemlerdir. Bu dönemde toplumun bir ferdi olarak kişisel varlığını ispatlamaya çalışan birey önemsendiğinin ve değerli olduğunun farkına varmak ister. Bu nedenle bu dönemde, okulöncesi ve ilkokul yıllarında kendisine telkin yollu ve model bazlı sunulan her türlü değere eleştirel bir şekilde yaklaşmakta ve kendi değer yargıları ile sınamaktadır. Bu yüzden bu dönem çocukları ve gençleri okullarda sadece bilgi edinmekle kalmaz aynı zamanda kişisel

birçok deneyim de kazanırlar. Elde ettikleri deneyimler sayesinde farklı insanlarla ilişkiler kurmayı, uyum sağlayarak bir gruba üye olmayı, toplumsal hayatın gerektirdiği vefa ve fedakarlığı göstererek kendilerinden farklı düşünen insanların fikirlerine ve haklarına saygılı olmayı öğrenirler. Dolayısıyla okulun sahip olduğu sosyal atmosfer ve adalet düzeyi öğrencilerin ahlak gelişiminde önemli bir etki oluşturur. Öğrenciler okulun adalet düzeyini ise eşitlik ilkesine uygun bir şekilde verilen ödül, ceza ve sorumlulukta görürler.[3]Bu çerçevede okullarda ahlaki değerlerin aktarılmasında ve karakter inşasında önemli bir rolü olan öğretmenlerin sahip olmaları gereken bazı yeterlikler bulunmaktadır. Bunlar[25]:

- Ahlaki değerleri aktarmada ve oluşturmada iyi birer örnek olma.
- Öğrencilerinin ahlaki gelişimlerine katkı sağlamayı önceleme ve sorumluluk alma.
- Öğrenciler ile doğruları ve yanlışları tartışabilecek etkili bir iletişim içerisinde olma.
- Etik konularda kendi görüş ve düşüncelerini öğrencilere yüklemeden konumunu net bir şekilde tanımlama.
- Öğrencilerin kişiler arası ilişkilerini geliştirme ve iletişim becerileri kazanmalarında yardımcı olma.
- Sınıf ortamını olumlu değer sistemlerine uygun, yüksek etik ilkelerin geçerli olduğu saygı temelli bir ortam haline getirme.
- Ahlaki değer ve etik davranışları okul ve toplum yaşamında pratiğe dökecek faaliyetler sunma

Etik Kurulları

Etik kurulları, bir etik sorun ve buna verilebilecek birden fazla cevabın olduğu durumlarda, karar verme durumunda insanların çıkmazlar, ikilemler yaşadıkları zamanlarda en adil ve sağlıklı karar vermek, bilimsel araştırmada güvenilir sonuçlar elde edebilmek ve sonuç olarak insan değerlerini korumak üzere kurulmuş olan kurullardır.

Etik kurulların temel amacı insanlıkla ilgili değerleri korumak, bilimsel bilgi üretimi ve bunun sonuçlarıyla ilgilenmek hangi alanda olursa olsun o alanla ilgili etik kurallarını belirlemek, ilgili kurum veya kuruluşlara tavsiyelerde bulunmak ve toplumu her türlü etik ihlali konusunda bilinçlendirmektir (Karakaya ve Örs 1994)[26]. Dünyada etik kurullarının ilk kuruluşunun daha çok sağlık alanında karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek ve hasta-denek haklarını korumak amacıyla

kurulduğu görülmektedir. Türkiye'de ise ilk etik kurul çalışmaları 1986 yılında araştırmalara onay koymak ve araştırmaların güvenirliğinin ön koşulu olarak etik kurul onayının istenmesi üzerine başlatılmıştır.

Türkiye'de etikle ilgili kurulların oluşturulmasında iki temel örgütlenme söz konusudur. Birincisi, tüm kamu görevlilerinin uyması istenen etik davranış ilkelerini belirleme ve uygulamalarını gözetmekle görevli olan Kamu Görevlileri Etik Kurulu[27], ikincisi ise her bir kurum veya kuruluşta etik ihlallerinin önüne geçmek, adil, tarafsız ve tutarlı karar ve eylemleri gerçekleştirmeyi sağlamak üzere kurulmuş olan etik komisyonları, disiplin ve ödüllendirme kurullarıdır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun kuruluş amacı; Kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkeleri belirlemek ve uygulamayı gözetmek üzere Kamu Görevlileri Etik Kurulunun kuruluş, görev ve çalışma usul ve esaslarının belirlenmesidir.[27]

Kamu Görevlileri Etik Kurulu Üyeleri

a) Bakanlık görevi yapmış olanlar arasından bir üye,

b) İl belediye başkanlığı yapmış olanlar arasından bir üye,

c) Yargıtay, Danıştay, Sayıştay üyeliği görevlerinden emekliye ayrılanlar arasından üç üye,

d) Müsteşarlık, büyükelçilik, valilik, bağımsız ve düzenleyici kurul başkanlığı görevlerinde bulunmuş veya bu görevlerden emekliye ayrılanlar arasından üç üye,

e) Üniversitelerde rektörlük veya dekanlık görevlerinde bulunmuş öğretim üyeleri veya bunların emeklileri arasından iki üye,

f) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst kademe yöneticiliği yapmış olanlar arasından bir üye, olmak üzere toplam on bir üyeden oluşur. Aralarından biri başkan olmak üzere seçilir ve atanır.

Kurulun Görevleri

Kurul, kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek, etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla re'sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makamlara bildirmek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmakla görevli ve yetkilidir.[27]

Eğitim Kurumlarındaki Etik Kurulları

Eğitim hizmetinin örgütlü olarak sunulduğu kurumlar olan okullarda öğretmen ve yöneticiler, öğrencilerin hak ve sorumluluklarını içselleştirmelerini sağlayacak bir eğitim ortamı yaratmakla yükümlüdürler.[28] Okullardan öğrencilere mesleki bilgi ve beceri kazandırmanın yanında, onların sosyalleşmeleri, iyi birer vatandaş olarak yetiştirilmeleri ve entelektüel birer birey olarak yetiştirmeleri beklenir. Okulların bu beklentilere uygun bir öğrenci tipi yetiştirebilmeleri, ancak etkili ve verimli bir öğrenme-öğretme sürecinin yanında iyi bir disiplin ve ödüllendirme sistemi ile olası olabilir.[29]

Etkili bir okul yönetimini gerçekleştirebilmek ve öğrencilerin istenmeyen davranışlarına karşı önlem alabilmek için okul yöneticileri ve öğretmenler okullarda tesis edilmiş olan disiplin kurullarından yararlanırlar. Aynı şekilde yetiştirilmek istenen erdemli bireyin sahip olduğu davranışları sergileyen öğrencileri ödüllendirmek ve örnek rol modellerin okullarda artması ve bu modellerin somut hali olan davranışların okullarda yayılmasını sağlamak için onur kurulları aktif görev yaparlar. Nitekim 2003 yılında yayımlanan 2552 Sayılı Tebliğler Dergisi'nde Milli Eğitim Bakanlığının öğrencilerden beklediği davranışlar erdemli ve etik değerlere sahip bireyi anlatır. Buna göre; öğrencilerden *bütün okul arkadaşlarının kendisi gibi Türk toplumunun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bir bireyi olduklarını unutmamaları, onur ve haklarına saygı göstermeleri, öğretmenlerine/okul yöneticilerine/arkadaşlarına ve çevresindeki kişilere karşı saygılı ve hoşgörülü davranmaları, doğru sözlü, dürüst olmaları, yalan söylememeleri, iyi ve nazik tavırlı olmaları, kaba söz ve davranışlardan kaçınmaları, millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları, yasalara, yönetmeliklere ve toplumun etik kurallarına, millî, manevî ve kültürel değerlere uymaları beklenir. Bu davranışlara uymadıklarında da bazı yaptırımlar uygulanır.*[30]

Eğitim kurumlarındaki etik kurullar niçin önemlidir? Sorusuna ana hatlarıyla söyle cevap verilebilir: Çünkü okullarda yasal olarak kurulmuş olan disiplin ve onur kurulları, eğitim sistemlerinin yetişmesini hedeflediği hak ve sorumluluklarını bilen, tartışan, sorgulayan, eleştiren, demokratik tutum ve davranışlara sahip, erdemli ve örnek rol model bireyleri yetiştirmede öğretmen ve yöneticilere yardımcı olan güçlerdir.

Türk eğitim sistemi bünyesindeki eğitim kurumlarında bazı durumlarda öğrencilerin istenmeyen davranışlarına karşı görev yapan disiplin kurulları, bazı durumlarda da öğrencileri ödüllendirmek amacıyla görev yapan onur kurulları bulunmaktadır. 14 Şubat 2018 tarihli güncellenen «**Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde bu kurullara ilişkin bilgiler de güncel-**

lenmiştir. Buna göre Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde okullarda eğitim ve öğretimle ilgili durumlarda aktif olan etik kurullar aşağıda verilmiştir:[31]

a. Onur Genel Kurulu,

b. Okul Öğrenci Ödül Ve Disiplin Kurulu,

c. İlçe Öğrenci Disiplin Kurulu,

d. İl Öğrenci Disiplin Kurulu,

e. Öğrenci Üst Disiplin Kurulu

Onur Genel Kurulu

Onur genel kurulu, öğrencilerin okul yönetimine katılmalarını ve okulun işleyişine yardımcı olmalarını sağlamak amacıyla her sınıfın bütün şubelerinden birer öğrenci, ders yılı başında sınıf rehber öğretmenlerinin gözetiminde öğrenciler tarafından seçilerek oluşturulur. Çeşitli nedenlerle boşalan üyeliklere, izleyen dönem başında aynı usulle yeni temsilciler seçilir.

Onur genel kurulu üyeliğine seçilen öğrenciler, okulda oluşturulan diğer öğrenci kurullarında görev alabilecekleri gibi diğer öğrenci kurullarında görev alan öğrenciler de gerekli şartları taşımak kaydıyla onur genel kurulu üyeliğine seçilebilir.

Onur genel kurulu; her dönemde en az bir kez toplanır. Onur kurulunu seçer. Okulda öğrenciliğe yakışmayan davranışları inceler ve bunların düzeltilmesi için alınması gereken önlemleri belirler ve önerilerini okul yönetimine bildirir.

Onur Kurulu

Onur genel kurulu; her sınıf seviyesinde bir öğrenciyi onur kurulu üyeliğine, onur kurulu üyeliğine seçilen son sınıf öğrencisini, onur kurulu ikinci başkanlığına, bir öğrenciyi de onur kurulu ikinci başkanlığı yedek üyeliğine seçer. Sınıfları birer şube olan okullarda seçilen öğrenciler, onur kurulunu oluşturur. Son sınıftan seçilen öğrenci, aynı zamanda onur kurulu ikinci başkanı olur. Son sınıfı bulunmayan okullarda en üst sınıftan seçilen öğrenci, bu sınıfta şube sayısı birden fazla ise genel kurulca seçilen öğrenci ikinci başkan olur.

Bir öğrencinin onur genel kurulu üyeliğine seçilebilmesi için;

a) Okul disiplinine aykırı davranışlarının bulunmaması,

b) Davranışlarıyla arkadaşlarına örnek olması,

c) Çalışkan, dürüst, doğru sözlü ve güvenilir olması gerekir.

Bu niteliklere sahip olmadığı sonradan anlaşılanlarla disiplin cezası alan öğrencilerin üyeliği düşer.

Onur Kurulu Başkanı

Onur kurulu başkanı, okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu üyelerinin dışında, öğretmenler kurulunca seçilen bir öğretmendir. Öğretmenler kurulu, okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu üyelerini seçerken onur kurulu başkanı ve yedek üyeyi de seçer.

Onur Kurulunun Görevleri

Onur kurulu; ayda en az bir kez toplanır. Okulun disiplin ve düzeniyle ilgili olarak okul müdürünce veya genel kurul üyelerince getirilen konuları görüşür, aldığı kararları okul öğrenci ödül ve disiplin kuruluna bildirmek üzere okul müdürüne sunar.

Onur Belgesi verilmesi istenen öğrencilerle ilgili olarak okul öğrenci ödül ve disiplin kuruluna öneride bulunur. Öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirmek ve disiplini bozucu davranışları önlemek amacıyla programlar hazırlayarak okul öğrenci ödül ve disiplin kuruluna bildirmek üzere okul müdürüne sunar.

Öğrenci nöbet işleriyle sınıf başkanı ve yardımcılığı seçimine ilişkin esasların belirlenmesinde okul yönetimi, sınıf öğretmeni, rehberlik servisiyle iş birliği yaparak yürütülmesine katkı sağlar.

Öğrencilerin sorumluluk yüklenmelerine, dürüst, güvenilir, saygılı ve başarılı olmalarına katkıda bulunmak; sağlığa zararlı alışkanlıklar edinmelerini ve uygun olmayan yerlere gitmelerini önlemek için anne-baba, öğretmen, yönetici ve öğrenci kulübü başkanlarıyla iş birliği yapar.

Onur kurulunun aldığı kararlar, onur kurulu karar defterine yazılır.

Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri

Disiplin, okulda düzeni ve huzuru sağlamak ve eğitimin sağlıklı bir şekilde işlemesine uygun bir ortam hazırlamak için hazırlanmış bir yaptırım düzeni olarak tanımlanır.[32] Okullarda disipline aykırı davranışlara karşı önlem almayı ve istenen davranışları da okulda yayması sağlayan bu yaptırım düzeni okullardaki ödül ve disiplin kurullarının işleyişi ile mümkündür.

Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu; müdür başyardımcısı veya müdürün görevlendireceği müdür yardımcısı, her ders yılının ilk ayı içinde öğretmenler kurulunca gizli oyla seçilecek iki öğretmen, onur kurulu ikinci başkanı, okul aile-birliğinin kendi üyeleri arasından seçeceği bir öğrenci velisinden oluşturulur.

Yeterli sayıda öğretmen bulunmaması hâlinde aday öğretmenlerle sözleşmeli ve ücretli öğretmenler de okul öğrenci ödül ve disiplin kuruluna üye seçilebilir.

Yapılan seçimde oyların eşit çıkması hâlinde seçim yenilenir. Bu durumda da eşitlik bozulmazsa, kıdemi fazla olan öğretmen üye seçilmiş sayılır. Kıdemlerin de yıl olarak eşitliği hâlinde kuraya başvurulur.

Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunun görevi, yeni kurul oluşuncaya kadar devam eder. Üyeler, kabul edilebilir bir özrü bulunmadıkça görevden ayrılamaz. Öğrenci mevcudunun fazlalığından dolayı ikili öğretim yapan okullarda sabahçı ve öğlenciler için ayrı ayrı okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu kurulabilir. Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunun kişisel olmayan genel disiplin işlerinin görüşüldüğü toplantılarına; okulun rehberlik öğretmeni, onur kurulu başkanıyla varsa okul doktoru da katılır. Ancak, oy kullanamazlar.

Yedek Üyelik

Okul öğrenci ödül ve disiplin kuruluna, aldıkları oy sırasına göre asıl üyelerden sonra üç yedek üye seçilir. Ayrıca onur kurulu üyeleri ile okul-aile birliği üyeleri arasından da birer yedek üye seçilir. Asıl üyeliğin boşalması veya üyenin özürlü ya da izinli bulunması hâlinde bu üyelik, sıraya göre yedek üyelerle doldurulur.

Asıl ve yedek üyeliklerin boşalması nedeniyle okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunun kurulamaması hâlinde açık bulunan üyelikler için yeniden gizli oyla seçim yapılır.

Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu Başkanı

Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunun başkanı, müdür başyardımcısı veya müdürün görevlendireceği müdür yardımcısıdır. Başkan bulunmadığında müdürün görevlendireceği öğretmen üyelerden biri kurula başkanlık eder. Üyenin başkanlık yaptığı durumlarda yedek üye toplantıya katılır.

Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulunun Görevleri

Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu;

a) Okulda düzen ve disiplinin sağlanmasıyla ilgili görüşmeler yapar ve kararlar alır.

b) Öğrencilere kendini ifade edebilmesi, kendini geliştirebilmesi, onlara başarılı olma duygusunu tattırması, onları teşvik edici faaliyetlere okulda daha çok yer verilmesi için gerekli önerilerde bulunur.

c) Disipline aykırı davranışların nedenlerini inceler ve bunları ortadan kaldırma yollarını arar.

ç) Okul içinde ve dışında millî ve insani bakımdan erdem olarak kabul edilen iyi davranışlarda bulunan ve derslerdeki gayret ve başarılarıyla üstünlük gösteren öğrencilerin ödüllendirilmesine karar verir.

d) Disiplin kurallarına uymayan öğrencilerin psiko-sosyal durumuyla yetiştiği çevre ve ailesi hakkında bilgi toplar; eğilimlerini, alışkanlıklarını inceler; bu amaçla okul rehberlik servisinden, sınıf rehber öğretmeniyle öğrenciyi tanıyan diğer kişilerden yararlanır.

e) Okulda disiplinsizliği hoş görmeyen bir öğrenci kamuoyu oluşturularak disipline aykırı davranışta bulunan ve bulunabilecek olan öğrencileri kendi vicdanlarının ve öğrenci kamuoyunun kontrolünde tutma yollarını ve imkânlarını araştırır.

f) Dönem başlarında toplanarak disiplin yönünden okulun genel durumunu gözden geçirir ve alınması gereken tedbirler hakkında kişisel olmayan kararlar alarak okul yönetimine tekliflerde bulunur.

g) Disiplin konusunda incelemeler yapar; gerektiğinde okul yönetimine görüş bildirir ve tekliflerde bulunur.

ğ) Ders yılı veya dönem içinde meydana gelen disiplin olaylarının nedenleriyle alınan tedbirleri ve sonuçlarını tespit ederek ders yılı ve dönem sonunda bir rapor hâlinde okul yönetimine bildirir.

h) Okul müdürünün havale ettiği disiplin olaylarını inceler ve karara bağlar.

İlçe Öğrenci Disiplin Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri

İlçe öğrenci disiplin kurulu, ilçe millî eğitim müdürü veya görevlendireceği bir şube müdürünün başkanlığında, Bakanlık ortaöğretim birimlerini temsil edecek şekilde ilçedeki resmî ve özel ortaöğretim kurumu okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu başkanlarının kendi aralarından seçecekleri birer üyeden oluşturulur. Bu kurulun sekretarya işleri ilçe millî eğitim müdürlüğünce yapılır.

Büyük şehir statüsünde olmayan illerin merkez ilçesinde ise ilçe öğrenci disiplin kurulu, millî eğitim müdürünün görevlendireceği bir millî eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürünün başkanlığında oluşturulur.

Bir ortaöğretim okulu bulunan ilçelerde ilçe öğrenci disiplin kurulu, millî eğitim müdürü veya görevlendireceği biri başkan olmak üzere iki şube müdürü ile okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu başkanından; iki şube müdürünün bulunmaması durumunda ise ilçe millî eğitim müdürünün başkanlığında şube müdürüyle okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu başkanından oluşturulur.

İlçe öğrenci disiplin kurulu üyesi olan veya olmayan okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu başkanı, kendi okul öğrencilerinin durumlarının görüşüldüğü kurul toplantılarına katılır, ancak oy kullanamaz.

İlçe Öğrenci Disiplin Kurulunun Görevleri

İlçe öğrenci disiplin kurulu; onaylanmak üzere kendisine gelen okul değiştirme cezasına ait dosyaları geliş tarihini izleyen on iş günü içinde karara bağlayarak daha önce verilmiş bulunan kararı, gerekçelerini belirtmek şartıyla onaylar veya değiştirir.

Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulunun kurulamadığı veya görev yapamadığı durumlarda bu kurulun görevlerini yapar ve dosyaları, geliş tarihinden itibaren on iş günü içinde karara bağlar.

Okul öğrenci ödül ve disiplin kurulu tarafından verilen kınama ve okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezalarına karşı okul müdürü, 18 yaşını tamamlamış öğrenci veya öğrenci velisi tarafından yapılan itirazları inceler. Kendisine gelen itiraza konu olan dosyaları geliş tarihini izleyen on iş günü içinde karara bağlayarak itiraza konu kararı, gerekçelerini belirtmek şartıyla kaldırır, değiştirir veya itirazı reddeder.

İl Öğrenci Disiplin Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri

İl öğrenci disiplin kurulu; büyük şehir statüsündeki illerde il millî eğitim müdürü veya görevlendireceği bir müdür yardımcısı/şube müdürünün; diğer illerde ise millî eğitim müdürünün başkanlığında, Bakanlık ortaöğretim birimlerini temsil edecek şekilde, il merkezîndeki okul müdürlerinin kendi aralarından seçecekleri birer müdürden oluşturulur.

İl öğrenci disiplin kurulu üyesi olan okul müdürü, kendi okul öğrencilerinin durumlarının görüşüldüğü kurul toplantılarına katılır, ancak oy kullanamaz.

İl Öğrenci Disiplin Kurulunun Görevleri

İl öğrenci disiplin kurulu; onaylanmak üzere kendisine gelen örgün eğitim dışına çıkarma cezasına ait dosyaları geliş tarihini izleyen on iş günü içinde karara bağlayarak daha önce verilmiş bulunan kararı, gerekçelerini belirtmek şartıyla değiştirir veya onaylar.

İlçe öğrenci disiplin kurulu tarafından verilen okul değiştirme cezasına karşı okul müdürü, ilçe millî eğitim müdürü, 18 yaşını tamamlamış öğrenci veya öğrenci velisi tarafından yapılan itirazları inceler. Kendisine gelen itiraza konu olan dosyaları geliş tarihini izleyen on iş günü içinde karara bağlayarak itiraza konu kararı, gerekçelerini belirtmek şartıyla kaldırır, değiştirir veya itirazı reddeder.

Her dönem sonunda okullardaki disiplin durumunun genel bir değerlendirmesini yapar, gelecek ders yıllarında disiplin olaylarının önlenmesi yönünde alacağı kararları okullara ulaştırmak üzere ilçe millî eğitim müdürlüklerine bildirir.

Öğrenci Üst Disiplin Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri

Öğrenci üst disiplin kurulu, valinin veya görevlendireceği vali yardımcısının başkanlığında;

a) İl millî eğitim müdürü,

b) İl hukuk işleri müdürü,

c) İl maarif müfettişleri başkanı,

ç) Resmî/özel genel ortaöğretim okulları ile resmî/özel mesleki ve teknik ortaöğretim okullarından, valilikçe görevlendirilen birer müdürden oluşturulur.

Bu kurulun sekretarya işleri, il millî eğitim müdürlüğünce yapılır. Öğrenci üst disiplin kurulu üyesi olan veya olmayan okul müdürü, kendi okulu öğrencilerinin durumlarının görüşüldüğü kurul toplantılarına katılır, kurulu bilgilendirir ancak oy kullanamaz.

Öğrenci Üst Disiplin Kurulunun Görevleri

Öğrenci üst disiplin kurulu; İl öğrenci disiplin kurulu tarafından verilen örgün eğitim dışına çıkarma cezasına karşı il millî eğitim müdürü, ilçe millî eğitim müdürü, okul müdürü, 18 yaşını tamamlamış öğrenci veya öğrenci velisi tarafından yapılan itirazları inceler.

Kendisine gelen itiraza konu olan dosyaları geliş tarihini izleyen on iş günü içinde karara bağlayarak daha önce verilmiş bulunan kararı kaldırır, değiştirir veya itirazı reddeder. Öğretim özgürlüğü, can güvenliği veya kamu düzeni yönünden zorunlu görülen durumlarda vali tarafından getirilen teklifleri inceler ve karara bağlar. Her ders yılı sonunda toplanarak ildeki ortaöğretim kurumlarının bir yıllık disiplin durumunu inceler ve önerileri de içeren bir rapor hazırlayarak valilik makamına sunar.

MEB Etik Komisyonu Kuruluş ve İşleyişi

Etik davranış ilkelerinin MEB personeline tanıtılması ve benimsetilmesine yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme toplantılarının yapılması, Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile işbirliği içerisinde kurumsal mesleki etik ilkelerin tespit edilmesi, hizmet içi eğitim programlarına ve görevde yükselme eğitim ve sınavları ile personel alımına yönelik sınav konularına etik ilkelerin eklenmesi ve uygulama-

sının gözetilmesi, "Kurumsal Etik Eğitimi Stratejisi'nin hazırlanması ile uygulanmasının koordinasyonu, kurumlarının yürüttüğü hizmetler açısından, merkez ve taşra teşkilatlarından üst düzey personelin katılımı etik sorun alanlarının tespit edilmesine yönelik çalıştayların düzenlenmesi gibi faaliyetlerde bulunurlar.[33,34]

Özet

Erdemli nesiller yetiştirebilmek, işini vicdanıyla değil ahlakıyla yapan bireylerin yetiştirildiği bir eğitim süreciyle mümkündür. Önce ailede başlayan bu eğitim, çocuklar okul yaşına gelince okulda öğretmenler tarafından devam ettirilir. Öğretmenler öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi ve becerilerin yanında, öğrencilere ahlaki değerleri de kazandırmaya çalışırlar.

Okullarda verilen ahlak eğitimi, sadece çocukların kendileri için en doğru ahlaki karar veya kararlar alabilmelerini sağlayan bilgi ve becerileri içermez. Aynı zamanda çocukların ahlaki olanı seçerken üst düzey zihinsel becerilerden problem çözme, eleştirel düşünme ve yaratıcı bakış açısı ile öğrenmeyi anlamlı kılan bir ahlak eğitimini gerektirir. Ahlak eğitiminin amacı, doğru ve yanlışı, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilen, doğru ve iyi olana bilinçli bir şekilde yönelerek seçen; ahlaken özgür, erdemli ve karakter sahibi bireyler yetiştirmektir.

Ahlaki değerler kişiye özgü bir etik ve değerlendirme biçiminin oluşmasını sağlayarak yaşama dair amaç ve ideallerin toplum hayatını göz ardı etmeden gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Tarihsel gelişim açısından incelendiğinde klasik Osmanlı dönemi eğitim kurumlarında ahlak eğitimini merkeze alan özel bir ders yer almadığı görülmektedir. Tanzimat döneminde ise Tekke, Zâviye ve Medrese ile din temelli ahlâk eğitimi sürmüş, az da olsa mekteplerin öğretim programlarında ahlâk derslerine yer verilmiştir. II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde iptidai ve rüştiye mekteplerine ait ders programlarında ahlak ile ilgili metinlerin nicelik olarak arttığı ve ahlak ders saatlerinin arttığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminden itibaren ise örgün eğitim kurumlarında ahlak eğitiminin din dersleri ile ilişkilendirildiği "din kültürü ve ahlak bilgisi" adı altında mili-dini değerler iş birliğini esas alan bir ahlak eğitimi yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda öğretimin her kademesinde ahlak eğitimine yönelik yapılan çalışmalar Türkiye'de genel olarak bir ahlak eğitimi özel olarak bir değerler ve karakter eğitimi çabasının olduğunu göstermektedir.

Çocukların bilişsel, duyuşsal, psiko-motor ve sosyal gelişimleri ile birlikte ahlaki gelişimi etkileyen ilk ve en önemli dönem okul öncesi dönemdir. Bu dönem-

de çocuklara sunulacak ahlak eğitimi temel insan hakları ile evrensel ve milli değerleri içermelidir. Ortaokul ve lise yılları ise öğrencilerin kimlik oluşturma veya kimlik karmaşası içinde oldukları kritik dönemlerdir. Bu dönemde toplumun bir ferdi olarak kişisel varlığını ispatlamaya çalışan birey önemsendiğinin ve değerli olduğunu farkına varmak ister. Bu nedenle bu dönemde, okulöncesi ve ilkokul yıllarında kendisine telkin yollu ve model bazlı sunulan her türlü değere eleştirel bir şekilde yaklaşmakta ve kendi değer yargıları ile sınamaktadır.

Etik kurulları, bir etik sorun ve buna verilebilecek birden fazla cevabın olduğu durumlarda, karar verme durumunda insanların çıkmazlar, ikilemler yaşadıkları zamanlarda en adil ve sağlıklı karar vermek, bilimsel araştırmada güvenilir sonuçlar elde edebilmek ve sonuç olarak insan değerlerini korumak üzere kurulmuş olan kurullardır.

Eğitim kurumlarında bazı durumlarda öğrencilerin istenmeyen davranışlarına karşı görev yapan disiplin kurulları, bazı durumlarda da öğrencileri ödüllendirmek amacıyla görev yapan Görev Onur Kurulu, Okul Öğrenci ve Disiplin Kurulu, İlçe Öğrenci Disiplin Kurulu, İl Öğrenci Disiplin Kurulu, Öğrenci Üst Disiplin Kurulu gibi kurullar bulunmaktadır.

Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdakilerden hangisi Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde okullarda eğitim ve öğretimle ilgili etik kurullardan biri değildir?

A. Onur Genel Kurulu

B. Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu

C. İlçe Öğrenci Disiplin Kurulu

D. İl Öğrenci Disiplin Kurulu

E. Valilik Üst Disiplin Kurulu

2. Her eğitim öğretim dönemi sonunda okullardaki disiplin durumunun genel bir değerlendirmesini yapan, gelecekte yaşanabilecek disiplin olaylarının önlenmesi yönünde alınan kararları okullara ulaştırmak üzere ilçe millî eğitim müdürlüklerine bildiren kurul aşağıdakilerden hangisidir?

A. Onur Genel Kurulu

B. Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu

C. İlçe Öğrenci Disiplin Kurulu

D. İl Öğrenci Disiplin Kurulu

E. Öğrenci Üst Disiplin Kurulu

3.

I. Toplumu her türlü etik ihlali konusunda bilinçlendirmek

II. İkilemler yaşadıkları zamanlarda en adil ve sağlıklı karar vermek

III. İnsanlıkla ilgili değerleri korumak

IV. Bilimsel bilgi üretimi ve bunun sonuçlarıyla ilgilenmek

Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri etik kurulların görev ve amaçları arasında yer alır?

A. I, II, III ve IV

B. I ve II

C. Yalnız I

D. I, II ve III

E. I, II ve IV

4. Kohlberg'e göre, sosyal ve ahlâkî bir ortam olarak okulun işlevleri arasında değildir?

A. Öğrencilere demokratik değeri kazandırmak.

B. Bireysel hak ve sorumlulukları bilen bireyler yetiştirmek.

C. Adil davranan bireyler yetiştirmek.

D. Kişisel özgürlüğünün farkında bireyler yetiştirmek.

E. Kolektif sorumluluk yerine kendini düşünen bireyler yetiştirmek.

5. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A. Okullarda verilen eğitim öğrencilerin ahlaki gelişimleri üzerinde yadsınamayacak bir öneme sahiptir.

B. Okul öncesi dönem ve ilkokul yıllarında çocuğun gözünde öğretmen, bir otorite olarak, söyledikleri ve yaptıkları ile tartışılmazdır.

C. Okul öncesi dönem ahlak eğitiminde ebeveynlere kıyasla öğretmenlerin rolü daha çok önemlidir.

D. Okul öncesi dönemde çevre ile gerçekleşen karşılıklı etkileşim sonucu kazanılan davranışlar geçici olsa da bir şekilde çocuğun ileriki hayatını olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir

E. Ahlak eğitimi, kişiden kişiye değişebilen mizaçları iyi ve doğruya yöneltmek, böylece bireylerin karakter inşasını gerçekleştirmektir.

6. Aşağıdakilerden hangisi ahlaki değerlerin eğitiminde ön plana çıkan ilkelerden değildir?

A. Ahlaki değerler, günlük yaşam ile ilişkilendirilerek hayat merkezli sunulmalı ve içselleştirilmelidir.

B. Dönemin gelişimsel özelliklerine uygun olarak ahlaki ilkeler kültürel dil ve semboller kullanılarak öyküler aracılığı ile sunulmalıdır.

C. Çocuğun kendisi dışında başka varlıkları fark etmesini sağlayacak duygusal bir eğitim verilmelidir.

D. Çocukların yaşlarına ve gelişimlerine uygun sorumluklar alması sağlanarak sorumluluk duygusu içselleştirilmelidir.

E. Okullarda verilen her türlü değer resmi programın bir ögesi olmak zorundadır.

7. Aşağıdakilerden hangisi ahlaki değerlerin aktarılmasında ve karakter inşasında önemli bir rolü olan öğretmenlerin sahip olmaları gereken yeterlikleri arasında bulunmaz?

A. Ahlaki değerleri aktarmada ve oluşturmada iyi birer örnek olma.

B. Öğrencilerinin ahlaki gelişimlerine katkı sağlamayı önceleme ve sorumluluk alma.

C. Öğrencilerin doğruları ve yanlışları tartışmaması gerektiğini etkili bir şekilde gösterme.

D. Sınıf ortamını olumlu değer sistemlerine uygun, yüksek etik ilkelerin geçerli olduğu saygı temelli bir ortam haline getirme.

E. Ahlaki değer ve etik davranışları okul ve toplum yaşamında pratiğe dökecek faaliyetler sunma

8. Aşağıdaki ifadelerden hangisi tarihsel gelişim süreci içerisinde ahlak eğitimi ile ilgili yanlış bir ifadedir?

A. Klasik Osmanlı dönemi eğitim kurumlarında ahlak eğitimini merkeze alan özel bir ders yer aldığı görülmektedir.

B. II. Meşrutiyet döneminde temelini batı dünyasının ahlak ilkeleri ve pozitivist bakış açısında almaktadır.

C. Cumhuriyet döneminden 2000 yılına kadar ahlak eğitimi davranışçı model üzerine inşa edilmiştir.

D. Son yıllarda Türkiye'de genel olarak bir ahlak eğitimi özel olarak bir değerler ve karakter eğitimi çabasının olduğu görülmektedir.

E. Günümüz ahlak eğitim anlayışı; bilişsel ve yapılandırmacı olup öğrencinin değerlere bizzat kendisinin ulaşması için fırsatlar sunan bir forma bürünmüştür.

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
E	D	A	E	C	E	C	A

Kaynakça

1 Yüksel, S. (2004). *Örtük program: Eğitimde saklı uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım.

2 Kuçuradi, İ. (1996). Etik, Türkiye Felsefe Kurumu. Ankara.

3 Şengün, M. (2007). Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *23*(23), 201-221.

4 Yaman, E., Mermer, E. Ç., & Mutlugil, S. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin etik davranışlara ilişkin görüşleri: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *7*(17), 93-108.

5 Ekşi, H. ve Katılmış A. (2011). Karakter Eğitimi El Kitabı. Ankara: Nobel Yay.

6 Cevizci A. (2010). *Eğitim Sözlüğü*, 1. Baskı. İstanbul, Say Yayınları.

7 Aydın, İ.(2006). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

8 Tozlu, N. (1992). *Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler*. Van YüzüncüYıl Üniversitesi Yayınları, Van.

9 Milli Eğitim Temel Kanunu, Sayılı: 1739, Yıl: 1973, Mad. 2. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf

10 Aydın, M. Ş. (2014). Değerden tekil olay ve olguya, Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu, 19-21 Haziran, Tebliğler, Cilt I, 45-54.

11 Ateş, F., (2013). İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

12 Kaya, M. (2007). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarındaki ahlaki konuların ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *23*(23), 23-50.

13 Ergin, O.,(1977).*Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul.

14 Yazıbaşı, M. (2014). Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitim ve Öğretimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi-Journal of the Human and Social Science Researches*, *3*(4), 761-780.

15 Kesgin, S. (2011). Cumhuriyet dönemi örgün eğitim kurumlarında ahlak eğitimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *52*(1), 209-238.

16 Cevizci, A. (2011). Eğitim Felsefesi, İstanbul: Say Yay.,

17 Lockwood AL. (2009). The Case for Character Education. New York: Teachers College Press 2009.

18 Aydın, M. Z. (2014).Okulda Değerler Eğitiminin İlkeleri ve Sorunları,Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu, 19-21 Haziran, Tebliğler, Cilt I, 549-560.

19 Altan, M. Z. (2011). *Çoklu Zekâ Kuramı ve Değerler Eğitimi*. Pagem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 1(4), 53-57.

20 Cüceloğlu, D. (2006). *İçimizdeki biz "kalite bilincinin temeli"*. İstanbul: Sistem.

21 Oruç, C. (2010). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama*, (2), 37-60.

22 Piaget, J. (2002). *Judgement and reasoning in the child*. Routledge.

23 Thornberg, R. (2008). Values education as the daily fostering of school rules. *Research in Education*, 80.

24 Lavigne, J. V., Cicchetti, C., Gibbons, R. D., Binns, H. J., Larsen, L., &DeVito, C. (2001). Oppositionaldefiantdisorderwithonsetinpreschoolyears:Longitudinalstabilityandpathwaystootherdisorders. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40, 1393-1400. [Available online at:http://www.jaacap.com/article/S0890-8567(09)60838-8/pdf], Retrieved on August 2, 2014.

25 Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, *43*(198), 97-109.

26 Karakaya, H. Örs, Y. Dünyada ve Türkiye'de Etik Kurulları, Ankara Tıp Mecmuası (The Journal Of The Faculty Of Medicine) Vol. 47: 713-722, 1994

27 Şen, M. L. (Haz.), (2012). Kamu Görevlileri Etik Kurulu Rehberi, Ankara: Kamu Görevlileri Etik Kurulu.

28 Yaman, E., Çetinkaya Mermer, E. Mutlugil, Ş. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Etik Davranışlara İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 7, No. 17, 93-108

29 Kabaklı Çimen, L. ve Karaboğa Y. (2015). Yönetici ve öğretmenlerin ortaöğretim okullarındaki disiplin sorunlarına ilişkin görüşleri, International Journal of Science Culture and Sport (Int JSCS) July 2015, Special Issue 3, ISSN: 2148-1148, Doi: 10.14486/IJSCS327

30 Tebliğler Dergisi (2003). Milli Eğitim Bakanlığı 2552 Sayılı Tebliğler Dergisi İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Eylül 2003.

31 MEB (2018). Millî eğitim bakanlığı ortaöğretim kurumları yönetmeliği, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/20161748_millî eğitim bakanlığı ortaöğretim kurumları yönetmeliği.pdf

32 Kahveci, N.G. (2012). Genel Liselerde Karşılaşılan Disiplin Sorunlarının Uzamsal İncelenmesi: İstanbul'dan Bir İlçe Örneği, Educational Policy Analysis and Strategic Research, V 7, N 1.

33 MEB, (2004). Kamu görevlileri etik davranış ilkeleri ile başvuru usul ve esasları hakkında yönetmelik, http://etik.meb.gov.tr/mevzuat.html.

34 MEB (2009). Milli Eğitim Bakanlığı Etik Komisyonu, http://etik.meb.gov.tr/egitim.html

13. BÖLÜM

AHLAKİ/ETİK BİR LİDER OLARAK OKUL MÜDÜRÜ VE ÖĞRETMEN

Dr. Ahmet GÖÇEN - MEB, Geçit Ortaokulu

Doç. Dr. Habib ÖZKAN - Gaziantep Üniversitesi

Kazanımlar

- Etik liderliği tanımlar.
- Etik liderlik boyutlarını açıklar.
- Etik olarak bir müdür ve öğretmenin sahip olması gereken özellikleri sıralar.
- Okuldaki etik yaklaşımın okul içi ilişkilere katkısını analiz eder.
- Etik liderlik davranışlarında "nefsin" rolünü sorgular.

Giriş

Değişimin ve gelişimin topluma nüfuz edebilmesi, bireyler arası uyum ve güvenin yerleşmesi için "eğitim ve etik" bir arada olması gereken iki önemli unsur olarak kabul edilir.[1] Okullar eğitim ve etik bütünlüğü sağladıklarında işlevlerini daha etkili şekilde yerine getirebilir.Son yıllarda MEB'in değerler eğitimine önemvermesi, üniversitelerdemesleki etik derslerinin programlara eklenmesi ahlaki temele sahip bir toplum inşa etmede eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin önemini ortaya koymaktadır. Nitekim okul müdürü ve öğretmenler sahip oldukları yüksek etik farkındalık ile etik eğitim sürecini ve yönetimini doğrudan etkilemektedirler. Bu nedenle müdür ve öğretmenlerin okulda takip etmesi gereken etik davranışlar bulunmaktadır. Bu davranışlar "yapılan hatalardan özür dileme, karşılıklı saygı gösterimi, karar alırken diğer kurum çalışanlarının faydasını düşünme, hak edeni takdir etme, sorumluluk bilinciyle hareket etme, herkese eşit ve adil yaklaşım, kültürel değerleri dikkate alma, paydaşların saygınlığını koruma vb." şeklinde sıralanabilir. Okulda bu tip etik davranışların cesaretlendirdiği ve olumsuz davranışların engellendiği etik yönetim anlayışıyla liderler sorumluluklarını yansız, doğru ve nesnel şekilde yerine getirmeye odaklanır ve etik okul iklimine katkı sağlar.

Etik Liderlik

Etik liderlik, evrensel etik ilkelere ve toplumun ahlaki varsayımlarına dayalı bir şekilde kişiler arası ilişkileri sürdürmeyi ve ilgili değerleri ön planda tutmayı savunan bir liderlik kuramıdır.[2] Etik liderlik,kişinin eylemleri ve insan ilişkilerinde toplumun ve kurumun normlarına göre uygun davranışı göstermesini ve bu davranışları yoluyla da grup içi etkileşimi güçlendirmesini, doğru davranış tiplerini teşvik etmesini ifade eder.[3]Bu tanımlardan yola çıkarak etik liderlerinin dört özelliğiön plana çıkmaktadır:[4]

1. Etik liderlerin davranışları rol model görevi görür.
2. Etik liderler eylemlerini çalışanlara iletir ve sebebini anlatır. Bu liderlerin sosyal çevrelerinde etik davranışları hissedilir.
3. Etik liderler sürekli olarak etik kurallara göre hareket etmek ister. Bu liderler etik standartlar koyar ve etik olmayan davranışlar için ceza,etik davranışlar için ödül verir.
4. Etik liderler karar verme sürecinde etik davranır, kararlarının etik sonuçlarını göz önünde bulundurur ve her şeyden önce adil seçim yapmaya çalışır.

Etik liderlik yapılmamasıgerekenlere yasak koyucu bir yaklaşımın sergilendiği bir liderlik tipi değildir. Bu liderlik tipi uyulması gereken kuralların ve gösterilmesi gereken davranışların vurgulandığı, kurum çalışanlarının kabulüyle hakların eşitliği üzerine kurulmuş bir anlayışı temsil eder.[5]Okul yönetiminde saygı gören yöneticilerin temel özelliği;eşitlik, doğruluk ve hakkaniyet doğrultusunda etiğe önem vermeleri ve bunlara önem verdiklerini okulda tüm öğretmenlere ve öğrencilere hissettirmeleridir. Bir okulda bir meselenin basit veya önemli olmasına bakılmaksızın kişiler liderlerini, sadece etik standartları karşılayan bireyler olarak değil aynı zamanda onları aşan tutarlı insanlar olarak da görmek isterler.Bu durumun iki sebebi vardır: (1) hiç kimse tam güvenmediği birini isteyerek takip etmez. Lider; dürüst, güvenilir ve tutarlı olmalıdır (2) yöneticinin etik laflarından çok etik davranışlarına itibar edilir. [6] Bu iki şartı karşılayabilen liderler ancak etik sıfatı kazanabilir.

Etik kurum liderleri "gerçeklik, kararlılık, hayal gücü, etkili iletişim" gibi beceriler ileetik kuralları ve davranışları hayata geçirir.[3]Bu liderler okulda etik hakkında sık sık konuşarak, açık etik standartlar belirler ve yukarıda belirtildiği gibi bu standartların takip edildiğini görmek için ödül ve ceza kullanır. İyi bir etik lider konuştuklarını uygular ve etik davranışlariçin rol model olur. Bir okul lideri konuştuğu etik liderlik özellikleri kadar değil, uyguladıkları kadar etik liderdir.

Etik ilkelerin pratiğe dönüşmemesi toplumun okullara yüklediği misyonlardan biri olan dürüst insan yetiştirmegörevini olumsuz etkiler.

Okul liderleri ve öğretmenler ahlaki ve etik ilkelerin okuldaki en önemli temsilcileridir. Bu nedenle yönetiminin ve paydaş katılımın arttığı günümüzde okul liderlerinin kendilerine verilen yetkileri kullanırken kurumun ve toplumun benimsemiş olduğu etik ilkelere ve davranışlara tam anlamıyla bağlı olmaları beklenmektedir.[7,8]Okul liderlerinin sahip olması gereken etik ilke ve özellikler "karakter, dürüstlük, etik farkındalık, toplum/birey odaklılık, motivasyon, cesaretlendirme/güçlendirme, etik sorumluluk yönetimi" olarak sıralanabilir.[9] Etik liderlik davranışları ise; "etik değerlerin aktarılması, etik davranışların ödüllendirilmesi, etik davranışların rol modellenmesi, dürüstlük, eşit muamele ve etik olmayan davranışlardan kişilerin sorumlu tutulması" şeklindedir.[10] Bu davranış ve özelliklere sahip okul yöneticileri etik bir lider olarak nitelenebilir.

İkilem, Çatışma Karşısında Etik Lider

Okul paydaşlarının (öğrenci, öğretmen, yönetici, veli, okul aile birliğivb.) yönetim süreçlerine artan katılımı okuldadaha fazla ikilemlere ve çatışmalara neden olabilmektedir.Öğretmenler açısından bunlardan bazıları hediye kabulü, öğrenciye özel ilgi talebi, yöneticilerin istekleri ile sistemin gerektirdiği kurallar arasında kalma şeklinde sıralanabilir. Okul liderleri açısından ise başarılı öğretmen ile göreceli olarak daha çok başarılı öğretmenin görev ihmalleri konusunda takınacağı tavır bir ikilem örneği olarak verilebilir. İkilemler ve çatışmalar karşısında okul liderlerinin izleyeceği yol ve etik davranış biçimi kurumun sağlıklı işleyişinde önemli rol oynamaktadır. Bu tip durumlarda çözümlerden bir tanesi çatışmanın bir iş meselesi olarak ele alınması ve bu işin bir parçası olduğu şeklindedüşünülerek çatışmaya doğal bakılmasıdır[11].

Etik liderlerin ikilemleri ve çatışmaları çözme şekli çalışanların adalet ve bağlılık algılarını etkileyebilir. Bu algı çalışanların işe dönük davranışlarını etkiler.[12] Aslında öğretmenlerin ve liderlerin etik ikilem yaşaması okullarınetik ilkeleritam anlamıyla benimsememesinden kaynaklanabilir. Bu nedenle uyulması gereken etik ilkeler artık kurumlar tarafından ilan edilmektedir.Kamu personeli olarak MEB personelinin uyması gereken etik ilkeler şu şekilde sıralanmıştır: Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci, halka hizmet bilinci, hizmet standartlarına uyma, amaç ve misyona bağlılık, dürüstlük ve tarafsızlık, saygınlık ve güven, nezaket ve saygı, yetkili makamlara bildirim, çıkar çatışmasından kaçınma, görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması, hediye alma ve menfaat sağlama yasağı, kamu malları ve kaynaklarının kullanımı, savurgan-

lıktan kaçınma, bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan, bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık, yöneticilerin hesap verme sorumluluğu, eski kamu görevlileriyle ilişkiler ve mal bildiriminde bulunma.[13]Bu ilkelerin kurum içinde tam anlamıyla benimsenmesi ilişkilerde ve davranışlarda ikilem ve çatışmalara karşı koruyucu bir yol haritası işlevi görebilir.

Etik lider adildavranarak vekurum içindeki yanlışlıkları düzelterek hakkı teslim etmeye çalışır.[14] Bu kişiler,çalışanların çözemedikleri etik sorunları olduğundaonlara yol gösteren ve tatminedici şekilde sorunlarını çözümleyen lider konumundadır.[15]Etik ilkelerinçok güçlü hissedilmediği işyerlerinde çalışanlar ve yöneticiler etik dışı davranışlar ile karşılaştıklarında "kendi yararlarına" sessiz kalmayı tercih edebilirken; etik liderler "kurum yararına" aldıkları kararları uğruna gruptan dışlanmakta ve kurum dışı kalabilmektedir.[16] Bu nedenle etik lider veya öğretmen olabilmek, etik kültürün tam olmadığı kurumlarda bazen bedel ödenmesine yol açabilir.Bir örgütte yanlış ile karşılaşıldığında sessiz kalınmasında dört tip tepkinin var olduğu ifade edilmektedir:[17]

1. Bu zaten standart bir uygulama – Böyle gelmiş böyle gider.
2. Aslında çok da önemli değil- Abartılacak bir durum yok.
3. Bu benim sorumluluğum değil- Ben kendi işime bakarım.
4. Dostumu satamam- Sadakat!

Okul liderlerininyaşadığı yukarıdaki tepki durumları okulve liderler açısından bakıldığında kronik bir sorun haline gelebilir. Bu sorun ancak okul liderlerinin etik temele dayalı bir okul kültürü oluşturmasıyla çözülebilir. Etik liderlik bu açıdan sadece kişilerin veya yöneticilerin yanlışı veya kötü olanı anlatmalarını değil, doğru yolu göstermelerini ve doğruları teşvik etmelerini içermektedir.[18]

Okullarda Etik Dışı Davranışlar

Ulusal ve uluslararası alanlarda yaşanan etik skandallar etik konusunu önemli hale getirmiştir.[19]Son zamanlarda kurumsal skandallar, ahlaki sorunlar, etik dışı davranışlarda genel bir artış görülmektedir ve bu da dikkatleri etik konusuna çekmektedir.[20] Ünlü araba markalarının da içinde olduğu bazı yanıltıcı bilgiler buna örnek gösterilebilir. Ülkemizde ise ulusal ve yerel sınavlarda başarı gösteren öğrencilere ilişkin yapılan yanıltıcı haberler bunlara birer örnek olabilir. Bunun dışında öğretmenin öğrencisine özel ders vermesi önemli bir etik problemdir. Öğrenci ile özel bir diyaloğa giren öğretmenin sınav sonuçlarındaki tutumu ne kadar etik olabilir![21]Okullarda en klasik etik hatalardan biri tüm sınıfa "şimdi güzellerinizi folklora seçeceğim" denilerekbirkaçının seçilmesidir. Bu durumda seçilmeyen

ne oluyor, ne hissediyor hiç düşünülmemektedir. Bu aslında etik açıdan ayrımcılık barındıran bir konudur.[22]Okullarda karşılaşan diğer etik dışı davranışlar "yönetici yakınlarının işe alınması, öğrencinin haksız yere sınıfını geçmesi, rüşvet, sözlü ve bedensel taciz, ırk, dil ve din ayrımı, okul parasını zimmetine geçirme, kendi kariyerini başkasının ayağını kaydırmada kullanmak vb."[23] şeklinde sıralanabilir. Bu tip durum ve davranışlar okuldaki öğrenme ortamının sağlığını birçok açıdan zedelemektedir.

Okul yönetiminde dikkat edilmesi gereken bir nokta da idareci ve öğretmen ilişki ve davranışlarından en çok etkilenenin öğrenciler olmasıdır. Nitekim yapılan bir çalışmada ilkokulda etik iklim durumunu olumsuz olarak etkileyen davranışlar olarak; sınıf öğretmenin söz ve davranışlarında tutarsız davranması, otoriter bir kişiliğe sahip olması, öğrenciyi rencide edici söz ve eylemlerde bulunması, mesleki etik ilkelere uygun olmayan davranışlar içerisinde olması şeklinde belirtilmiştir.[24]Bu davranışlardan rol model olan öğretmenlerin sakınması gerekmektedir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Etik Eylem Planında, öğretmenlik ve etik kavramlarının birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olduğu vurgulanarak «Etik eğitimi, öğrencilerin gelişiminden sorumlu olan öğretmenlerden sadece bazılarının kişisel gayretleri ve ilgileri ile sınırlı kalabilecek bir konu değildir. Bütün öğretmenlerin etkili bir etik eğitimi almış olmaları zorunludur." değerlendirmesine yer verilmiştir.[25]Hazırlanan raporda öğretmenlerin etik farkındalık eğitimi görmesi dışındagüvenilirlik, saygı, sorumluluk, adalet, iyi vatandaş olmak, ilgi ve duyarlılık, zaman ve öfke yönetimi gibi konulara değinen "karakter eğitiminin" öğrencilere verilmesi de eylem planında bir amaç olarak sunulmuştur.[26] Bu açıdan öğretmenlerin ve öğrencilerin okullardaki tek görevi bilgi almak ve aktarmak değil, evrensel değer ve etik ilkeleri birebir yaşamak, örnek olmak ve toplumda sürdürülmesine destek çıkmaktır.

Etik Liderlik Boyutları

Etik liderlik dört boyuttan oluşmaktadır. Bunlar[27];

İletişimsel etik okul liderinin hatalarını kabul etmesini, adil, eşit, sabırlı, alçakgönüllü, yapıcı ve anlayışlı olmasını içerir. Bu boyuta göre okul lideri çalışanlara sevgi, şefkat ile davranır; arabozucu, bencil ve yargılayıcı davranışlardan uzak durur.

İklimsel Etik ise okul liderinin teşvik edici olmasını, geleceğe dönük hedef koymasını, kendi işini sorumluluk dâhilinde yerine getirmesini ve okulda uygun ortamı oluşturmasını içerir. İklimsel etiğin olduğu okulda okul lideri desteğiyle

farklı düşünceye, tartışma özgürlüğüne, ödüllendirmeye ve mesleki gelişime uygun bir ortam vardır.

Karar Vermede Etik boyutu ise okul liderinin okul sorunlarını çözmede sistemli olduğunu, kişisel menfaatlerden uzak durduğunu içerir. Bu okulda liderin ortak kararları etkili biçimde uygulanır, okulda sınır ve ölçü vardır.

Davranışsal Etik boyutu ise okul liderinin doğru sözlü, dürüst, yalandan uzak, ussal ve değerlere saygılı olmasını kapsamaktadır. Bu okulda lider bireysel hakları korur ve liderin davranışlarında etik ölçütler önemlidir.

Yapılan başka bir çalışmada[28] etik liderliğin boyutlarının"doğruluk, bütünlük, etik rehberlik, insan odaklılık, güç paylaşımı, rol netleştirme ve sürdürülebilirlik kaygısı" olduğu ifade edilmiştir. Tablo1'de etik liderliğe ilişkin davranış boyutlarının tanımları verilmiştir.[29]

Tablo 1. Etik liderlik boyutlarının tanımları

Boyutları	Tanımlar
Doğruluk	Kayırmacılık yapmamak, başkalarına doğru ve eşit bir şekilde davranmak, ilkeli ve adil seçimler yapmak
Güç paylaşımı	Çalışanlara karar vermede söz hakkı vermek, fikirlerini ve endişelerini dinlemek.
Rol açıklığı	Sorumlulukları, beklentileri ve performans hedeflerini netleştirmek
İnsan odaklılık	Çalışanlara değer vermek, saygı göstermekve desteklemek
Bütünlük	Kelimelerin, davranışların ve verilen sözlerin tutarlılığını sağlamak
Etik rehberlik	Etikle ilgili iletişim kurmak, etik kuralları açıklamak, etik davranışı teşvik etmek ve ödüllendirmek
Sürdürülebilirlik endişesi	Çevreyi önemsemek ve geri dönüşümü teşvik etmek

Etik Liderliğin Okullarda Sağladığı Faydalar

İnsanlar davranışlarını seçme sürecinde sınırsız bir özgürlüğe sahiptir. Bu süreçte belli ölçütleri tercih eden insan inandığı değerler doğrultusunda eylemlerini hayata geçirir. Bu eylemlerin ifadesinde okul liderlerinin seçimi örgüt kültürünü, iklimini ve yapısını değiştirebilmektedir. Okul liderlerinin davranışlarında, iletişiminde, kararlarında ve okul iklimine ilişkin eylemlerinde yeterince etik olamamaları, her zaman her koşulda doğruyu söyleyememeleri, yeterince cesur, eşit ve adaletli davranamamaları çalışanların okul liderlerine duydukları güveni zedeleyebilir.[30]

Türkiye'de okul liderlerinin etik liderlik seviyelerinin orta düzeyde[31] ve iyi düzeyde algılandığı[32]farklı çalışmalarla ortaya konmuştur. Etik yönetimin belki

de en büyük katkısı eşitliğin, adaletin ve güvenin olduğu bir ortamda yetişen öğrencilerin davranış kalıplarının daha sağlam olmasıdır. Etik liderlik algıların, öğretmen ve idareci seviyesinde her zaman en üst düzeyde olması öğrencilere büyük bir sosyalyatırımdır.

Okullarda etik bir iklimin olması en görünür seviyede öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen, öğretmen-öğretmen ve öğretmen-yönetici ilişkisini şekillendirmektedir. Örneğin, çalışanların kurumlarındaki liderlerini etik olarak görmesi onların kendilerinden fedakârlık ederek kuruma katkı sağlamak amacı güden örgütsel vatandaşlık davranışlarını daha fazla sergilemelerine sebep olduğu görülmektedir.[33]

Etik liderlik; liderlerin algılanan etkinliğini, çalışanların iş tatminini, özverilerini ve sorunların yönetime bildirilmesi konusundaki isteklilik hallerini yordamaktadır.[34] Yapılan diğer araştırmalar, etik liderlik davranışlarının çalışanlarda güven duygusunu ve çalışanların örgütsel ses davranışlarını arttırdığını, çalışanların etik davranışlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilediğini, çalışanların işlerinde gönüllü olarak fazladan çaba sarf etmelerini sağladığını, yöneticilerinden memnuniyet düzeyini arttırdığını, çalışanların öznel iyi oluş ve iş doyumunu arttırdığını ortaya koymuştur.[35]Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları arttıkça yıldırma davranışlarının azalması da okul çalışanlarının psikolojik sağlamlıkları açısından diğer önemli bir sonuçtur.[36]

Araştırmalar etik liderleri adil ve dengeli kararlar veren, dürüst, şefkatli ve ilkeli kişiler olarak nitelendirmektedir.[37]Etik bir okul kültürünün olduğu yerde lider herkesin ulaşabileceği ve rahatlıkla iletişime geçebileceği bir yapı oluşur.[38]Etik liderler çalışanların çalışma isteklerini, sorumluluk duygularını, örgütsel bağlılıklarını ve örgütsel vatandaşlık davranışları gösterme düzeylerini önemli düzeyde artırmakta; çalışanlar kendilerine destek veren ve adil davranan bir lidere güven duymakta, daha fazla karara katılma, sorumluluk alma ve bireysel performanslarını geliştirme eğilimi göstermektedir.[39]

Etik Liderlik Açısından "Nefs ve Ruh"

Doğruların toplumdan topluma değiştiği göz önüne alındığında doğruların "doğruluğunu" belirleyen faktörlerin ne olduğu sorusu dikkat çekmektedir. İnsanlar "neye göre bir değerin doğruluğuna karar vermekte ve diğer toplumlardan farklı yargılara ulaşabilmektedir" sorusu hala güncelliğini korumaktadır.

Son yıllarda etik kararların ve davranışların önemli bir belirleyici rol olması yönüyle üzerinde durulan konulardan biri de insanın ruhsal yönüdür. İnsanların kararlarında inanç, istek ve değerlerine göre farklı roller oynayan "nefis" etik

kararlarda da belirleyici olmaktadır. Müslüman filozoflara göre etik insanı takdir edilen seviyeye çıkarmayı sağlayan bir bilim dalı olup etiğin temelinde kişinin kendi kararlarına bağlı olarak iyi ve kötü amellere kaynaklık yapan "nefs" bulunmaktadır.[40] Kutadgu Bilig'den "nefsine hâkim olan kimse saadeti bulur" dizesi göz önüne alındığında nefs olgusunun insanın mutluluğunu, yönünü ve ahlak olgusunu şekillendirdiği anlaşılmaktadır.[41]

Ruhsal ilke ve değerler kurumlarda görülebilen pek çok etik problemin çözümünde etkin rol oynamaktadır.Aspen Enstitüsü ve Yale Üniversitesinin katkılarıyla hazırlanan "Değerlere Ses Ver" programı buna örnek olarak verilebilir.[42] Bu program iş eğitiminde ve işyerinde değer odaklı liderlik gelişimini vurgulayan bir yaklaşım olup etik tartışmalarına, analizlerepekodaklanmaz. İş ortamında "etik uygulamaya" dikkat çeken bu program yöneticilerin ve geleceğin liderlerinin "kendi değerlerinin gücüne" dayanarak iş ortamında daha güçlü etik bir yaklaşımla hareket etmeleri için eğitim kaynakları sunar.

Günümüzde devlet veya özel kurumların işleyişinde ve çalışanlarının davranışlarında belirleyici olarak yasa ve yönetmeliklerin olduğu kabul edilir. İnanç ve değerler de çalışanları etik davranmaya yöneltir.Kişilerin kararlarında mevcut kuralların etkisine rağmen ruhsal yönlerinin etkinliği daha çok hissedilir hale gelmiştir.Nitekim Weber ruhsal temellere dayanan inanç, ideoloji gibi sosyal ve kültürel olguların ekonomik güçler tarafından oluşturulmadığını, aksine kültürün, inançların ekonomik davranışları oluşturduğunu öne sürmektedir.[43]

Modern psikoloji açısından ego ile benzerlik gösteren nefs kavramı dini açıdan yorumlandığında kötülüğü isteme, hazcı özelliği ile dikkat çekmektedir. Tasavvufi açıdan da kötülüğe meyilli nefs ıslah edilmeli ve birey nefsin isteklerine karşı koyarak kâmil nefse ulaşmalıdır. Kur'ânı Kerim'de geçen "nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mutmainne" kısmen Ferud'un kişilik kuramında geçen id, ego ve süper ego olarak sınıfladığı kişilik yapısıyla benzerlik göstermektedir.Bu sebeple bazı araştırmacılar "id" kavramını kültürümüzdeki "nefs" kavramı ile eş değer olarak değerlendirmişlerdir.[44]Mevlana'ya göre nefsin kibir, hırs gibi türlü hastalıkları olabilir ve bu isteklere güç yetiremeyen bir kişi etik dışı davranışlar sergileyebilir.[45]Okul yönetimi ve öğretimi açısından da düşünüldüğünde kendinifazlasıyla yeterli gören bir liderin, öğretmenin veya öğrencinin"ben her şeyi bilirim" modunda olmasıhem bireye hem de okul içi ilişkilere derin şekilde zarar verebilir.Bu açıdan nefsine düşkün, egoist, hazcı ve tüketime odaklı bir nesil örüntüsü içerisinde dünyaya ahlaki bir motif sunacak bir düzen beklemek pek mümkün olmayabilir.[46]Bu motifi oluşturacak öğretmenler derin bir etik bilinince sahip olmalı ve bunu öğrencilerine aktarmalıdır.

Özet

Eğitimin toplum kültürünün sürdürülmesine katkı sağlaması okullarda etik davranışların pekiştirilmesi ile mümkündür. Öğretmenliğin tüm toplumlarda saygı gören, kutsiyet yüklenen bir meslek olduğu düşünüldüğünde her bir idareci ve öğretmen etik lider olmak durumundadır. Etik liderliğin tanımları açısından bakıldığında toplum normlarına göre adil, dürüst ve hakkaniyet ile çalışan lider tipini tanımladığı görülmektedir. Etik liderlik boyutları etik liderlik tanımlarıyla tutarlı şekildeevrensel değerlerin liderler için vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır. Liderlerin etik yönü sadece kişisel veya kurumsal yanlış ve etik dışı durumları engellemekle değil; aynı zamanda doğru olanı tavsiye ve teşvik etmeyle tamamlanır. Bu açıdan"İyiliği emret. Kötülükten alıkoy" (Lokman Süresi, 17 ayet)[47] ayeti etik liderler için önemli bir özelliği vurgulamaktadır. Etik liderlerin çalışanlara kişisel ve kurum anlamında sağladığıbazı katkılar şu şekilde sıralanabilir: güven, memnuniyet, iyi oluş, iş doyumu, örgütsel vatandaşlık davranışları, örgütsel seste artış ve yıldırma davranışlarında azalma. İnsanların kararlarında inanç, istek ve değerlerine göre farklı roller oynayan "nefs" etik kararlarda da belirleyici olmaktadır.

Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdakilerden hangisi etik liderlik tanımlarına göre yanlıştır?

A. Etik liderlerin takip ettiği değerler normatiftir.

B. Etik liderlikte çalışanları teşvik etme temel bir değerdir.

C. Etik liderlik tek yönlü iletişim odaklıdır.

D. Etik lider uygun davranışlar için birmodeldir.

E. Etik lider doğru olanın savunucusudur.

2. "Kurum liderleri etik kuralları ve davranışları hayata geçirirken yönetimde kullandıkları temel becerileri de kullanırlar." **Ağıdakilerden hangisi bu becerilerden biri değildir?**

A. Gerçeklik,

B. Kararlılık,

C. Hayal gücü,

D. Cesaret

E. Etkili iletişim

3. Aşağıdakilerden hangisi bir okul kültürünün etik olarak nitelendirilmesi açısından önemlidir?

A. Etik olmayan davranışlardan ilgili kişilerin sorumlu tutulması.

B. Etik değerlerin sadece kurum içi tutulması.

C. Eşitlik adına etik davranışların ödüllendirilmemesi.

D. Etik değerlerin yazılı hale getirilmesi.

E. Etik değerlerin sadece sözlü olarak vurgulanması.

4. "Bir kurumda yanlış ile karşılaşıldığında sessiz kalınmasında dört tip tepki vardır." **Aşağıdakilerden hangisi yanlış verilmiştir?**

A. Önceden de böyleymiş.

B. Ben kendi işime bakarım.

C. Dostluk bedel gerektirir.

D. Öyle önemli bir durum yok.

E. Arkadaşlarım iş bulasıya kadar beklesem.

5. Etik liderlikte önemli bir olgu da "diğergâmlık" **boyutudur. Aşağıdakilerden hangisi diğergâmlık kapsamında değerlendirilemez?**

A. Cömert olma,

B. Yardımsever olma,

C. Merhametli olma,

D. Çalışkan olma

E. İlgili olma

6. Aşağıdakilerden hangisi ahlaki ve etik kurallarının benimsenmesindedi̇ğerlerine göre kişisel anlamda daha belirleyicidir?

A) Çevre B) Yasa

C) Ruhsal Yaşam D) İşyeri

E) Okul

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.
C	D	E	E	D	C

Kaynakça

1 Gülcan, M. G., Kılınç, A. Ç., & Çepni, O. (2012). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları Gösterme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *10*(1), 123-142.

2 Erdoğan, İ. (2002). *Eğitimde Değişim Yönetimi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

3 Brown, M. E., Treviño, L. K., ve Harrison, D. A. (2005). Ethicalleadership: A sociallearningperspective for constructdevelopmentandtesting. *Organizationalbehaviorandhumandecisionprocesses*, *97*(2), 117-134.

4 Mihelic, K. K.,Lipicnik, B., ve Tekavcic, M. (2010). Ethicalleadership. *International Journal of Management & Information Systems (Online)*, *14*(5).

5 Yılmaz, E. (2006). *Okullardaki örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

6 Liderlik ve Değişim, Nobel Yayınları, Erişim adresi : http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/52187/39586/09d%C3%BCzeltilmi%C5%9F_(1).pdf

7 Çetin, M. &Özcan, K. (2004).Okul yöneticilerinin etik davranışlarının öğretmenlerin iş doyumuna etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, 20*, 21-38.

8 Arslantaş, C. C., ve Dursun, M. (2008). Etik liderlik davranışının yöneticiye duyulan güven ve psikolojik güçlendirme üzerindeki etkisinde etkileşim adaletinin dolaylı rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(1), 111-128.

9 Resick, C. J.,Hanges, P. J., Dickson, M. W., ve Mitchelson, J. K. (2006). A cross-culturalexamination of theendorsement of ethicalleadership. *Journal of Business Ethics*, *63*(4), 345-359.

10 Treviño, L. K., Brown, M. E., ve Hartman, L. P. (2003). A QualitativeInvestigation of PerceivedExecutiveEthicalLeadership: Perceptionsfrom Inside andOutsidetheExecutive Suite. *Human Relations*, 56, 5-38.

11 Gentile, M. C. (2010). KeepingYourColleaguesHonest. *Harvard Business Review, 88*(3), 114-117.

12 Uğurlu, C. T., ve Üstüner, M. (2011). Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerine yöneticilerinin etik liderlik ve örgütsel adalet davranışlarının etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *41*(41).

13 Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Tarihi: 13.04.2005 Resmi Gazete Sayısı: 25785, erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050413-6.htm

14 Çıraklı, Ü., Uğurluoğlu, Ö., Şantaş, F. ve Çelik, Y. (2014). Etik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet Üzerindeki Etkisi: Hastanede Bir Uygulama. İşletme Bilimi Dergisi, 2(2), 53-69.Erişim Adresi:http://dergipark.gov.tr/jobs/issue/22919/245423

15 Sezgül, İ. (2010). Liderlik ve Etik: Geleneksel, Modern ve Postmodern Liderlik Tanımları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi, 4*(7), 239-251.

16 Yukl, G.,Mahsud, R., Hassan, S., ve Prussia, G. E. (2013). An improvedmeasure of ethicalleadership. *Journal of leadership&organizationalstudies*, *20*(1), 38-48.

17 Gentile, M. C. (2010) A.g.e.

18 Freeman, R. E.,&Stewart, L. (2014). *Developingethicalleadership*, Bridge Papers: Virginia, Erişim Adresi : http://www.corporate-ethics.org/pdf/ethical_leadership.pdf

19 Fulmer, R. (2004). The Challenge of EthicalLeadership. *Organizational Dynamics, 33*(3), 307–317

20 Mihelic, K. K.,Lipicnik, B., &Tekavcic, M. (2010). A.g.e

21 TEDMEM, (2018, Kasım). Prof. Dr. İnayet Aydın ile Öğretmenlik Meslek Etiği Üzerine, Erişim Adresi: https://tedmem.org/dosya-konusu/prof-dr-inayet-aydin-ile-ogretmenlik-meslek-etigi-uzerine

22 TEDMEM, (2018, Kasım) A.g.e

23 *Çetin, M., ve Özcan, K. (2004).* Okul yöneticilerinin etik davranışlarının öğretmenlerin iş doyumuna etkisi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20, ss: 21-38

24 Sidekli, S., ve Aydın, Y. (2016) İlkokul eğitiminde etik iklim: olumlu/olumsuz örnekler. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 2*(3), 16-26

25 Aydın, İ (2017) Milli Eğitim Bakanlığı Etik Eylem Planı, Yolsuzluğun Önlenmesi ve Etiğin Teşviki için Teknik Destek Projesi.

26 Aydın, İ. (2017).A.g.e.

27 Yılmaz, E. (2006). *Okullardaki örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

28 Kalshoven, K., Den Hartog, D. N., ve De Hoogh, A. H. (2011). Ethicalleadership at work-questionnaire (ELW): Development andvalidation of a multidimensionalmeasure. *TheLeadershipQuarterly*, *22*(1), 51-69.

29 Kalshoven, K., Den Hartog, D. N., ve De Hoogh, A. H. (2011). A.g.e

30 Cemaloğlu, N., ve Kılınç, A. Ç. (2012). İlköğretim okulu yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin algıladıkları örgütsel güven ve yıldırma arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, *37*(165).

31 Turhan, M. (2007). *Genelvemeslekiliseyöneticilerininetikliderlikdavranışlarınınokullardakisosyaladaletüzerindeki etkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

32 Gülcan, M. G., Kılınç, A. Ç., & Çepni, O. (2012). A.g.e

33 Piccolo, R. F., Greenbaum, R., Hartog, D. N. D., veFolger, R. (2010).The relationship between ethical leadership and core job characteristics. *Journal of Organizational Behavior*, *31*(2-3), 259-278.

34 Brown, M. E., Treviño, L. K., ve Harrison, D. A. (2005). A.g.e

35 Negiş Işık, A., Paşa, Ö. (2017). Öğretmenlerin okul müdürüne güven düzeyleri ve okul müdürü tarafından sergilenen etik liderlik davranışlarının örgütsel sessizlik üzerindeki etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16* (60), 135-144. DOI: 10.17755/esosder.289656

36 Cemaloğlu, N., &Kılınç, A. Ç. (2012). A.g.e

37 Brown, M. E., veTreviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The leadership quarterly*, *17*(6), 595-616.

38 Mihelic, K. K., Lipicnik, B., ve Tekavcic, M. (2010). A.g.e

39 Madenoğlu, C., Uysal, Ş., Sarıer, Y., ve Banoğlu, K. (2014). Okul müdürlerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin iş doyumlarının örgütsel bağlılıkla ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 20*(1), 47-69. doi: 10.14527/kuey.2014.003

40 Demirkol, M. (2014). İslam ahlâk felsefesinde erdem kavramı. *International Journal of ScienceCultureandSport*, *2*(Special Issue 1), 266-283.

41 Can, A. V.,Karabınar, S., ve Küçüker, M. (2012). Kutadgu Bilig'de Muhasebe, Ticari Hayat ve Etik İle İlgili Beyitler ve Güncel Yorumu. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (2).

42 Institute for Business in Society (t.y.) Giving Voice toValues, Erişim Adresi: https://www.darden.virginia.edu/ibis/initiatives/giving-voice-to-values/

43 Ateş, H., ve Oral, B. (2003). Kamu Yönetiminde Etik: Kültürel Temeller ve "Örgütsel Ruhçuluk" Kuramı Ekseninde Bir Analiz. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 55-71

44 Kasapoğlu, A. (2006). Yusuf ve Züleyha açısından Kur'an'da "nefs-i emmâre"Kavramı - Freud'un "id" kavramıyla bir mukayese. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 17, ss. 57-71.

45 Gül, İ.(2018). Okul Yönetiminde Etik, Ahlak ve Nefs Kavramlarının Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 47*(218), 235-250.

46 ULİSA Bülten - Kavramsal ve Kuramsal Tartışmalar Seminerleri - İslam'da Ahlak ve Etik, Erişim Adresi: http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/366

47 Kuran-ı Kerim, Lokman Süresi, 17. Ayet

14. BÖLÜM

EĞİTİM DENETİMİNDE ETİK

Dr. Öğr. Üyesi Rezzan UÇAR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Kazanımlar

- Eğitim denetiminde etiğin önemini açıklar.
- Eğitim denetiminde uyulması gereken etik ilkeleri kavrar.
- Eğitim denetiminde etik sorunların farkına varır.

Giriş

Eğitim sisteminin amaçlarını ne derecede gerçekleştirdiğini anlayabilmek ve daha üst düzeyde amaçlara ulaşabilmek için önemli unsurlardan biri de denetimdir. Eğitim sisteminde denetim, çalışanların neler yaptığının bilinmesi, işlerin nasıl yürüdüğünün ve amaca yönelik eylemlerin ne derece gerçekleştiğinin tespiti için önemlidir.

Denetim sürecinin amacına ulaşmasında denetim görevlilerinin tutum ve davranışları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda denetim sürecinde etkin rol oynayan denetim görevlilerinin etik yükümlülüklerinin farkında olmaları ve yükümlülüklerini gerçekleştirme çabaları, yapılan denetimin niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Eğitim Denetimi

Denetim, Latince kökenli "audire" kelimesinden türetilmiş olup, ortaçağda bir metnin orijinaliyle kıyaslanarak hata ve sapmalar için dikkatle okunması ve taranması süreci, olarak tanımlanmış, daha sonraki kayıtlarda kavram genel yönetim, yönlendirme, kontrol ve kusur bulmayı sağlayan süreç anlamlarında kullanılmıştır.[1] Günümüzde ise denetim kavramına farklı anlamlar yüklenmiştir. Buna göre denetim kamu yararı adına davranışı kontrol yöntemidir.[2] Diğer bir ifade ile örgütsel eylemlerin, kabul edilen amaçlar doğrultusunda, saptanan ilke ve kural-

lara uygun olup olmadığının anlaşılması sürecidir.[3] Daha geniş bir bakış açısıyla denetim, kurumda çalışan personelin görevlerini yapma şekillerini gözlemek, hataları ve eksikleri ortaya koymak, bunları düzeltmeleri için gerekli önlemleri almak, sorunları çözümlemede yenilikleri tanıtmak ve yöntemler geliştirmelerini sağlamaktır.[4]

Eğitim sisteminin en önemli alt sistemlerinden biri denetim sistemidir. Denetim sistemi işlemeyen bir eğitim kurumunun, amaçlarına ulaşması kuşku ile karşılanabilir. Çünkü eğitim kurumunun başarı/başarısızlıkları, sorunlarının tespiti ve alınacak tedbirlerle kurumun geliştirilmesi, iyi bir denetim sonucunda elde edilen verilere bağlıdır.[5] Bu anlamda eğitim sistemi, amaçlarını gerçekleştirdiği, fonksiyonlarını yerine getirdiği ölçüde yaşama şansına sahiptir. Denetimin eğitim sistemindeki temel fonksiyonları şöyle sıralanabilir:[6]

- Amaç geliştirme
- Koordinasyonu sağlama ve kontrol etme
- Personelin güdülenmesi
- Eğitim-öğretimle ilgili problemlere çözüm bulma
- Personeli geliştirme
- İşbaşında eğitim
- Değerlendirme

Eğitimde denetim; rehberlik, işbaşında yetiştirme ve değerlendirme çalışmalarını da içinde barındırır.[7] Çağdaş eğitim denetiminin amacı, öğrenmeyi ve öğretmeyi etkileyen tüm öğeleri birlikte ele alarak, süreci değerlendirmek ve daha etkili kılmak üzere gerekli önlemleri almaktır.[8] Bu bağlamda eğitimde hedeflenenlerin gerçekleşme derecesinin belirlenmesi, varsa hedeflerdeki sapmaların düzeltilmesi ve eksikliklerin giderilmesi ancak denetim sürecinin sağlıklı işletilmesiyle mümkündür.[9] Başka bir ifade ile denetim, eğitim ve öğretimin planlanan hedeflerine eksiksiz ulaşmasında, yanlışların ve sapmaların düzeltilmesinde, eğitim kurumlarındaki personelin işbaşında yetiştirilmesinde ve sistemin bütününe yön verilmesinde katkıda bulunmaktadır.[10]

Tarihsel perspektifte bakıldığında; eğitim denetimine yüklenen anlamlarda değişiklikler olduğu dikkat çekmektedir. Eğitim denetimi toplumsal yaşantıyı düzenleme arzusunun sonucu olarak başlarda, eğitim sisteminin "düzeltilmesi gereken hatalarını" azaltan, eğitimciyi sadece yapması gerekenlerle sınırlı tutan, hatalı davranmamaları için "teftiş" eden ve yönlendiren bir anlayışla uygulanırken günümüzde eğitim öğretim sürecini geliştirme anlayışını esas alan, okul ya da

üyelerinin kendi kendilerini, işbirliği ve grup dinamiği içinde "değerlendirmeleri" noktasına kadar farklılaşan bir anlayışla uygulanmaktadır.[11] Yani yönetim anlayışlarındaki gelişmelere paralel olarak denetim anlayışında da değişimler meydana gelmiştir.[12] Başka bir ifade ile eğitim alanında tarihsel gelişim ve yönetim anlayışlarına uygun bir biçimde, çeşitli denetim modelleri geliştirilmiştir.

Denetim modellerinin her biri felsefeleri, varsayımları, amaçları ve süreçleri açısından farklılıklar göstermektedir.[13] Her denetim modeli denetimin amacına ve sürecine farklı açıklamalar getirmekte; böylece farklı denetim modelleri farklı davranışları gerektirmektedir.[14] Denetim modelleri genel özellikleri ile aşağıda özetlenmiştir.

Bilimsel Denetim

Bilimsel denetim yaklaşımı, Taylor'un öncülük ettiği ve Fayol'un katkı sağladığı bilimsel yönetim anlayışından doğmuştur.[15] Yirminci yüzyılın başlarında genel yönetim alanında uygulanmaya başlanan bilimsel yönetim anlayışı, toplumsal bir örgüt olan eğitim yönetimini de etkilemiş ve geliştirilen kavramlar okul yönetimlerine de yansımıştır.[16] Bilimsel yönetim anlayışında iş bölümü vardır ve çalışanlar, önceden belirlenmiş standartlara uygun olarak çalışırlar. Bu yönetim anlayışında öğretmen, yönetici ve denetçilerin belirlediği süreçleri mekanik olarak yerine getiren araç olarak görülmekte[17] ve ondan kendi dışında oluşturulan ilke ve yöntemler doğrultusunda rolünü oynaması beklenmektedir.[18] Bilimsel denetim anlayışında denetmen denetleyen, öğretmen de denetlenendir. İkisinin rollerinin çakışması düşünülemez. Buna göre öğretmenin denetim sürecinde denetmen ile birlikte karar vermesi, kendi kendini değerlendirmesi veya denetime ilişkin görüş bildirmesi söz konusu değildir.[19] Öğretmen denetmen ilişkileri, ast üst ilişkisi dışına çıkmaz. Bilimsel denetim yaklaşımı, kusur bulup ceza vermeye hazır bir denetmen ve karşısında sürekli savunma durumunda olan bir öğretmenle sembolize edilebilir.[20] Bu anlayış, öğretmenleri önceden belirlenmiş amaçları gerçekleştirecek işleri yapmak üzere sisteme alan ve belirlenen standartlara uygun davranıp davranmadıklarını yakından izleyen, yönetici/denetici ile çalışanlar (öğretmenler) arasında sınırları kesin çizgilerle ayrılmış ilişkilerin bulunduğu bir felsefeyi ifade eder.[21] Buna göre, denetmen çalışanları denetlerken örgütün amaçlarını temel alır ve bu amaçların gerçekleşmesi için çalışanların en verimli sonucu üretmelerini sağlamaya çalışır. Ancak denetim önceden belirlenmiş standartlara göre yapıldığından, denetim sırasında standartlar dışında bir şey aranmaz.

Öğretimsel Denetim

Öğretimsel denetim; öğrenme öğretme durumunun öğretmen ve öğrenciye faydası olacak şekilde geliştirilmesi üzerine odaklanır. Bu modelde öğretmenlerin güçlü ve zayıf yönlerini tanımlamalarına yardımcı olunur, zayıf yönlerinin geliştirilebilineceği yönünde dönüt verilir, samimi bir atmosfer yaratılmaya çalışılır.[22] Bu yaklaşımda öğretmen ve denetmen sürekli iş birliği halindedir. Profesyonel bir anlayış ve olumlu bir tutum içinde öğretim sürecinde ortaya çıkan sorunlar tanımlanır ve çözümlenir. Öğretmenlerin mesleki gelişimine katkıda bulunma anlayışı vardır. Bir kontrol ya da yargılama sürecinden uzak bir yaklaşımdır.[23] Öğretmenin sınıfa ilişkin tutumunun, öğrencinin başarısını arttırmada etkili olduğunu öne süren[24] öğretimsel denetim modeli, sadece denetmenin öğretmenle çalışmasının ötesinde okulda öğretimle ilgili yöneticiler, öğretmenler, uzmanlar, müfettişler ve diğer personelin planlı ve programlı olarak eylemde bulunmasını gerektirir.[25]

Kliniksel Denetim

Kliniksel denetim; geleneksel denetim yaklaşımına alternatif olarak 1960'larda Amerika'da Keit Goldhammer, Morris Cogan ve Robert Anderson'un katkılarıyla geliştirilen bir denetim yaklaşımıdır.[26] Kliniksel denetim nesnel verilerin toplanmasını vurgulayan, öğretim davranışlarına odaklanan, denetmenden sık dönüt sağlayan ve öğretmenin sınıfında nelerin en iyi işlediğini gösteren bir modeldir.[27] Bu denetim modelinde "klinik" kavramı denetimin yapıldığı yeri/sınıfı belirtir.[28] Kliniksel denetimde, kendi performansını bilen, meslektaşlarıyla yardımlaşan ve sorumluluklarının bilincinde olan öğretmeni yetiştirmek amacıyla,[29] denetmenle öğretmen arasında eğitim öğretim sürecini geliştirme doğrultusunda yoğun, sürekli ve olumlu bir etkileşim kurulur. Temel hedef, öğretmenin ne öğrettiği ve nasıl öğrettiğinin tespitiyle, öğretimin geliştirilmesidir.[30] Başka bir ifade ile kliniksel denetimde, öğretim sürecini geliştirmek amacıyla, öğretmenin sınıf içinde yeterli bir denetmen tarafından gözlenerek, öğrenci başarısının arttırılması hedeflenir.[31] Kliniksel denetimin temel özelliği, işbirliğine dayalı olmasıdır. Kliniksel denetimde yapılan değerlendirmenin standartları açıktır ve denetmen ile denetlenenin birbirine herhangi bir üstünlük kurması söz konusu değildir. Bu özellikleri ile kliniksel denetim, denetmen ve denetlenen arasında bir iletişim işlevi görür. Dolayısıyla kliniksel denetim modelinin dinamik bir yöntem olduğu söylenebilir.[32] Doğrudan öğretmen ve denetmen etkileşimine vurgu yapması, öğretmenin mesleki gelişimini amaçlaması,[33] gözlem sırasında tutulan kayıtların öğretmene de verilmesi, öğretmenin bu kayıtları inceleyerek sınıftaki etkileşimin niteliğini

ve sıklık derecesini görebilmesine olanak tanınması kliniksel denetimi geleneksel denetim modellerinden ayıran özelliklerdir.[34]

Sanatsal Denetim

Denetimde sanatsal yaklaşım yeni bir görüş olup bu konudaki literatür son derece sınırlıdır. Sanatsal denetim yaklaşımının en önemli savunucusu Eliot W. Eisner'dir.[35] Eisner'e göre öğretim bir bilim olmaktan çok bir sanattır. Bu nedenle de denetmen öğretmene belirli bir öğretim yaklaşımı dayatamaz. Bu bağlamda sanatsal denetim, denetimde teknik ussallık yerine estetik duyarlılığı bir alternatif olarak öne sürer.[36] Sanatsal denetim yaklaşımında sınıf olaylarının ve öğretimin tanımlanmasında, daha çok öğretme etkinliklerinin ve sınıf yaşamının anlamının belirlenmesine önem verilir. Öğretmenlerin değerlendirilmesinde, denetmenlerin sahip olduğu anlayış, duyarlılık ve kazanılmış bilgilerine güvenilir. Denetmen, danışman olarak görülür. Denetmenler tarafından eğitim durumlarında meydana gelen değişikliklere dikkat edilir ve bu değişimler tam olarak açıklanır. Ancak öğretmenlere nasıl öğretileceği öğretilmez. Öğretmenin sahip olduğu farklılıklar ayırt edilerek başarılı yönlerini geliştirmesine yardım edilmesi amaçlanır.[37] Ayrıca bu denetim modelinde denetmenlerden, öğretimin karmaşıklığındaki incelikleri görebilen öğretim uzmanları olmaları beklenir.[38] Denetime sanatsal yaklaşım değerlendirme sürecinde, olayların sadece görünen yanları ile değil, aynı zamanda o olayların altında yatan nedenlerle de ilgilenir.[39] Niceliksel ölçme araçlarını yararsız bularak alternatif bir kavram olarak "eleştiri" kullanılır. Eleştiri kavramı olumsuz bir değerlendirme olarak değil, sınıfta olup bitenlerin öneminin en ince ayrıntılarıyla karmaşıklığının kaydedilmesi için denetmenin duyarlılık ve takdirlerini gösteren bir dil olarak kabul edilir.[40]

Farklılaştırılmış Denetim

Farklılaştırılmış denetim yaklaşımı ilk kez Allan A. Glathorn tarafından 1980'lerin başında ortaya konulan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım öğretmen denetiminde mesleki gelişime odaklanarak öğretmeni potansiyeli doğrultusunda en iyi noktaya getirerek öğrenci öğrenmesini arttırmayı amaçlar.[41] Farklılaştırılmış denetim daha çok aday öğretmenlere ve ciddi problemleri olan asil öğretmenlere yoğun gelişme fırsatları sunar. Ayrıca mesleki gelişimlerini beslemek, gelişimsel bir yaklaşımla takım halinde ve işbirliği içinde çalışmak ya da öz yönelimli yaklaşımlar kullanmak isteyen öğretmenler için de kullanılabilir.[42] Bu model doğrultusunda yapılan öğretmen denetiminde öğretmenin ihtiyaçları göz önünde bulundurulur ve öğretmene ihtiyaçlarına göre farklı mesleki gelişim yaklaşımları

sunulur; öğretmenlerin aktif katılımıyla meslektaş, müdür, denetmen ve öğrenci gibi birçok kaynaktan dönüt sağlanır.[43]

Gelişimsel Denetim

Glickman tarafından geliştirilen bu modele göre denetmen öğretmenin gelişimsel düzeyini analiz etmek ve bu düzeye uygun denetim yaklaşımı geliştirerek uygulama yapmak durumundadır. Gelişimsel denetimde amaç; denetimi korku verici bir süreç olmaktan çıkarıp daha çok öğretmenin gereksinmelerine uygun bir süreç haline getirmektir.[44] Bu yaklaşım, merkeze bireyi alır ve bireyin gelişim düzeyinin arttırılması sonucunda, elde edilecek ürünün kalitesinin de artacağı varsayımına dayanır. Modelin üzerinde en çok durduğu gelişim alanları; zihinsel gelişim, kavramsal gelişim, benlik (ego) gelişimi ve ahlaki (moral) gelişimdir. Denetmenin, öğretmenlerin bu gelişim alanlarındaki ihtiyaçlarına ve bulundukları düzeye en uygun olan denetim yaklaşımını seçmesi ve uygulaması gerekir. Gelişimsel denetimin uzun vadedeki hedefi; denetmenin yardımıyla öğretmenlerin, kendi öğretimsel uygulamalarını iyileştirme süreçlerinin bütün sorumluluğunu üstlenebilecek bir gelişim düzeyine ulaşmalarını sağlamaktır.[45] Gelişimsel denetim, öğretmenin gerçek gereksinimlerinin belirlenmesi ve onun gelişimine en uygun değerlendirmenin sağlanabilmesi açısından oldukça önemli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın en zor yanı öğretmenin gelişim düzeyinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulmasıdır. Bunu yapacak denetmenlerin bu konuda çok iyi eğitilmiş ve yetkin olmaları gerekir.[46]

Eğitim Denetiminde Etik ve Etik İlkeler

Eğitim örgütlerinde amaçların gerçekleştirilmesinde, personel ve birimlerin performansının üst seviyeye çıkarılmasında, belirlenen standartlara ulaşılmasında ve etik ilkelerin uygulanmasında önemli görevlerden biri de denetim mekanizmasına düşmektedir. Bu başlık altında eğitim denetiminde etiğin önemi açıklanarak Türkiye'de eğitim denetiminde uyulması gereken etik ilkelere ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

Eğitim Denetiminde Etik

Denetim, doğrudan gözetlemek, yönlendirmek ya da beklenen standartların karşılandığından emin olmak anlamına gelmektedir.[47] Denetim, örgütlerin etkililiğinde önemli bir yere sahiptir. Denetim aracılığıyla örgütlerin etkililikleri, gelişimleri ve problem çözme yetenekleri rastlantıdan kurtarılmakta; yönetimin kendisi hakkında bilgi sahibi olması sağlanarak eksikliklerin ortaya çıkarılması,

düzeltilmesi ve geliştirilmesinde yönetime yardımcı olunmaktadır.[48] Dolayısıyla denetim, net performans beklentileri oluşturmada, beceri uzmanlığını sağlamada, ortaya çıkan performans hatalarını ve sorunlarını düzeltmede ve istenen performansı devam ettirmek için motivasyon sağlamada önemli bir role sahiptir.[49]

Denetimin, bilgi ve beceri geliştirme, etik ilkeleri ve kalite standartlarını koruma, bireysel ve profesyonel destek sağlama şeklinde üç temel amacı vardır.[50] Denetim aracılığı ile öğretmenlerin çok boyutlu rolleri ve kimlikleri daha derinden anlaşılmakta[51], öğrencilerin başarılarını artırma yönündeki sınıf çalışmalarının niteliği geliştirilmekte[52] ve öğretmenin bireysel gereksinimleri ile örgütsel amaçları arasındaki bağlantı sağlanmaktadır. Bu yönüyle denetimin tüm okul işleyişinde öğretimsel etkililiğin farklı öğelerini bir araya getirdiği, dolayısıyla başarılı okullar açısından bir yapıştırıcı işlevi gördüğü belirtilmektedir.[53]

Denetim, eğitimin amacının etkili bir şekilde gerçekleşmesi ve uygulanması için öngörülen ilkelerin, kuralların, yönetmeliklerin ve yöntemlerin etkin bir şekilde yerine getirilmesini sağlama sürecini gerektirmektedir. Bu nedenle eğitim örgütleri olarak okullardaki öğretme ve öğrenme etkinliklerinin iyileştirilmesi uzman bilgisi ve deneyimlerin yanı sıra denetimin insanlar arasında gerçekleşen bir süreç olması ve insanlar arasında bir tür yerleşik ilişkiyi içermesi[54] bakımından belli etik ilkelere uyma zorunluluğunu kaçınılmaz kılmaktadır.

Gerek kurumsal denetim gerekse öğretimin denetiminin temel amacı, sistemin ve işleyişin geliştirilerek öğrencilerin daha iyi öğrenebilecekleri bir eğitim sürecinin oluşturulmasıdır.[55] Bu süreç, sadece görülenin rapor edilmesi değil aynı zamanda bunların tümünün yorumlanmasını da içerir. Etkili bir denetimden bahsedilebilmesi için, denetimin de etik ilkeler çerçevesinde yürütülmesi gerekir. Etik ilkelerin dikkate alınması denetim görevini yerine getiren kişiye yol gösterir ve isabetli kararları almasına yardım edebilir.[56] Bu bağlamda eğitim denetiminde etik açıdan üzerinde durulması gereken temel hususların şunlar olduğu ifade edilebilir:[57]

- Denetim, öğretmenlerin gelişme gereksinimlerinin, geçmiş deneyimlerinin ve ulaşmak istedikleri amaçların anlaşılması ve saygı gösterilmesini gerekli kılan yoğun ve kişiler arası ilişki sürecidir.
- Denetim, öğretmenlerin yeni beceriler kazanması ve kişisel gelişimlerinin sağlanmasında aracı rolü oynamayı gerektirir ve bu role bağlılık esastır.
- Kişilere ve durumlara karşı duyarlı olmak, hem etik gerekçelendirme ve yargılamayı hem de etik ilkelere uygun davranmayı içeren bir etik karar verme sürecini gerektirir.

Etkili bir eğitimin gerçekleştirilmesini sağlama çabalarında denetim, insan ilişkilerine dayalı bir süreç olarak işlevsel bir belirleyiciliğe sahiptir. Denetim görevlisi, bir yandan mevcut durumu tespit etmeye çalışırken, diğer yandan eğitici personelin performansını değerlendirmekte, gelişme ve değişme yönünde liderlik yapmaktadır. Ancak tüm bu işlerin gerçekleşmesinde etik unsur, her zaman önemini korumakta ve denetimle ilgili değerlendirmelerin odağında yer almaktadır.[58] Denetmen-öğretmen ilişkisinde iyi, istendik, beğenilen, doğru kabul edilen durumların varlığına işaret eden etik; denetimin niteliğini etkileyebilmektedir. Etik kurallar, kişilere bir model oluşturmakta ve davranışa rehberlik edebilmektedir.[59]

Denetmenlik, etik sorumluluğu fazla olan mesleklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle denetmenler, öğrencilerin daha iyi eğitilmesi, öğretmenlerin daha uygun ortamlarda çalışabilmesi için güçlü bir etiksel davranış göstermek zorundadırlar.[60] Denetim görevlilerinin denetim, değerlendirme, geliştirme ve soruşturma görevlerini yerine getirirken sevgi, saygı, tarafsızlık, doğruluk, dürüstlük, eşitlik ve adalet gibi ilkelere uygun davranmaları, hukuk kurallarına uymaları ve vicdanlarının sesini dinlemeleri etik açıdan bir zorunluluktur.[61] Dolayısıyla her alanda olduğu gibi eğitim denetiminde de yapılan işi belirli standartlara kavuşturmayı, istenmeyen davranış ve uygulamaları ortadan kaldırmayı amaç edinmeye ve mesleğin doğru şekilde yerine getirilmesini sağlamaya yönelik bir takım etik ilkelerin olması gerekmektedir.[62]

Eğitim Denetiminde Etik İlkeler

Her toplumda farklı ulusal, dinsel, etnik, cinsel kimlikler bulunmakta, farklı ahlak anlayışları dikkat çekmektedir. Bunun sonucu olarak da her topluluk ve kurum için ahlaki değerler, normlar oluşmakta, etik ile ilgili olarak daha evrensel ve genel geçerliğe sahip "ideal olma' kavramı gündeme gelmektedir. Değişik kültürlerde, değişik siyasi ve idari sistemlerde, iyi ve düzgün davranış olarak görülen noktalar, giderek ortak bir özellik göstermektedir. Bu kapsamda çeşitli uluslararası kuruluşlar etik değerleri sistemleştirmek için çalışmalar yapmaktadır.[63] Dolayısıyla profesyonel mesleklerde meslek mensuplarının uyacakları etik kurallar, uluslararası kuruluşların ve meslek örgütlerinin belirlediği ilkeler çerçevesinde şekillenmektedir. Çağdaş dünyadaki denetim kurumlarının geçirdiği deneyimler sonucunda oluşan bu ilkeler; bağımsızlık, dürüstlük, tarafsızlık, çıkar çatışmasından kaçınma ve mesleki yeterlilik olarak sıralanmaktadır.[64] Bu kapsamda çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye'de de etik standartların belirlenmesi ve etik davranışın zorunluluk haline getirilmesi için etik kurallara ilişkin ayrıntılı yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Etik ilkeler, amaca ulaşmada kullanılan araçlar bütünü olarak değerlendirilmektedir.[65] Eğitim denetiminde de belirlenen amaçlara ulaşmada etik ilkelerin dikkate alınmasının gerekliliğine inanılmaktadır. Bu açıdan etik ilkelerin eğitim denetiminde uygulanması denetim sisteminin gelişimi ve amacını gerçekleştirmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Türk Eğitim Sistemi'nde mevcut yasal düzenlemelere göre her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumları ile il ve ilçe millî eğitim müdürlüklerinin rehberlik, denetim, inceleme, araştırma ve soruşturma hizmetlerini yürütme görevi bakanlık maarif müfettişleri tarafından gerçekleştirilmektedir.[66] Bununla birlikte okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında ders denetiminin okul müdürleri tarafından yapılması öngörülmektedir.[67] Bu bağlamda Türkiye'de eğitimde denetim yapmakla yetkili kılınanlar aynı zamanda birer kamu görevlisi olduğundan genel anlamda "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" hükümlerine tabidirler. Bu yönetmelikle kamu görevlilerinin uymaları gereken etik ilkeler; halka hizmet bilinci, hizmet standartlarına uyma, amaç ve misyona bağlılık, dürüstlük ve tarafsızlık, saygınlık ve güven, nezaket ve saygı, yetkili makamlara bildirim, çıkar çatışmasından kaçınma, görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması, hediye alma ve menfaat sağlama yasağı, kamu malları ve kaynaklarının kullanımı, savurganlıktan kaçınma, bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan, bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık, yöneticilerin hesap verme sorumluluğu, eski kamu görevlileriyle ilişkiler ve mal bildiriminde bulunma olarak sıralanmaktadır.[68] Bununla birlikte "Denetim Görevlilerinin Uyacakları Meslekî Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik" ile denetim birimlerinde denetim, teftiş, soruşturma, kontrol, ön inceleme, inceleme ve araştırma görevini yapmak üzere değişik ad ve unvanlar altında istihdam edilen veya görevlendirilen denetim elemanları için; tarafsızlık ve nesnellik, eşitlik, dürüstlük, gizlilik, çıkar çatışmasından kaçınma, yetkinlik ve meslekî özen ile nezaket ve saygı gibi bağlayıcı genel etik ilkelerin belirlendiği görülmektedir.[69] Bu yönetmelikle belirlenen ve Türkiye'de denetim elamanlarının uymaları gereken etik ilkeler aşağıda açıklanmıştır.

Tarafsızlık ve Nesnellik

Tarafsızlık; önyargıların, temayüllerin, çıkar çatışmalarının veya başkalarının nüfuzlarını kötüye kullanarak meslek veya işle ilgili muhakemelerin ve kararların etkilenmesine izin vermemedir.[70] Denetmenler denetim sorumluluklarını tarafsız bir şekilde yerine getirebilmek için politik etkilerden uzak kalmaya özen göstermelidir.[71] Nesnellik; gerçeğe varmak amacıyla taraf tutmadan inceleme yapma, hüküm

verme olarak tanımlanmaktadır.[72] Tarafsızlık ve nesnellik ilkesi kapsamında denetim görevlilerinin aşağıdaki davranışları gerçekleştirmeleri beklenmektedir:[73]

- Görevlerini herhangi bir baskı, etkileme ve yönlendirme olmaksızın yerine getirir.
- Tarafsızlığına zarar verecek veya çevresinde böyle bir izlenim uyandıracak herhangi bir faaliyet veya ilişkinin içerisinde yer almaz.
- Her türlü baskıya karşı tarafsızlığını muhafaza eder.
- Siyasî, idarî, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerden kaçınır.
- Tarafsızlığının etkilenmesi söz konusu olduğunda durumu yetkili makamlara bildirir.
- Görevleriyle ilgili bilgi ve belgeleri toplarken, değerlendirirken, aktarırken ve sonuçlandırırken, önyargısız ve tarafsız şekilde hareket eder.
- Kariyerinin gerektirdiği nesnellik ilkesine uyar.
- Denetlenen birim ve taraflarca ileri sürülen bilgi, belge ve görüşleri alır; elde ettiği diğer bilgi ve belgelerle birlikte adil, tarafsız ve nesnel bir şekilde değerlendirir.
- Raporlarını; denetimin amacına uygun nitelikte, süresi içinde, somut, güvenilir ve geçerli kanıtlara dayalı olarak özlü, açık, tam ve kesin olarak düzenler.
- Raporlarında yer verdiği önlem ve tavsiyeleri gerekçeli olarak belirtir.
- Denetimlerine tâbi kişi, kurum ve kuruluşlar nezdinde aracılıkta bulunamaz.

Eşitlik

Eşitlik; yararların, sıkıntıların, hizmetlerin dağıtılmasında uygulanacak sınırların belirlenmesini içerir. Eşitlik, dürüstlük ve adalet ile bütünleşmiş bir kavramdır. Eşitlik kavramı temel bireysel eşitlik, kısmi eşitlik ve blokların eşitliği açılarından ele alınmaktadır.[74] Denetim görevlilerinin eşitlik ilkesi kapsamında gerçekleştirmeleri beklenen davranışlardan bazıları şunlardır:[75]

- Denetim faaliyetlerini yerine getirirken; yasa önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket eder.
- Dil, din, ırk, cinsiyet, tâbiyet, sosyal sınıf, yaş, evlilik, engellilik, sosyal ve ekonomik durum, siyasi düşünce ve benzeri diğer sebeplere dayanan farklılıkları gözetmeksizin görevlerini yerine getirir.

- Denetim faaliyetini yerine getirirken, herhangi bir kişiye, zümreye ya da kuruma karşı önyargılı hareket etmez veya bunları kayırıcı veya dışlayıcı faaliyetlerde bulunamaz.

Dürüstlük

Genel olarak doğruluk ve adalet kavramları ile ölçülen dürüstlük, denetmenler açısından bağımsızlık ve tarafsızlık prensiplerine bağlı kalmalarını, mesleğin gerektirdiği kusursuz davranış standartlarına uymalarını, kamu yararını dikkate alarak karar vermelerini ve işlerini yürütürken tam bir dürüstlük göstermelerini gerektirmektedir.[76] Başka bir ifade ile dürüstlük ilkesi denetim görevlilerinin mesleki ve iş ilişkilerinde dürüst, açık, doğru ve güvenilir olma yükümlülüğünü içermektedir. Aşağıda dürüstlük ilkesi bağlamında denetim görevlilerince gerçekleştirilmesi beklenen davranışlar sıralanmıştır:[77]

- Çalışmalarını dürüstlük, doğruluk, dikkat ve sorumluluk duygusu içinde yürütür.
- Yapılacak denetleme ve soruşturmalar konusunda başkalarına görevleri ile ilgili olarak herhangi bir vaat veya taahhütte bulunamaz.
- Görevlerinin saygınlığını ve güvenilirliğini zedeleyen görüntü, tavır ve davranıştan kaçınır.
- Kendilerine verilen görevi kapsamı ve süresi içinde yerine getirir.
- Suç teşkil eden diğer eylem ve işlemleri tespit ettiğinde konuyu yetkili makamlara bildirir.

Gizlilik

Gizlilik, elde edilen bilgilerin başkaları ile paylaşılmaması şeklinde tanımlanabilir. Yetkili bir makam tarafından bilgiyi açıklama yetkisi verilmedikçe veya yasal bir zorunluluk olmadıkça gizlilik ilkesi daima korunmalıdır.[78] Gizlilik ilkesi kapsamında denetim görevlilerinin gerçekleştirmeleri beklenen davranışlar şunlardır:[79]

- Denetim faaliyetlerinin yürütülmesi ve raporlanması aşamalarında, denetledikleri konu ve kurumla ilgili gizliliğe uygun hareket eder.
- Kanaatlerini yetkili makamlar dışında kimseye açıklayamaz.
- Görevleri dolayısıyla öğrendikleri devlet sırrı, ticarî sır ve özel hayatın gizliliği ile ilgili bilgileri, kanunların öngördüğü durumlar dışında hiçbir kurum, kuruluş veya kişiye veremez ve açıklayamaz.

- Denetim faaliyetleri sırasında edindiği herkese açık olmayan bilgileri kendi yararına veya başkalarının yarar ve zararına kullanamaz.

Çıkar Çatışmasından Kaçınma

Çıkar çatışması; kamu görevlilerinin görevlerini tarafsız ve objektif şekilde yürütmelerini etkileyen ya da etkiliyormuş gibi gözüken ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduklar kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili mali ya da diğer yükümlülükleri ve benzeri şahsi çıkarlara sahip olmaları halini ifade eder.[80] Çıkar çatışması tarafsızlık için tehdit oluşturduğu gibi diğer temel etik ilkelere yönelik de tehdit oluşturabilir. Bu kapsamda denetim görevlilerinin çıkar çatışmasından kaçınma ilkesi bağlamında aşağıdaki davranışları gerçekleştirmeleri beklenmektedir:[81]

- Görevleri sırasında ve görevleri ile ilişkili olarak kendi ve yakınlarının çıkarlarının söz konusu olabileceği her türlü durumdan kaçınır; bunlarla ilgili olarak denetim faaliyetlerine ve alınacak kararlara katılamaz, görüş bildiremez.
- Son iki yıl içinde görev yaptıkları kurum, kuruluş ve bunların iştiraklerine yönelik denetim faaliyetlerine katılamaz.
- Denetim faaliyetini yürütürken, yetki ve nüfuzunu kullanarak hizmetin gerekli kıldığı koşullar dışında, kurumlardan ek hizmet veya imkân talep etmez.
- Kamu mal ve hizmetleri ile insan kaynaklarını hizmet gerekleri dışında kullanamaz ve kullandıramaz.
- Denetim faaliyetleri ile ilgili olarak görevini tarafsız ve nesnel bir şekilde yürütmesini engelleyecek potansiyel veya gerçek çıkar çatışması durumunu derhal kurum veya kuruluşuna bildirir ve konu ile ilgili görevden çekilme talebinde bulunur.
- Görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendilerinin veya başkalarının kitap, dergi, kaset ve benzeri ürünlerinin satışını ve dağıtımını yaptıramaz.
- Herhangi bir kurum, vakıf, dernek veya spor kulübüne yardım, bağış ve benzeri nitelikte menfaat sağlayamaz.

Nezaket ve Saygı

Nezaket; geleneklere uygunluk, hoşgörülülük, dürüstlük, hakseverlik, hatırsayarlık, kadirşinaslık, minnettarlık gibi kişisel niteliklerin bütünüdür. Nezaket, başkalarına karşı saygıyla ve incelikle davranma, incelik ve naziklik olarak ta-

nımlanmaktadır. Nezaket kavramının içinde her zaman başkalarını da düşünerek hareket etmek, başkalarına iyilik edebilmek için gayret göstermek ve bunu samimiyetle yapmak duyguları yer almaktadır.[82] Saygı ise birçok kişinin bildiği ve beklediği gibi korkmak ya da çekinmek değildir. Saygılı olmak, bir insanı olduğu gibi görebilme yetisini ve onu özgün bireyselliği içinde fark edebilmeyi ifade etmektedir. Saygı aslında bir insanı, bir birey olarak olduğu gibi görmek, onun kişiliğini ve biricikliğini fark etmek demektir.[83] Nezaket ve saygı ilkesi kapsamında denetim görevlilerinin gerçekleştirmesi beklenen davranışlar şunlardır:[84]

- Onur kırıcı, küçük düşürücü ve keyfi davranışlar sergilemez.
- Baskıcı, hakaret ve tehdit edici uygulamalarda bulunmaz.
- Birlikte görev yaptıkları ve denetledikleri kişilere karşı nazik ve saygılı davranır.

Yetkinlik ve Meslekî Özen

Yetkinlik, kişilerin bir performansı gerçekleştirebilmek için gerekli olan davranışları organize edebilme ve organize ettiği bu davranışları gerçekleştirebilme kapasitelerine olan güvenleri hakkındaki algıları olarak tanımlanmaktadır.[85] Mesleki özen ise beklenen beceri, özen ve dikkatin gösterilmesi, mesleği yerine getiren herkesin aynı sonuçlara varmasını sağlayacak gerekli inceleme ve araştırmaların yapılması ve analitik yöntemlerin izlenmesi olarak değerlendirilmektedir.[86] Yetkinlik ve mesleki özen ilkesi kapsamında denetim görevlilerinin gerçekleştirmesi beklenen davranışlar aşağıda sıralanmıştır:[87]

- Görevin gerektirdiği bilgi, beceri ve deneyime sahip olur ve görevlerine azami özen ve dikkat gösterir.
- Denetim faaliyetinin amacına uygun bir şekilde yerine getirilebilmesi için meslekî bilgi, beceri ve bireysel yeteneklerini sürekli geliştirmeye gayret eder.
- Denetim hizmetlerini yürütürken meslektaşları arasında ekip çalışmasına ve işbirliğine önem verir ve kendisinden beklenen gerekli desteği sağlar.
- Denetledikleri kurum ve kuruluşların çalışma şartlarını, yerleşik mesai düzenini ve hizmet gereklerini olumsuz yönde etkileyen tutum ve davranışlardan kaçınır; kurum ve kuruluşların işleyiş düzenine, yönetim ve karar alma süreçlerine müdahale etmez.
- Kurum ve kuruluşların yürüttüğü hizmetlerin hukuka ve etik ilkelere uygun olarak yerine getirilmesi, faaliyet ve işlemlerde hataların önlen-

mesi, kaynakların etkili, tutumlu ve verimli bir şekilde kullanılması amacına yönelik olarak rehberlik ve eğiticilik hizmetlerini de görevinin bir parçası olarak görür.

Eğitim Denetiminde Etik Sorunlar

Örgütler birer sistem olarak girdi, süreç, çıktı ve geri dönüt/değerlendirme boyutlarından oluşmaktadır. Geri dönüt ve değerlendirme boyutu örgütün amaçlarına ulaşıp ulaşmadığının anlaşılması için önem taşımaktadır. Denetim bu basamağın gerçekleşmesini sağlayan ve yönetim süreçleri içinde yer alan önemli bir öğedir.

Türkiye'de mevcut eğitim denetimi sistemi kendine özgü bir yapıya sahiptir. Bu durum eğitim denetiminin kendi etik ilkeleri konusunda kendi şartları bağlamında tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Eğitim denetiminde yaşanan etik sorunlar incelenirken bazı çalışmalarda müfettişlerin etik dışı davranışları bazı çalışmalarda ise okul müdürlerinin etik dışı davranışları bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. Denetim görevlilerinin unvanları farklı olsa da Türkiye'de eğitim denetimi ile ilgili başlıca etik tartışmalar ana hatlarıyla şu şekilde sıralanabilir:[88]

- Mesleki yeterlilik
- Değerlendirmenin nesnel gözlem ve verilere dayanması
- Değerlendirme ölçütlerinin somut olması ve taraflarca bilinmesi
- Denetimde biçimsel unsurların asıl unsurların önüne geçmesinin engellenmesi
- Denetimde ayrımcılıktan kaçınılması
- Denetim zamanının önceden haber verilmesi
- Öğretmen otoritesine saygı
- Öğretmene işinde makul bir özerklik tanınması
- Önyargılardan uzak denetim yapılması
- Denetmen otoritesinin kişisel kazançlar için kullanılması
- Nitelikli insan ilişkileri kurulması
- Cinsel tacizden uzak durulması
- Sürekli kişisel gelişim sağlama
- Örnek kişi olma
- Sonuçtan çok sürecin değerlendirilmesi

- Denetimin öğrencinin en iyi biçimde öğrenmesinin sağlanması için yapılması
- Denetimin bağımsızlığının korunması
- Hediye ya da her türlü ayrıcalıktan uzak durulması
- Denetim sisteminin değerlerine bağlı kalınması
- Mesleki etkinlik alanı sınırlarının bilinmesi

Eğitim denetiminde etik ilkeler önemsendiği halde yeterince uygulanmamakta, etik ilkelerin hayata geçirilmesinde sorunlar yaşanmaktadır.[89] Bu bağlamda eğitim denetimde; denetmenlerin dürüstlük ve sağduyulu olma davranışlarında yeterli düzeyde etik görülmedikleri,[90] etik davranışlar konusunda istenen düzeyde bir yeterliğe sahip olmadıkları,[91] öğretmenlerin denetmenlerle yeterince iletişim kuramadıkları,[92] denetmenlerin değerlendirmelerini objektif yapmadıkları ve öğretmenleri tanımaya-anlamaya çalışmadıkları[93] şeklinde etik sorunlar yaşandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin performanslarının değerlendirilmesinde etik ilkelerin göz ardı edildiği, bu durumun öğretmenlerin performansını olumsuz etkilediği değerlendirilmektedir.[94] Bununla birlikte etik olmayan davranışlar öğretmenlerin başarı ve iş doyumunu olumsuz etkilemekte, etik kurallar bakımından ikilem yaşandığında mesleki bilgi ve beceri yetersizliğinin tükenmişlik yarattığı düşünülmektedir.[95]

Denetim süreci ile eğitim sisteminin etkinliği ve verimliliği artırılmakta, sistemin kendi kendini kontrol etmesi sağlanmakta, mevcut işleyişin mevzuata uygunluğu denetlenmektedir. Denetim sürecinin etkili bir biçimde yürütülmesinde, beklenen amaçlara ulaşabilmesi, etkin ve verimli işlemesinde bu süreçte görev alan denetim görevlilerinin tutum ve davranışları önem taşımaktadır. Denetim görevlileri, eğitim sistemindeki aksaklıkların giderilmesi, yeniliklerin yerleştirilmesi ve uygulanması, eğitim sisteminin diğer paydaşlarını doğrudan etkileyebilmeleri ve değerlendirebilmeleri bakımından eğitim sisteminde kritik öneme sahiptirler. Bu bakımdan Türkiye'de denetim elemanlarının uymaları gereken etik ilkelerin belirlenmiş olması oldukça olumlu bir gelişmedir. Ancak denetim görevlilerinin bu etik ilkelere uyup uymadığının kontrol edilmesi ve bu ilkelere uymayan denetim görevlilerine gerekli yaptırımların uygulanması da önem taşımaktadır. Bu bağlamda öncelikle yapılması gereken iş, denetim görevlileri ve toplumun bütününe denetimde etik davranış ilkelerinin benimsenip uygulanması gerektiği bilincinin yerleştirilmesidir.

Özet

Eğitim sisteminin en önemli alt sistemlerinden biri denetim sistemidir. Denetim süreci ile eğitim sisteminin etkinliği ve verimliliği artırılmakta, sistemin kendi kendini kontrol etmesi sağlanmakta, mevcut işleyişin mevzuata uygunluğu denetlenmektedir. Bu bakımdan eğitim örgütlerinde amaçların gerçekleştirmesi, personel ve birimlerin performansının üst seviyeye çıkarılması, belirlenen standartlara ulaşılması ve etik ilkelerin uygulanmasında önemli görevlerden biri de denetim mekanizmasına düşmektedir.

Denetim sürecinin amacına ulaşmasında denetim görevlilerinin tutum ve davranışları büyük önem taşımaktadır. Denetim sürecinde etkin rol oynayan denetim görevlilerinin etik yükümlülüklerinin farkında olmaları ve onları gerçekleştirme çabaları yapılan denetimin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda etkili bir denetimden bahsedilebilmesi için, denetimin etik ilkeler çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir.

Türkiye'de eğitimde denetim yapmakla yetkili kılınanlar aynı zamanda birer kamu görevlisi olduğundan etik standartların belirlenmesi ve etik davranışın zorunluluk haline getirilmesi için etik kurallara ilişkin ayrıntılı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda denetim elamanlarının uymaları gereken etik ilkeler; tarafsızlık ve nesnellik, eşitlik, dürüstlük, gizlilik, çıkar çatışmasından kaçınma, yetkinlik ve meslekî özen ile nezaket ve saygı olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de denetim elemanlarının uymaları gereken etik ilkelerin belirlenmiş olması oldukça olumlu bir gelişme olmakla birlikte eğitim denetiminde etik ilkeler yeterince uygulan(a)madığı, etik ilkelerin hayata geçirilmesinde sorunlar yaşandığı belirtilmektedir. Eğitim denetiminde etik sorunların çözümü için öncelikle yapılması gereken, denetim görevlileri ve toplumun bütününe denetimde etik davranış ilkelerinin benimsenip uygulanması gerektiği bilincinin yerleştirilmesidir.

Değerlendirme Soruları

1) Aşağıdakilerden hangisi denetimin eğitim sistemindeki temel fonksiyonları arasında yer almaz?

A. Amaç geliştirme
B. Koordinasyonu sağlama ve kontrol etme
C. Eksiklikleri saptama
D. Eğitim-öğretimle ilgili problemlere çözüm bulma
E. Personeli geliştirme, işbaşında eğitim

2) "Denetim anlayışında denetmen denetleyen, öğretmen de denetlenendir. İkisinin rollerinin çakışması düşünülemez. Buna göre öğretmenin denetim sürecinde denetmen ile birlikte karar vermesi, kendi kendini değerlendirmesi veya denetime ilişkin görüş bildirmesi söz konusu değildir"

Yukarıda açıklaması verilen denetim modeli hangisidir?

A. Bilimsel denetim
B. Kliniksel denetim
C. Sanatsal denetim
D. Farklılaştırılmış denetim
E. Öğretimsel denetim

3) Aşağıdakilerden hangisi kliniksel denetimi geleneksel denetim modellerinden ayıran özelliklerden biri değildir?

A. Öğretmen ve denetmen etkileşimine vurgu yapması
B. Gözlem sırasında tutulan kayıtların öğretmene verilmesi
C. Öğretmenin mesleki gelişimini amaçlaması
D. Denetimde standart formların kullanılması
E. Tutulan kayıtlar aracılığıyla öğretmenin sınıftaki etkileşimin niteliğini ve sıklılığı görebilmesine olanak tanıması

4) Denetim görevinin yürütülmesinde ve raporlanmasında edinilen bilgilerin başkaları ile paylaşılması eğitim denetimindeki etik ilkelerden hangisi ile bağdaşmaz?

A. Eşitlik
B. Gizlilik
C. Tarafsızlık
D. Dürüstlük
E. Objektiflik

5) Hangisi eğitim denetiminde eşitlik ilkesi kapsamında değerlendirilebilir?

A. Görevin gerektirdiği bilgi, beceri ve deneyime sahip olma
B. Kanaatlerini yetkili makamlar dışında kimseye açıklamama
C. Raporlarında yer verdikleri önlem ve tavsiyeleri gerekçeli olarak belirtme
D. Görevin saygınlığını ve güvenilirliğini zedeleyen tavır ve davranıştan kaçınma
E. Denetim faaliyetini yerine getirirken, önyargılı hareket etmeme

6) Aşağıdakilerden hangisi denetim görevlilerinin uyması gereken etik ilkelerden biri değildir?

A. Eşitlik
B. Gizlilik
C. Tarafsızlık ve nesnellik
D. Mal bildiriminde kaçınma
E. Nezaket ve saygı

7) "Denetim görevlisi görevin gerektirdiği bilgi, beceri ve deneyime sahip olur ve görevlerine azami özen ve dikkat gösterir. Denetim faaliyetinin amacına uygun bir şekilde yerine getirilebilmesi için meslekî bilgi, beceri ve bireysel yeteneklerini sürekli geliştirmeye gayret eder. Denetim hizmetlerini yürütürken meslektaşları arasında ekip çalışmasına ve işbirliğine önem verir ve kendisinden beklenen gerekli desteği sağlar."

Yukarıdaki açıklamalar denetim görevlilerinin uymaları gereken etik ilkelerinden hangisi ile ilgilidir?

A. Çıkar çatışmasından kaçınma,
B. Nezaket ve saygı,
C. Yetkinlik ve mesleki özen
D. Dürüstlük
E. Tarafsızlık ve nesnellik

8) Denetim görevlilerinin mesleğin gerektirdiği davranış standartlarına uygun, kamu yararını dikkate alarak bağımsız ve tarafsız karar vermelerini gerektiren etik ilke aşağıdakilerden hangisidir?

A. Dürüstlük
B. Gizlilik
C. Tarafsızlık ve nesnellik
D. Yetkinlik ve mesleki özen
E. Eşitlik

9) Görevi sırasında yakınlarıyla ilgili olarak alınacak kararlara katılan ve görüş bildiren bir denetim görevlisi hangi etik ilkeyi ihlal etmiş olur?

A. Nezaket ve saygı
B. Çıkar çatışmasından kaçınma
C. Tarafsızlık ve nesnellik
D. Gizlilik
E. Yetkinlik ve mesleki özen

10) Aşağıdakilerden hangisi eğitim denetiminde yer alan etik tartışmalardan biri değildir?

A. Mesleki yeterlilik
B. Öğretmen otoritesine saygı
C. Nitelikli insan ilişkileri kurulması
D. Mesleki etkinlik alanı sınırlarının bilinmesi
E. Süreçten çok sonuçların değerlendirilmesi

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
C	A	D	B	C	D	C	A	B	E

Kaynakça

1 İlğan, A. (2008). Klinik denetimden gelişimsel ve yansıtıcı denetime geçiş. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi,* 25, 263-282.

2 Bursalıoğlu, Z. (2000). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*, Ankara: Pegem Özel Eğitim Hizmetleri.

3 Aydın, M. (2000). *Çağdaş eğitim denetimi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.

4 Taymaz, H. (2002). *Eğitim sisteminde teftiş kavramlar, ilkeler, yöntemler*, Ankara: PegemA Yayıncılık.

5 Altıntaş, R. (1992). İlköğretimin teftişi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 8, 403-422.

6 Sağlamer, E. (1975). *Eğitimde teftiş ve teknikleri*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.; Öz, F. (2003). *Türkiye Cumhuriyeti milli eğitim sisteminde teftiş*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları.

7 Altıntaş, R. (1992). Ön. ver.

8 Burgaz, B. (1995). İlköğretim kurumlarının denetiminde yeterince yerine getirilmediği görülen bazı denetim rolleri ve nedenleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11, 127-134.

9 Sarpkaya, R. (2004). İlköğretim denetmenlerinin denetim sürecinde karşılaştıkları sorunlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(8), 114-129. ; Erdem, A.R. (2006). Öğretimin denetiminde yeni bakış açısı: "sürekli geliştirme" temeline dayalı öğretimin denetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 275-294.

10 Yıldırım, A. (2006). İlköğretim müfettiş yardımcılarının yetiştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 715-728.

11 Memduhoğlu, H.B. (2012) Öğretmen, yönetici, denetmen ve öğretim üyelerinin görüşlerine göre Türkiye'de eğitim denetimi sorunsalı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*,12(1), 135-156.

12 Balcı, A., Aydın, İ., Yılmaz, K., Memduhoğlu, H. B. ve Apaydın, Ç. (2007). Türk eğitim sisteminde ilköğretimin yönetimi ve denetimi: mevcut durum ve yeni perspektifler. S. Özdemir, H. Bacanlı ve M. Sözer (Ed.), *Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri* içinde (ss. 126-185) Ankara: Türk Eğitim Derneği.

13 Beycioğlu, K. ve Dönmez, B. (2009). Eğitim denetimini yeniden düşünmek. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 71-93.

14 Aydın, İ. (2016). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem Akademi.

15 Aydın, İ. (2008). *Öğretimde denetim durum saptama değerlendirme ve geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi.; Toker Gökçe, A. (2009). Bilimsel yönetim anlayışında denetim. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 74-89.

16 Bursalıoğlu, Z. (2000). Ön. ver.

17 Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

18 Aydın, M. (2000). Ön. ver.

19 Toker Gökçe, A. (2009). Ön. ver.

20 Başar, H. (1998). *Eğitim denetçisi rolleri, yeterlikleri, seçilmesi, yetiştirilmesi*, Ankara: Pegem Özel Eğitim Hizmetleri.

21 Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

22 Felix, O. (2017). Correlates of effective instructional supervision in Bayelse State secondary school. *World Journal of Education,* 7(4), 40-49.

23 Tesfaw, T.A. & Hofman, R.H. (2014). Relationship between instructional supevision and professional development. *The International Education Journal: Comparative Perspectives,* 13(1), 82-99.; Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

24 Paulsen, T.H. & Martin, R.A. (2013). İnstructional supervision of agricultural education teachers: Perceptions regarding selected beliefs. *Journal of Agricultural Education*, 54(2), 99-113.

25 Taymaz, H. (2002). Ön. ver.

26 Balcı, A. (1987). Klinik teftiş. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1), 29-34. ; Yalçınkaya, M. (1993). Klinik teftiş farklı bir model mi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26(2), 379-386.; İlğan, A. ve Kıranlı S. (2007). Öğretmenlerin sınıf içi etkinliklerinin denetlenmesinde klinik denetim modeli. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 4(2),151-177.

27 İlğan, A. (2008). Klinik denetimden gelişimsel ve yansıtıcı denetime geçiş. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 263 -282.

28 İlğan, A. ve Kıranlı, S. (2007). Ön. ver.

29 Can, N. (2004). İlköğretim öğretmenlerinin denetimi ve sorunları. *Milli Eğitim*, 161, 112-122.

30 Veloo, A., Komuji, M.M.A. & Khalid, R. (2013). The effects of clinical supervision on the teaching performance of secondary school teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 93, 35-39.

31 İlğan, A. ve Kıranlı, S. (2007). Ön. ver.

32 Erdoğan, İ. (2000*). Okul yönetimi öğretim liderliği*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

33 Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

34 Yalçınkaya, M. (1993). Ön. ver.

35 Yılmaz, K. (2004). Sanatsal denetim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 38, 292-311.

36 Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

37 Yılmaz, K. (2004). Ön. ver.

38 Uğurlu, C.T., Mermer, S. ve Ertaş, B. (2013). Denetimlerin sanatsal denetim anlayışına uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online,* 12(2), 597-613.

39 Yılmaz, K. (2004). Ön. ver.

40 Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

41 İlğan, A. (2010). Farklılaştırılmış denetim modeli. *Uluslararası Katılımlı Ulusal Eğitim Denetimi Sempozyumu.* Tüm Eğitimciler ve Müfettişler Sendikası (TEM-SEN), Ankara (22-23 Haziran 2009), 28-38.

42 Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

43 İlğan, A. (2010). Ön. ver.

44 Aydın, İ. (2008). Ön. ver.

45 Karakuş, M. (2010). Çağdaş denetim yaklaşımları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 181-200.

46 Aydın, İ. (2008). Ön. ver. s. 59-60.

47 Patrick, E.A. (2009). Strategies for improving supervisory skills for effective primary education in Nigeria. *Edo Journal of Counselling*, 2(2), 235-244.

48 Gökçe, F. (1996). Eğitimde denetimin amaç ve ilkeleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 73-78.

49 Sellers, T.P., Alai-Rosales, S. & Macdonald, R.P.F. (2016). *Behav Analysis Practice*, 9, 299-308.

50 Abubakar, A-M. (2018). The role of educational supervisors towards improving teacher performance. https://www.researchgate.net/publication/323114130.

51 Alila, S., Uusiautti, S. & Maatta, K. (2016). The principles and practices of supervision that supports the development of ınclusive teacherhood. *Journal of Education and Learning*, 5(3), 297-306.

52 Moswela, B. & Mphale, L.M. (2015). Bariers to clinical supervision practices in Bostwana schools. *Journal of Education and Training Studies,* 3(6), 61-70.

53 Glickman, C.D., Gordon, S.P. ve Ross-Gordon, J.M. (2014). *Denetim ve öğretimsel liderlik gelişimsel bir yaklaşım* (Çev. Ed. M. B. Aksu, E. Ağaoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.

54 Patrick, E.A. (2009). Strategies for improving supervisory skills for effective primary education in Nigeria. *Edo Journal of Counselling*, 2(2), 235-244.

55 Aydın, İ. (2016). Ön. ver.

56 Kartal, S.E.; Karaköse, T.; Özdemir, T.Y. ve Yirci, R. (2011). Öğretmen görüşlerine göre eğitim müfettişlerinin sahip olması gereken meslekî etik ilkeler. *III. Uluslararası katılımlı Eğitim Denetimi Kongresi*, 22-24 Haziran 2011, Mersin Üniversitesi, Mersin.

57 Aydın, İ. (2016). Ön. ver.

58 Özmen, F. ve Güngör, A. (2008). Eğitim denetiminde etik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 137-155.

59 Çelebi, N. (2012). Eğitim denetmenleri ile bakanlık denetmenlerinin etik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(2), 667-690.

60 Dağlı, A. ve Akyıldız, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim denetmenlerinin etik davranışları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 27-38.

61 Dağlı, A. ve Akyıldız, S. (2009). Ön. ver.

62 Toprakçı, E., Çakırer, İ., Bilbay, A., Bağcivan, E. ve Bayraktutan, İ. (2010) Kuram ve uygulamada eğitim denetmenleri meslek etiği. *Educational Policy Analysis and Strategic Research,* 5(1), 14-22.

63 Yüksel, C. (2006). Kamu yönetiminde etik ve Türk kamu yönetiminde etik hakkında yeni yasal düzenlemeler. *İÜHFM C. LXIV*, 2, 167-212.

64 Koçberber, S. (2008). Dünyada ve Türkiye'de denetim etiği. *Sayıştay Dergisi*, 68, 65-89.

65 Teyfur, M., Beytekin, O. F. ve Yalçınkaya, M. (2013). İlköğretim okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ile okullardaki örgütsel güven düzeyinin incelenmesi (İzmir ili örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 84-106.

66 Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710

67 Resmi Gazete. (2014). Milli Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1703.pdf); Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim kurumları Yönetmeliği (http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18812&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=orta).

68 Resmi Gazete. (2005). Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050413-6.htm)

69 Resmi Gazete. (2010). Denetim Görevlilerinin Uyacakları Mesleki Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik. (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/09/20100914-4.htm).

70 Demir, E. ve Çiftçi, Y. (2016). Denetçi bağımsızlığının etik ilkeler çerçevesinde incelenmesi: Bir denetim firması uygulaması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 88-97.

71 Koçberber, S. (2008). Ön. ver.
72 Çelebi, N. (2012). Ön. ver.
73 Resmi Gazete, (2010). Ön. ver.
74 Erol, G. (2012). *İletişim ve etik*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
75 Resmi gazete (2005). Ön ver.
76 Koçberber, S. (2008). Ön. ver.
77 Resmi gazete, (2010). Ön ver.
78 Koçberber, S. (2008). Ön ver.
79 Resmi Gazete, (2010). Ön ver.
80 Resmi Gazete, (2005). Ön. ver.
81 Resmi Gazete, (2010). Ön ver.
82 Demirkaya, H. (2012). *Bireysel ve örgütsel boyutlarıyla sosyal davranış görgü-protokol.* Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
83 Aydın, İ. Kamuda etik. (https://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/makale_KamudaEtik-InayetAydin.pdf)
84 Resmi Gazete, (2010). Ön Ver.
85 Kazu, H. ve Demiralp, D. (2017). Öğretmen adayları için kişisel-mesleki yetkinlikler algı ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(3), 425-464.
86 http://www.idarehukuku.net/sozluk/terim/Azami-Mesleki-Ozen-Maximum-Professional-Diligence-.html
87 Resmi Gazete, (2010). Ön ver.
88 Aydın, İ. (2016). Ön ver.
89 Kayıkçı K. ve Uygur, Ö. (2012). İlköğretim okullarının denetiminde mesleki etik (bir durum çalışması). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi,* 18(1), 65-94.
90 Çelebi, N. (2012). Ön. ver.
91 Dağlı A. ve Akyıldız, S. (2009). Ön.ver.; Demirtaş, Z. ve Ersözlü, A. (2007). İlköğretim okulu öğretmenlerinin görüşleri bağlamında teftiş sürecinde etik (Tokat ili örneği). *Doğu Anadolu Araştırmaları*, 89-94.
92 Burgaz, B.(1995). İlköğretim kurumlarının denetiminde yeterince yerine getirilmediği görülen bazı denetim rolleri ve nedenleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,11, 127-134.
93 Dağlı A. ve Akyıldız, S. (2009). Ön.ver.
94 Bostancı, A.B.ve Yolcu, H. (2011). İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretmen performansını değerlendirmede etik ilkelere uyma düzeyleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 8(1), 922-940.
95 Kurtulan, I. (2007). *Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki etik değerler açısından kendilerini değerlendirmeleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

15. BÖLÜM

EĞİTİM ARAŞTIRMALARINDA ETİK

Dr. Öğr. Üyesi Taha YAZAR - Dicle Üniversitesi
Arş. Gör. Sedef SÜER - Dicle Üniversitesi

Kazanımlar

- Bilimsel etik ilkelerini açıklar.
- Eğitim etiğini açıklar.
- Eğitim araştırmalarında etiğin önemini tartışır.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışları yazar.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların zararlarını tartışır.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde değerlerin önemini tartışır.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesi için olası yaptırımları tartışır.

Giriş

Eğitim, genel anlamıyla insanı kültürel hayata hazırlayan bütün sosyal süreçleri içerir[1]. Bu süreç çerçevesinde eğitimde etik; kültürel hayata hazırlamada eğitim hedefi olarak ele alınması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim davranış değişikliği meydana getirerek doğumdan ölüme kadar insanları etkileyen bir süreçtir. Etik ise, insanın ne yapmalıyım? Nasıl yaşamalıyım sorularına vermeye çalıştığı yanıttır. Eğitim ve etik arasında bu anlamda zorunlu bir ilişki vardır. Bu durumu Sokrates "kendini tanı" biçiminde ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında eğitim yaşam boyunca devam eden "etik bir kendini tanıma sürecidir"[2].

Etik kavramı, öncelikle yunanca *"etos"* sözcüğünden[3], daha sonra ise Fransızca "éthique" kelimesinden türemiş ve töre bilimi veya çeşitli meslek kollarının

uymak zorunda olduğu veya kaçınması gerektiği davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır[4]. Günümüzde daha çok bir meslek koluna ait insanların ahlak ilkelerini, davranış şekillerini, görev ve yükümlülüklerini belirleyen kurallar bütünü olarak tanımlanan etik kavramının özünde *"iyilik etme", "kötülük etmeme", "adil davranma"* gibi temel ilkeler yer edinmektedir[5]. Böylece bir çalışma kolundaki insanlara çalışırken neleri yapabilecekleri veya yapamayacaklarını, neleri isteyip isteyemeyeceklerini göstererek neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırt etmelerine yardımcı olan kurallar olarak işlev görmektedir[6].

Batıda yapılan çalışmalarda etik kavramı yüzyıllardır genel hukuk, felsefe, ahlaki felsefe gibi birçok akademik ve profesyonel disiplin alanı ile ilişkilendirilmektedir. Bu akademik alanlar ile etiğin ilişkilendirilmesi makul ve anlaşılabilir bir olgudur. Ancak etiği, sadece birkaç disiplinin çalışma alanı olarak sınırlamak doğru değildir[7]. Özü itibariyle etik, felsefi bir alan olup toplum düzeninin sürdürülmesine yönelik yine toplum tarafından oluşturulmuş ahlak davranışlarını felsefi açıdan inceleyip tartışmakta ve mevcut problemleri çözmekle ilgilenmektedir[8]. Etik, bireye özel hayatında nasıl davranacağı ve toplum içinde nasıl yaşayacağı konuları üzerine sorular sorarak yol gösteren bir felsefe dalıdır[9]. Bu sebeple etik kavramı alan yazın çalışmalarında zaman zaman ahlak kavramı ile karıştırılmaktadır.

Ahlak, Latince karakter anlamına gelen *"mores"* sözcüğünden türetilmiş ve İngilizce *"morality"* sözcüğünden dilimize geçmiştir. Etik ise gerek batı dünyasında gerekse de ülkemizde ahlaki değerleri incelemeyi konu edindiğinden ahlak kavramı ile karıştırılmaktadır. Ancak etik *"Ahlakın Felsefesi"* olarak kabul edilmektedir[10]. Etik, ahlaka yön veren ve yapılması veya yapılmaması gerekenleri belirleyen bir otorite işlevi görmektedir ve asıl amacı insanı eudaimonist (mutluluk) bir yaşam sürmesini sağlamaktır. Çünkü insanın asıl gayesi mutluluktur ve bunu elde edebilmek adına da olması gerekene göre davranmalıdır. Aristoteles'e göre ise etik toplumla ilgili olup insan karakterinin incelenmesi üzerinde durur ve asıl gayesi ise insanı iyiye ulaştırmaktır. Çünkü bilim, sanat ve araştırma gibi her eylem iyiye yönelme çabası içermektedir. Bu sebeple de insanın asıl gayesi de iyiye ulaşmak olmalıdır[11]. Ahlak ile etiğin birbirinden ayrıldığı en önemli nokta ise bu iki kavramı ortaya çıkaran koşullar ile kaynakların birbirinden farklı olmasıdır. Ahlak, belirli bir toplum içindeki değer yargılarını oluştururken etik, bu değer yargılarından beslenen, bunları sorgulayabilen daha evrensel bir bakış açısına sahip bir kavramdır[12].

Etiğin; betimleyici, normatif ve metaetik olmak üzere 3 türü bulunmaktadır. Betimleyici etik, kurallar ve normlar olmaksızın eylemlerin sonuçlarını betimlerken[13], normatif etik, bireylerin etik tutum ve davranışlarına ilişkin kararları inceler[14]. Metaetik ise herhangi bir ahlaki ilke ve teori geliştirmek yerine var olan

normatif etik sistemlerin ilke ve yargılarını çözümlemeye çalışan etik türüdür[15]. Bu üç etik türünün yanında uygulamalı etik olarak adlandırılan dördüncü bir türün olduğu ve bu etik türünün özellikle belirli çalışma alanlarındaki sorunların çözülmesi için kriterler geliştirme ve kriterlerin de bu alanda çalışan kişiler tarafından uygulanması konusuyla ilgilendiği belirtilmektedir. Uygulamalı etik; tıbbi etik, eğitim etiği, bilişim etiği, barış etiği ve bilim etiği gibi çeşitli çalışma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır[16].

Uygulamalı etik türünün çok sık çalışıldığı alanlarından bir tanesi de bilim etiğidir. Özellikle son yüzyılda insanoğlunun neleri keşfedebileceği ve neleri keşfedemeyeceği ve bu keşif ve buluşların insanları, toplumları ve kültürleri ne şekilde etkileyeceği endişelerinden kaynaklı soru ve eleştiriler sayesinde bilimsel araştırmalar ile etik arasında büyük bir gelişme yaşanmış[17] ve bu durum da bilimsel etik kavramının gelişimini hızlandırmıştır.

1. Bilim Etiği

Bilim, yaşadığımız evrendeki olay ve olguları anlamak, araştırmak ve incelemek amacıyla sistematik araştırmalar aracılığıyla gerçekleştirilen çabaların tümüdür[18]. Bütün bu bilimsel çabalar ise araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmektedir ve bu sürecin bilimsel bir nitelik kazanabilmesi için araştırmacıların uymak ve yapmak zorunda olduğu belirli ölçütler bulunmaktadır[19]. Araştırmacıların bu ölçütlere uymadıkları durumlar, büyük toplumsal sorunlara yol açabilir çünkü bilim tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Bilimsel uğraşlar sonucu elde edilen bilgilerin hatalı olması veya gerçeği yansıtmaması durumunda toplumsal sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple bu tür durumların engellenmesi gerekmektedir. Bilimsel uğraşlar esnasında oluşabilecek problemlerin engellenmesi için de etik ilkelere başvurulmaktadır[20]. Kısacası bilim etiği, bilimsel uğraşlarla meşgul olan bilim insanlarının yürüttükleri bilimsel çalışmalar esnasında uyması gereken ilkeler ve göstermesi gereken davranış biçimlerini[21], bilimsel çabalar esnasında ortaya çıkan değer sorunlarını ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerin tartışıldığı alan olarak tanımlanmaktadır[22].

Bilim etiğinin tarihsel gelişimine bakıldığında, bu alandaki ilk çalışmaların İkinci Dünya Savaşı (1947) sonrasındaki Nazi Almanya'sındaki tıbbi deney ve genetik araştırmalarıyla başladığı görülmektedir. Bu dönemde insanlar üzerinde gerçekleştirilen korkunç deneyler savaşın ardından ***Nürnberg Kanunu'nun*** kabul edilmesine zemin hazırlamıştır[23]. "Doktorların Yargılanması" olarak da anılan Nürnberg Kanunu, toplama kamplarında tıbbi deneylerin yürütülmesinde cinayet ve işkence yapmakla suçlanan 23 doktor ve bilim adamının yargılandığı duruşmaya katılan Amerikalı doktorlar tarafından oluşturulmuştur. Nürnberg Kanunu'nun

oluşturulmasında Leo Alexander, Werner Leibbrand ve Andrew Ivy isimli üç hekim Hipokrat yemini ve insan hakları ilkelerini birleştirerek oluşturmuştur ve o zamandan bu yana tıbbi araştırmalarda insan deneklerin korunması adına oluşturulmuş en doğru kurallar dizisi olarak nitelendirilmektedir[24].

Bilim etiğinin tarihsel gelişimindeki diğer önemli bir olay ise Dünya Hekimler Birliği'nin 18. Kongresinde kabul edilip daha sonra 1975'te Tokyo'da ve 1983'te de Venedik'te geliştirilmiş olan ***Helsinki Bildirgesi'dir***[25]. Bu bildirgenin amacı klinik araştırmaları yürüten hekimlere yol gösterici önerilerde bulunmak ve araştırmadaki deneklerin korunması için araştırmacıların sorumlulukları üzerine durmaktı. Tıpkı Nürnberg Kanunu'nda olduğu gibi Helsinki Bildirgesi de Nazi hekimlerinin yaptığı gibi insan deneklerine yönelik olası bir kötü muameleyi **önlemeyi amaçlıyordu**[26].

Helsinki Bildirgesini takiben Biyomedikal ve sosyal araştırmalar için etik bir temel oluşturan diğer bir gelişme ise 1979 yılında yayınlanan Belmont Raporu'dur[27]. 1979'da yayınlanan ***Belmont Raporu***, araştırmalardaki standartların değerlendirilmesine yardımcı olmak için üç kategoriden oluşan etik ilkeleri içeren rapordur. Belmont Raporunun ilk iki kategorisi katılımcı deneklerin deneyler ve riskleri hakkında bilgilendirilmeleri hususuyla ilgiliyken üçüncü kategori deney sürecindeki risklerin en aza indirilmesine yönelik etik ilkeleri içermektedir[28]. Bu rapor insan deneklerinin kullanıldığı bilimsel araştırmalarda saygı, yararlılık ve adalet olmak üzere üç temel etik ilkeyi kapsayan önemli bir belge olarak kabul edilmektedir[29]. Bilim etiğinde önemli bir gelişme ise 1981 yılında klinik araştırmalarda insan deneklerinin haklarını korumaya yönelik bir adım olarak atılan İnsan Denek Hakları yasasının yürürlüğe konulmasıdır. Bu yasa Belmont raporu ile birlikte günümüzdeki etik standartlar ve protokollerin temelini oluşturmaktadır[30].

2. Bilimsel Etik İlkeler

Bilimsel araştırmalarda etik hem bilim insanlarını hem de toplumu yakından ilgilendiren bir olgudur[31]. Çünkü bilim birikimli bir şekilde ilerleme gösterdiğinden bu alanda yapılan araştırmaların gerçekten bilimsel nitelik taşıması ve elde edilen verilerin bilim yararına kullanılacak şekilde sunulması önemlidir[32]. Bu sebeple bilim insanı olmak zorlu ve özverili bir çalışma yapmayı gerekli kıran bir süreç olmakla birlikte bu süreçte gösterilmesi gereken etik tutum ve davranışlar bulunmaktadır[33]. Bu tutum ve davranışlar ise Türkiye'de bilim insanlarının bağlı bulunduğu TÜBA, TÜBİTAK, YÖK ve Üniversiteler tarafından belirlenmektedir[34]. TÜBA, Bilim etiğindeki temel ilkeleri şu başlıklar altında sıralanmıştır[35]:

- *Gerçeğe Uygunluk:* Bilimsel araştırma sürecinde verilerin toplanması, verilerin analizi, yorumlanması ve sonuçlarının duyurulmasına kadar olan

süreçte bilimsel yöntemin dışına çıkılmaması ve elde edilen sonuçların olduğu gibi duyurulması gerekmektedir.

- *Bilimsel Araştırmanın Zarar Vermemesi:* Araştırmaya katılan deneklerin araştırma sürecinde karşılaşılabilecekleri riskler konusunda bilgilendirilmesi ve bu süreçte deneklerin, çevrenin ve insan sağlığının korunması ve zarar görmemesi önemlidir.
- *Sorumluluk ve haklar:* Araştırma yapan bilim insanının elde ettiği sonuçları toplumla ve bilim camiasıyla olduğu gibi paylaşması önemlidir. Ayrıca bilim insanlarının kendi kişisel kanaatlerine göre etik ve doğru bulmadığı araştırmalara katılıp katılmama konusunda hak ve sorumlulukları bulunmaktadır.
- *Yazarlar:* Bu ilke araştırmayı yürüten bilim insanına ve araştırmasına dâhil ettiği diğer paydaşlara bilimsel dürüstlük ilkesini gerekli kılmaktadır. Bu aşamada araştırmaya katkı yapan her bireyden aşağıdaki ilkelere bağlı kalması beklenebilir.
  - Araştırmacının yüksek mesleki standartlara sahip olması,
  - Araştırmacının araştırma sürecinde özeleştiri, dürüstlük ve açıklığı elden bırakmaması,
  - Katkı sunan her bireyin katkısını açık ve samimi bir şekilde belirtmesi gerekir.
- *Kaynak gösterme ve alıntılar:* Bilimsel yayın kapsamında yayınlanan her bir çalışmadan ne ölçüde ve ne kadar yararlanıldığının bilimsel yayın kurallarına uygun biçimde kaynak olarak belirtilmesi gerekmektedir.
- *Akademik etkinliklerde etik ve bilim insanı:* Eğitim, öğretim, yükselme ve değerlendirme gibi akademik sürecin içinde bilim insanlarının liyakati temel ölçüt kabul etmesi gerekmektedir. Liyakatin temele alınmadığı durumlar ise sahtecilik, adam kayırma gibi etik dışı davranışların oluşmasına zemin hazırlayabilir.

YÖK ise her çeşit bilimsel araştırmada uyulacak temel ilkeleri şu şekilde sıralamıştır[36]:

- *Veriler, bilimsel yöntemlerle elde edilir. Bunların değerlendirilmesinde, yorumunda ve kuramsal sonuçların elde edilmesinde bilimsel yöntemlerin dışına çıkılamaz, sonuçlar saptırılamaz, elde edilmemiş sonuçlar araştırma sonuçlarıymış gibi gösterilemez.*

- *İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan, 9 Ağustos 2011 tarih ve 28030 sayılı Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik hükümleri göz önünde bulundurulur.*
- *Sosyal ve beşeri bilimlerde yapılacak anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların rızası alınır. Araştırma, bir kurumda yapılacaksa, katılımcıların rızasından sonra bağlı bulundukları kurumun izni alınır.*
- *Araştırma ve deneylerin, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermemesi temel ilkedir. Çalışmalara başlanılmadan önce gerekli izinler yetkili birimlerden yazılı olarak alınır. Bu çerçevede uluslararası beyanname hükümleri ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat hükümleri göz önünde bulundurulur.*
- *Araştırmacılar ve yetkililer, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirmek ve uyarmakla yükümlüdür.*
- *Araştırmacılar, kendi vicdanî kanaatlerine göre zararlı sonuçlara ve/veya onaylamadıkları uygulamalara yol açabilecek araştırmalara katılmama hakkına sahiptir.*
- *Yapılacak çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgilerin, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanılması, gizliliğine riayet edilmesi ve korunması sağlanır.*
- *Bilimsel araştırma için tahsis edilen imkân ve kaynaklar amacı dışında kullanılamaz.*

3. Bilimsel Araştırma ve Etik

Bilimsel araştırmalar, bilinmeyen durumları açıklığa kavuşturmak, mevcut problemleri çözmek veya sosyal sorunlara çözüm üretebilmek adına gerçekleştirilmektedir. Bilimsel araştırma, doğası gereği daha önce gerçekleştirilen diğer bilimsel çalışmalara dayalı olarak sürekli ve birikimli ilerlemeyi gerekli kılmaktadır[37]. Özellikle bilgiye ulaşım ve bilgi iletişim kaynaklarında meydana gelen radikal değişimler var olan bilgiye ulaşımı kolaylaştırırken bir takım etik problemlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu sebeple de son çeyrek yüzyılda bilimsel araştırma etiği en çok tartışılan ve üzerinde durulan bir konu olarak bilim literatüründe yer edinmiştir[38]. Bilimsel araştırmalarda etik problemlerin ortaya çıkmasında özellikle şu faktörlerin etkili olduğu söylenebilir[39]:

- Bilim insanları arasındaki rekabetin artması,
- Bilimsel araştırma gider ve maliyetlerinin artması sonucu bilimsel kaynaklara duyulan ihtiyacın artması,
- Akademik yükselme ve bilimsel başarının ölçütü olarak bilimsel yayınların kabul edilmesi,
- Bilim insanlarının gerekli ölçütleri karşılamak adına en kısa yoldan istenilen sonuca ulaşmak için yayın yapma çabası.

Bilimsel araştırmalar, aylar bazen de yıllar süren titiz bir planlama, yürütme ve yüzlerce deneyin analizleri neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte gerçekleştirilen çalışmaların dürüst, objektif ve adil bir şekilde yürütülmesi ve raporlanması gerekmektedir[40]. Bu süreçte bilim insanlarına büyük sorumluluklar düşmektedir ve bu sorumlulukları yerine getirebilmesi için bilim ile uğraşan kişilerin aşağıda belirtilen değerleri göz ardı etmemesi gerekmektedir:

- *Objektiflik:* Kişinin kendi inanç ve düşüncelerini yansıtmasını ifade eden öznellik kelimesinin karşıtı olarak kullanılan objektiflik, adil ve tarafsız olmak anlamına gelmektedir. Objektiflik, bilimsel çalışmalarda ise gerçeklik ile aynı anlamda kullanılmakta ve kişinin bir yargı ve karara varırken kendi ilgi ve ön yargılarından sıyrılabilmesini ifade etmektedir[41].
- *Dürüstlük:* Bilimsel araştırmalarda dürüstlük, araştırma amaçlarından yorum ve sonuçlarına kadar olan süreçte veya bilimsel değerlendirmelerde dürüst olmayı ifade etmektedir[42].
- *Alenilik:* Bilimsel araştırmalarda yürütülen süreçlerin (deney ve bulgular gibi) olduğu gibi açık ve anlaşılır bir şekilde diğer bilim insanları, ilgili kişi ve kurumlarla ve bilim camiasıyla paylaşmasıdır. Böylece yürüttüğü süreçler başka kişi ve kurumlar tarafından test edilip doğrulanabilecektir[43].
- *Güvenirlik:* Bilimsel araştırmanın dikkatli ve özenli bir şekilde yürütülüp araştırma sonuçlarının olduğu gibi saptırılmadan sunulmasıdır[44].
- *Hakkaniyet:* Bilimsel çalışma süresince yararlanılan yazar ve çalışmalarına atıfta bulunulup doğru bir şekilde kaynak gösterilerek başkalarının çalışmalarına saygı gösterilmesi gerekmektedir[45].
- *Tarafsızlık:* Bilimsel çalışmaları yürüten kişilerin hiçbir dini, politik, ırksal veya ideolojik oluşumların baskı ve etkisi altında kalmaması gerekmektedir[46].

Bilimsel araştırmalarda etik kavramına ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında araştırmaların araştırma etiği ve yayın etiği olmak üzere iki başlık altında kategorize edildiği görülmektedir[47].

a. Araştırma Etiği

Birçok farklı çalışma alanı, kurum ve meslek, kendi amaçlarına ve hedeflerine uygun davranış normlarına sahiptir. Bu normlar çalışma alanının eylemlerini veya faaliyetlerini koordine etmesine ve halkın söz konusu alana güven duymasına yardımcı olur. Etik normlar tıp, hukuk, mühendislik gibi farklı iş alanlarında olduğu gibi bilimsel araştırma yapma sürecinde de araştırmanın amaç ve uygulamalarına rehberlik ederek bilimsel ve yaratıcı faaliyetler yürütülmesine yardımcı olurlar. Bilimsel araştırmalara rehberlik eden etik normları inceleyen çalışma alanı ise araştırma etiği olarak isimlendirilmektedir[48]. Araştırma etiği, bilimle uğraşan kurumlarda etik kurullar tarafından benimsenmekte ve bilim insanları ve çalıştıkları kurumların bütünlüğünü koruma işlevi görmektedir[49].

Araştırma etiği, tarihsel olarak bu alanda çalışan bilim insanlarının davranış kuralları ve mesleki duruşuyla yönetilirdi. Akademisyenlerin araştırma yöntemleri, etik ve en önemlisi, araştırma yürütme konusundaki aldıkları eğitim ve pratik deneyimlerinin etik olmayan davranışlara karşı yeterli koruma sağlayacağı düşünülmekteydi[50]. Ancak art niyetle yapılmamış fakat kuramsal veya yöntem bilimsel bilgi eksikliğinden kaynaklı hatalı ve yanıltıcı sonuçlar veren çalışmalara rastlanılması sonucu[51], araştırma etiği çalışmanın tasarımından yöntemine, verilerin toplanıp saklanmasından analizine kadar olan süreçte titiz ve dikkatli bir şekilde bilimsel araştırma metodolojisine uygun davranmayı gerektirmektedir[52].

Araştırmalardaki etik normlar, bilimsel çalışmalara şu şekilde katkı sunmaktadır[53]:

- Etik normlar, bilginin, hakikatin ve hatadan kaçınma gibi araştırma amaçlarını destekler.
- Araştırma genellikle farklı disiplinlerde ve kurumlarda birçok farklı kişi arasında büyük bir işbirliği ve koordinasyon gerektirdiğinden, etik standartlar güven, hesap verebilirlik, karşılıklı saygı ve adalet gibi işbirlikli çalışma için gerekli olan değerleri desteklemektedir.
- Etik normların çoğu, araştırmacıların kamuya karşı sorumlu tutulmalarını sağlamaya yardımcı olur.
- Araştırmada etik normlar, araştırma için kamu desteği oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü araştırmanın kalitesini ve bütünlüğüne güvenen insanların, araştırma projelerini finanse etme eğilimleri daha yüksektir.
- Etik normlarının çoğu, sosyal sorumluluk, insan hakları, hayvan refahı, yasaya uyum ve sağlık ve güvenlik gibi diğer önemli ahlaki ve sosyal

değerleri desteklemektedir. Bilindiği üzere araştırmalarda etik ihmaller, insan ve hayvan konularına, öğrencilere ve kamuya önemli ölçüde zarar verebilir.

b. Yayın Etiği

Bilimsel bilginin oluşmasında ve yaygınlaşmasında yeni bilgiler büyük önem taşımaktadır. İçinde yaşadığımız çağın bir gerekliliği olarak da ulaşılan bu yeni bilgilerin birey ve toplumla paylaşılması gerekmektedir. Bilimsel bilginin paylaşılması ise bilimsel yayınlar (bildiri, makale, kitap vb.) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bilimsel yayınlar sadece üretilmiş olan bilgiyi kamuoyuna duyurmayı amaçlamakla kalmaz bunun yanında bilim camiasına söz konusu bilgiyi inceleme, tartışma, değerlendirme ve revize etme olanağı da sunar[54]. Bu sebeple bilimsel yayınların dikkatli ve özenli bir şekilde bilimsel yöntemin savunduklarının dışına çıkmadan bu işlevi gerçekleştirmesi beklenir. Ancak Türkiye'de son 25 yılda akademik kurumların ve bu kurumlarda çalışan akademik personel sayısının artmasından dolayı, ortaya konan bilimsel yayınlarda ciddi etik sorunların ortaya çıktığı gözlenmektedir[55]. Bu sorun ve ihlallerin ortadan kaldırılması veya asgari düzeye çekilebilmesi için bilimsel yayınlara ilişkin aşağıdaki kriterlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir[56]:

- Bilimsel çalışmalara katkı yaptığı ölçüde yazarların yayınlarda yer alması ve yazar sıralamasının alt-üst ilişkisinden ziyade bilimsel katkı oranında sıralanması gerekmektedir.
- Bilimsel yayınlar, popüler ve dikkat çekici başlık bulma çabasından ziyade içeriği en doğru şekilde yansıtan başlıklar ile yayına sürülmelidir.
- Bilimsel yayınlardaki özetler çalışmanın genel çerçevesine ilişkin açık ve anlaşılır bir bilgi sağlamalıdır.
- Bilimsel yayınların içeriğine uygun ve işlevsel anahtar sözcükler tercih edilmelidir.
- Bilimsel yayınlar, araştırma amaçları ve yöntembilim kurallarına uygun şekilde hazırlanmalıdır.
- Bilimsel yayınların oluşturulma sürecinde yararlanılan kaynaklar metin içinde ve kaynakçada açık ve anlaşılır biçimde belirtilmelidir.
- Yayın sorumlularının tarafsız davranıp yayın organının içeriğine uygun ve yöntem bilimsel kurallara uygun şekilde hazırlanmış çalışmalara yer vermesi gerekir.

- Yayın sorumlusu, bilimsel yayınları değerlendirirken yazar haklarını göz ardı etmemelidir.
- Yayın sorumlularının çalıştıkları yayın kurum ve organlarında kendi çalışmalarına öncelik verme gibi girişimlerde bulunmamalıdır.
- Yayın kurum ve organlarının maddi kaynaklarına ilişkin bilgiler açık bir şekilde okuyucularla paylaşılmalıdır.
- Yayın sorumluları çalıştıkları yayın kurum ve organlarında ortaya çıkan etik ihlalleri toplum ve kamuoyu ile paylaşmalıdır.
- Yayın danışmanlarının yazarların ve yayın sorumlularının zamanlarını uygun bir şekilde kullanarak kasıtlı olarak değerlendirmeyi geciktirmek, özensiz veya eksik değerlendirmek gibi davranışlardan kaçınmalıdır.
- Yayın danışmanları değerlendirmelerini bilimsel gerekçeler doğrultusunda yapmalıdır.

Eğitim Araştırmalarında Etik

Eğitim, bireyi doğumdan ölüme kadar olan süreçte etkileyen ve bireyde kalıcı izli davranış değişikliği oluşturmayı hedefleyen bir girişimdir. Mikro ve makro düzeyde bireyleri ve toplumu etkileyen bir sistem olan eğitim, kendi içindeki uygulamaları ile ciddi tartışmalara ve değerlendirmelere ihtiyaç duymaktadır[57]. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda eğitim alanında araştırmalar yürütülmektedir. Net bir tanım vermek kolay olmasa da eğitim araştırmaları, öğrenci öğrenmesi, öğretim yöntemleri ve öğretmen eğitimi gibi konulara odaklanan çalışmalar olarak tanımlanmaktadır[58]. Eğitim araştırmaları, bilimsel yöntemleri kullanarak eğitim alanında etkili olabilecek uygulamalar geliştirerek veya eğitim sorunlarıyla ilgili konularda olası çözümler üreterek bilimsel bilginin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu katkılar sonucu geliştirilen bilimsel bilgiler, kuramda ve uygulamada eğitim sistemini bazı boyutlarıyla etkileyebilmektedir. Bu yönüyle eğitim araştırmalarında etik konusunun akademik araştırmalar çerçevesinde odaklanması gereken önemli bir konu olduğu söylenebilir.

Eğitim araştırmalarında etik kavramı iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, etiğin ve etik eğitiminin çalışıldığı çalışmalardır. Bu çalışmalarda etik, bireyin bütüncül gelişimini tamamlayabilmesi için eğitimin bireyi ahlaki, fiziksel ve bilişsel olarak her yönüyle gelişecek şekilde eğitmesi gerektiği görüşünden hareketle yapılmakta[59] ve öğrencilerde etik bir şekilde düşünme, analiz etme ve karar verme becerilerini kazandırıp yüksek etik standartlara sahip olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır[60].

Eğitim araştırmalarında etik konusu diğer bir şekilde ise araştırmanın planlanması, tasarlanması, yürütülmesi ve yayınlanması aşamalarında bilimsel ve araştırma etik kurallarının göz ardı edilmemesini konu eden çalışmalardır. Eğitim araştırmalarında etik ilke ve ihlallerin çalışıldığı bu tür çalışmaların geçmişi çok eski olmamakla birlikte tarihsel dayanağı da tıp alanındaki araştırma etiği çalışmalarına dayanmaktadır. 1900'lü yıllardan önce eğitim araştırmalarındaki etik ilkeler, tıpkı diğer bilimsel çalışmalarda olduğu gibi araştırmacının kendi ahlaki disiplin ve vicdanına bırakılmaktaydı. 1990'lı yıllarda yaşanan savaş ve tıbbi trajediler, bilimsel anlamda araştırmacıların göz önünde bulundurması gereken yönergelerin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır[61]. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, araştırma sürecindeki etik ihlaller sadece tıp alanıyla sınırlı kalmamış olup sosyal ve davranış bilimleri alanlarında da etik dışı durumların yaşandığı araştırmalara tanıklık edilmiştir. Örneğin, Stanley Milgram (1963)'ın bireylerin emir ve kontrol edilmeye ilişkin eğilimleri çalışmasında deneklere ciddi düzeyde elektroşok verilmesi gibi ciddi etik ihlallerin yaşandığı durumlar bulunmaktadır[62]. Bu sebeple tüm meslek kollarında olduğu gibi eğitim araştırmaları yürüten bilim insanlarının da etik tutum ve davranışlar sergileyerek insanlar için iyi olmayan ve istenmeyen uygulama ve sonuçlardan kaçınması beklenmektedir[63].

Eğitim araştırmalarında etik konusu yapısı itibariyle etik bir girişim olarak kabul edilmektedir[64]. Etik, bir yandan ahlaki olan davranışların nedenlerini sorgularken bir yandan da belirli bir disiplindeki ilke ve kavramların incelenmesine ve analiz edilmesine olanak sağlayarak ahlaki seçim ve eylemlere işaret eder[65]. Bu nedenle eğitim araştırmalarında etik konusu ahlaki ilke ve kavramların neler olduğunu belirterek ve ahlaki davranışların neler olduğuna odaklanarak bilim insanlarına yol göstermektedir. Böylece eğitim araştırmalarında farkındalık düzeyini arttırarak nitel ve nicel açıdan etik ilkelere uygun araştırmaların yapılmasına katkıda bulunmaktadır.

5. Eğitim Araştırmalarında Etik Dışı Davranışlar

Geçmiş zamanlardan beri bilim ve bilimsel düşünce, bilim yapıyormuş gibi görünme veya bilimi kendi amaçları uğruna kullanma olarak adlandırılan "*sahte bilim*" gibi saldırılara maruz kalmıştır[66]. Günümüzde ise daha çok "*bilimde etik dışı davranış*", "*bilimde kusurlu davranış*" veya "*bilimsel yanıltma*" *(scientific misconduct, scientific deception veya fraud)* gibi problemlerle uğraşmaktadır[67]. Ancak bu tür etik problemler akademik çevreler tarafından ne yazık ki pek fazla önemsenmemektedir[68]. Bu durum ülkemiz için de geçerlidir. Bilimsel etik ve intihal ülkemizde pek fazla ki irdelenmeyen bir konu olmakla birlikte son zamanlarda literatür olarak üzerinde gün geçtikçe daha fazla durulan bir konu halini almış-

tır[69]. Çünkü etik, bilimin teminatı olarak kabul edilmektedir ve etik ilkelerin çiğnenmesi bilimin çiğnenmesi anlamına gelmektedir[70]. Bu sebeple bilimsel araştırmalarda etik dışı davranış ve tutumlardan kaçınılmalıdır. Bilimsel çalışmalarda en fazla karşılaşılan ve değinilen etik kurallara aykırı davranış ve ihlaller şu başlıklar şeklinde sıralanmıştır[71]:

- Sahtecilik/Uydurma (Fabrication): Kuru laboratuvarcılık (dry labbing) masa başı araştırma (desk research) gibi deyimlerle anılan ve bireyin araştırma alanına inmeden veriler üreterek bu verileri analiz edip, yorumlayıp ve sunmasıdır. Burada kişi ürettiği verileri bilimsel yöntemler kullanarak toplamış gibi sunar ve rapor eder[72].
- Çarpıtma (Falsification): Araştırmalarda kullanılan araştırma materyali, cihazı, ölçme aracı veya kayıt cihazlarında araştırmacının amacına yönelik değişiklikler yapması veya araştırma sonucunu değiştirecek müdahalelerde bulunmasıdır[73].
- Aşırma (Plagiarism): Latince aşırmak veya çalmak anlamına gelen "plagiare" kelimesinden türetilmiş olup bir araştırmacının başka bir yazarın fikir, düşünce veya dilini kendi özgün çalışmasıymış gibi alıp sunmasıdır[74].
- Tekrar Yayım/Duplikasyon (Duplication): *Eğitim araştırmalarında veri toplama genellikle uzun ve zahmetli bir süreç gerektirebilmektedir. Toplanan verilerin birden fazla yayında farklı çalışma verileriymiş gibi kullanılması veya bir makalenin iki farklı dilde farklı çalışmalarmış gibi sunulmasını ifade etmektedir*[75].
- Dilimleme-salamizasyon (least publishable units): Bir araştırmada elde edilen veri ve bulguların tek bir yayın olarak sunulması yerine uygun olmayan bir şekilde iki veya daha fazla şekilde yayın olarak sunulmasıdır[76].
- Destekleyen kuruluşu belirtmeme: Desteklenerek yürütülen araştırmaların sonuçlarını içeren sunum veya yayınlarda destek veren kurum ya da kuruluşun desteğinin belirtilmesi gerekmektedir[77]. Ayrıca, destekleyen kurumun açıklanmaması bir nevi verilerin güvenilirliğini bozar[78].
- Haksız yazarlık: Bilimsel yayınlara katkısı bulunmayan kişileri yazar olarak eklemek, tam tersi olarak çalışmaya katkı yapan kişileri yazar olarak eklememek, yazar sıralamasını uygun olmayan şekilde sıralamak veya aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil etmek gibi davranışlarda bulunmaktır[79].
- Yayımlanmış veya yayına sunulmuş kendi çalışmasından alıntı yapmadan veya kaynakça göstermeden alıntı yapmak.

- Destekleyen kurumların sağladığı kaynakları amacına veya usulüne aykırı olacak şekilde kullanmak.
- Kurumun öne sürdüğü kabul ve taahhüt beyanlarına uymamak veya yanıltıcı ve eksik beyanda bulunmak.
- Bilimsel araştırma ve değerlendirme süreçlerinde yer alan hakem, danışman, uzman, editör, panelist, moderatör, izleyici, rapor yazıcı, komite veya kurul üyeliği ve benzeri görevleri yerine getirirken usulüne uygun davranmamak, görevi ihmal etmek veya kötüye kullanmak.
- Bilimle uğraşan bilim insanları hakkında asılsız veya dayanak sunmadan etik kuralları ihlal ettiğine ilişkin beyanda bulunmak.

6. Eğitim Araştırmalarında Etik Dışı Davranışları Önlemek İçin Öneriler

Bilimsel araştırmalarda olduğu gibi eğitim alanında yürütülen akademik çalışmalarda da bilim etiğine uygun davranışların sergilenmesi ve araştırmaya dâhil olan hiçbir kesimin araştırmadan kaynaklı bir zarara uğramaması gerekmektedir. Ancak eğitim alanında yürütülen bilimsel nitelikli araştırmaların ve bu araştırmalar sonucunda oluşturulan bilimsel yayınların bazılarının ciddi etik problemler taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu konuda ülkemizde özellikle 1993 yılında üniversitelere bağlı etik komiteler ve yerel etik kurulların oluşturulmasıyla insanlar üzerinde yürütülen çalışmalar başta olmak üzere yürütülen bilimsel ve akademik çalışmalar, yasal düzenlemelerle denetlenir hale gelmiştir[80]. Ancak her ne kadar yasal düzenlemeler getirilirse getirilsin bilimsel çalışmaların kaderi bilim insanları ve araştırmacıların karar ve tercihlerine bağlı olduğundan[81] bu konuda şu tedbirlerin alınmasının eğitim araştırmalarında etik dışı davranış ve etik ihlal oranını azaltacağı düşünülmektedir:

- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranış ve etik ihlallerin ortadan kaldırılması veya asgari düzeye indirgenebilmesi için işe öncelikle bu alanda yetişen ve eğitim gören bilim insanlarının eğitimiyle başlanması gerekmektedir. Bu alanda ilk adım olarak yetişen lisansüstü öğrencilere, bilimsel araştırma eğitimi, disiplini ve etiğinin yeterli düzeyde öğretilmesi önem arz etmektedir. Çünkü bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışların bir kısmı bilinçli, bir kısmı da istemsiz olarak yapılmaktadır[82]. Özcan ve Balcı çalışmalarında bilimsel çalışmalar yürüten akademisyenlerin %50'sinin araştırma etiğine ilişkin yasa ve yönetmelikleri ve etik kurulların işleyişi konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları ve araştırma etiğine ilişkin herhangi bir eğitim almadıklarını ve bu bilgi eksikliğinden ötürü etik ihlali kapsamında değerlendirilen davra-

nışlarda bulunduğunu belirtmiştir[83]. Yine lisansüstü öğrencilerle yapılan bir çalışmada, öğrencilerin telif hakkı, izin, bilgi hırsızlığı, önlemler gibi araştırma etiği kapsamında sayılan konular hakkında bilgi sahibi olmadığı saptanmıştır[84]. Bu durum bilim insanı yetiştirme sürecinde bilimsel araştırma ve yayın etiği konularında öğrencilere yeterli düzeyde bilgi ve farkındalık kazandırılmadığını göstermektedir. Bu hususta YÖK'ün yayımladığı lisansüstü eğitim öğretim yönetmeliğinin 34. maddesinin 5. bendinde "Bilimsel araştırma teknikleri ile araştırma ve yayın etiği konularını içeren en az bir dersin lisansüstü eğitim sırasında verilmesi" şartını zorunlu kılmıştır[85].

- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde ikinci önemli adım ise bu alanda araştırma yürüten veya yürütecek olan bütün bilim insanlarının dürüstlük, tarafsızlık, açıklık, objektiflik, gizlilik, saygı, sorumluluk ve entelektüel birikime saygı gibi değerleri kazanarak yetişmelerinin sağlanmasıdır[86]. Bugün dünya üzerinde lisans eğitimini tamamlamış birçok öğrenci bilimin gerçeklerle ve bilgiyle ilişkili olduğunu düşünmektedir[87]. Ancak tarihte yaşanan trajediler bilim insanını etik farkındalık ve etik eğitimden noksan olarak yetiştirmenin ne tür dehşet verici problemlere yol açabileceğini göstermiştir[88]. Bu nedenlerden ötürü, eğitim alanında bilim insanı yetiştirmede araştırma eğitimi, metodolojisi, alan bilgisi konularının yanı sıra bilimsel çalışmalarla ilgili dünya genelinde benimsenen evrensel nitelikte olan değerlerin de bilimle uğraşan bireylere kazandırılması gerekmektedir.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde diğer önemli bir adım ise bilim insanlarını etik dışı davranış ve ihlallere yönelten baskı unsurlarının ortadan kaldırılmasıdır. Bugün üniversitelerde ve akademik çevrelerde bilimsel başarının ölçütü olarak bilimsel yayınlar kabul edilmekte ve bu durum da bilim insanlarının en kısa yoldan veri toplama ve sonuca ulaşma çabasına girmesine neden olmaktadır[89]. Ancak eğitim araştırmaları, yapısı gereği uzun ve zahmetli bir süreci gerektirmektedir. Üniversite ve bilimsel kuruluşlarda görev yapan bilim insanları ve akademisyenlerin kolaya kaçma, iş çokluğu, süre kısıtlılığı, akademik yükselme veya tembellik gibi nedenlerden ötürü etik dışı davranışlara başvurdukları gözlenmektedir[90]. Bu durum bilim insanlarının unvanda çabuk yükselme, kabul görme, fazla yayın yaparak daha fazla saygınlık kazanabileceği inancı ve maddi destek sağlama isteği ile birleşince[91] yapılan bilimsel çalışmalarının sayısının artmasına ancak bu çalışmalardaki niteliğin düşmesine sebep olmaktadır[92].

- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde önemli bir sorumluluk ise bilimsel çalışmalara danışmanlık yapan öğretim elemanlarına düşmektedir. Öğretim elemanlarının etik ilke ve kuralları uygulamada lisansüstü öğrenim gören öğrencilere örnek olması beklenmektedir. Ancak, ülkemizde eğitim araştırmalarında etik konusu üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, öğretim elemanlarının öğrencilerinin derslerde hazırladığı ödev ve raporları kendi çalışması gibi izinsiz bir şekilde kullanıp yayınlatması[93] veya öğrencilerle birlikte yürütülen ortak çalışmalarda daha az katkıda bulunmasına rağmen isimlerini yayınlarda ilk yazar olarak yazılmasına müsamaha göstermesi gibi etik dışı davranışlar sergiledikleri belirtilmiştir. Çetinkaya, Çetinkaya, Yıldırım ve Kabapınar tarafından gerçekleştirilen çalışmada, lisansüstü öğrencilerin birçoğunun hocalarının ismini yayınlarda ilk yazar olarak yazma konusunda baskı hissettiklerini belirtmiştir. Bu durum da akademide öğrenci danışman ilişkisinin akademik anlamda zedelenmesine neden olmakta ve etik dışı davranışların normalleşmesine yol açmaktadır[94].
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde öğretim elemanlarına düşen diğer bir önemli sorumluluk ise, tez çalışması yürüten lisansüstü öğrencilere titiz ve dikkatli bir şekilde danışmanlık yapmaları gerekliliğidir. Tezlere danışmanlık yapan öğretim elemanlarının araştırma yapılan konu hakkında yeterli düzeyde bilgi, beceri ve davranışlara sahip olmasının yanında öğrencilerine yeterli zaman ayırması ve araştırmanın her aşamasını özenle takip edip öğrenciye yol gösterici ve eğitici olması gerekmektedir[95]. Ancak Cumhuriyet gazetesinde yer alan 14 Ekim 2018 tarihli "Akademide İntihal Depremi" başlıklı yazıda, Türkiye'de yazılan tezlerin yaklaşık % 34'nün yüksek intihal içerdiği ve yazılan her üç tezden birinin çalıntı olduğu haberi Boğaziçi Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen ve yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelendiği çalışmaya atıfta bulunarak duyurulmuştur[96]. Mengüç, danışman ve öğrenci arasında fikir ve bilgi alışverişinin yapılmadığı, danışmana hiç gösterilmeden tamamlanmış veya tez yazım sürecinde danışmandan hiç görüş alınmamış tezlerin şüphe uyandırdığını belirterek danışmanların bu süreçteki rol ve sorumluluklarına dikkat çekmiştir[97].
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde önemli bir sorumluluk da yayın editörleri ve hakemlere düşmektedir. Eğitim alanında bilimsel yayınlara editörlük ve hakemlik yapan öğretim üyelerinin alanında yeterli, tarafsız, dikkatli ve titiz çalışan kimselerden seçilmesine öncelik verilmesi gerekir. Bilimsel yayınlara editörlük ve danışmanlık

yapan bilim insanlarının gönderilen bilimsel yayınların değerini saptayıp yayına katkıda bulanabileceği önerilerde bulunmalı ve her ne şekilde olursa olsun değerlendirmeyi geciktirecek yeterli zaman ayırmamak veya özensiz değerlendirme yapmak gibi etik dışı davranışlardan kaçınmalıdır[98]. Birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'deki dergilerde bilimsel yayınların değerlendirme süreçlerinin gönüllülük ilkesine bağlı olarak yürütüldüğünü ve bir kısım derginin ise karşılıklı çıkar münasebetiyle sadece belirli bir kesimin yayınlarını yayınlama görevi edindiğini bu durumun da bilimsel yayınlarda kalite sorununu gündeme getirdiğini belirtmiştir[99]. Hâlbuki eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde en büyük görev ve sorumluluklardan biri dergi editörlerine ve hakemlere düşmektedir. Editörlerden, gönderilen makale ve bilimsel yayınların dikkatli bir değerlendirme sürecinden geçmelerini sağlamaları, yazarların söz konusu çalışmaya katkıda bulunabilecek uzmanlık alanında olup olmadıklarını incelemeleri ve şüphe uyandıran konularda uzman hakemlere danışılmasını sağlayarak[100] bilimsel yayınlarda etik dışı davranışları önlemeleri beklenmektedir. Ayrıca dergilerde bilimsel yayınlara hakemlik yapan bilim insanlarının ise görüş bildirecekleri veya değerlendirme yapmaları istenen konu alanında uzman olmaları, değerlendirmeye aldıkları yayınları gizli tutup değerlendirme sonucunda imha etmeleri ve yorumlarında cinsiyet, ırk, dil, din veya çıkar gözetmeksizin tarafsız davranmaları beklenmektedir[101].

- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde yapılacak önemli bir diğer husus ise etik ihlalinde bulunan kimselere yönelik ağır cezai ve caydırıcı yaptırımların yürürlüğe konulmasıdır. Bilim dünyasında etik dışı davranışta bulunanlara yönelik bir tepkinin oluşması muhtemel bir sonuçtur. Ancak bu tepkiler tek başına yeterli olmamakla birlikte cezai yaptırımlarla desteklenmelidir. Aksi takdirde yapılan etik dışı davranışlar ve sahtekârlıklar yapanlara bir ödül, başkalarına ise cesaret verici birer örnek olarak kalacaktır[102]. Üniversite ve bilimsel kuruluşlarda etik kültürü oluşturmak adına etik dışı davranışlara yönelik ağır cezai yaptırımların oluşturulması, var olan yaptırımların yeniden düzenlenmesi, mevcut etik kurulların daha etkili çalışabilmesini sağlayacak düzenlemelerin getirilmesi, etik dışı davranışları daha etkili bir şekilde irdeleyecek farklı denetleme mekanizmalarının geliştirilmesi ve tabi ki de etik kurallara uygun davranan bilim insanlarının ödüllendirilmesi ve desteklenmesi sağlanmalıdır[103].

Özet

Özellikle son yüzyılda insanoğlunun neleri keşfedebileceği ve neleri keşfedemeyeceği ve bu keşif ve buluşların insanları, toplumları ve kültürleri ne şekilde etkileyeceği endişelerinden kaynaklı soru ve eleştiriler sayesinde bilimsel araştırmalar ile etik arasında büyük bir gelişme yaşanmış, bu durum da bilimsel etik kavramının gelişimini hızlandırmıştır. Kısacası bilim etiği, bilimsel uğraşlarla meşgul olan bilim insanlarının yürüttükleri bilimsel çalışmalar esnasında uyması gereken ilkeler ve göstermesi gereken davranış biçimlerini, bilimsel çabalar esnasında ortaya çıkan değer sorunlarını ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerin tartışıldığı alan olarak tanımlanmaktadır. Bilim ile uğraşan kişilerin; objektiflik, dürüstlük, alenilik, güvenirlik, güvenirlik, hakkaniyet ve tarafsızlık gibi değerleri göz ardı etmemesi gerekmektedir.

Eğitim araştırmalarında etik kavramı iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, etiğin ve etik eğitiminin çalışıldığı çalışmalardır. Bu çalışmalarda etik, bireyin bütüncül gelişimini tamamlayabilmesi için eğitimin bireyi ahlaki, fiziksel ve bilişsel olarak her yönüyle gelişecek şekilde eğitmesi gerektiği görüşünden hareketle yapılmakta ve öğrencilerde etik bir şekilde düşünme, analiz etme ve karar verme becerilerini kazandırıp yüksek etik standartlara sahip olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır Eğitim araştırmalarında etik konusu diğer bir şekilde ise araştırmanın planlanması, tasarlanması, yürütülmesi ve yayınlanması aşamalarında bilimsel ve araştırma etik kurallarının göz ardı edilmemesini konu eden çalışmalardır.

Bilimsel etik ve intihal son zamanlarda literatür olarak üzerinde gün geçtikçe daha fazla durulan bir konu halini almıştır. Çünkü etik, bilimin teminatı olarak kabul edilmekte ve etik ilkelerin çiğnenmesi bilimin çiğnenmesi anlamına gelmektedir.

Bilimsel çalışmalarda en fazla karşılaşılan ve değinilen etik kurallara aykırı davranış ve ihlaller şu başlıklar şeklinde sıralanmıştır:

- Sahtecilik / Uydurma (Fabrication)
- Çarpıtma (Falsification)Aşırma
- (Plagiarism) Tekrar Yayım / Duplikasyon (Duplication)
- Dilimleme-salamizasyon (least publishable units)
- Destekleyen kuruluşu belirtmeme
- Haksız yazarlık

- Yayımlanmış veya yayına sunulmuş kendi çalışmasından alıntı yapmadan veya kaynakça göstermeden alıntı yapmak.
- Destekleyen kurumların sağladığı kaynakları amacına veya usulüne aykırı olacak şekilde kullanmak
- Kurumun öne sürdüğü kabul ve taahhüt beyanlarına uymamak veya yanıltıcı ve eksik beyanda bulunmak.
- Bilimsel araştırma ve değerlendirme süreçlerinde yer alan hakem, danışman, uzman, editör, panelist, moderatör, izleyici, rapor yazıcı, komite veya kurul üyeliği ve benzeri görevleri yerine getirirken usulüne uygun davranmamak, görevi ihmal etmek veya kötüye kullanmak
- Bilimle uğraşan bilim insanları hakkında asılsız veya dayanak sunmadan etik kuralları ihlal ettiğine ilişkin beyanda bulunmak.

Bilimsel araştırmalarda olduğu gibi eğitim alanında yürütülen akademik çalışmalarda da bilim etiğine uygun davranışların sergilenmesi ve araştırmaya dâhil olan hiçbir kesimin araştırmadan kaynaklı bir zarara uğramaması gerekmektedir. Ancak eğitim alanında yürütülen bilimsel nitelikli araştırmaların ve bu araştırmalar sonucunda oluşturulan bilimsel yayınların bazılarının ciddi etik problemler taşıdığı dikkat çekmektedir. Ne kadar yasal düzenlemeler getirilirse getirilsin bilimsel çalışmaların kaderi bilim insanları ve araştırmacıların karar ve tercihlerine bağlı olduğundan bu konuda şu tedbirlerin alınmasının eğitim araştırmalarında etik dışı davranış ve etik ihlal oranını azaltacağı düşünülmektedir:

- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranış ve etik ihlallerin ortadan kaldırılması veya asgari düzeye indirgenebilmesi için işe öncelikle bu alanda yetişen ve eğitim gören bilim insanlarının eğitimiyle başlanması gerekmektedir.
- Eğitim araştırmalarını yürütecek bütün bilim insanlarının dürüstlük, tarafsızlık, açıklık, objektiflik, gizlilik, saygı, sorumluluk ve entelektüel birikime saygı gibi değerleri kazanarak yetişmelerinin sağlanmasıdır.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde diğer önemli bir adım ise bilim insanlarını etik dışı davranış ve ihlallere yönelten baskı unsurlarının ortadan kaldırılmasıdır.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde önemli bir sorumluluk da bilimsel çalışmalara danışmanlık yapan öğretim elemanlarına düşmektedir. Öğretim elemanlarının lisansüstü öğrenim gören öğrencilere örnek olması beklenmektedir. Ayrıca, öğretim elemanlarının tez çalışması yürüten lisansüstü öğrencilere titiz ve dikkatli bir şekilde danışmanlık yapmaları gerekmektedir.

- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde önemli bir sorumluluk da yayın editörleri ve hakemlere düşmektedir. Editörlük ve hakemlik yapan öğretim üyelerinin alanında yeterli, tarafsız, dikkatli ve titiz çalışan kimselerden seçilmesine öncelik verilmesi gerekir.
- Eğitim araştırmalarında etik dışı davranışların önlenmesinde yapılacak önemli bir diğer husus ise etik ihlalinde bulunan kimselere yönelik ağır cezai ve caydırıcı yaptırımların yürürlüğe konulmasıdır.

Değerlendirme Soruları

1.

I. Etik, Yunanca "etos" sözcüğünden türemiştir.

II. Etik, ahlak kelimesiyle eş anlamlıdır.

III. Etik, ahlaka yön veren bir otorite işlevi görmektedir.

Yukarıda verilen ifadelerden hangileri doğrudur?

A. Yalnız II B. I ve III

C. I ve II D. II ve III

E. I, II ve III

2. Aşağıdakilerden hangisi bir etik türü değildir?

A. Betimleyici B. Normative

C. Metaetik D. Felsefi

E. Uygulamalı

3. Bilim etiğindeki ilk tartışmalı ihlalleri hangi çalışma alanında ortaya çıkmıştır?

A. Felsefe B) Fizik

C. Tıp D) Eğitim

E. Sosyoloji

4. Bilim etiğinin ortaya çıkışı hangi tarihi olayın ardından gerçekleşmiştir?

A. Rönesans

B. Reform

C. I. Dünya Savaşı

D. II. Dünya Savaşı

E. Amerika'nın Kuruluşu

5. Bilim etiğinin tarihsel gelişiminde aşağıda sıralanan tarihsel olaylardan hangisi önemli rol oynamamıştır?

A. Nurnberg Kanunu

B. Helsinki Bildirgesi

C. Belmont Raporu

D. İnsan Denek Hakları

E. Lahey Adalet Divanı

6. İkinci Dünya savaşı sonrasında Nazi Almanya'sındaki tıbbi deney ve genetik araştırmalar sırasında yaşanan etik dışı davranışların önlenmesi amacıyla aşağıdaki gelişmelerden hangisi yaşanmıştır?

A. Nurnberg Kanunu

B. Helsinki Bildirgesi

C. Belmont Raporu

D. İnsan Denek Hakları

E. Lahey Adalet Divanı

7. Aşağıda verilen durumlardan hangisi eğitim araştırmalarında karşılaşılan etik dışı bir davranış değildir?

A. Alıntı yapmak

B. Uydurma

C. Dilimleme

D. Çarpıtma

E. Aşırma

8. Aşağıdakilerden hangisi etik dışı bir davranışı ifade eder?

A. Yayımlanmış veya yayına sunulmuş kendi çalışmasından kaynak göstererek alıntı yapma

B. Çalışmayı destekleyen kurumu belirtmek

C. Etik ihlalde bulunan kişilere yönelik dayanak sunarak beyanda bulunmak.

D. Zaman kaybı olmaması amacıyla aynı çalışmayı birden fazla yayınevine değerlendirilmesi için sunmak.

E. Çalışmaya maddi veya manevi düzeyde katkıda bulunan kurum ve kuruluşlara teşekkür etmek

9. Akademik çalışma alanında etik dışı davranışların ortadan kaldırılabilmesi için aşağıda belirtilen durumlardan hangisine başvurulması doğru değildir?

A. Yetişen ve eğitim gören bilim insanları etik değerler ve ilkeler konusunda bilinçlendirilmeli

B. Etik dışı davranış ve ihlallere yönelten baskı unsurlarının ortadan kaldırılması

C. Öğretim elemanlarının lisansüstü öğrenim gören öğrencilere etik ilkeler ve değerler konusunda örnek olması

D. Etik ihlalinde bulunan kimselere yönelik ağır cezai ve caydırıcı yaptırımların uygulanması

E. Derslerde etik ihlalinde bulunan kimselerin açık kimlikleri verilerek deşifre edilmesi

10. Aşağıdakilerden hangisi bilim etiğindeki temel ilkelerden biri değildir?

A. Bilimsel araştırma sürecinde bilimsel yöntemin dışına çıkılmaması

B. Araştırmaya katılan deneklerin araştırma sürecinde karşılaşılabilecekleri riskler konusunda bilgilendirilmesi

C. Araştırma yapan bilim insanının elde ettiği sonuçları toplumdan ve bilim camiasından gizlemesi

D. Bilimsel yayın kapsamında yayınlanan her bir çalışmadan ne ölçüde ve ne kadar yararlanıldığının belirtilmesi

E. Araştırmaya katkı sunan her bireyin katkısını açık ve samimi bir şekilde belirtmesi

CEVAPLAR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
B	D	C	D	E	A	A	D	E	C

Kaynakça

1 Gutek, G. L. (2006). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar (Philosophical and Ideological Perspectives on Education).* (Çev: Nesrin Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi. s: 5.

2 Aydın, İ. (2016a). *Eğitim ve Öğretimde Etik* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi. ss: 43-44.

3 Pieper, A, (1999), "Etiğe Giriş", Istanbul: Ayrıntı Yayınları. s: 30.

4 TDK, 2018. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts. Erişim Tarihi: 15.10.2018.

5 Ruacan, Ş. (2005). Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi,* 16(4), 147-149. s:147.

6 Erdem, A. R. (2012). Bilim insani yetiştirmede etik eğitimi. Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2(1), 25-32. s: 25.

7 Gabriele, E. F. (2011). Ethics leadership in research, healthcare and organizational systems: commentary and critical reflections. *Journal of Research Administration,* 42(1), 88-102. s: 90.

8 Arslan, A., (1994), Felsefeye Giriş, Ankara: Vadi Yayınları. s: 119.

9 Stroll, A., Long, A. A., Bourke, V. J. ve Cambell, R. (2008), "*Etik Kuramları",* (Çev. Mehmet Türkleri), Ankara: Lotus Yayınevi. s: 8.

10 Atasoy, N. (2011). *Bilim Etiği* (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi. s: 2.

11 Sönmez, V. (2015). Eğitim Felsefesi. (13. Baskı) Ankara: Anı Yayıncılık. ss: 25-27.

12 Toplu, M. (2012). Bilim etiği: İnternetin bilim etiği üzerine etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 654-698. s: 658.

13 Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş.* İstanbul: Paradigma Yayınları. s: 2.

14 Aydın, İ. (2016a). Ön. ver. s: 18.

15 URL 1: http://www.yenifelsefe.com/teorik-etik-metaetik Erişim Tarihi: 05.09.2018.

16 Erdem, A. R., & Altunsaray, M. (2016). Eğitimde niteliği belirleyen önemli bir etken: Eğitim etiği. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(23), 21-30. s: 23.

17 Gabriele (2011). Ön. ver. s: 89

18 Çepni, S. (2012). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. Trabzon: Celepler Matbaa. s: 16.

19 Kaptan, S. (1998). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri. Tekışık Ofset, Ankara. s: 19.

20 Bülbül, T. (2004). Bilimsel yayınlarda etik. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(15), 53-61. s: 53.

21 Emiroğlu, O. N. (2005). Bilim etiği ve sorumluluklar. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 7(1-2), 5-25. s: 5.

22 Örs, Y. (1994). Bilim etkinliğinde değer sorunları. Dünyada ve Türkiye'de Bilim, Etik ve Üniversite. Ankara: TÜBA. Bilimsel Toplantı Serileri, 1, 61-63. s: 61.

23 Petrović, R. (2017). Ethical credibility of scientists in social research. Research in Pedagogy, 7(1), 98-105. s: 98.

24 Shuster, E. (1998). The Nuremberg code: Hippocratic ethics and human rights. The Lancet, 351(9107), 974-977. s: 974.

25 Arda, B. (1994). Otolojide etik sorunlar bildirgesi ışığında insan denekli araştırmaların değerlendirilmesi. *K.B.B. ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi* 2(1), 89-90. s: 90.

26 Williams, J. R. (2008). The Declaration of Helsinki and public health. Bulletin of the World Health Organization, 86(2), 650-652. s: 650.

27 Arda, B. (1994). Ön. ver. s: 90.

28 Vollmer, S. H., & Howard, G. (2010). Statistical power, the Belmont report, and the ethics of clinical trials. Science and Engineering Ethics, 16(4), 675-691. s: 676.

29 Sims, J. M. (2010). A brief review of the Belmont report. Dimensions of critical care nursing, 29(4), 173-174. s: 173.

30 Miracle, V. A. (2016). The Belmont Report: the triple crown of research ethics. Dimensions of Critical Care Nursing, 35(4), 223-228. s: 224.

31 Seltzer, D., Zoloth, L., Traina, C. L., & Kiesling, L. (2011). Paved with good intentions: rethinking the ethics of ELSI research. Journal of Research Administration, 42(2), 15-24. s: 17.

32 Özden, M., & Ergin, B. (2013). Lisansüstü öğrencilerinin bilimsel araştırmalarda uygulanan etik kurallara yönelik düşüncelerinin belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(22), 155-169. s: 157.

33 Emiroğlu, O. N. (2005). Ön. ver. s: 5.

34 Ersoy, A. (2013). Sosyal bilim ve eğitim araştırmalarında etik. Bilimsel Araştırma Yöntemleri İçinde. (Ed: S. Baştürk). Ankara: Vize Yayıncılık.

35 TÜBA (2002). Bilimsel Araştırma ve Etik Sorunları. 21.09.2018 tarihinde http://danismend.com/kategori/altkategori/tuba-ve-bilim-etigi. adresinden erişilmiştir.

36 YÖK (2016, Nisan) Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. 20 Nisan 2016 tarih ve 29690 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 15.10.2018 tarihinde http://www.yok.gov.tr/documents/10279/23688337/lisansustu_egitim_ve_ogretim_y%C3%B6netmeligi.pdf/8451c3e1-7975-40f1-bc81-3ca01cb288c8. adresinden indirilmiştir.

37 Uçak, N. Ö., & Birinci, H. G. (2008). Bilimsel etik ve intihal. Türk Kütüphaneciliği, 22(2), 187-204. s: 188.

38 Hammersley, M. & Traianou, A. (2017). Nitel Araştırmalarda Etik. (Çev: Sibel Balcı & Berat Ahi). Ankara: Anı Yayıncılık. s: 2.

39 TÜBA (2002). Ön. ver. ss: 11-15.

40 Benos, D. J., Fabres, J., Farmer, J., Gutierrez, J. P., Hennessy, K., Kosek, D., Lee, J.D., Olteanu, D., Russell, T.; Shaikh, F. & Wang, K. (2005). Ethics and scientific publication. Advances in Physiology Education, 29(2), 59-74. s: 59.

41 Porter, T. M. (1996). Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life. New Jersey, UK: Princeton University Press. ss: 4-5.

42 Ersoy, A. (2013). Ön. ver.

43 Kaptan, S. (1998). Ön. ver. ss: 21.

44 Ersoy, A. (2013). Ön. ver.

45 TÜBA (2002). Ön. ver. s: 26.

46 Ersoy, A. (2013). Ön. ver.

47 Emiroğlu, O. N. (2005). Ön. ver. s: 5.

48 Resnik, D. B. (2011). What is ethics in research & why is it important. National Institute of Environmental Health Sciences, 1-10. 02.10.2018 tarihinde http://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/ adresinden indirilmiştir. ss: 1-2.

49 Petrović, R. (2017). Ön. ver. s: 100

50 Haggerty, K. D. (2004). Ethics creep: Governing social science research in the name of ethics. Qualitative Sociology, 27(4), 391-414. ss. 393.

51 Ongun, T. (2006). Araştırma ve yayın etiği. Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık-1. Ulusal Kurultay Bildirileri. s: 90.

52 TÜBA (2002). Ön. ver.

53 Resnik, D. B. (2011). s: 2.

54 Oğuz, N. Y. (1999). Bilimsel yayın etiği. Klinik Psikiyatri, 2(3), 153-159. s: 154.

55 Kozak, N. (2006). Türkiye'de ve dünyada dergi editörlüğü ve hakemlik sistemi. Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık, I Ulusal Kurultay Bildirileri, Ankara. s: 59.

56 Oğuz, N. Y. (1999). Ön. ver. ss: 154-158.

57 Aydın, İ. (2016a). Ön. ver. ss: 43-44.

58 Okumuş Dağdeler, K., Meral, E., & Sözbilir, M. (2018). Researchers' perceptions of scientific research and educational research. Cumhuriyet International Journal of Education, 7(2), 102– 120. http://dx.doi.org/10.30703/cije.351470. s: 104.

59 So, O.G. & Castolo, C.L. (2008). Integrating ethics in teaching social studies: A focus on the students' values and character. Journal on Educational Psychology. 1(4), 27-32. s: 27.

60 Safatly, L., Itani, H., El-Hajj, A., & Salem, D. (2017). Ethics centers' activities and role in promoting ethics in universities. Ethics and Education, 12(2), 153-169. s: 153.

61 Vermeylen, S., & Clark, G. (2017). An alternative ethics for research: Levinas and the unheard voices and unseen faces. International Journal of Social Research Methodology, 20(5), 499-512. s: 499.

62 Aydın, İ. (2016a). Ön. ver. s: 72.

63 Aydın, E. (2007). Bilim, araştırma ve etik. Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi. 64 (2): 47-53. s: 49.

64 Bazzul, J. (2018). Ethics, subjectivity, and sociomaterial assemblages: two important directions and methodological tensions. Studies in Philosophy and Education, 37(5), 467–480. s: 468.

65 Toplu, M. (2012). Ön. ver. s: 659.

66 Uzbay, T. (2006). Bilimsel araştırma etiği. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 4. s: 20.

67 Küçük, M. (2003). Bilimsel araştırma ve etik. Kurgu Dergisi, 20, 255-266. s: 259.

68 Swazey, J. P., Anderson, M. S., Lewis, K. S., & Louis, K. S. (1993). Ethical problems in academic research. American Scientist, 81(6), 542-553. s: 542.

69 Uçak, N. Ö., & Birinci, H. G. (2008). Ön. ver. s: 188.

70 Aydın, İ. (2016b). Akademik Etik (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi. s: 59.

71 TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği (2015). 10.10.2018 tarihinde https://www.tubitak.gov.tr/ adresinden indirilmiştir. ss: 3-4.

72 İnci, O. (2009). Bilimsel yayın etiği ilkeleri, yanıltmalar yanıltmaları önlemeye yönelik öneriler. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık. 10.10.2018 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum7/inci.pdf. adresinden indirilmiştir. s: 74.

73 Uçak, N. Ö., & Birinci, H. G. (2008). Ön. ver. s: 189.

74 Vij, R., Soni, N.K. & Makhdumi, G. (2009). Encouraging academic honesty through anti-plagiarism software. 7th International CALIBER. Pondicherry University, Puducherry, February 25-27, 2009. s: 439.

75 Ruacan, Ş. (2005). Ön. ver. s: 149.

76 Evcik, D. (2009). Bilimsel yayınlar ve etik. Archives of Rheumatology, 24(4), 170-171.

77 TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği (2015). Ön. ver. ss: 3-4.

78 Bilge, Y. (2006). Etik problemler ve çözümleri. Medikolegal Düzlem Tıpta Uygulama Hataları. İstanbul: Baskı Evi Matbaa. s: 61.

79 İğde, F. A. A., Dikici, M. F., & Şahin, M. K. (2017). Predatör dergilere dikkat. Türkiye Aile Hekimliği Dergisi, 21(3), 102-105.

80 Özcan, M. ve Balcı, Y. (2016). Akademisyenlerin araştırma ve yayın etiğine ilişkin düşünceleri. İş Ahlakı Dergisi, 9(1), 93-115. s: 94.

81 Aydın, E. (2009). Araştırma ve yayın etiğinde araştırmacının değerler sistemi. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık. 12.10.2018 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum7/aydin.pdf. adresinden indirilmiştir. s: 24.

82 Aydın, İ. (2016b). Ön. ver.

83 Özcan, M. ve Balcı, Y. (2016). Ön. ver.

84 Hamutoğlu, N. B., Yıldız, E. P., & Akgün, Ö. E. (2015). Lisansüstü Öğrencilerinin Bilimsel Araştırma Etiği İle İlgili Görüşleri Sakarya Üniversitesi Örneği. VII. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ULES-7), 54-62. s: 61.

85 YÖK (2016, Nisan) Ön. ver.

86 Aydın, E. (2009). Ön. ver.

87 Howitt, S. M., & Wilson, A. N. (2018). Reflecting on the use and abuse of scientific data facilitates students' ethical and epistemological development. Science Education, 102(3), 571-592. s: 572.

88 Gabriele (2011). Ön. ver. s: 89.

89 Küçük, M. (2003). Ön. ver. s: 258.

90 Günbayı, İ., Kasalak, G., & Özçetin, S. (2013). Bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışlar: Bir durum çalışması. Yükseköğretim Dergisi, 3(2), 97-108.

91 Özcan, M. ve Balcı, Y. (2016). Ön. ver. s: 95.

92 Küçük, M. (2003). Ön. ver. s: 258.

93 Günbayı, İ., Kasalak, G., & Özçetin, S. (2013). Ön. ver.

94 Çetinkaya, E., Çetinkaya, E. K., Yıldırım, M., & Kabapınar, F. (2017). Eğitim araştırmacılarının bilim etiğine ilişkin görüşleri. Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi (ALEG) 3(2), 84-101.

95 Işıksoluğu, M. (1994). Tezler ve danışmanlık. Eğitim ve Bilim, 18(94), 57-62. s: 59.

96 URL 2: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/559487/Akademide_intihal_depremi.html. Erişim Tarihi: 30.10.2018

97 Mengüç, H. (2011, 11 Nisan) Kopyala-yapıştırcılar dikkat!: 'Nasılsa yapılmışı var' deyip aşırmayın. Hürriyet Gazetesi. 14.10.2018 tarihinde https://plagiarism-turkish.blogspot.com/2011/04/kopyala-yapistircilar-dikkat-naslsa.html. adresinden ulaşılmıştır.

98 Oğuz, N. Y. (1999). Ön. ver. s: 158.

99 Odabaş, H. (2015). Akademisyenlerin yayıncılık etiği farkındalığı ve eğilimleri: Atatürk Üniversitesi örneği. İsmet Binark Armağanı (ss 317-327). Türk Edebiyatı Vakfı. 15.10.2018 tarihinde http://eprints.rclis.org/28775/1/3.1.pdf. adresinden indirilmiştir. s: 324.

100 Ruacan, Ş. (2005). Ön. ver. s: 149.

101 Kandemir, A. M. (2017). Yayın esasları. KADER Kelam Araştırmaları Dergisi, 15(1), 259-274. s: 201.

102 Bülbül, T. (2004). Bilimsel yayınlarda etik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15*(15), 53-61. s: 58.

103 Aydın, İ., Alkın-Şahin, S., & Demirkasımoğlu, N. (2014). Üniversitelerde Karşılaşılan Etik Dışı Davranışlara İlişkin Akademisyen Görüşleri. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (43). 15.10.2018 tarihinde http://dergipark.gov.tr/abuhsbd/issue/32934/365882 adresinden indirilmiştir.

YAZARLAR HAKKINDA

Prof. Dr. Behçet ORAL

1967 yılında Elazığ'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Elazığ'da tamamladı.1987 yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nden mezun oldu. 1988 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1989 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim dalında yüksek lisans derecesini aldı. 1994 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim dalında doktora derecesini aldı. 1995 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'ne yardımcı doçent olarak atandı. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'ne 2009 yılında doçent, 2014 yılında profesör olarak atanan yazar halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN

1984 yılında lisans, Eğitim Programları ve Öğretim alanında 1989 yılnda Gazi Üniversitesi'nde yüksek lisans ve 1996 yılında Ankara Üniversitesi'nde doktora öğrenimini tamamladı. 1984 yılından itibaren, Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatlarında değişik görevlerde bulundu. 1989 yılında Araştırma Görevlisi olarak üniversiteye geçti. 1996 yılında yardımcı doçentlik kadrosuna atandı. Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nün kuruluşuna katkı sağladı ve bölüm başkanlığını yaptı. Eğitim Fakültelerinin yeniden yapılanması sürecinde İlköğretim Bölümü'nün oluşmasına katkı sağladı ve bölüm başkanlığını yaptı. İlköğretim, ortaöğretim kurumlarını ve üniversitelerde öğretmen yetiştirme sistemlerini incelemek üzere yurtdışına gitti. Halen, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde Doçent Doktor olarak Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS

1984 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Diyarbakır'da tamamladı. 2008 yılında Dicle Üniversitesi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2008-2011 yılları arasında Diyarbakır iline bağlı Alatosun Ortaokulu'nda İlköğretim Matematik Öğretmeni olarak görev yaptı. 2011 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Dicle üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Eğitim programları ve Öğretim Bilim dalında 2012 yılında yüksek lisans derecesini 2016 yılında ise doktora derecesini aldı. Bunların yanı sıra 2017 yılında Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk bölümünden mezun olan yazar halen Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Temel Eğitim bölümünde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmakta olup biliş ötesi, matematik öğretimi, ölçme ve değerlendirmede teknoloji kullanımı gibi konular üzerinde araştırmalar yapmaktadır.

Prof. Dr. Gürbüz OCAK

1 Mart 1969 tarihinde Kırıkkale'de doğdu. İlk ve ortaokul öğrenimini aynı yerde tamamladı. Bir yıl Kırıkkale Lisesi'nde okuduktan sonra MKEK'ye ait özel bir okulun ikinci sınıfındayken Ankara Aydınlıkevler İnönü Lisesi'nde okul dışı lise bitirme sınavlarına katıldı ve liseyi burada bitirdi. 1989-1993 yılları arasında Gazi Üni. Kırşehir Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünü tamamladı. 1994 yılından itibaren yaklaşık 10 yıl sınıf öğretmenliği yaptı. 1995-1997 yılları arasında A.Ü. KKEF Eğitim Bilimleri Bölümü Eğit. Prog. ve Ögr. ABD'da Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 2003 yılında aynı bölümde doktora öğrenimini tamamladı. 2004 yılından itibaren de Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri bölümünde öğretim üyesi olarak göreve başladı. 2012 yılında Eğit. Prog. ve Öğr.Doçent, 2018 yılında Profesör olmuştur. Halen aynı fakültede görevini sürdürmektedir. Yazarın Editörlüğünü yaptığı "Öğretim ilke ve Yöntemleri" kitabında "Yöntem ve Teknikler" ve "Öğretim Hizmetinin Niteliğini Arttırmada Öğretmenin Rolü" bölümü; "Dönüştürücü Sınıf Yönetimi" adlı çeviri kitapta "Dönüştürücü Zihin ve Düşünmenizi Bir Müttefik Yapmak" adlı ortak yazarlı bir çeviri bölümü; "Sınıf İçi Değerlendirme" adlı çeviri kitapta " Performansa Dayalı Değerlendirme" adlı çeviri bölümü ve "Etkili Öğretim Yöntemleri" adlı çeviri kitapta "Doğrudan Öğretim Modelleri" adlı başka bir çeviri bölümü; Student Attitudes adlı uluslararası kitapta "Pre-service elementary teachers' metaphors of constructive learning" adlı bölümü ve çok sayıda ulusal/uluslararası makale ve bildirileri bulunmaktadır.

Öğr. Gör. Serkan BOYRAZ

Yazar, 2007 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngiliz Dili Eğitimi bölümünde lisans eğitimini tamamlamış; aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ilköğretim kurumunda İngilizce öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Yazar, 2009 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'ne Yabancı Dil Okutmanı olarak geçmiştir; 2012 yılından bu yana ise Aksaray Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda Öğretim Görevlisi olarak görevine devam etmektedir. Yüksek lisansını 2014 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ana bilim dalında tamamlayan yazar 2015 yılından bu yana aynı bölümde Eğitim Programları ve Öğretim alanında doktora eğitimine devam etmektedir.

Doç. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ

Elazığ ili Palu ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Elazığ'da tamamladı. 1990 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Ağrı Eğitim Yüksek Okulu Sınıf Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Üç yıl öğretmenlik deneyiminin ardından 1993 yılında başladığı İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği Bölümünden 1997 yılında mezun oldu. 1999 yılında Sivas ilinde başladığı ilköğretim müfettiş yardımcılığı ve ilköğretim müfettişliği görevine 2005 yılına kadar devam etti. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü yüksek lisans programından 2000 yılında mezun oldu. 2000 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi ve Denetimi doktora programına başladı. Bu programdan 2004 yılında mezun oldu. 2005 yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi Bölümünde Yardımcı Doçent Doktor olarak göreve başladı. 2012 yılında doçent unvanını aldı. Halen aynı bölümdeki görevine devam etmektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Nilgün DAĞ

Mersin'de doğmuştur. Lisans ve lisansüstü eğitimini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde, doktora eğitimini ise Gazi Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Şu anda Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı'nda doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR

Mersin Tarsus'ta doğmuş ve ilk ve ortaöğrenimini burada tamamlamıştır. 1997 yılında Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalından lisans, aynı alanda 2000 yılında yüksek lisans ve 2004 yılında da doktora derecesi almıştır. Yazar, 1997 yılında Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesine araştırma görevlisi olarak başlamış, 2005 yılında yardımcı doçent, 2012 yılında da Üniversitelerarası Kurul'dan doçentlik unvanı elde etmiştir. Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR halen Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Fırat Kıyas BİREL

Diyarbakır doğumlu, ilk ve orta öğrenimini Diyarbakır'da tamamladı. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümünde lisans, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde de yüksek Lisans öğrenimi gördü. Doktora öğrenimini Hacettepe Üniversitesi, Eğitim, Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalında tamamladı. Halen Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümünde öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalında; yüksek lisansını Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Program Geliştirme Bilim Dalında ve Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalında (Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri) doktorasını tamamlamıştır. 1987-1993 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı ilk ve ortaöğretim kurumlarında öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. 1993 yılında G.Ü. Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesinde 2001 yılında yardımcı doçent, 2006 yılında doçent oldu. 2011 yılında da G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim anabilim dalına Profesör olarak atandı, Eğitim Bilimleri Bölüm başkanlığı görevini yürütmektedir. Temel araştırma alanları Program Geliştirme, Öğretmen Yetiştirme Sistemi ve Türk Eğitim Tarihidir. Çalışma alanında uluslararası ve ulusal indeksli dergilerde yayımlanmış makale bildiri ve kitap, kitap bölümleri bulunmaktadır.

Doç. Dr. Serkan ÜNSAL

1979 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kahramanmaraş'ta tamamladı. Lisans eğitimini 2001 yılında Selçuk üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünde tamamladı. 2005 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, eğitim bilimlerinde yüksek lisansını, 2015 yılında ise Gaziantep üniversitesi eğitim programları ve öğretim alanında doktora eğitimini tamamladı. 2001- 2015 yılları arasında özel sektörde ve kamu okullarında öğretmenlik yaptı. 2016 yılından itibaren Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim bilim dalında Doç. Dr. olarak çalışmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇETİN

1977 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde tamamladı. Lisans eğitimini 1998 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesinde, yüksek lisans eğitimini 2010 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, doktora eğitimini2017 yılında Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında tamamladı. 2017 yılından itibaren Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim bilim dalında Dr. öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Doç. Dr. Abidin DAĞLI

Kilis doğumlu olan yazar, ilk ve orta öğrenimini Kilis'de, lisans öğrenimini Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladı. 1985-1988 yılları arasında ortaöğretim kurumlarında öğretmenlik yaptı. 1988 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak atandı. 1991 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını ve 1996 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalında tamamladı. 1997 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümüne Yrd. Doç. Dr. olarak atandı ve halen ilgili üniversitede Doç. Dr. olarak bu görevini sürdürmektedir. Yazarın Prof. Dr. Özcan Demirel ve Prof. Dr. Zeki KAYA'nın editörlüğünü yaptığı *Eğitim Bilimine Giriş* kitabında "Eğitimin Hukuksal Temelleri" ve editörlüğünü Prof. Dr. Hüseyin KIRAN ve Doç. Dr. Kazım ÇELİK'in yaptığı Etkili Sınıf Yönetimi adlı kitapta da "Özel Grupların Yönetimi" adlı bölümlerde bölümü yazarlığı bulunmaktadır. Ayrıca, Teoriden Uygulamaya Örgütsel İklim adlı tek yazarlı bir de kitabı bulunmaktadır. Yazarın, eğitim yönetimi alanında yurt içinde ve yurt dışında yayımlanmış çok sayıda makaleleri ve sempozyumlarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

Arş. Gör. Bünyamin HAN

Van/Erciş doğumlu olan yazar, ilk ve orta öğrenimini Van'da tamamlamıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) İngilizce Öğretmenliği Bölümünden 2007 yılında mezun olan yazar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Çermik Anadolu Lisesinde İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümünde 2014 yılında yüksek lisansını bitiren yazar, doktorasına Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalında devam etmektedir. Yazar 2014 yılından itibaren aynı bölümde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Yazarın "Sorularla Yöneticilik ve Liderlik" başlıklı çok yazarlı bir kitabı; "Küreselleşen Eğitim Politikası" başlıklı yabancı bir kitabın "Diğer Küreselleşmelerin Düşünülmesi" başlıklı bir bölüm çevirisi vardır. İlgi alanları olan eğitim yönetimi, öğretmen yetiştirme, değerler eğitimi, eğitimde iletişim vb konularda makale ve çalışmaları mevcuttur. İyi seviyede İngilizce bilen yazar evli ve bir çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Filiz ÇETİN

1970 yılında Aydın, Nazilli'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini doğduğu yerde tamamladı.1992 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. 1993-2001 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığında sınıf öğretmeni olarak görev yaptı. 1997 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 2001 yılında Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimler Bölümüne Öğretim Görevlisi olarak atandı. 2009 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamladı. 2012'den günümüze Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda Dr. Öğretim Görevlisi olarak görev yapan Çetin 2015 yılında Doçent ünvanını almıştır. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapan Dr. Çetin'in Ulusal ve Uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleleri ve yurt içinde yayımlanan kitaplarda bölüm yazarlıkları bulunmaktadır.

Prof. Dr. Kürşad YILMAZ

1977 yılında Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Akdağmadeni'nde tamamladı. 1999 yılında Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 1999-2001 yılları arasında sınıf öğretmeni olarak görev yaptı. 2001 yılında Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Ekonomisi ve Planlaması Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Yüksek lisans öğrenimini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (2002, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Selahattin Turan), doktora öğrenimini ise Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde (2006, Danışman: Prof. Dr. Ali Balcı) Eğitim Yönetimi ve Teftişi alanında tamamladı. 2008 yılında yardımcı doçent, 2011 yılında doçent, 2017 yılında profesör olan yazar halen Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde görev yapmaktadır. Uluslararası, hakemli bir dergi olan Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi'nin (http://ebad-jesr.com) editörlüğünü yürüten Dr. Yılmaz, uluslararası ve ulusal birçok dergide hakemlik de yapmaktadır. Dr. Yılmaz'ın çalışma alanları arasında eğitim yönetiminde alternatif yaklaşımlar, liderlik, eleştirel pedagoji, okul ve sosyal adalet gibi konular yer almaktadır.

Prof. Dr. Zühal ÇUBUKÇU

1988 yılında, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamıştır. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında "Program Geliştirme" alanında 1991 yılında yüksek lisansını, 1998 yılında da doktorasını tamamlamıştır. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim dalında profesör olarak görev yapmaktadır.

Doç. Dr. Cevdet EPÇAÇAN

1973 yılında Siirt'te doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini tamamladıktan sonra 1996 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Aynı yıl öğretmenliğe başladı. 2001 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisansını, 2008 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim alanında doktorasını tamamladı. 1998 -2002 yıllarında Dicle Üniversitesi Siirt Eğitim Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2002- 2009 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2009 yılından beri Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazarın ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleleri ve uluslararası kongrelerde sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Ata PESEN

1979 yılında Siirt'te doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini tamamladıktan sonra 2000 yılında Dicle Üniversitesi Siirt Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Aynı yıl öğretmenliğe başladı. 2004 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetim ve Denetimi alanında yüksek lisansını, 2013 yılında Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim alanında doktorasını tamamladı. 2000-2011 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda sınıf öğretmeni olarak görev yaptı. 2011 yılında Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi olarak göreve başladı, 2013 yılından beri aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazarın ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleleri ve uluslararası kongrelerde sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

Dr. Ahmet GÖÇEN

Yüksek Lisansını "Öğretimsel Liderlik", Doktorasını eğitim kurumlarında "İşyeri Ruhsallığı Gelişimi" üzerine yapmıştır. 2010'da öğretmen olarak atandığı Şanlıurfa'da tam zamanlı ve yarı zamanlı olarak Şanlıurfa Valilik Dış İlişkiler (HİB), Şanlıurfa İl Milli Eğitim Ar-Ge Birimi Ekip Koordinatörlüğü, Karaköprü Kaymakamlığı Proje Birimi Koordinatörlüğü görevlerini yürüten GÖÇEN, Karaköprü Geçit Ortaokulunda Müdür Yardımcısıdır.

Doç. Dr. Habib ÖZKAN

1994 -2002 yılları arasında MEB'e bağlı okullarda öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesinde görev yapan ÖZKAN'ın Eğitim Yönetimi alanında çok sayıda makale ve bildirisi bulunmaktadır. Uluslararası ve ulusal farklı projelerde araştırmacı olarak görev alan ÖZKAN'ın 6 kitapta bölüm yazarlığı ve bir kitap editörlüğü bulunmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Rezzan UÇAR

Malazgirt'te doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Van'da tamamladı. Lisans öğrenimini Marmara ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde gördü. Yüksek lisans öğrenimini Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı'nda "İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin MEB Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri" konulu çalışmasıyla; aynı alandaki doktora öğrenimini ise Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü'nde "İlkokul Müdürlerinin Dağıtımcı Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Motivasyon ve Yaratıcılık Düzeyleri Arasındaki İlişki" konulu tezini vererek tamamladı. 2002-2015 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'nda sınıf öğretmeni ve müfettiş olarak çalıştı. Halen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Taha YAZAR

1973 yılında Diyarbakır Lice'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Diyarbakır'da tamamladı. 1997 yılında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. 2001 yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim bilim dalında yüksek lisans, 2010 yılında ise Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim bilim dalında doktora derecesini aldı. 1997- 2011 yılları arasında Eskişehir, Erzurum ve Diyarbakır'da Felsefe Grubu öğretmeni olarak görev yaptı. 2011 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı. Halen Dicle Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Değerler eğitimi, eğitimde program geliştirme, öğretmen yetiştirme, yaşam boyu öğrenme, yetişkin eğitimi, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı ile ilgili dersler vermekte ve araştırmalar yapmaktadır.

Arş. Gör. Sedef SÜER

1988 yılında Diyarbakır Kulp'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Diyarbakır'da tamamladı. 2010 yılında Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2010-2012 yılları arasında Diyarbakır iline bağlı bir ilköğetim okulunda ingilizce öğretmeni olarak çalıştı. 2014 yılında Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Eğitim Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim bilim dalında yüksek lisans derecesini aldı ve aynı bilim dalında doktora eğitimine devam etmektedir. 2013 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı ve halen görevine devam etmektedir.